

ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Криворізький навчально-науковий інститут

МАТЕРІАЛИ

III ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**ПРАВОВА НАУКА І ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ, ПОРОДЖЕНИХ
РОСІЙСЬКОЮ ВОЄННОЮ АГРЕСІЄЮ: ТЕОРІЯ,
ПРАКТИКА, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ**

19 травня 2023 року

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**КРИВОРІЗЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ**

**«ПРАВОВА НАУКА І
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ, ПОРОДЖЕНИХ
РОСІЙСЬКОЮ ВОЄННОЮ АГРЕСІЄЮ: ТЕОРІЯ,
ПРАКТИКА, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

**МАТЕРІАЛИ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

19 травня 2023 року

м. Кропивницький – м. Кривий Ріг

Редакційна колегія:

голова редакційної колегії – завідувач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3, к.ю.н., доцент, підполковник поліції Іванов І.І.
заступник голови редакційної колегії – начальник відділу організації наукової роботи, д.ю.н., доцент Буга Г.С.

члени редакційної колегії:

професор кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1 КННІ ДонДУВС д.ю.н., професор Зозуля Є.В.

професор кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3 д.ю.н., професор Стецюк Б.Р.

доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1 КННІ ДонДУВС к. пед. н. Зінченко В.М

Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кропивницький – м. Кривий Ріг, 19 травня 2023 року). Кропивницький : ДонДУВС, 2023. 436 с.

Збірник містить тези доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку», яка відбулася 19 травня 2023 року на базі Донецького державного університету внутрішніх справ.

Збірник розраховано для наукових та науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти, наукових установ, здобувачів вищої освіти та практичних працівників, а також тих, хто цікавиться проблемами сучасного державотворення та правотворення в умовах воєнної агресії РФ проти України.

Матеріали доповідей подаються в авторській редакції.

ЗМІСТ

ВІТАЛЬНІ СЛОВА	22
ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ	26
ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ПОСЯГАННЯ АГРЕСОРОМ НА УКРАЇНСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ	
БАБІН Борис – Асоціація реінтеграції Криму, Кримськотатарський ресурсний центр, експерт, доктор юридичних наук, професор КОЛАБОРАЦІЯ «МЕТРОПОЛІЯ-ДІАСПОРА» В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ	26
БАБЕНКО Юлія – Криворізький ліцей № 95, викладачка історії ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИХ ОРГАНІВ УСРР В 20-Х РОКАХ З ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ КУБАНІ В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР	30
БІЛИЙ Дмитро – Національний музей Голодомору-геноциду (м. Київ), завідувач відділу досліджень Голодомору та масових штучних голодів, доктор історичних наук, професор СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ	34
БОЙКО Ігор – Львівський національний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри історії держави, права та політико-правових учень, доктор юридичних наук, професор ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ	39
ВЕДЕНЄСВ Віталій – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцент кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1, кандидат політичних наук, доцент ІСТОРИКО-ПРАВОВА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ А. М. СТОЯНОВА (1829-1907 рр.)	46
ГАВРИЛЕНКО Олександр – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, професор кафедри міжнародного і європейського права, доктор юридичних наук, професор ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ	50
ДЕРЕВ'ЯНКО Богдан – головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права та правових проблем євроінтеграції Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,	54

- доктор юридичних наук, професор
**ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ
КАНОНІЧНОГО ПРАВА В ХІ – ХІІІ СТ.**
ЗАБЗАЛЮК Дмитро – Інститут права Львівського державного
університету внутрішніх справ, завідувач кафедри загально-
правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор 57
- АКТУАЛІЗАЦІЯ КОЗАЦЬКОГО
ВІЙСЬКОВОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СИЛ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЄЮ**
ЗАДУНАЙСЬКИЙ Вадим – Український католицький університет
(м. Львів), професор кафедри історії Гуманітарного факультету,
доктор історичних наук, професор 61
- ВПЛИВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО
ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ**
ЗАЛЯЛОВА Ірина – Національна поліція України, заступниця
начальника управління – начальниця відділу моніторингу питань
гендерної рівності та недискримінації управління дотримання прав
людини Департаменту головної інспекції та дотримання прав
людини, кандидатка юридичних наук, доцентка 65
- ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ДОЧАСНОГО УСУНЕННЯ З
ПОСАДИ ПРЕЗИДЕНТА (НА ПРИКЛАДІ КОНСТИТУЦІЙ
ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)**
ЗАХАРЧЕНКО Петро – Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії та історії права та держави, доктор
юридичних наук, професор 68
- АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА
ПРАВОТВОРЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**
ЗОЗУЛЯ Євген – Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ, професор
кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін
факультету № 1, доктор юридичних наук, професор 71
- ПЕНАЛЬНА МЕДІАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В
УКРАЇНІ**
КРЕСТОВСЬКА Наталя – Національний університет «Одеська
морська академія», завідувачка кафедри морського права, докторка
юридичних наук, професорка

ТЕМПОРАЛЬНІ МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ТА ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ	
МАКОВІЙ Віктор – Одеський державний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент	81
ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ, ЯК ОЗНАКА КУЛЬТУРНОГО ГЕНОЦИДУ	
ПОЛЕГЕНЬКА Олена – прокурорка Офісу Генерального прокурора, кандидатка юридичних наук	85
ВІЙНА, СВОБОДА І ТЮРЕМНА РЕФОРМА: ДОСВІД КНЯЗІВСТВА ВАРШАВСЬКОГО (1807–1812)	
СОКАЛЬСЬКА Олена – стипендистка Німецького історичного інституту у Варшаві, кандидатка юридичних наук, доцентка	89
ФІЛОСОФІЯ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У СУЧАСНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ	
ЦИМБАЛ Тетяна – Криворізький національний університет, професорка кафедри професійної та соціально-гуманітарної освіти, докторка філософських наук, професорка	92
ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ХОРВАТСЬКОГО ДОСВІДУ	
ШОПНА Ірина – Львівський державний університет внутрішніх справ, професорка кафедри адміністративно-правових дисциплін, докторка юридичних наук, професорка	96
ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ	
ЯМКОВИЙ Владислав – Державний університету економіки і технологій, доцент кафедри правового регулювання економіки, кандидат юридичних наук, доцент	100
СЕКЦІЯ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ І ПРАВА	106
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ СЛУЖБОВО-ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ МЛІЩІ УСРР У 20-Х РОКАХ ХХ СТ.	
ВАСИЛЬЄВ Станіслав – Комунальний заклад «Харківська Гуманітарно-Педагогічна Академія» Харківської обласної ради, доцент кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент	106

**СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДО
ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ
ДЕРЖАВІ**

ВОЛОВИК Віктор – Міжрегіональна Академія управління персоналом, аспірант кафедри адміністративного, фінансового і банківського права

108

**КРИМ ЯК СУБ'ЄКТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В
ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО**

ГОЛОВКО Олександр – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, проректор з науково-педагогічної роботи, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

СТЕЦЮК Богдан – Донецький державний університет внутрішніх справ, професор кафедри загальноправових дисциплін факультету №3, доктор юридичних наук, професор

111

**ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ
ДЕРЖАВНОСТІ ТА ПРАВА У МАЛІЙ СКІФІЇ**

ГУТІВ Богдан – Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент кафедри історії держави, права та політико-правових учень, доктор філософії в галузі права

115

**ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПОЛІЦІЇ
В АВСТРИЙСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ В ХVІІІ–
СЕРЕДИНІ ХІХ СТ.**

ТУРЕНКО Олег – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету №3, доктор філософських наук, доцент

ДЖАНТІМІРОВ Марк – Донецький державний університет внутрішніх справ, здобувач ступеня вищої освіти

119

**ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ
УКРАЇНИ (1918–1939)**

ЗАЯЦЬ Оксана – Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент кафедри історії держави, права та політико-правових учень, доктор філософії у галузі права

123

**КАРПАТСЬКА УКРАЇНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ**

ЗОЗУЛЯ Євген – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, професор кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1, доктор юридичних наук, професор

ЧОРНИЙ Данило – Донецький державний університет внутрішніх справ, здобувач ступеня вищої освіти

130

**МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ
ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В
УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ**

ІВАНОВ Іван – Донецький державний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри загальноправових дисциплін факультету №3, кандидат юридичних наук, доцент

СУПРУН Володимир – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету №3, кандидат юридичних наук

133

**ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ
КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ (1850–1918 рр.)**

КОВАЛЬЧУК Іван – Вінницький національний технічний університет, старший викладач кафедри суспільно-політичних наук, доктор філософії у галузі права

137

**СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ КОРИННИХ НАРОДІВ**

КОВНИЙ Юрій – адвокат, кандидат економічних наук

143

**БІКАМЕРАЛІЗМ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ
ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ**

МАГНОВСЬКИЙ Ігор – Одеський державний університет внутрішніх справ, професор кафедри теорії та історії держави і права факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування, доктор юридичних наук, професор

145

**МІЖНАРОДНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВНІ ПРАВОВОГО
РЕГУЛЮВАННЯ В ІТ-СФЕРІ**

МАНЬКО Денис – Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса), завідувач кафедри державно-правових дисциплін, доктор юридичних наук, доцент

149

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ ТА ЇЇ ГРОМАДСЬКА ОЦІНКА

МАТВІЙВ Ростислав – Національний університет «Львівська політехніка», аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти

153

**СИСТЕМА ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ
НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ**

ОЛІЙНИК Юрій – Львівський національний університет імені Івана Франка, асистент кафедри історії держави, права та політико-правових учень, доктор філософії у галузі права

155

**ВИХОВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ І ТОЛЕРАНТНОСТІ
СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО
КОНТРОЛЮ**

ПАЩИНСЬКИЙ Олександр – Науково-дослідний інститут публічного права, аспірант

160

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОТРЕБУ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ В УКРАЇНІ

РАТУШНА Богдана – Львівський національний університет природокористування, професор кафедри права, кандидат юридичних наук, доцент

164

КОНЦЕПТ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ П. ПОЛТАВИ

СВОРАК Степан – Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, професор кафедри теорії та історії держави і права, доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор

167

ХОЛОД Уляна – Університет імені Францішка Палацького в Оломоуці, Чеська Республіка, старший викладач кафедри славістики, секції україністики, Ph.D. з чеської філології

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ ПРОВІДНИКІВ ОУН (НА МАТЕРІАЛАХ ПРАЦЬ П. ФЕДУНА)

СЛУБСЬКИЙ Олег – Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, аспірант кафедри історії та археології

172

ІСТОРИЧНА ФОРМА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ

СТЕЦЮК Богдан – Донецький державний університет внутрішніх справ, професор кафедри загальноправових дисциплін, доктор юридичних наук, професор

ГРИЦЮТА Марія – Донецький державний університет внутрішніх справ, здобувачка ступеня вищої освіти факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

174

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ, ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

СЮР Наталія – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3, кандидат юридичних наук

ФАРІНЯК Роман – Донецький державний університет внутрішніх справ, здобувач ступеня вищої освіти факультету №2

177

ФОРМУВАННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

СУПРУН Володимир – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3, кандидат юридичних наук

КОСИК Єліна – Донецький державний університет внутрішніх справ, здобувачка ступеня вищої освіти факультету №1

180

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ПАРАДИГМІ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНО- ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

ТАРАНОВСЬКА Альона – Донецький державний університет внутрішніх справ, аспірантка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін

183

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ МІСТ ГАЛИЧИНИ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

ТАРАСОВИЧ Остап – Львівський національний університет імені Івана Франка, аспірант кафедри історії держави, права та політико-правових учень

187

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЗВИЧАЄВОГО ПРАВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ (АВСТРО-УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ

ТЕРЛЮК Іван – Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти, доцент кафедри теорії права та конституціоналізму, доктор юридичних наук, доцент

193

ПРАВОВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ В СЕРЕДНІ ВІКИ: КОНКУРУЮЧІ ЮРИСДИКЦІЇ

ТИМОЩУК Наталія – Державний податковий університет, здобувачка кафедри теоретико-правових дисциплін

197

ПЕРВІСНА ГЕНЕЗА ПРАВА В ТЕОРІЇ ХОСЕ ОРТЕГІ-І-ГАСЕТА

ТУРЕНКО Олег – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри загально-правових дисциплін факультету № 3, доктор філософських наук, доцент

200

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І ПРАВА ЛЮДИНИ

ФІЛІПЧУК Ксенія – Національний університет «Львівська політехніка, Інститут права, психології та інноваційної освіти, аспірантка

204

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НЕЙМІНГУ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

ЯРЕМА Валерій – Міжнародна Академія управління персоналом, аспірант

206

ЮРИДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СТАН І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

ЯРМОЛ Лілія – Національний університет «Львівська політехніка», доцент кафедри теорії права та конституціоналізму, докторка юридичних наук, професорка

209

СЕКЦІЯ ІІ. ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТА ПРАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	214
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
БАРАНОВСЬКИЙ Олександр – Маріупольський державний університет, старший викладач кафедри права, кандидат юридичних наук	214
ПОРУШЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ	
БЕЛЬО Людмила – Національний університет «Одеська морська академія», старша викладачка кафедри загальноправових дисциплін	218
ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
БОРИСОВ Євген – Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса), доцент кафедри державно-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент	222
ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ	
БРАТЕЛЬ Сергій – перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ кандидат юридичних наук, професор	225
ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ТА ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ	
БУТИРІН Євген – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, доцент кафедри політичних наук та права, кандидат юридичних наук, доцент	228
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	
ВРУЦЬКА Марина – Бердянський державний педагогічний університет, старша викладачка кафедри правознавства	233
ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ	
ДАЦЮК Тетяна – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка історичних наук, доцентка	
ЗІНЧЕНКО Вікторія – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка	237

- кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка педагогічних наук
ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО СТАНУ
ДНІПРОВ Олексій – заступник Керівника Офісу Президента України, доктор юридичних наук 241
- ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРОТИДІЇ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**
ЖУРАВЛЬОВ Дмитро – заступник керівника Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород – керівник Управління з питань помилування Офісу Президента України, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України 244
- БІЛА КНИГА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ПРО НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ**
КОРОБКІН Валерій – Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, старший науковий співробітник відділу заходів захисту науково-дослідного центру цивільного захисту, кандидат технічних наук, доцент 247
- АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ПРОГРАМУВАННЯ ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ**
ЛИННИК Тетяна – Державний податковий університет, доцент кафедри теоретико-правових дисциплін, кандидат юридичних наук, доцент 250
- МАНШУЛЯЦІ СВІДОМІСТЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВІЙНИ**
МУХІНА Галина – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидатка педагогічних наук, доцентка 253
- СПЕЦИФІКА СВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРНІ СКЛАДОВІ РОСІЙСЬКОГО РЕСЕНТИМЕНТУ ЯК ЧИННИК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**
НІКОЛЕНКО Ксенія – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка філософських наук
- КОЗИНЕЦЬ Анна** – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, здобувачка ступеня вищої освіти 256

**КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС РОСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ
КРИМІНАЛЬНОЇ РЕПРЕСІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ**

НОВІКОВА Катерина – Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, старший науковий співробітник, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, асистентка кафедри кримінального права, кандидатка юридичних наук

259

**ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ ЗА УМОВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО
СТАНУ**

ОНОПРИЄНКО Станіслав – Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, старший викладач кафедри правового забезпечення, кандидат юридичних наук

263

**ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВІЛЬНИХ
ФОРМУВАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК НЕДЕРЖАВНИХ
СУБ'ЄКТІВ КРИЗОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ**

ПРОНЕВИЧ Олексій – Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, професор кафедри службового та медичного права, доктор юридичних наук, професор

265

**ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДОБРОВОЛЬЧИХ
ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД**

РЕКОТОВ Петро – Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні Запорізького національного університету, доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів, кандидат юридичних наук, доцент

270

**ДО КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИННОЇ ДЕПОРТАЦІЇ АГРЕСОРМ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ**

СІДОРЕНКО Юлія – Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса), аспірантка

272

**МАНІПУЛЮВАННЯ «НАУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ» В
ОКУПОВАНОМУ КРИМУ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ
ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ**

ТИЦЬКА Яна – Інституту права, економіки та міжнародних відносин Міжнародного гуманітарного університету (м. Одеса), директорка, кандидатка юридичних наук, доцентка

276

ПОРЯДОК КОМПЕНСАЦІЇ ШКОДИ ЗА ПОШКОДЖЕНЕ/ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

УСТІНОВА-БОЙЧЕНКО Ганна – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, завідувачка кафедри цивільного та господарського права факультету № 2, кандидатка юридичних наук, доцентка

АНДРІЯШЕВСЬКИЙ Артур – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, здобувач ступеня вищої освіти

280

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ЖИТЕЛІВ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

ЦИГАНОВ Олег – Державний науково-дослідний інститут МВС України, головний науковий співробітник НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства, доктор юридичних наук, доцент

РИБІНСЬКА Анна – Державний науково-дослідний інститут МВС України, старший науковий співробітник секретаріату Вченої ради, кандидат юридичних наук

КОМАРНИЦЬКИЙ Микола – Сколівський ВП Стрийського ВП ГУНП у Львівській області, начальник, кандидат юридичних наук

284

СЕКЦІЯ III. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

287

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

БОРТНИК Надія – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, професорка кафедри теорії та історії держави і права факультету морського права, докторка юридичних наук, професорка

ЛОМАКІНА Олена – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, професорка кафедри адміністративного та конституційного права факультету морського права, кандидатка юридичних наук, доцентка

287

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

БОНДАР Віталій – Міжнародна Академія управління персоналом, аспірант

291

ПОЗИТИВНІ ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ	
БРОШКО Іван – Академія Державної пенітенціарної служби, аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології	293
ДО ПИТАННЯ ПРИХОВАННЯ СЛІДІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У КІБЕРПРОСТОРІ	
ВЕЙЦ Аркадій – Національний університет «Одеська юридична академія», аспірант кафедри криміналістики	297
ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ ЖИТЛА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	
ГАЛЯНТИЧ Анна – Науково-дослідний Інститут приватного права та підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, здобувачка	301
ЗМІСТОВНІСТЬ ЗАВДАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПРАВОВІЙ ПЛОЩИНІ	
ГУЗЕНКО Олена – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцентка кафедри господарсько - правових дисциплін та економічної безпеки, кандидат економічних наук, доцент	304
МІСЦЕ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У ЗАЛУЧЕННІ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІЙ ВИМІР	
ДУБИНСЬКИЙ Олег – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань, професор кафедри морського та господарського права факультету морського права, доктор юридичних наук, професор	308
МУЛЬТИРЕЖИМНІ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ	
ЄЛАЄВ Юрій – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, викладач кафедри організації досудового розслідування факультету № 1	311
ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ	
ЖУКОВА Євгенія – Міжнародна Академія управління персоналом, докторантка, кандидатка юридичних наук	315
РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ	
ЗАВАДА Ростислав – Львівський університет бізнесу та права,	318

аспірант

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

КАДАЛА Віталій – Донецький державний університет внутрішніх справ, Голова Юридичної клініки «Правовий захист», доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки, кандидат юридичних наук, доцент

321

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАВООХОРОНЦІВ

КНЯЗЬКОВА Любов – Маріупольський державний університет, доцентка кафедри права, кандидатка юридичних наук, доцентка

324

ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ КОЛА ПОВНОВАЖЕНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

ЛАВРЕНКО Анастасія – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького національного університету внутрішніх справ, викладачка кафедри правоохоронної діяльності та поліцейстики факультету №1

328

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПРАЦІВНИКА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

МЕЛЬНИК Костянтин – Харківський національний університет внутрішніх справ, завідувач кафедри трудового та господарського права, доктор юридичних наук, професор

331

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

ПЕТРУК Ярослав – Донецький державний університет внутрішніх справ, викладач кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3

335

ВІДЕОПОСТЕРЕЖЕННЯ 3 ПОЗИЦІЙ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

САМОЙЛЕНКО Олена – Національний університет «Одеська юридична академія», професорка кафедри криміналістики, докторка юридичних наук, професорка

338

МІСЦЕ АГРАРНОГО СЕКТОРА В РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

СТАРЧАК Богдана – Львівський національний університет імені Івана Франка, аспірантка кафедри маркетингу

340

ЗАТРИМАННЯ СУДЕН: СУДОВА ПРАКТИКА, НОВАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

СУРІЛОВА Анастасія – Національний університет «Одеська

343

морська академія», асистентка кафедри морського права та менеджменту

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І BLOCKCHAIN

ТЕРЛЮК Олексій – Національний університет «Львівська політехніка», Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти, аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права

347

ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІСТОМ-ДЕРЖАВОЮ ВАТИКАН: ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ, ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

ШЕВЧЕНКО Анатолій – Державний податковий університет, завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

САНЖАРОВ Валерій – Державний податковий університет, старший викладач кафедри теоретико-правових дисциплін, кандидат історичних наук

САНЖАРОВА Галина – Київський університет імені Бориса Грінченка, старший викладач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства

351

ЮРИДИЧНА ПОМИЛКА ЯК ПРАВОЗНАЧУЩА ДІЯ

ШУЛЬГА Анатолій – Харківський національний університет внутрішніх справ, професор кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету № 6, доктор юридичних наук, професор

355

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗГІДНО З П.10 Ч.1 СТ. 284 КПК УКРАЇНИ

ШУЛЬГА Андрій – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4, кандидат юридичних наук, доцент

ОЗЕРНА Ірина – Донецький державний університет внутрішніх справ, доцентка кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4, кандидатка юридичних наук

357

СЕКЦІЯ ІV. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

ПОЛІТИЧНЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ГРАБОВЕЦЬ Ірина – Криворізький державний педагогічний університет, завідувачка кафедри соціології та масових комунікацій, кандидатка соціологічних наук, доцентка

361

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ У 2014-2023 РОКАХ

КРАВЧЕНКО Володимир – Національний авіаційний університет, факультет міжнародних відносин, професор кафедри реклами і зв'язків з громадськістю, доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України

361

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ СКЛАДОВІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

НІКОЛЕНКО Ксенія – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка філософських наук

364

MULTILINGUALISM AS A MEANS OF EUROPEAN INTERGATION FOR UKRAINE

MYROSHNYCHENKO Nataliia – Donetsk State University of Internal Affairs, Kryvyi Rih Educational and Scientific Center, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

367

VYSHNEVSKA Kira – State University of Economics and Technology, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

369

LANGUAGE AS THE MAIN ETHNO-DIFFERENTIATING FEATURE AND ETHNIC VALUE

MITINA Olena – Odesa Polytechnic National University, Head of the English Philology and Translation Studies Dpt., PhD in Philology, Assistant Professor

MELNIK Polina – Odesa Polytechnic National University, Senior Lecturer of the English Philology and Translation Studies Dpt

372

СЕКЦІЯ V. ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

375

БАРАНЕНКО Дмитро – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, в.о. завідувача кафедри

375

теорії та історії держави і права факультету морського права, доктор юридичних наук, професор

ДУБОВА Катерина – Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, доцентка кафедри адміністративного та конституційного права факультету морського права, кандидатка юридичних наук

ЗВІТНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

ГОЛОВЧУК Віталій – Донецький національний університет імені Василя Стуса, старший викладач кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права, кандидат юридичних наук

378

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

МАНЖУЛА Андрій – Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, професор кафедри права та правоохоронної діяльності, доктор юридичних наук, професор

382

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

ПРИЛІПКО Максим – Міжнародна Академія управління персоналом, аспірант

386

СЕКЦІЯ VI. ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. СУЧАСНА ПОЛІЦЕЙСЬКА ОСВІТА: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, НАПРЯМИ РЕФОРМУВАННЯ

389

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ, ВИКЛАДАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ У НЕЛІНГВІСТИЧНОМУ ВНЗ

БРАТАНИЧ Ольга – Державний університет економіки і технологій, доцентка кафедри міжнародних відносин, кандидатка педагогічних наук, доцентка

389

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЛЬОТНІЙ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

ДАНИЛКО Оксана – Льотна академія Національного авіаційного університету, керівниця центру забезпечення якості вищої освіти, кандидатка педагогічних наук, доцентка

ТЕРНАВСЬКА Тетяна – Льотна академія Національного авіаційного університету, методистка відділу ліцензування та акредитації центру забезпечення якості вищої освіти, кандидатка

393

педагогічних наук, доцентка

INFLUENCE OF COMMUNICATIVE METHODOLOGY OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE ON HIGHER EDUCATION

ДЗЕВИЦЬКА Лариса – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1, кандидатка педагогічних наук, доцентка

397

ГУМАНІТАРНЕ ЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

КОНОНЕНКО Тетяна – Донецький державний університет внутрішніх справ, професорка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1, докторка філософських наук, професорка

399

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

КОРОТКОВА Юлія – Донецький державний університет внутрішніх справ, професорка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін факультету № 1, докторка педагогічних наук, професорка

400

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ

КРАВЦОВА Маргарита – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка юридичних наук

ГІГІН Олексій – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, викладач кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1

403

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СЕРЕД МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЛОПАТИНСЬКА Ірина – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, завідувачка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка педагогічних наук, доцентка

КУЧЕРГАН Єлизавета – Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1, кандидатка педагогічних наук

407

**ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН
УКРАЇНИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВИТИ ДО УЧАСТІ В
НАЦІОНАЛЬНОМУ СПРОТИВІ**

МОНАСТИРСЬКИЙ Валерій – Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького, доцент кафедри
військової підготовки, кандидат педагогічних наук, доцент

411

**CHALLENGES IN MODERN HIGHER EDUCATION FOR LAW
ENFORCEMENT**

NATALIYA Myroshnychenko – Donetsk State University of Internal
Affairs, Kryvyi Rih Educational and Scientific Center, PhD in
Pedagogical Sciences, Associate Professor

415

**АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ В
ОРГАНІЗАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ РОБОТІ В ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВИТИ МВС УКРАЇНИ**

ПРОСВІРІНА Тетяна – Донецький державний університет
внутрішніх справ, завідувачка відділення організаційно-аналітичної
роботи та контролю майор поліції

БОГОМАЗ-НАЗАРОВА Сніжана – Донецький державний
університет внутрішніх справ, старша інспекторка відділення
організаційно-аналітичної роботи та контролю, кандидатка
педагогічних наук

418

**МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ПРАВОНАВЦІВ**

РОМАНЕНКО Оксана – Державний університет економіки і
технологій, доцентка кафедри міжнародних відносин, кандидатка
педагогічних наук, доцентка

421

**КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ
СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ**

САБЕЛЬНИКОВА Тамара – Донецький державний університет
внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 1, кандидатка філологічних наук, доцентка

425

**ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВИТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ
НАВЧАННЯ**

САЛЬНІКОВА Наталія – Донецький державний університет
внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін факультету № 1, кандидатка історичних наук, доцентка

429

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ
КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ**

ТІЛЬНЯК Неоніла – Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
старша викладачка, кандидатка педагогічних наук

СИДОРЕНКО Лілія – Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
старша викладачка

430

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ВІТВІЦЬКИЙ Сергій – ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, полковник поліції

Шановні учасники та учасниці Всеукраїнської науково-практичної конференції!

Дозвольте від себе особисто та від імені колективу привітати Вас у стінах Донецького державного університету внутрішніх справ і висловити вдячність за винайдену можливість взяти участь у III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку».

Приємно констатувати, що проблематика нашої Всеукраїнської науково-практичної конференції викликала значний інтерес у представників керівництва держави, а саме Офісу Президента України, судової гілки влади – Верховного Суду, Офісу Генерального прокурора, Міністерства освіти і науки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, органів державної влади та представників громадських організацій, адвокатської спільноти, науково-педагогічного складу провідних закладів вищої освіти нашої держави, закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання МВС України, науковців вітчизняних науково-дослідних установ. До роботи нашого наукового форуму долучилися також представники закордонних закладів вищої освіти і наукових установ – Німецького історичного інституту у Варшаві (Республіка Польща), Університету імені Фронтішка Палацького в Оломоуці (Чеська Республіка). Загалом в роботі конференції беруть

участь 124 науковця, що представляють 40 освітніх та наукових закладів України, Польщі, та Чеської республіки.

Тематика конференції зумовлена тими викликами, які стоять перед і українською державою і національною правничою наукою. Відтак, актуальною проблемою сьогодення є науковий аналіз процесів вітчизняного державотворення і правотворення в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації. Ураховуючи це, сьогодні на нашому науковому форумі будуть обговорені теоретико-методологічні та історико-правові питання розвитку державності і права, державотворчі та правотворчі процеси в умовах правового режиму воєнного стану в Україні, актуальні проблеми та перспективи розвитку галузей національного права, теорія і практика правоохоронної діяльності в умовах правового режиму воєнного стану, проблеми, перспективи, напрями реформування сучасної поліцейської освіти.

З огляду на те, що тема конференції має багатогранний характер і вимагає комплексного підходу, позитивним є те, що до обговорення зазначеної проблематики долучилися не тільки відомі науковці різних галузей юридичної науки, працівники правоохоронних органів, але й науковці, які представляють історичні, економічні, філософські, філологічні, політичні, психологічні та педагогічні науки.

Ще раз від імені колективу Університету вітаю вас з початком роботи конференції, бажаю її учасникам конструктивної роботи, нових здобутків, плідних наукових звершень, а всім нам - віри в нашу безумовну перемогу над російським агресором.

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ДНІПРОВ Олексій – заступник Керівника Офісу Президента України, доктор юридичних наук

Шановні організатори та учасники, дозвольте напередодні професійного свята Дня науки привітати Вас з початком роботи Всеукраїнської науково-практичної конференції.

Така зустріч, незважаючи на формат «онлайн» режиму, – це чудова нагода для наукової спільноти, яка цікавиться проблемними питаннями державотворення в Україні та новими підходами до в умовах сьогодення, обмінятись досвідом, поставити проблемні запитання і знайти відповіді на них, поділитись власними досягненнями та напрацюваннями.

Вважаю, що напрямки конференції відповідають найактуальнішим питанням у сучасних непростих умовах, викликаних через російську воєнну агресію. Цінність дослідження, пов'язаних не тільки з теоретичними, але й з практичними аспектами, виражається в можливостях і здатностях учасниками конференції окреслити перспективи розвитку та внести нове бачення в їх вирішення. Важливо, що проведення досліджень, присвячених актуальним питанням державотворення в умовах воєнного стану, є теоретико-науковим підґрунтям для подальших реформ в Україні, наближення правової системи держави до світових та європейських стандартів.

Перекоаний, що Ваші професіоналізм, знання, досвід і високі людські якості, потужний науковий і освітній потенціал дадуть можливості зреалізувати всі поставлені завдання, що буде сприяти в побудові сильної української модерної держави з розвинутим громадянським суспільством.

Бажаю учасникам науково-практичної конференції плідної роботи та нових творчих здобутків!

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

ДРОЗД Юрій – голова Кіровоградської обласної ради, кандидат юридичних наук.

Шановні учасники та організатори та учасники конференції!

Від імені Кіровоградської обласної ради та від себе особисто щиро вітаю учасників та організаторів III Всеукраїнської наукової конференції «Правова наука і державотворення в Україні в умовах сучасних викликів, породжених російською воєнною агресією: теорія, практика, перспективи розвитку», а також з професійним святом - Днем науки!

Незважаючи, що ми сьогодні живемо в надзвичайно складний час, колектив Донецького державного університету внутрішніх справ, зокрема і науковці, роблять вагомий внесок для вирішення найбільш актуальних питань захисту прав людини в умовах російської воєнної агресії, співпраці з міжнародними правозахисними інституціями та волонтерськими організаціями.

Ваші відданість справі, знання та досвід є тією основою, завдяки якій живе і розвивається українська наука, виховується майбутнє нації, її сила та честь.

Впевнений, що результати роботи конференції стануть одними із вагомих факторів процесу вдосконалення чинного законодавства, розбудови правової держави європейського взірця та передового громадянського суспільства.

Дозвольте також висловити вдячність всьому колективу Університету, котрий бере активну участь в різноманітних заходах та акціях щодо підтримки наших славних захисників та захисниць. Адже саме завдячуючи їх жертовності, мужності та відвазі ми можемо зараз спокійно працювати, навчатися і творити.

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Бабін Борис

Асоціація реінтеграції Криму
Кримськотатарський ресурсний центр
експерт
доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВЕ РЕАГУВАННЯ НА ПОСЯГАННЯ АГРЕСОРОМ НА УКРАЇНСЬКЕ ДОВКІЛЛЯ

З 2014 року Кримський півострів, деякі райони Донецької та Луганської областей, прилеглі території Чорного та Азовського морів були незаконно окуповані Росією в рамках її триваючої агресії, в тому числі морської [1]. Навмисна та організована російська політика в Криму, яка брутально порушує колективні та індивідуальні права на безпечне довкілля, сталий розвиток та екологічну інформацію, з 2014 року включала питання забруднення повітря, води та землі внаслідок військової діяльності, функціонування хімічної промисловості, скидання відходів та стоків, а також питання незаконного видобутку підземних вод, природного газу та будівельного каменю та піску [2].

Злочинна окупаційна політика росії в Криму спрямована на знищення як унікальних місцевих екосистем, так і інших природних об'єктів, які стають частинами протиправно урбанізованих просторів. Комунальна інфраструктура Криму деградує з 2014 року в умовах зростання корупції в місцевих підконтрольних росії «адміністраціях» і постійної зміни призначених росією «голів» кримських міст і селищ [3].

До 2022 року Україна відреагувала на ці питання на рівні національних планів деокупації та реінтеграції Криму та порушення міжнародних судових процесів [4]. Серія резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, прийнятих щодо Криму, таких як резолюції 71/205, 72/190, 73/263, 74/168, 75/192 і 76/179 та резолюції 73/194, 74/17, 75/29 та 76/70, які були схвалені з 2016 року, відобразила деякі екологічні виклики у цій сфері [5], [6].

Уряд України ухвалив розпорядженням № 218-р скасований у 2021 році План дій щодо реалізації деяких засад внутрішньої політики держави щодо Криму, але він не містив питань екології. Пізніше указом Президента України від 2021 року № 117/2021 було затверджено Стратегію деокупації та реінтеграції Криму, а розпорядженням уряду № 1171 затверджено План заходів з реалізації цієї Стратегії [7].

Правоохоронна діяльність України з цих питань почалася раніше, оскільки перше розслідування щодо екоциду було розпочато у 2016 році та стосувалося діяльності підприємства «Кримський титан» поблизу окупованого

росією селища Перекоп, де пізніше, у 2018 році, сталася аварія з забрудненням повітря.

Найвні процесуальні рішення свідчать, що справа стосується ще двох незаконно «зареєстрованих» у російських реєстрах, але розташованих у Північному Криму підприємств – «Кримський содовий завод» і «Бромовий завод», які входять до одного промислового кластеру з «Кримським титаном». У жовтні 2018 року співробітники Служби безпеки України спільно з вказаним Представництвом Президента припинили роботу насосної станції на дамбі Кутара, що унеможливило незаконне використання води Сивашу та встановили, що материкова земельна ділянка, на якій розташована насосна станція, є орендованою у «Кримського содового заводу».

Також СБУ було зафіксовано подачу промислових обсягів електроенергії з окупованого Криму на насосну станцію. У жовтні 2019 року медіа повідомляли, що насосна станція відновила роботу, але пізніше, в листопаді, з'явилися судові рішення у справі 766/22955/19 за кримінальним провадженням 4201601000000238, де згадується ця насосна станція. У провадженні 4201601000000238 оприлюднені до 2022 року процесуальні рішення слідчих суддів свідчать про практичну схему незаконного використання солоної води Сиваш зареєстрованим в Україні ТОВ «Геомоніторинг» в інтересах підконтрольного окупантам «Кримського содового заводу».

З 24 лютого 2022 року росія вчинила широку відкриту військову агресію на всій території України. Контрольовані росією війська та найманці вже вчинили в Україні під час цього вторгнення грубі порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, включаючи масштабні злочини проти власності, соціальних і культурних прав та докільця, напади на ліси, дамби, національні парки, прибережних і морських екосистем, а також проти українських сільськогосподарських підприємств [8].

23 лютого 2023 року Генеральна Асамблея ООН ES-11/6 із глибоким занепокоєнням відзначила негативний вплив війни на глобальну продовольчу безпеку, енергетику, ядерну безпеку та безпеку та навколишнє середовище та закликала всі держави-члени ООН співпрацювати в дусі солідарності, щоб розглядати глобальні наслідки війни для продовольчої безпеки, енергетики, фінансів, навколишнього середовища та ядерної безпеки та безпеки [9].

Оскільки Програма ООН з докільця уповноважена надавати допомогу країнам, за запитом, у зменшенні та контролі забруднення в районах, які постраждали від збройних конфліктів або тероризму, у відповідь на запит Уряду України Програма підготувала звіт, щоб допомогти Україні у відновленні від поточного конфлікту та поінформувати комплексну постконфліктну оцінку. У звіті визнається, що під час масштабної російської агресії, Україна зазнала значних екологічних руйнувань. Звіт визнає, що

станом на червень 2022 року повідомлялося про принаймні сім підтверджених випадків викиду токсичних промислових хімікатів, спричинених військовими діями [10].

В Україні з 2022 року відкрито кілька нових кримінальних проваджень щодо знищення екосистеми російськими військами, з кваліфікацією такої діяльності як злочину екоциду злочину, але в цілому поняття екоцидного злочину не надто розроблене в сучасному міжнародному праві та не має конвенційного захисту [8]. Крім того через воєнний стан інформація у відкритих джерелах щодо цих злочинів є максимально обмеженою

Раніше розпорядженням Постійного Представника Президента України в АР Крим від 20 червня 2018 р. № 17 було затверджене План невідкладних заходів з протидії російської агресії з тимчасово окупованої території України в Криму, захисту інтересів держави, громадян України та українських юридичних осіб в Криму на 2018-2019 роки.

У Плані містився окремих розділ 11 «Екологія», який охоплював низку завдань. Зокрема Планом було передбачено запровадження ефективного комплексного моніторингу екологічних ризиків, пов'язаних з чотирма напрямками, із відповідним правовим реагуванням на діяльність окупаційних структур [11]. Зазначений План мав короткостроковий характер та практично реалізованим не став що було предметом судових проваджень, які наразі, щодо можливих порушень прав низки громадських структур через невиконання Плану, розглядаються у Європейському суді з прав людини.

Також наразі розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2023 р. № 288-р затверджене План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя від 4 квітня 2023 р. № 288-р [12].

У Плані заходів екологічним питанням присвячений розділ «Екологічна політика», до очікуваних результатів План заходів відносив забезпечення аналізу стану екології на тимчасово окупованій території, її зондування в ході дистанційного зондування Землі, здійснення належного інформування міжнародних партнерів щодо системного погіршення екологічної ситуації на окупованій території, здійснення екологічної інспекції акваторії Чорного моря, відновлення водопостачання та стабілізація екологічної ситуації в Криму після його деокупації.

Література

1. Russia-Controlled Mercenaries and Maritime Aggression against Ukraine on Black Sea and Sea of Azov. ARC, 2022. UN OHCHR. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-04/Association-Reintegration-Crimea-CFI-WG-Mercenaries-GA77.pdf>

2. Situation with Toxic Pollution in the Northern Crimea and Human Rights: ARC. 2020. UN OHCHR. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/ToxicWaste/RightToScience/Submissions/NGOs/arc-crimea.pdf>
3. Treats for Toxic-Free Places and Pollution in the Crimea: ARC. 2021. UN OHCHR. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2021-11/ARC_Submission_Responces_Toxic_01_11_2021.doc
4. Award concerning the preliminary objections of the Russian Federation. 21 February 2020. Case 2017-06. PCA. URL: <https://pcacases.com/web/sendAttach/9272>
5. Situation of human rights in the temporarily occupied AR of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine. UN GA Resolution 76/179, 16 December 2021. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3954787>
6. Problem of the militarization of AR of Crimea and the city of Sevastopol, Ukraine, as well as parts of the Black Sea and the Sea of Azov. UN GA Resolution 76/70, 9 December 2021. UN. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/3952032>
7. Legal Programming of Crimea's Deoccupation and Reintegration: Measurement of Effectiveness. Lynnyk Tatiana. 2023. ARC. URL: <https://arcrimea.org/en/analytics/2023/04/28/legal-programming-of-crimeas-deoccupation-and-reintegration-measurement-of-effectiveness/>
8. Crimean Indigenous Peoples, Impact of Toxic and Russian Aggression. 2022. ARC. URL: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/documents/issues/toxicwaste/toxics-indigenous-peoples/inputsreceived/2022-07-13/association-reintegration-crimea.pdf>
9. Principles of the Charter of the UN underlying a comprehensive, just and lasting peace in Ukraine. UN GA Resolution, 23 February 2023 ES-11/6. UN. URL: <https://www.securitycouncilreport.org/un-documents/document/a-res-es-11-6.php>
10. United Nations Environment Programme, The Environmental Impact of the Conflict in Ukraine: A Preliminary Review. UN EP, 14 October 2022. URL: <https://www.unep.org/resources/report/environmental-impact-conflict-ukraine-preliminary-review> accessed 10 April 2023.
11. План невідкладних заходів з протидії російської агресії з тимчасово окупованої території України в Криму, захисту інтересів держави, громадян України та українських юридичних осіб в Криму на 2018-2019 роки, 26 червня 2018, № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017755-18#Text>
12. План заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АР Крим та міста Севастополя, 4 квітня

БАБЕНКО Юлія
Криворізький ліцей № 95
Криворізької міської ради
викладач історії

КОЛАБОРАЦІЯ «МЕТРОПОЛІЯ-ДІАСПОРА» В УМОВАХ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКОГО ПРОТИСТОЯННЯ

Російська агресія проти України спровокувала перехід від теоретичного проектування аксіологічного олімпу європейської демократії до практичної апробації. Проголошені лозунги толерантності, лібералізму, демократизму, свободи, суверенності та функціонування міжнародного права втратили сталі умови існування та постали перед новими викликами.

Не винятком є проблема колаборації. Усталене сприйняття «колаборанта-зрадника» як негативного персонажа історичного процесу не втрачає актуальності в умовах сучасного воєнного конфлікту. У цьому випадку як і в роки II Світової війни малося на увазі, що «колабораціоністи» – певні групи населення, або окремі особи, що співпрацювали з німецькою владою в окупованих гітлерівською Німеччиною країнах 1939-45 рр. [8, с. 423]. Дане трактування акцентує увагу на екстраверсії відносин між різними етнічними групами, тоді як предметом нашого дослідження є інтровертивні зв'язки в межах монокультурного середовища. Таким чином, рефлексія метропольно-діаспорних відносин носить більш нейтральний характер, ідентичний дослівному перекладу з англ. *collaboration* – співпраця, сумісна праця спрямована на «досягнення спільної мети», що в мирний час вживалось як результативна діяльність митців, фірм, інновацій тощо, а зараз позиціонується як співробітництво, результати якого у своєму призначенні мають зовнішнього адресата – країну-агресора [4].

Тривалі періоди бездержав'я, ментальні детермінанти, колоніальна політика дискримінації українського населення сприяли діаспоралізації в українському іммігрантському середовищі, за умови достатньої культурної дистанції. Адже саме дистанціювання відіграло ключову роль в тому, що східна діаспора не має такої розгалуженої та структурованої мережі діаспорних інституцій в порівнянні із західними.

Першочергово, сакральність дихотомії «діаспора-метрополія» ґрунтувалася на функціонуванні горизонтальних зав'язків у межах родини, в якій діти-сироти розділені долею. Тобто еміграція не була

проявом юнацького максималізму, а являла спробу позбутись маніакальної «опіки» прийомних батьків, що були «чужими душою і тілом». І хоча останні хвили міграції, все ж більше асоціюються з вертикальними відносинами: діти-батьки, але в нинішніх реаліях виживання це не відіграє ключової ролі. Метрополія, як не парадоксально, продовжує займати позицію меншої, примхливої сестри, яка досить споживацьки ставиться до закордонних одноплемінників. Діаспора ж, у свою чергу, демонструє єдність етнічного та історичного походження, прагне реалізувати зворотній зв'язок і позбавитись почуття провини за те, що вже колись вона чи її нащадки покинули рідні краї, залишивши найближчих сам на сам з викликами долі.

Американський мислитель Ф. Фукуяма аналізуючи явище «ідентичності» звертається до творчого доробка Г. Гегеля наголошуючи, що «рушійна сила людської історії – це боротьба за визнання», єдиним способом задоволення даної потреби є гідність [10, с. 15]. Саме через причетність до боротьби за збереження суверенності метрополії, діаспоряни долають відчуженість від титульного етномасиву, легітимізуючи свою належність до нього і зберігають власну континуальну самобутність, укорінюючись духовно в українському культурному ґрунті, що і забезпечує їм гідне місце в українській родині.

Така компенсаторна практика не є новою для означеної системи етнічного симбіозу, а скоріше являє собою традицію, що сформувалась одразу після інституалізації західної діаспори і невдач українського народу у національно-визвольних змаганнях початку ХХ ст. та подальшої радянської окупації. Не винятком стали події 2014 року, коли росія анексувала Крим і розпочала збройну агресію на сході України. Звичайно, функціональна репродукція діаспоральних інституцій в соціальному, політичному, економічному й культурному вимірах є чудовим практичним майданчиком для групи вимушених мігрантів, що змушені були шукати порятунку за межами країни-проживання. Але окрім гуманітарної допомоги біженцям було розгорнуто багатопрофільну діяльність з лобювання українських інтересів.

Заклик України до діаспорян простий і зрозумілий: «Боріться й надалі, чиніть спротив російській пропаганді, бийтеся за розуми людей, які живуть з вами в одному будинку, на одній вулиці, боріться за людей, з якими працюєте чи водите діток в один садочок, продовжуйте виходити на вулиці», – отримав широку підтримку серед українців всього світу.

Вже в березні минулого року діаспорними очільниками була проведена звітна конференція на платформі ZOOM, де наголошувалися основні вектори реалізації допомоги Україні в умовах широкомасштабного вторгнення [3]:

- Гуманітарна допомога: волонтерський рух, розквартирування біженців, забезпечення засобами першої необхідності, надання медичної допомоги, реабілітаційних послуг для ветеранів та створення такого центру в м. Ірпінь, реалізація освітніх проектів, закладів для дітей без батьківського піклування, медичні відеоконсультації в рамках проекту «Телехелп Україна» тощо.
- Інформативна: ознайомлення європейської та світової спільноти зі злочинними діями російської окупаційної влади, організація протестних заходів, мітингів, пікетів біля консульств РФ, робота з місцевими ЗМІ для більш правдивого висвітлення реальної ситуації та протидії російській пропаганді і фейків, які поширювались з метою підриву матеріальної та політичної підтримки нашої держави й розколу західного світу в даному питанні.
- Лобювання: підтримка політв'язня Олега Сенцова, акція «Закрийте небо над Україною!», заклики до компаній, світових брендів з вимогою залишити російський ринок й урядів країн-реципієнтів через місцевих чи державних службовців щодо посилення санкційного тиску, обмеження свободи здійснення грошових операцій та переказів у системі S.W.I.F.T., визнання росії спонсором тероризму та країною-агресоркою тощо.
- Адвокація: спрощення візового режиму, оформлення документів та набуття юридичного статусу закордоном, допомога з офіційним працевлаштуванням, отримання медичного страхування тощо;
- Фінансова: створення благодійних фондів, перемовини з конгресменами про збільшення військової допомоги, організація акцій з блокування транспортного сполучення на кордоні з білорусією для призупинення транзиту підсанкційних товарів тощо.
- Мілітарна: закупівля медичних препаратів необхідних для ПМД, набори тактичної медицини, придбання бронезилетів, розвантажувачів, шоломів, пожежні та евакуаційні машини, карети швидкої допомоги, засобів комунікації і їх перевезення та доставка в Україну, співпраця з окремими підрозділами (з 2014 р.) тощо.
- Освітня: організація навчальних закладів в осередках українства, культурно-розважальні заходи, виставки, функціонування Пластових організацій тощо [1], [2], [3], [5], [6], [7], [8], [9], [11], [12].

А також, мікрогранти від Nova Ukraine, підтримка українських стартапів, благодійні велоперегони (м. Денвер), протести союзу Українок (м. Нью-Йорк) та багато інших заходів, що покликані нейтралізувати почуття «втоми від війни» і сформувати емпатійне ставлення титульної громадськості в країні перебування [12].

Отже, колаборація «діаспора-метрополія» має значну історичну традицію в українських реаліях. Однак, піків свого розгортання набуває в моменти «граничних викликів», які актуалізують процеси «злуки»

роз'єданого народу. Сьогодні дозволяє переоцінити стратегічне значення для України факту існування розгорнутої та впливої діаспори, а тому даний вектор політики є предметом подальших наукових рефлексій.

Література

1. В українській діаспорі Канади назвали основні пріоритети діяльності. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/2374835-v-ukrainskij-diaspori-v-kanadi-nazvali-svoi-osnovni-prioriteti-dialnosti.html>
2. Громадські організації української діаспори у США. URL: <https://ukrainian.voanews.com/a/mapa-ukrainskih-organizacij-v-ameryci/6714569.html>
3. «Допомога української діаспори під час війни: спроможності, координація, герої». *Матеріали онлайн пресконференції*. URL: https://www.youtube.com/watch?v=zF_Gz1MSV10
4. Колаборація. URL: <https://termin.in.ua/kolaboratsiia/>
5. Мирослав Скірка: «Війна Росії проти України ще більше об'єднала українців діаспори та біженців...». URL: <https://ua.krymr.com/a/polsha-ukrainska-diaspora-bizhentsi-myroslav-skirka/31852530.html>
6. На Донбасі працюватиме українсько-американська місія "Схід". URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/08/19/7078267/>
7. Ткачук А. Українська діаспора та війна: боротьба має тривати. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/05/28/7348901/>
8. Томаш М. Янковський, Інна Золотар. Впровадження. Програма для гідів "Складні сторінки спільної історії: розповідаючи про Другу світову війну у Львові". Львів, 2019, с. 127-135. Електронна версія.
9. Українська діаспора закликає посилити тиск на РФ через "вибори" в Криму. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/26/7175776/>
10. Фукуяма Ф. Ідентичність. Потреба в гідності й політика скривденості. Пер.з англ. Тетяна Сахно. К.: Наш Формат. 2020. 192 с.
11. Як українська діаспора воює проти Росії - розслідування The Globe and Mail. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-diaspora/1821829-yak-ukrainska-diaspora-voyue-proti-rosiii-rozsliduvannya-the-globe-and-mail_2028746.html
12. <https://ukrainian.voanews.com/a/zahysne-spariyadzhennia-california-ukrayina/6525206.html>

БІЛИЙ Дмитро
Національний музей Голодомору-геноциду (м. Київ),
завідувач відділу досліджень Голодомору та масових штучних голодів,
доктор історичних наук, професор

ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИХ ОРГАНІВ УСРР В 20-Х РОКАХ З ПИТАННЯ ІНТЕГРАЦІЇ КУБАНИ В ЗАГАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ ПРОСТІР

Працюючи в 20-х рр. над забезпеченням національно-культурного розвитку національних меншин, які мешкали в Україні, уряд УСРР провадив наполегливу роботу для сприйняття такому розвитку для українців у інших радянських республіках.

Починаючи з 1925 року, цей напрям у національній політиці державного керівництва УРСР – Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету (ВУЦВК), Народного Комісаріату Освіти (НКО) і керівництва Комуністичної партії (більшовиків) України стає одним з домінуючих.

Ця дата, яка знаменувала значне посилення роботи державних структур УСРР відносно українського населення східної діаспори не була випадковою та була пов'язана із загостренням питання про українські етнічні землі, які не увійшли до складу УСРР.

Уперше питання проукраїнські етнічні землі у складі РРФСР було поставлено у Комінтерні представниками Української Комуністичної Партії (УКП), які заявили, що Україна залишається українською колонією, бо частина її етнографічних земель знаходиться у складі Росії. Після того, як у грудні 1924 року УКП була розформована, значна частина її членів увійшла до КП(б)У, зайнявши там тверду позицію відстоювання своїх принципів. Повністю підтримував намагання переглянути існуючі кордони між УСРР та РРФСР відомий український і партійний діяч М. І. Скрипник¹.

Унаслідок відповідних заяв керівництва КП(б)У в січні 1925 року вийшла постанова Комінтерну про заходи «для приєднання до Української Радянської Соціалістичної Республіки суміжних з нею територій, населених більшістю українського населення»².

Постанова Комуністичного Інтернаціоналу виконана не була: керівництво СРСР і РРФСР не передало українські етнічні землі до складу УРСР, але тверда позиція українського уряду і КП(б)У у значній мірі

¹ Кошелівець І. Микола Скрипник. – К., 1993. – С. 106.

² Там само. – С. 107.

сприяла прискоренню вирішення питання про забезпечення національно-культурного розвитку українців РРФСР на державному рівні.

У всіх доповідях дуже чітко простежувалась головна думка: українці – найбільш численна нацменшість у всіх республіках СРСР – приблизно 7 млн., але вони практично не забезпечені освітою рідної мови, ні власними національно-адміністративними автономіями, що робить українське національне питання дуже гострим і болючим.

Найбільш впливовим ініціатором заходів із забезпечення національно-культурного становища українців РРФСР і Кубані зокрема виступав Народний комісар освіти Микола Іванович Скрипник. Обіймаючи цю посаду з 1927 по 1933 рр., він доклав багато зусиль, аби привернути увагу керівництва УРСР, РРФСР, СРСР до цього важливого питання. Головні напрями політики державних і партійних органів УРСР у вирішенні цієї проблеми були висловлені у статтях М. І. Скрипника «Про кордони УРСР» (14 грудня 1928 р.) і «Про бухгалтерії в національному питанні» та ін..

Так, у статті «Про кордони УРСР» він зазначав: «Утворення національних радянських республік з об'єднанням у них цілокупного територіального масиву, об'єданого одним національним населенням, було й залишається шляхом, що ним пролетарська диктатура розв'язує національне питання, знищує дореволюційне становище народностей колишньої Російської імперії, бо це колоніальне становище, між іншим, – і, найперше, саме й полягало в державно-адміністративній розпорошеності та необ'єднаності пригнічених народностей, ці обставини заважали об'єднанню їх культурних зусиль та ставали на перешкоді їхньому розвитку»³.

Для виправлення такого ненормального становища за умов принципово нового союзу рівноправних націй М. І. Скрипник пропонував наступні заходи:

- 1) приєднати українські етнографічні землі до УРСР;
- 2) запобігти русифікації, яка продовжувала проводитися на цих теренах⁴.

Вказуючи на численні факти проведення русифікації серед українського населення РРФСР, М. І. Скрипник вказував, що в УРСР така політика щодо національних меншин неможлива: «Треба визнати, що ми б не могли собі уявити можливість у нас такої впертої, довгої і, треба сказати, бридкої зневаги до інтересів національних меншостей, як то було до українського населення протягом довгих років у Курській губернії, на Таганрожчині, в Кубані тощо. Ніякі економічні міркування, що виходять з

³ Скрипник М. І. Статті й промови. – Харків, 1930. – Т. 2. – С. 316.

⁴ Там само. – С. 316.

погляду зручності зносин, не можуть ані в найменшій ступені виправдати того стану, що є в ... територіях РРФСР з українською більшістю людності»⁵.

Єдиним виходом з цієї ситуації нарком просвіти вважав тільки приєднання цих земель до УСРР, бо тільки в її складі українці діаспори зможуть забезпечити свої національно-культурні потреби.

Багато в чому на певні заходи керівництва українського у справі забезпечення національно-культурного розвитку українців Кубані впливала і громадська думка українських громадян.

У цьому плані досить показовими є два документи. Це заява до ВУЦВК від 14 українських громадян з приводу статті «Кубань» («Харківські вісті», червень 1927р.)⁶ і «Вітання XIII з'їзду РКП – Думки з національного питання у зв'язку з декретами Уряду УРСР про українізацію від 58 безпартійних громадян»⁷.

У цих листах до державних органів УРСР викладаються думки, скоріш за все, більшості українського суспільства того часу з приводу становища українців за межами України.

Той факт, що обидва ці документи у 1927 році розглядалися у ВЦЦВК і на засіданні Політбюро КП(б)У, свідчить про те, що вони справили певне враження і, в деякій мірі, вплинули на ставлення державних структур до національно-культурного розвитку українців східної діаспори.

Автори цих документів, висловлюючи підтримку усім заходам радянської влади в галузі національної політики, вказували на ненормативне становище з національно-культурним розвитком українців у РРФСР, які не отримують підтримки російського уряду. Єдиним можливим рішенням цієї проблеми вважалось приєднання до УРСР тих областей РРФСР, у яких більшість населення складають українці – на сучасний український уряд випала велика історична місія – зібрати всі землі, засеелені українським робітничо-селянським людом і утворити під червоним прапором велику соборну УРСР⁸.

Для цього пропонувалось проводити повну українізацію – «коренізацію» у передбачених планом Північно-Кавказького крайвиконкому у 37 районах всього апарату радянських органів і всіх соціально-культурних і господарчих установ, партійних органів тощо, запроваджувати діяльність курсів підготовки працівників установ, звертати більше уваги на якісний підбір цих працівників з боку соціально-

⁵ Там само. – С. 329 – 330.

⁶ ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2455. – Арк. 137 – 138.

⁷ Там само. – Арк. 139 – 157.

⁸ ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2455. – Арк. 139.

класових позицій, контролювати відбиття українізації у засобах масової інформації, крайвииконкому перевірити і систематично контролювати та регулювати роботу уповноважених з обслуговування нацмен, прийняти ряд заходів з підготовки кадрів працівників для низових радянських органів і переводу роботи на національну мову, посилити інструкторський апарат комісій з національних меншин⁹.

Крім того, передбачався конкретний ряд заходів з українізації культурно-освітніх установ.

Такому чіткому накресленню ролі державних і партійних установ у галузі українізації Кубані сприяло й завершення надзвичайно гострої дискусії між прихильниками і супротивниками українізації на Північному Кавказі. Ця дискусія набула сили в 1925 р., коли стало зрозумілим, що процеси українізації в Кубані стають такими, що не можна повернути назад. Аргументи супротивників склалися, головним чином, із заперечення існування українців у Кубані або, у крайньому випадку, відсутності української мови у середовищі кубанців¹⁰. Ці твердження спростувало значно більше голосів прихильників українізації – місцевих кубанських вчителів, частини партійних і радянських працівників, хліборобів. Усі вони підтверджували у своїх листах до кубанських газет, що в Кубані вбільшості живуть українці, які розмовляють чисто українською мовою¹¹.

Цей факт був підтвердженням обстеженням спеціальної партійної комісії, яка прийшла до висновку, що населення Кубані українське, серед якого збереглася незмінна українська мова, звичаї та традиції¹²: «у дітей наших хліборобів виключно український говір, а російську мову їм нав'язують»¹³.

Кінець цим суперечкам поклала нарада комісії ВЦВК і ЦКК з українізації, яка відбулася 17 липня 1928 р. у Краснодарі разом з місцевими партійними та громадськими діячами. На цій нараді було остаточно вирішено, що «Кубанська говірка у науковому відношенні є чисто українською і, навіть у більшій мірі, ніж в деяких місцевостях УРСР». На нараді було вирішено провести українізацію радянського апарату прискореними темпами¹⁴.

⁹ ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2228. – Арк. 21.

¹⁰ Лісовий П. Кубань // Харківські Вісті. – 1927. – 15 червня.

¹¹ Див. листи в газетах: Красное знамя (м. Краснодар). – 1925. – 2, 4, 5 грудня, 21 березня.

¹² Чапала Ф. По материалам комиссии // Красное комисси // Красное знамя. – 1925. – 5 грудня.

¹³ По материалам комісії // Радянський станичник. – 1925. – 11 листопада.

¹⁴ Українська мова на Кубані // Вісті. – 1928. – 4 вересня.

Рішення про поширення українізації в галузі освіти на державній адміністративній та радянській установи було вперше прийняте 13 липня 1927 р. на засіданні Президії Кубанського Окружного Виконкому¹⁵, але саме з 1928 р. в Кубані почалася планова всеохоплююча українізація, санкціонована і підтримана органами вищої партійної та державної влади СРСР і РРФСР.

З цього часу планувалося до 1931 р. повністю українізувати радянський апарат у 37 районах Північного Кавказу, з яких 19 районів у Кубані. У них українізувалися ради в містах і сільських пунктах, міліція, справовиробництво переходило на українську мову, працівники сільрад, адміністративних установ – судів, міліції та ін. проходили курси підготовки для роботи українською мовою. Всього на Північному Кавказі українізувалося, згідно з цим планом, сільських рад – 540, перепідготувалося для роботи в них 1620 працівників, районних працівників, міліціонерів – 370¹⁶.

Процес українізації, керований на рівні вищих державних органів СРСР і РРФСР, здавалося, ставав загальним і не міг мати вороття. Логічним завершенням його стало би утворення на Північному Кавказі Української національної автономії у вигляді, скоріш за все, автономної республіки, але зміна економічної і політичної ситуації у країні змінила політику керівництва СРСР щодо вирішення національного питання в Кубані, що призвело місцеве українське населення і його національно-культурні надбання до негативного стану – терору, депортацій, загибелі під час Голодомору 1932-33 рр., подальших репресій та тотальної русифікації.

¹⁵ Сулятицький П. Українізація на Кубані // Тризуб (м. Прага). -

¹⁶ ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 2228. – Арк. 78.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ТА ЇЇ РОЛЬ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВІЙНИ РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Сьогодні значний інтерес має вивчення процесів становлення та розвитку української національної ідеї, а також визначення її місця і ролі в захисті територіальної цілісності й державної незалежності України. Нині постає низка важливих запитань: Що таке українська національна ідея? Чому вона важлива? Як вона формувалася упродовж історичного розвитку української нації? Які виклики та завдання сьогодні існують щодо реалізації української національної ідеї? Крім цього, понад 30 річний період сучасної державної незалежності України, а особливо війна росії проти України, дали багатий матеріал для роздумів. Саме життя показало, в чому припустилися помилок, і де треба виправити, аби удосконалити процес державотворення у правильному напрямку, як сьогодні перемогти ворога, як створити міцну націю, сильну державу, ефективну, якісну правову систему, яка б користувалася авторитетом в суспільстві. Серед причин значних недоліків у розбудові держави є ігнорування постановки і реалізації національної ідеї, тобто саме того чинника, який був рушійною силою становлення і подальшої розбудови нині успішних європейських держав.

На сьогодні більшість дослідників вважають, що національна ідея є важливим об'єднуючим чинником прогресивного розвитку нації щодо досягнення певної мети або інших важливих цілей. Низка вчених вважає, що українська національна ідея – це духовна основа життєдіяльності нації, яка визначає національні світоглядні орієнтири, стратегічну мету, головний пріоритет нації на майбутнє. Цікавою є думка українського дисидента, політика, державного діяча, письменника, юриста Левка Лук'яненка, який справедливо зазначав про те, що «Національна ідея – це усвідомлене утвердження українства».

Українська національна ідея тісно взаємопов'язана з історією державності. В основному Українська національна ідея і державність зводилися до боротьби проти національного поневолення, полонізації чи русифікації, асиміляції українців, боротьби за незалежність, національне самовизначення, утворення суверенної, соборної держави. Складовою української національної ідеї була і є діяльність, спрямована на формування високого рівня розвитку української нації, національної ідентичності, національного характеру, національної свідомості і

національного характеру. Це також діяльність за збереження і розвиток національної мови, культури, літератури, за створення національної школи, національної інтелігенції, тобто національне відродження і утвердження, удосконалення української держави.

Важливою складовою української національної ідеї є національна ідентичність, яка формувалася століттями. Національна ідентичність передбачає усвідомлення українцями себе як окремої європейської нації (народом) з власною територією, історією, мовою, культурою, традиціями, цінностями; усвідомлення українцями необхідності створення національної держави; розуміння насамперед українцями того, що українська мова є душею нації (народу), найголовнішою ознакою ідентифікації української нації, дієвим інструментом згуртування народу, пробудження національної гідності українців, української національної самосвідомості, українського патріотизму; та ін.

Однією з важливих складових Української національної ідеї є національна історія, яка також відіграє консолідуючу роль. Вона допомагає виховувати свідомих патріотів. Історія на основі уважного вивчення минулого має пояснювати проблеми сьогодення, а також давати рекомендації, прогноз на майбутнє. Історичні знання про українську державу сприяють формуванню національної свідомості, свідомого патріотизму та активної державної та громадянської позиції, що характеризує відповідальне ставлення громадян до своєї Батьківщини. Українська національна ідея є духовною основою розвитку держави. Символічна сутність української ідеї максимально чітко висловлена у всім відомому вітанні: «Слава Україні!» – «Героям Слава!».

Українська національна ідея відображена у словах Т. Шевченка «В своїй хаті своя й правда, і сила, і воля». Цими словами Т. Шевченко говорив, що наш народ має бути Господарем на Своїй, Богом Даній Землі. Це був перший за всю історію України письмовий вислів національної ідеї. Великий Кобзар зробив неоціненний внесок для підняття з колін Української нації. Вірші, заклики Тараса Шевченка і зараз актуальні і допомагають сьогодні захищати Україну від навали російського агресора. Поезія Т. Шевченка як і тоді, так і тепер закликає нас боротися за свободу.

Українська національна ідея відображена також в одному із головних державних символів України – Державному гімні України «Ще не вмерла Україна, і Слава, і Воля», у церковному гімні «Боже Великий Єдиний, нам Україну храни», з яких випливає, що українська національна ідея є формою прояву національного духу і настанов для суспільства щодо її реалізації.

Становлення Української національної ідеї розпочалося з національного самоусвідомлення і самопізнання, з усвідомлення своєї окремішності, самобутності, унікальності. Цей процес тісно пов'язаний з

формуванням української нації як історичної етнічної соціальної спільноти, об'єднаної спільною територією проживання, мовою, певною самоназвою, традиціями, етносоціальним походженням, історичною пам'яттю, комплексом духовно-культурних і політичних цінностей, усвідомленням своєї ідентичності (національного самосвідомістю). Творцем української національної ідеї була українська нація. Це був тривалий процес розвитку і утвердження української нації. На думку більшості дослідників одним з найдавніших етапів становлення і розвитку праукраїнців та їхньої державності є IV-II тисячоліття до н.е., коли на Волині, між річками Дніпро, Дністер та Причорномор'ї, тобто на території сучасної України, розквітла Трипільська культура – сучасниця Стародавнього Єгипту. Значний археологічний матеріал дав підстави вважати, що у середині VI–III тисячоліть до н. е. на території сучасної України існувала державність Аратта (Оріяна, Оратанія). Офіційною історичною наукою вона іменується як Трипільська культура, яка була поширена на території України, Молдови і Румунії. Найбільш ранні трипільські поселення виявлені на території України між Карпатами, Прутом і Дністром, де очевидно, була прабатьківщина трипільської культури.

Продовженням розвитку української нації, її державності активізувалося у IV ст., коли праукраїнці перейшли до активно розсіялися на території сучасної України, об'єдналися і створили свою державу – Антське царство. Слідом за державою антів у творах давніх авторів згадуються політичні союзи дулібів та волинян, об'єднання хорватів (Велика Хорватія), Славія, Куявія та Артанія. Проте лише Києво-Руська держава стала найбільш відомою у середньовічному світі та отримала міжнародне визнання. На думку М. Грушевського, «рання» Русь була створена праукраїнцями. Саме у цей період відбувалося активний розвиток української нації. Тривале співіснування на певній освоєній та осілій території давніх українських племен сформувало спільну діяльність на своє утвердження, внаслідок якої створювалися матеріально-господарські, культурні, духовні та матеріальні цінності та формувалася психологічна усвідомленість потреби спільного життя. У цьому випадку вагомим фактором соціальної єдності давніх українців як і будь-якого людського колективу була мова, з виникненням якої починає формуватися нація. Спосіб порозумітися між собою засобом мовлення найповніше формував соціально-психологічну згуртованість, довірливість, особливо на ранній стадії розвитку, і врешті – це основа людського прогресу, коли у найдосконалішій формі можна було передати будь-яку інформації. Мова відігравала мобілізуючу роль. Українська мова – це мова, яку плекав і плекає український народ, як код своєї держави. Це не просто мова спілкування, це національний код. Мова – це засіб

передачі душі, почуттів, думок. З цього треба починати. Прикро, коли чуємо від деяких політиків, що питання поширення української мови на всій території держави ще не на часі чи байдуже, якою мовою розмовляти, головне, щоб мене розуміли. Важко з цим погодитися. Тому що мова це не техніка передачі інформації. Мова – це спосіб збереження всього, що є в душі людини і кожен акт мововикористання – це акт великої творчості людини, її душі, її духовності.

Сформовані матеріальні та духовні цінності породжували почуття відповідальності за їхнє збереження, прояви патріотизму, усвідомлення своєї самотності. Це ще більше згуртовувало давніх українців. Самоусвідомлення себе як людської спільноти приходить після заселення конкретної території, де століттями формують культурні цінності. Активне формування української національної ідеї варто віднести до часів Києво-Руської держави, бо саме тоді почали формуватися духовні засади буття української нації, суто українські духовні традиції, мови, культури, віри, відчуття спільноти, християнські цінності, поняття честі та гідності. У «Слові про Ігорів похід» автор подав у високохудожній формі зміст національної ідеї Київської Русі. Це - утвердження родинної єдності князів проти їх династичної роздрібненості і ворожнечі, а відтак зміцнення та розбудови держави. Найважливіше джерело права «Руська Правда», яка була укладена головню на основі українського звичаєвого права, мала як для того часу гуманістичний і консолідуючий характер, у ній була відсутня смертна кара. У ранній українській державі «Русі» українці формували тяглість до єдності і розбудови власної держави, до народовладдя, найвиразнішими проявами якого стали вічові традиції Русі, які не давали абсолютизуватися владі князя. Інакше кажучи, в Києво-Руській державі давніми українцями було створено захисні механізми від тиранії та деспотизму.

У Галицько-Волинській державі національна ідея полягала у захисті православної релігії, відновленні і розбудови держави, а після загибелі її правителя Романа Мстиславовича, об'єднання українських земель, відновлення і зміцнення держави.

В умовах втрати української державності та розділення українських земель між Польщею і Литвою, українська національна ідея визначалася у збереженні й розвитку рис своєї окремішності. Українська національна ідея формувалася як протестуюча сила в умовах перебування українських земель в складі іноземних держав, сконцентрована і в тих верствах, що втратили владу, і в тих, що найбільше відчували чуже поневолення і полягала у захисті православної релігії, прагненні звільнитися від поневолення.

В умовах створення Запорізької Січі українська національна ідея полягала у відродженні Української держави, розбудові та зміцненні її

незалежності. Українці в часи Запорізької Січі сформували такі цінності як справедливість, волелюбність і незалежність поглядів, ідея рівноправності всіх членів суспільства, лицарство і готовність до самопожертви у захисті народу і Батьківщини від іноземних поневолювачів. У Запорізькій Січі важливою складовою національної ідеї було відновлення і тяглість до народовладдя та самоврядування, було створено козацькі ради (січова, генеральна, старшинська, чорна тощо). Козацькі Ради – це загальні зібрання, збори козаків, які разом обговорювали і приймали важливі рішення. У Запорізькій Січі не існувало кріпацтва. Кожний мав право використовувати землю для своїх господарських потреб. Всі запорожці мали однакові виборчі права. Всі рішення ухвалювали методом «загальної згоди».

Важлива складова української національної ідеї була закріплена у проекті Кодексі Української козацької держави під назвою «Права, за якими судиться малоросійський народ», де було визначено розвиток національної правової системи Української держави, ефективне регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин. У Кодексі було передбачено право на політичне самовизначення як одне з важливих підвалин демократії; українське право ХУІІІ ст. суттєво відрізнялося від російського; характеризувалося високим рівнем юридичної техніки як для того часу; у Кодексі були відсутні посилання на російські джерела та ін.

Розвиток Української національної ідеї простежується в Конституції Української держави 1710 р., яка в літературі відома як Конституція Пилипа Орлика. Проте, як видається, коректніше її називати Конституцією України 1710 р. або Конституцією Української козацької держави 1710 р., оскільки станом на 1710 р. існувала Українська козацька держава, особливо відбувалася активна боротьба за її збереження і розвиток. Конституція України 1710 р. є першою демократичною конституцією в Україні та Європі. Вона є свідченням високого суспільно-політичного розвитку, розвитку духовної і правової культури українського народу. Конституція 1710 р. стала підсумком існування Української козацької держави. Варто також зауважити про те, що основними пріоритетами внутрішньої і зовнішньої політики Української козацької держави, її національної ідеї гетьман Пилип Орлик і Генеральна старшина вважали незалежність та територіальну цілісність України. Її укладення і виконання мало забезпечити розвиток й утвердження національної єдності та довіри в суспільстві, а також зміцнити владу гетьмана як глави держави. У ній була розроблена модель держави, яка відповідала історичному розвитку України і заснована на реалізації природного права української нації на політичне самовизначення. Провідною ідеєю Конституції 1710 р., яка пронизує весь її текст, є нове

розуміння і турбота про Батьківщину (в деяких перекладах Вітчизну). У період втрати держави і захоплення українських земель Російською імперією національною ідеєю було звільнення від поневолення нації та проголошення самостійної України. В XIX ст. основи для ідейного формування заклав вже згаданий Тарас Шевченко, котрий вважається «батьком» національного відродження. Привертає увагу М. Міхновський, автор «Самостійної України, який наголошував на праві українського народу мати свою державу. Національна ідея на думку М. Міхновського визначена гаслом «Одна єдина, нероздільна, вільна, самостійна Україна від Карпатів аж по Кавказ».

У часи діяльності ОУН-УПА українською національною ідеєю, тобто стратегічною метою була Українська Самостійна Соборна держава.

Одним із головних завдань української національної ідеї було і є побудова незалежної української держави. До 1991 р. головним прагненням більшості українців було відродження власної держави, а українською громадсько-політичною та інтелектуально-культурною елітою було сформульовано національну ідею гаслом: «Україні – волю!».

Сьогодні в умовах війни росії проти України національна ідея визначається консолідацією та єдністю української нації у боротьбі за збереження своєї держави, формуванням свідомого патріотизму громадян України. Українська національна ідея завжди була і є консолідуючою і визначена у гаслі «В єдності – наша сила!». Українська національна ідея чітко визначена у статті 1 чинної Конституції України «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава». Побудова цієї держави є метою сучасного українського народу. Але сьогодні найважливіша мета українського народу – це захист і збереження української держави, перемога над російським агресором.

У сучасних умовах українська національна ідея має ще одну важливу мету – створити свідомого, відповідального громадянина України, державотворця, свідомого патріота своєї держави. Для цього потрібне чітке свідоме і відповідальне самопізнання. Сьогодні важливо проговорити в суспільстві, з'ясувати і таке принципове питання, чому — особливо на вирішальних етапах української історії, — спостерігалися такі негативні явища, як періодичні періоди відсутності національної єдності, хронічна схильність до завищеної самооцінки, себелюбство, недотримання слова, безглузда поступливість ворогам і нетерпимість до соратників, якщо вони були хоч трішечки іншої думки про спосіб досягнення тої самої мети, суперечливість політичних орієнтацій суб'єктів влади та різних соціальних груп, нерозуміння глибини подій, що відбуваються, тенденція до взаємного побороювання, надмірна емоційність, уразливість, популізм та ін. І нарешті — чому маємо забагато прикладів національної зради, чому сьогодні є випадки колаборнтів.

Переосмислюючи ці риси, важливо зрозуміти їхнє походження, а зрозумівши, винищити, позбудитися цих рис, бо лише в них причина того, що легендарно сміливий і кмітливий народ попри всі свої славні звитяги так часто виявлявся неспроможним закріпити перемогу і розбудувати власну державу. Попри деякі наші недоліки ми українці зберігаємо тяглість до свободи, справедливості, демократії, маємо глибоку релігійність, душевну щедрість, зберігаємо національні традиції. На сучасному етапі, коли йдеться про те, бути чи не бути українській державі і українській нації, українська національна ідея має бути сконкретизована на національній єдності, патріотизму, яка допомагає непохитно стояти перед навалом російської агресії, наближаючи нашу перемогу.

Стратегічною метою сучасної національної ідеї є прагнення українського народу мати досконалу судову та правоохоронну систему, яка була б користувалася довірою в суспільстві, вступити в ЄС, НАТО, інші авторитетні міжнародні організації. Це, у свою чергу, відкриє Україні нові перспективи до співробітництва з розвиненими країнами, насамперед європейського континенту, економічного розвитку, соціального й інтелектуального прогресу, зміцнення позицій Української держави у міжнародній системі координат. Українська національна ідея включає і євроінтеграційні прагнення, які позитивно сприймаються українським суспільством, визначені свідомим і природним бажанням стати розвинутою, демократичною державою з пануванням верховенства закону, повагою прав і свобод людини, розвинутою, конкурентоспроможною економікою та справедливим правосуддям. Після початку повномасштабного російського вторгнення у 2022 р. підтримка вступу до ЄС різко зросла з 68 до 91%. Сьогодні Європейський Союз активно підтримує Україну, яка гідно захищає свій державний суверенітет та територіальну цілісність. Для України європейська інтеграція має важливе значення, яке полягає у модернізації національної економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентної спроможності товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок Європейського Союзу.

Література

1. Гураль П. Ф. Українська національна ідея і державність. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*. Матеріали II регіональної наукової конференції (лютий 1996 р.). Львів, 1996. С. 3-5.
2. Волковецький С., Петрів Я. Про Українську національну ідею як духовний закон нації. URL: <http://uaprosvita.if.ua> (дата звернення: 22.04.2023).

3. Жулинський М. Українська національна ідея в ідеологічній системі державотворення. *Голос України*. 1995. 23 листопада.
4. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: Франківський період. Київ : Наукова думка, 1992. 110 с.
5. Карась А. Українська національна ідея. Політологія. Львів: Світ, 1994. С. 342-357.
6. Лісовий В. Що таке національна (українська) ідея? *Націоналізм. Антологія*. Упорядник О. Проценко, В. Лісовий. Київ : Смолоскип, 2000. С. 593-626.
7. Медвідь Ф. Українська національна ідея як детермінанта державотворчих процесів. *Політичний менеджмент*. 2005. №1. С.35-41.
8. Мосейчук В. В. Українська національна ідея. Львів, 2007. 80 с.
9. Фартушний А. Українська національна ідея як підстава державотворення: Монографія. Львів, 2000. 308 с.
10. Черненко А. Українська національна ідея: Монографія. Дніпропетровськ, 1994. 144 с.
11. Ясь О. В. Українська ідея. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наук. думка, 2019. Кн. 2: Україна–Українці. С. 575–577.

ВЕДЕНЄСВ Віталій

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доцент кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін факультету № 1
кандидат політичних наук, доцент

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

В умовах формування в світі нового інформаційного середовища, перерозподілу сфер впливу, українська держава як активний учасник міжнародних відносин, повинна своєчасно реагувати на виклики сучасності: поширення світових інтеграційних процесів; перехід провідних країн світу від індустріального суспільства до інформаційного; руйнацію старої системи міжнародного права та системи міжнародної безпеки.

Одним із заходів адаптації до цих міжнародних процесів є спрямування власної інформаційної політики на розвиток інформаційної галузі країни, яка доречі перебуває лише на стадії формування. В той же час інформаційна галузь належить до стратегічно важливих сфер життєдіяльності

суспільства тому, що забезпечує інформаційний суверенітет країни, який є складовою загального суверенітету України. З точки зору підсилення національного суверенітету інформаційна політика української держави повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для подальшого розвитку інформаційних ресурсів, телекомунікаційної інфраструктури та технологій. Вкрай важливим для підсилення національної безпеки України є активізація міжнародного співробітництва у вище згаданій галузі з нашими стратегічними партнерами.

Чому ці проблеми є для нас актуальними саме зараз, тому що на думку Є. Головахи ситуація російсько-українських відносин характеризується подальшою ескалацією: все розпочиналось як війна інформаційна, потім вона «перейшла в економічну площину, ще пізніше стала гібридною, а тепер ми переживаємо гарячу фазу, пов'язану з повномасштабним вторгненням та масовим насильством» [1, с. 261].

Участь України у гібридній війні призводить до того, що в країні виникають, фінансовані та організаційно підтримані з зовні латентні сили, діяльність яких шкодить національній безпеці. Тому сьогодні вкрай важливо вибудовувати комплексну систему національної безпеки, яка здатна мінімізувати наслідки інформаційного тероризму, кібервійни та кіберзлочинів. Вагомою складовою в такій системі національної безпеки є інформаційна політика держави, яка спирається на сучасні засоби пропаганди та контрпропаганди.

Теоретико-методологічною основою дослідження є роботи з теорії інформаційних мереж, комунікативного простору та інформаційних війн закордонних авторів: М. Бонда, П. Бурдье, С. Вільямсона, М. Галеотті, Дж. Кеннега, П. Лазарсфельда, Р. Мертона, Дж. Найя, Е. Тоффлер, О. Фридмана та ін.; українських авторів: Т. Андрієвського, І. Ветринського, В. Горбуліна, Д. Дубова, М. Єніна, О. Комарчука, В. Ліпкана, Л. Нагорної, Г. Яворської та ін.

Як правило інформаційні війни ведуться анонімно, атаки агресора не відчуваються в момент їх проведення, вони не залишають в зонах проведення «військових операцій» відвертих матеріальних руйнацій, втім згодом їх руйнівний вплив на духовну сферу суспільства, національну свідомість громадян та рівень національної безпеки держави важко переоцінити.

Наслідки вдалих інформаційних війн несуть загрозу національній безпеці держави, яка піддалася інформаційному впливу тому, що забезпечують контроль над її інформаційним простором з зовні. В наслідок цього впливу може відбуватися переформатування громадської думки та встановлення потрібного іншим державам порядку денного. В результаті інформаційного впливу в поведінці громадян можуть відбуватися зміни, які є причинами прояву у суспільстві протиріч, внутрішніх конфліктів і навіть відцентрових процесів.

Розірваність в часі інформаційного впливу та його наслідків не дає можливість однозначно визначити наявність інформаційного впливу на країну в даний момент. За тих умов, що вплив своєчасно майже не фіксується, організатори інформаційних операцій залишаються невідомими. Частіше вдається згодом визначити кому гіпотетично це було вигідно. Відносно низька вартість технічного обладнання для ведення інформаційних атак [2, с. 49] робить доволі широким спектр її можливих організаторів: від держав та їх спецслужб до терористичних угруповань та окремих людей – лідерів суспільної думки.

Залученість у інформаційний простір більшості громадян цивілізованих країн світу автоматично робить ареною інформаційних війн населення цих країн. Професійно організована та тривала інформаційна обробка населення країни супротивника спричиняє руйнацію моральних, культурних та правових засад життєдіяльності суспільства.

Влада країни супротивника стикається з процесом руйнації суспільства з середини завдяки послабленню та заміщенню традиційних механізмів самоідентифікації (на підґрунті етнонаціональних, конфесійних та культурних засад) на штучно розроблені варіанти самоідентифікації (на засадах полікультурності).

Зважаючи на те, що сучасна людина мислить окремими образами, а масова свідомість має мозаїчний характер (складається з окремих взаємо не пов'язаних образів, породжених блоками засвоєної інформації), доволі ефективним є, не менш шкідливий для інтеграції суспільства, процес генерації та «вживення» в масову свідомість супротивника «потрібних» опоненту, руйнуючих єдність країни образів [3, с. 62].

Руйнують єдність суспільства і доволі поширені випадки розповсюдження власною владою неповної інформації про ті або інші події суспільного життя країни, спотворення інформації про те, що відбувається в інших країнах світу. Це відкриває можливість опонентам, використовуючи технології психологічної маніпуляції, надавати свою інтерпретації подій та фактів, перемижуючи достовірну інформації з частково достовірною або фейковою.

Всі вище перераховані випадки інформаційного впливу здійснюється в межах процесів пропаганди та контрпропаганди. Пропаганда відбувається завдяки використанню засобів масової комунікації (ЗМІ та різних інформаційних мереж), через поширення інформації зрозумілого та переконливого характеру, яка не потребує додаткового пояснення.

Пропаганда – це політично-мотивований процес поширення потрібної політичному акторові (державі, соціальній групі, політичній партії, політику) інформації, яка пов'язана з трансляцією нових комусь потрібних «смишлів». Частіше за все інформації поширюється засобом «навіювання». Небезпечність

психологічного впливу засобом «навіювання» полягає в тому, що прищеплення «нової» інформації відбувається на підсвідомому рівні.

Звідси ми можемо казати, пропаганда – це інформаційно-психологічний вплив на емоційно-вольову складову масової свідомості, за допомогою якого прищеплюються потрібні культурні, моральні, політичні ідеї, погляди, настанови, які врешті-решт формують прогнозовану суспільно-політичну поведінку. Метою пропаганди є вплив на пануючу ціннісну систему суспільства, його світоглядні орієнтації, які планують послабити або навідь змінити.

Контрпропаганда може визначатися як діяльність спрямована на нейтралізацію або послаблення інформаційного впливу пропаганди. Метою контрпропаганди є формування стійкої громадської думки та суспільного імунітету до поширюваної пропагандою інформації. Контрпропаганда повинна доводити життєву неспроможність, абсурдність аргументів пропаганди. В будь-якому випадку і пропаганда, і контрпропаганда спрямовані на формування в масовій свідомості опонента потрібного алгоритму мислення та поведінки.

Інформаційні війни інтерпретуються як цілеспрямований та довготривалий обмін адресною інформацією, яка спрямована, по-1-е, на отримання оперативної переваги над суперником та, по-2-е, на нанесення в перспективі суттєвої шкоди світоглядним засадам опонента. В епоху глобалізації інформаційна війна доволі часто стає складовою гібридної війни. Характерною рисою гібридної війни є її мультимодальність, за якої війна ведеться за допомогою великої кількості важелів тиску: військових, економічних, інформаційних, політичних, психологічних і т.п. В результаті гібридної війни до руйнації країни, чисельних втрат людських та матеріальних ресурсів, додається штучно створений колапс інформаційного та економічного середовища, психологічний ступор дезінформованої й дезорієнтованої людини та підірваний авторитет влади.

Враховуючи руйнівні наслідки інформаційних війн у листопаді 2016 р. Європарламент схвалив резолюцію під назвою «Стратегічні комунікації ЄС як протидія пропаганді третіх сторін», яка започаткувала створення системи безпеки інформаційного простору європейської спільноти. Спостерігаючи за діями наших стратегічних партнерів, в Україні за Указом Президента № 106/2021 від 19 березня 2021 р. створено Центр протидії дезінформації при Раді національної безпеки і оборони, мета якого є протидія загрозам національної безпеки України в інформаційній сфері.

На останок слід звернути увагу на те, що в світі відсутні міжнародні юридичні та моральні норми, щодо ведення інформаційних війн.

Література

1. Головаха Є. Як перемогти РФ в інформаційній війні: основні напрями і принципи контрпропаганди. *Українське суспільство в умовах війни. 2022*: Кол. моногр. / С. Дембиський, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. С. 261–263.
2. Денисюк Ж.З. Пропаганда та контрпропаганда в контексті стратегій державної інформаційної політики. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. 2021. Т. 32 (71), № 2. С. 46–51.* (Серія: «Державне управління»).
3. Горбань Ю.О. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. 2015. № 1. С. 136–141.*

ГАВРИЛЕНКО Олександр

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри міжнародного і європейського права,
доктор юридичних наук, професор

ІСТОРИКО-ПРАВОВА СПАДЩИНА ПРОФЕСОРА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ А.М. СТОЯНОВА (1829-1907 рр.)

Одним з важливих напрямків історико-правової науки протягом тривалого часу було й залишається вивчення її власної історії. Адже цілком зрозуміло, що без знання попередніх здобутків, наукової аргументації та висновків, яких дійшли правознавці у минулому, абсолютно неможливо було б збагнути складні реалії сучасного права. На жаль, досі відчувається суттєвий брак праць історико-біографічного характеру, які б висвітлювали персоналії вчених-правознавців, зокрема й тих, чий імена з відомих міркувань було пушено в непам'ять за радянських часів, їхній внесок у розвиток юридичної науки. Такі біобібліографічні історико-правові розвідки покликані, за вдалих висловом І. Б. Усенка «олгоднити» історію вітчизняної юридичної науки [1, с. 7].

Серед помітних фігур у вітчизняній правничій науці другої половини XIX ст. увагу привертає професор Харківського університету А.М. Стоянов. Сучасні дослідники, увагу яких привертають його наукові праці, наголошують насамперед на доробку вченого у сфері теорії міжнародного права, але зазвичай не звертають уваги на широке коло історико-правових досліджень вченого, яким він сам відводив далеко не останнє за значенням та обсягом місце.

Андрій Миколайович Стоянов народився в 1829 р. У 1853 р. він закінчив юридичний факультет Харківського університету зі ступенем кандидата, а в 1859 р. склав магістерський екзамен і видав до друку свою першу наукову працю: «Про ідеальні погляди на суспільство та державу». У 1862 р. молодим вченим була представлена дисертація на ступінь магістра міжнародного права на тему «Методи розробки позитивного права та суспільне значення юристів від глосаторів до кінця XVIII ст.». В ній автор наголошував: «Завдання цієї праці є суто історичним, а саме: показати розвиток і застосування ідей про метод розробки права позитивного» [2, с. VI].

У 1863 р. А.М. Стоянова було на два роки відраджено за межі імперії для ознайомлення з досвідом викладання юридичних наук в університетах Західної Європи. Саме тоді ним було зібрано багатий історико-правовий матеріал, який він пізніше використовував для написання своїх наукових праць. Повернувшись додому, протягом 1865–1869 рр. він працював доцентом кафедри енциклопедії законодавства та російських державних законів Харківського університету [3, с. 127], готуючи водночас докторську дисертацію на тему «Історія адвокатури у стародавніх народів», в якій було піддано аналізу пам'ятки права та правової думки Єгипту, Індії, давніх євреїв, греків та римлян [4]. Після її блискучого захисту 29 квітня 1869 р. він обійняв посаду екстраординарного професора, а у 1870 – 1884 рр. – ординарного професора за кафедрою найважливіших іноземних законодавств, стародавніх та нових. У 1884 – 1887 рр. він – ординарний професор кафедри енциклопедії права [3, с. 127].

Саме за означеними напрямками він здійснював у цей період свою наукову діяльність, широко використовуючи комплекс історико-правових методів дослідження. У цей час з-під його пера вийшла низка блискучих статей, що були опубліковані у часописі «Юридичний вісник». Серед них: «Наукове значення загальної історії законодавства» [5], «До питання про виникнення інститутів майнового і зобов'язального права» [6] та ін. Значний інтерес у тогочасних науковців та студентів викликали й опубліковані у видавництві Харківського університету окремими брошурами історико-правові розвідки А.М. Стоянова «Історичні аналогії та точки перетину нових законодавств із стародавнім правом» [7], «Зачатки сімейного права у первісних народів» [8], «Сімейне право та спадкування у євреїв» [9], «Сім'я, шлюб, та юридичне становище жінки за законодавчими пам'ятками Індії» [10], «Звичаєве право в історії найважливіших держав Європи і особливо Франції» [11], «Звичаї суспільства та суди у Франції від кінця XVII ст. до 1789 року» [12]. Певним підсумком цього етапу його досліджень стародавнього права

стала публікація авторських лекцій, присвячених історії законодавства країн Сходу [13].

У 1872 р., після смерті видатного юриста-міжнародника Д.І. Каченовського, А.М. Стоянов розпочав активно викладати для студентів юридичного факультету міжнародне право та розробив оригінальний навчальний курс, що в подальшому широко використовувався в навчальному процесі юридичних факультетів у багатьох університетах Російської імперії та за її межами. В ньому автор також відводив велике місце саме історико-правовим аспектам міжнародного права. Надзвичайно розлогий перший розділ його навчального курсу [14, с. 40-278] був присвячений докладному розгляду становлення та розвитку міжнародного права та міжнародно-правових учень від стародавнього часу до початку 70-х рр. XIX ст.

З 1887 р. А.М. Стоянов обіймав посаду ординарного професора кафедри римського права, водночас продовжуючи викладати курси історії законодавств та енциклопедії права. Коло його наукових інтересів продовжувало бути широким і охоплювало як питання історії стародавнього права, так і проблеми еволюції окремих галузей права у добу середньовіччя та нової історії. Серед найцікавіших досліджень вченого цього періоду найцікавішими вбачаються опубліковані в часописі «Записки Харківського університету» та окремими брошурами праці «Зачатки юридичних і політичних установ у первісних народів» [15], «Примітивне право і законодавство культурних народів давнини» [16], «Нариси із загальної історії права (з лекцій, читаних у 1894 р.)» [17], «Кримінальне право Риму від найдавніших часів до Юстиніана включно» [18], «Фінансова адміністрація Франції від середніх віків до 1789 року» [19] та ін. Широкою популярністю у студентів користувався виданий ним у 1898 р. навчальний посібник з історії римського права [20]. Окрім того, іноді увагу професора привертала й суто історичні предмети досліджень – історія західноєвропейських університетів, історія дуелей у Західній Європі тощо.

За широку ерудицію та ясність викладу матеріалу А.М. Стоянов набув широкої популярності як один з найкращих професорів Харківського університету. Він був палким прихильником порівняльного та особливо історичного методів вивчення інститутів права. Саме їх він широко використовував при написанні своїх основних праць [3, с. 128].

Підсумовуючи усе викладене вище, очевидно, можливим буде зазначити, що А.М. Стоянов був яскравим представником покоління юристів, напрацювання яких створили фундамент сучасної вітчизняної науки історії права. Його роботи, які за радянських часів були призабуті й лише побіжно згадувалися дослідниками, містять багато шарів історико-правової інформації та глибоких наукових висновків, що надає

можливість не лише зарахувати А.М. Стоянова до кола найвідоміших у свій час університетських професорів, що працювали на теренах України, але й наголосити на його здобутках у створенні вагомого підґрунтя для подальших досліджень в царині історії права. Цю заслугу вченого ще належить повною мірою оцінити нащадкам.

Література

1. Усенко І. Б. Юридична біографістика: проблеми становлення нового напрямку наукових досліджень : наукова доповідь. Київ: Науковий світ, 2002. 19 с.
2. Стоянов А.Н. Методы разработки положительного права и общественное значение юристов от глоссаторов до конца XVIII столетия : монография. Харьков : Тип. Чеховского и Зарина, 1862. XXIII, 275 с.
3. Біобібліографічний словник-довідник професорсько-викладацького складу кафедри міжнародного і європейського права юридичного факультету Харківського університету (1805-2020 рр.) / ред. Т. Л. Сироїд, О. А. Гавриленко, І. С. Воеводін, А. Л. Шевченко. Харків : ТОВ «Планета-Прінт», 2020. 174 с.
4. Стоянов. А.Н. История адвокатуры у древних народов. Харьков : Унив. тип., 1869. 139 с.
5. Стоянов А.Н. Научное значение всеобщей истории законодательства. Юридический вестник. 1879. № 2. [Разд. паг.].
6. Стоянов А.Н. К вопросу о возникновении институтов имущественного и обязательственного права. Юридический вестник. 1877. № 10. [Разд. паг.].
7. Стоянов А.Н. Исторические аналогии и точки соприкосновения новых законодательств с древним правом. (Этюд по истории законодательств). Харьков : Унив. тип., 1883. 21 с.
8. Стоянов А.Н. Зачатки семейного права у первобытных народов : Этюд по истории законодательств. Харьков : Унив. тип., 1884. [2], 36 с.
9. Стоянов А.Н. Семейное право и наследование у евреев : Этюд по истории законодательств. Харьков : Унив. тип., 1884. [2], 48 с.
10. Стоянов А.Н. Семья, брак и юридическое положение женщины по законодательным памятникам Индии : Этюд по истории законодательств Харьков : Унив. тип., 1885. [2], 45 с.
11. Стоянов А.Н. Обычное право в истории важнейших государств Западной Европы и особенно Франции : Этюд по истории законодательств. Харьков : Унив. тип., 1883. [2], 24 с.

12. Стоянов А.Н. Нравы общества и суды во Франции от конца XVII ст. до 1789 года. Харьков : Унив. тип., 1876. [2], 26 с.
13. Стоянов А.Н. Курс истории древних законодательств: Законодательства древних народов Востока. Еврейское законодательство. Литографированные лекции, читанные в 1887–8 г. [Б.м. : б.и., б.г.].
14. Стоянов А.Н. Очерки истории и догматики международного права. Харьков: Унив. тип., 1875. X, 742 с.
15. Стоянов А.Н. Зачатки юридических и политических учреждений у первобытных народов. [Б.м. : б.и.], 1895. С. 67–99.
16. Стоянов А.Н. Примитивное право и законодательство культурных народов древности. (Этюд по истории законодательств). Записки Харьковского университета. 1897. Вып. 2. С. 33–54.
17. Стоянов А.Н. Этюды по всеобщей истории права. (Из лекций, читанных в 1884 г.). Записки Харьковского университета. 1894. Вып. 4. Ч. неофиц. С. 1–32.
18. Стоянов А.Н. Уголовное право Рима от древнейших времен до Юстиниана включительно. (Историко-культурный очерк). Записки Харьковского университета. 1895. Вып. 6. С. 99–130.
19. Стоянов А.Н. Финансовая администрация во Франции от средних веков до 1789 года : (Этюд по истории французских государственных учреждений). [Москва] : Унив. тип. (М. Катков), 1877. 28 с.
20. Стоянов А.Н. История римского права: добавление к курсу лекций, изданных в 1889 и 1898 г. Харьков : Изд. студ. Василенко-Иваницкого, 1898. 132 с.

ДЕРЕВЯНКО Богдан
головний науковий співробітник відділу міжнародного
приватного права та правових проблем євроінтеграції
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ АГРЕСІЄЮ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ СУБ'ЄКТАМ ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНИ

Війна, розпочата російською федерацією проти України ще у 2014 році та активізована уніч на 24 лютого 2022 року завдала і продовжує завдавати прямих і непрямих збитків суб'єктам господарювання України усіх сфер і галузей економіки. Питання про відшкодування непрямих збитків є складним і суперечливим. Очевидно,

що відповіді на нього можуть бути надані за багато років після завершення військових дій державою Україна, державою російська федерація або її правонаступниками за активної участі міжнародних правозахисних і аналітичних організацій у національних і міжнародних судах. Сьогодні питання про відшкодування непрямих збитків українським суб'єктам господарювання, рівно як і громадянам України та інших держав активно не ставиться. Знайти відповіді на питання щодо відшкодування прямих збитків буде не на багато простіше.

Згідно із нормами Конституції України дотримання усіх прав людини і громадянина, а також суб'єктів господарювання гарантує держава. Згідно із частиною четвертою статті 13 Конституції України держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки [1]. Крім цього, положеннями статті 17 Конституції України на державу покладається обов'язок із захисту суверенітету і територіальної цілісності України і забезпечення її економічної та інформаційної безпеки, які визначено найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу; а оборону України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності покладено на ЗСУ; забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладено на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави [1]. Само собою Конституція України гарантує людині дотримання усіх її прав та свобод. У частині другій статті 5 «Конституційні основи правопорядку у сфері господарювання» серед іншого визначено, що конституційні основи правового господарського порядку в Україні становлять забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права власності і господарювання [2].

Оскільки держава не змогла захистити права та свободи людей і суб'єктів господарювання, то саме держава повинна відшкодувати завдані їм збитки. Прямі збитки можуть бути завдані суб'єктам господарювання внаслідок ведення воєнних дій, внаслідок обстрілів, мінувань, зараження хімічними речовинами, внаслідок розкрадання чи пошкодження або знищення майна військовими злочинцями з російської федерації, інших країн чи колаборантами тощо. Також прямі збитки можуть бути завдані суб'єкту господарювання самою державою у випадку потреби у певних ресурсах для армії чи населення. Представники держави можуть завдати збитки суб'єктам господарювання та громадянам на основі законів України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [3] і «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [4]. Як правило, держава не

відмовляється від свого обов'язку повернути майно його власнику та/або виплатити йому грошову компенсацію за користування ним. Проте вона не дуже і поспішає виконати цей обов'язок. Зрозуміло, що російська федерація також не має бажання уже зараз відшкодувати українським підприємствам завданих їм збитків. Очевидно це буде зроблено після військової поразки російської федерації та зміни її політичного режиму і керівництва.

Особливістю підприємницької діяльності є її систематичний характер та постійний оборот грошової маси. Тому суб'єкти господарювання вже сьогодні потребують відшкодування завданої їм військовою агресією російської федерації шкоди. Для цього вони на першому етапі фіксують завдані їм збитки на основі Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, затвердженого постановою КМУ від 20 березня 2022 року № 326 [5].

На другому етапі суб'єкти господарювання звертаються по відшкодування завданих їм збитків до місцевих органів виконавчої влади напряму або через утворені ними комунальні установи підтримки підприємництва із заявами про відшкодування їм завданих воєнними діями збитків. Важливою проблемою для окремих суб'єктів тут може бути прив'язка можливості отримання допомоги із обласного чи міського бюджету із державною реєстрацією суб'єктів підприємництва саме у цій області чи місті. Така прив'язка виглядає доречною. Отримувати допомогу з місцевого бюджету мають ті підприємці, які раніше своїми податковими відрахуваннями цей бюджет наповнювали. Проблема виникла у зв'язку із тим, що на практиці певна кількість суб'єктів підприємництва фізично здійснює господарську діяльність у регіонах, а зареєстрована в установленому законом порядку у Києві, Харкові чи іншому, як правило великому, місті. У такому випадку суб'єкту господарювання слід звертатися із заявою про надання допомоги або відшкодування збитків до військово-цивільної адміністрації за місцем своєї реєстрації. Проте видається, що місце сплати податків тут відіграватиме більше значення, ніж місце реєстрації. Тому у випадку сплати суб'єктом підприємництва податків до бюджету за місцем фактичного здійснення господарської діяльності, що відрізняється від місця реєстрації, саме туди і слід звертатися за фінансовою допомогою через збитки, понесені внаслідок воєнних дій. Видається важливим проінформувати місцеві військово-цивільні адміністрації про врахування факту місця сплати податків під час прийняття та внесення змін до локальних актів, якими визначається порядок надання допомоги суб'єктам господарювання, що постраждали внаслідок надзвичайної ситуації воєнного характеру.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Хозяйственный кодекс Украины: Науч.-практ. комент. / Под общ. ред. А.Г. Бобковой. Х.: Издатель ФЛ-П Вапнярчук Н.Н., 2008. 1296 с.
3. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 року № 1559-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. Ст. 2.
4. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. Ст. 99.
5. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>

ЗАБЗАЛЮК Дмитро

Інститут права Львівського державного університету внутрішніх справ, завідувач кафедри загально-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

ІСТОРИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ КАНОНІЧНОГО ПРАВА В XI – XIII СТ.

Канонічне право в християнській Європі виникло у вигляді відносно невеликого зводу інструкцій і норм, які регламентували правила поведінки і дотримання ієрархічних відносин в християнських громадах, що поширилися по всьому Середземномор'ю протягом перших трьох століть нашої ери. З часів правління Костянтина система церковного права росла і процвітала під патронажем християнських імператорів. Це полягало у перетворенні самого права, яке стало більш доступним завдяки складанню авторитетних збірників церковного права і навчання з канонічного права як системи теоретичних і практичних дисциплін, окремо від теології і цивільного права.

Подальше відродження канонічного права ми пов'язуємо із періодом початку X століття. Серед численних компіляцій канонічного

права, що з'явилися в X столітті, найбільш впливовим був синодальний звід канонів в двох книгах, складений приблизно в 906 році абатом Регіно з Прюма. Вагомою особливістю зводу Регіно було те, що він надавав канонічному праву особливого і вирішального характеру в частині регулювання прав та обов'язків мирян. В даному зводі була розроблена, зокрема, і інструкція для духовенства і церковної адміністрації.

Видатною канонічною працею початку XI століття були «Декрети» Бурхарда, колишнього єпископа Вормського, що з'явилися в період між 1000-1025 рр. Праця Бурхарда була широко поширена і на багато століть залишалася авторитетним виданням, яким можна було користуватися в середньовічних бібліотеках. «Декрети» Бурхарда можуть бути охарактеризовані як канонічна і теологічна енциклопедія, так як в них була зроблена спроба охопити канонічне право цілком, від початку і до кінця, як і багато інших проблем, які більш пізні автори будуть класифікувати як моральну теологію або теологічну систему моралі і моральності.

Суспільно-політична, канонічна та релігійна ситуація в Європі, котра склалась до середини XI століття вимагала однозначних змін як у самій церкві та канонічному праві, так і в інститутах влади та суспільства у цілому. Церква усіляко намагалася протистояти посиленню королівської влади та спробам централізувати владні повноваження в усіх сферах суспільно-політичного розвитку. Місцеві феодалі все частіше починали вести «власну гру», не особливо озираючись на думку духовенства, котре починало втрачати контроль над душами вірян.

Тому церковні реформатори, такі як Папи Григорій VII та Урбан II у кінці XI ст. прийшли до висновку, що необхідно вирішити чотири тактичні завдання, щоб досягти своєї кінцевої мети. По-перше, їм необхідно було створити нові склепіння старого права, щоб продемонструвати, що їх метою була легітимація духовної традиції. По-друге, створити нові закони, які стануть опорою їх програми, заповнюючи прогалини в існуючому зводі правових норм. По-третє, вони повинні були розвинути відповідні процедурні механізми, а нові суди, що мають діяти більш ефективно, повинні були виправляти порушення церковного права. І, по-четверте, церкві були потрібні нові і дієві способи, ніж ті, які були в наявності, для виявлення порушників і передачу їх суду [1, с. 248].

В першій половині XII століття з'являється фундаментальна праця, котра одразу стала певним доктринальним узагальненням канонічного права середньовічної Європи, а саме «Декрети» Граціана.

Діалектична аргументація «Декретів» і була тією важливою справою, що зробило працю Граціана набагато більш привабливою для викладачів канонічного права, ніж будь-яка доступна в той час альтернатива. Саме з огляду на повноту книги і іноді тонкощі її

аргументації, викладачі канонічного права протягом одного або двох десятиліть з дня її появи цілком визнали його фундаментальним підручником зі свого предмета. Він зазначив певний критичний розрив з більш ранніми склепіннями канонічного права, і тому загальноприйнятим було вважати, що «Декрети» стали початком так званого класичного періоду канонічного права. Періоду, коли канонічне право досягло своєї академічної форми і найбільш стійких характеристик.

Насправді, книга Граціана виявилася настільки корисною і важливою, що вчений XII століття, чие ім'я залишилося невідомим, вважав за необхідне перевести «Декрети» на давньофранцузьку мову, можливо на прохання світських осіб, рівень знання яких латинської мови не відповідав мінімально необхідному для читання книги в оригіналі [2, с. 209].

Відомо, що «Декрети Граціана» швидко стали стандартним підручником в школах, де вивчалось канонічне право, тому що безліч ранніх рукописів роботи містили на полях записи питань і пояснень, які викладачі піднімали в своїх лекціях з різних проблем, разом з перехресними посиланнями на інші актуальні фрагменти тексту Граціана. Ці приватні коментарі і питання, традиційно називаються глосами, в той час як звід численних глос окремими викладачами часто називався «ретельно підготовлені глоси» або «лектура». Систематизований коментар юридичного тексту, з якого виключена детальна експертиза окремих слів і фраз, часто називався «*summa*» [3, р. 394].

Дещо згодом Папа Григорій IX уповноважив видатного каталонського каноніста Раймонда з Пейніфорда підготувати новий офіційний звід декреталій, який включав би усе чинне папське і церковне право, починаючи з Граціана і до часу правлячого Папи. Одержаний в результаті текст був названий «Декреталії Григорія IX» («*Decretales Gregorii IX*»), але неофіційно він був більш відомий як «*Liber extra*», і представляв собою масивну компіляцію майже 2000 декреталій, систематизованих за тим же принципом, за яким Берnard з Павії зробив це в своїй компіляції. Римський Папа офіційно видав цю працю в вересні 1234 року, і у своєму листі про передачу університетам Болоньї і Парижа вказав, що вона повинна викладатися на юридичних факультетах як офіційне видання законодавства римо-католицької церкви. «*Liber extra*» залишався офіційно чинним в римо-католицькій церкві аж до 1918 року [3, р. 396].

Досліджувана доба породила величезну кількість нових законів і нові правові доктрини майже всюди в латинському світі Західної Європи. Зокрема, в Англії XIII століття було століттям багатим в питанні законодавчої діяльності, від Великої хартії вольностей до Вестмінстерських статутів. Це також було століттям авторитету

загального права Генрі Брактона, який написав трактат «Про закони і звичай англійського королівства», що став джерелом загального права, а також «Щорічників», тобто судових протоколів складених у вигляді звітів про судові засідання. Франція XIII століття переживала законодавчий бум і хвилю інновацій в праві, в тому числі велику кількість королівських ордонансів, постанови Генеральних Штатів, і появу «Кутюми Бювезі», складених Бомануаром в 1280 році. У XIII столітті в Німеччині приймаються: «Саксонське зеркало», в Іспанії – «Сім Партід мудрого короля Дона Альфонса» і «Королівський суд», а в Італії – «Книга Августина», разом з незліченною кількістю законів європейських міст.

Таким чином, розквіт канонічного права, обумовлений необхідністю проведення церковних реформ, супроводжувався на диво високою активністю народних мас щодо вивчення та розуміння різного роду доктрин канонічного права і сприяв розвитку юридичної науки в цілому. У правовій науці склалася точка зору, що у період Середньовіччя розвиток правової доктрини пов'язаний здебільшого з діяльністю європейських університетів. Викладання канонічного права в університетах зумовило необхідність тлумачення та роз'яснення положень папських конституцій, тобто фактично їх доктринального опрацювання. Саме тому необхідно підкреслити важливу роль професорів-каноністів, які шляхом тлумачення та коментування різноманітних церковних та канонічних джерел внесли значний вклад у розвиток канонічного права.

Література

1. Лінч Дж. Середньовічна церква. Коротка історія. Пер. з англ. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1994. 492 с.
2. Мочульська М. Є., Семків В. О. Правова доктрина в континентальній правовій системі. Львів: Світ, 2015. 432 с.
3. History of the University in Europe. Vol. 1, Cambridge, 1992. 455 p.

ЗАДУНАЙСЬКИЙ Вадим
Український католицький університет (м. Львів),
професор кафедри історії Гуманітарного факультету,
доктор історичних наук, професор

АКТУАЛІЗАЦІЯ КОЗАЦЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ДОСВІДУ ДЛЯ ЗМІЦНЕННЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ З РОСІЄЮ

Становлення та розвиток військової системи кожної країни залежить не тільки від актуальних вимог цивілізаційного поступу, що в першу чергу виявляється у військово-технічному прогресі. Певне значення відіграє й здатність використати бойовий досвід предків, який виявляє самобутні риси військової спадщини – важливої запоруки покращення боєздатності будь-яких збройних сил. Окремо наголошу на тому, що особливої ваги згадані пріоритети набувають в умовах збройної конфронтації, коли кожна можливість підсилення власних військ є вкрай важливою для досягнення перемоги над ворогом.

Такі підходи багато в чому мають універсальний вимір, але їх зміст і наповнення виявляють ще й специфічні риси національних військово-традицій. Для України такою військовою спадщиною є безцінний козацький бойовий досвід. І тут вкрай важливо, що він не тільки є найяскравішим надбанням нашого народу у цій царині буття, але й сприймається виключно позитивно на усіх українських теренах.

Ведучи мову про слушність використання відповідних козацьких надбань сьогодні, доречно підкреслити і те, що українська нація за новітніх часів вже мала подібний досвід. В першу чергу йдеться про творення Українського війська під час здійснення збройної відсічі ворожим навалам в роки Української революції 1917-1921. Деякі прояви використання подібних українських військових досягнень можемо зустріти і під час Другої світової війни.

Щодо сучасної російсько-української війни, яка триває з 2014 р. (особливої гостроти вона набула від початку повномасштабного російського збройного вторгнення 24 лютого 2022 р.), то і тут можна зустріти прояви застосування деяких козацьких надбань. Попри це, видається вповні логічним окреслити певні рекомендації для актуалізації використання козацьких військово-прикладних досягнень з метою додаткового посилення української збройної потуги, що сприятиме прискоренню розгрому російських окупантів та звільненню усіх тимчасово окупованих територій Півдня і Сходу України.

Наголошу, що одною з актуальних галузей військового будівництва в умовах важкої війни з російськими загарбниками є

мотивація військовослужбовців. Зрозуміло, що вона має різні аспекти і на неї впливає багато факторів. І одним з таких, що не втрачає своєї актуальності донині, є усвідомлення спадкоємності чину захисника рідної землі – матері України за прикладом славних предків – козаків. До речі, наш противник це теж розуміє, а тому намагається всіляко приписати лише собі здатність використовувати козацьку тематику в пропаганді та військовому будівництві [3, с. 77-79]. На це ми маємо дати жорстку відповідь, бо саме в Україні навіть у державному гімні йдеться про козацькі основи нашого народу й держави.

До речі, на сьогодні вище командування Збройних Сил України виявляє певне розуміння вагомості використання одного з аспектів козацької тематики для посилення Збройних Сил України. Підтвердженням є й той факт, що низка бригад отримала почесних патронів або почесні назви, які пов'язані з козацькою військовою спадщиною. Серед яскравих прикладів згадаю Окрему президентську бригаду імені гетьмана Богдана Хмельницького, 58-му окрему мотопіхотну бригаду імені гетьмана Івана Виговського та 55-ту Окрему артилерійську бригаду «Запорізька Січ» [4; 5; 7].

Поряд із цим, маємо й приклади використання найменувань відомих українських збройних формувань часів революційних зрушень 1917-1921 рр., які під час свого становлення і збройної боротьби за Україну базувалися на взірцях козацької доби. Тож застосування відповідних найменувань сьогодні засвідчує слушне використання досвіду апробації козацьких військових традицій вітчизняними збройними утвореннями початку ХХ ст. Найвідомішими прикладами є 93-а окрема механізована бригада «Холодний яр» та 72-а окрема механізована бригада імені Чорних запорожців [6; 8].

Наведені факти підтверджують, що в сучасних Збройних Силах України має місце закономірна спроба посилення мотивації воїнів завдяки плеканню відчуття своєї спадкоємності у захисті Батьківщини. І для цього використовуються досягнення українських козаків ХVІ – початку ХХ ст. та досвід їх нащадків за революційної доби 1917-1921 рр.

При цьому, не викликає сумнівів потреба подальшого поглиблення використання козацького досвіду для посилення мотивації сучасних українських воїнів під час відсічі збройній навалі російських агресорів.

Одним із важливих підходів може стати ознайомлення особового складу з досягненнями українських козаків та їх спадкоємців щодо пріоритетів підсилення індивідуальної й колективної мотивації воїнів. Для цього варто не тільки віднайти цікаву і правдиву інформацію, але й підкреслити в ній актуальні складові, що можуть бути застосованими в наш час.

І тут маємо нагоду використати багатий досвід українських козаків та їх спадкоємців щодо розвитку військового товариства з метою посилення єдності та психологічної стійкості як окремого бійця, так і цілого підрозділу. Такий підхід, вочевидь, сприятиме підвищенню боєздатності Сил оборони України.

Для посилення єдності бійців у підрозділі варто використати й козацький досвід формування міцної ідентифікації з відповідним загonom. За козацьких часів йшлося про курені, сотні, полки, Запорозьку і Задунайську Січі, Азовське козацтво, Слобідські козацькі полки, Чорноморське і Кубанське козацькі війська тощо [1, с. 48-50; 2, с. 14]. В роки Української революції 1917-1921 теж ширився бойовий авторитет кращих частин і загонів. Згадаймо Звенигородський Кіш Вільного козацтва, Богданівський і Гордієнківський полки, Гайдамацький Кіш Слобідської України, полк Чорних запорожців, Запорозьку дивізію, Революційну повстанську армію України (махновців) тощо [1, с. 132-62; 2, с. 18].

У наш час аналогами козацьких частин і підрозділів можуть виступати взводи, роти, батареї, батальйони, полки і бригади Сил оборони України. І тут важливу роль має відіграти не тільки розуміння наслідування досвіду славних предків. Досить важливим може бути й усвідомлення сучасними українськими воїнами своєї приналежності до визначного формування Сил оборони України, в якому шануються і застосовуються актуальні українські козацькі традиції. Такі підходи не тільки сприятимуть посиленню індивідуальної та колективної мотивації сучасних захисників України. Досить слухним буде й зростання психологічної відпорності як окремого бійця, так і підрозділу-частини-з'єднання.

Окремо відзначу й те, що впровадження зазначених аспектів посилення мотивації у військах на основі козацької спадщини має відповідним чином вплинути і на підходи та зміст формування лідерства і наставництва у військовому середовищі. Йдеться, зокрема про сержантське лідерство та здатність вести за собою особовий склад. Тут, вочевидь, відкриваються додаткові можливості завдяки використанню прийнятних для сьогодення самотутніх навичок козацького лідерства-наставництва.

Отже, в умовах російсько-української війни для посилення мотивації та психологічної стійкості бійців і підрозділів-частин варто активніше використовувати відповідні козацькі досягнення. Поряд із цим, доречним буде й ретельніше застосування досвіду апробації подібних підходів українськими військовими формуваннями в роки революції 1917-1921 та Другої світової війни. Інакше кажучи, прийшов час актуалізувати козацький військовий досвід для зміцнення Сил оборони України.

Пропонований текст окреслює кілька важливих аспектів військово-виховної роботи, яка набула додаткової актуальності в умовах російсько-української війни.

Література

1. Задунайський В.В. Бойове мистецтво та військова спадщина українських козаків в кінці ХІХ – на початку ХХІ ст. – Донецьк: Норд-Прес–ДонНУ, 2006. – 335 с.
2. Задунайський В. Вимір застосування козацького бойового і воєнного мистецтва українськими збройними формуваннями в 1917–1920-х рр.: окремі аспекти // Матеріали міжнародного науково-інформаційного круглого столу «“КОЗАЦЬКИЙ ФАКТОР” у сучасній російсько-українській війні й досвід ХХ ст.». Львів, 10 червня 2022 р. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2023. – С. 11-21.
3. Задунайський В. Використання Росією «козацького фактора» в протистоянні з Україною (1991–2021 рр.) // Матеріали міжнародного науково-інформаційного круглого столу «“КОЗАЦЬКИЙ ФАКТОР” у сучасній російсько-українській війні й досвід ХХ ст.». Львів, 10 червня 2022 р. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2023. – С. 71-82.
4. Президентська бригада ліквідувала кулеметну позицію російських загарбників. URL: <https://rubryka.com/2023/04/22/prezydentska-brygada-likvidovala-kulemetnu-pozytsiyu-rosijskyh-zagarbnykiv/>
5. Топ-10 фактів про 55-ту Окрему артилерійську бригаду «Запорізька Січ». URL: <https://www.armyfm.com.ua/top-10-faktiv-pro-pro-55-tu-okremu-artilerijsku-brigadu-zaporizka-sich/>
6. “Холодний Яр”: почесна назва 93 бригади. URL: <https://mil.in.ua/uk/holodnyu-yar-pochesna-nazva-93-bryhady/>
7. 58-ма окрема мотопіхотна бригада імені гетьмана Івана Виговського URL: <https://ukraine-memorial.org/ua/military-unit/58-ma-okrema-motopihotna-brigada-imeni-getmana-ivana-vigovskogo/>
8. 72 ОМБр імені Чорних Запорозців очолив Герой України полковник Іван Віннік. URL: https://lb.ua/society/2022/08/09/525733_72_ombr_imeni_chornih_zap_orozhtsiv.html

ЗАЛЯЛОВА Ірина

Національна поліція України, заступниця начальника управління
– начальниці відділу моніторингу питань гендерної рівності та
недискримінації управління дотримання прав людини
Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини,
кандидатка юридичних наук, доцентка

ВПЛИВ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національною поліцією України з початку повномасштабного вторгнення російських окупаційних військ на територію України, яке триває, постійно вживаються необхідні та можливі заходи щодо належного реагування, фіксування, документування та розслідування злочинів, учинених в умовах воєнного стану.

Поліцейські максимально задіяні на відпрацювання деокупованих територій. Працюють слідчо-оперативні групи з числа працівників слідчих підрозділів та криміналістів, якими проводиться робота щодо фіксації фактів злочинів російських окупантів: проводяться огляди місця події, пошкодженого майна, будівель, опитування населення за такими фактами, здійснюються ексгумації тіл загиблих, які направляються на судово-медичну експертизу. Зібрані матеріали та інформації передаються за підслідністю до інших органів досудового розслідування (Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань та ін.)

На сьогодні слідчими Національної поліції України (далі – НПУ) розпочато більше 270 тисяч кримінальних проваджень за фактами злочинів, учинених в умовах воєнного стану.

Серед їх числа понад 75 000 кримінальних проваджень розпочато за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил російської федерації та їх пособниками. З них понад 63 тисячі з правовою кваліфікацією – порушення законів та звичаїв війни (стаття 438 Кримінального кодексу України) [1].

Найбільше за такими фактами розпочато кримінальних проваджень у Харківській, Херсонській, Київській, Дніпропетровській, Луганській та Донецькій областях.

З початку повномасштабної війни в Україні фіксуються випадки вчинення представниками країни-агресорки насильницьких дій відносно цивільного населення, зокрема сексуального насильства. Слідчими НПУ розпочато (або розслідувалося) 69 кримінальних проваджень за фактами вчинення військовими РФ сексуального насильства (далі – СНПК) відносно щонайменше 59 жінок на території Київської, Херсонської, Харківської, Донецької, Запорізької, Луганської та Чернігівської областей.

Під час виявлення, фіксації, документування та розслідування СНПК важливими є знання та навички поліцейських щодо поводження із постраждалими від таких злочинів.

Сексуальне насильство найбільш латентний злочин. Постраждали від такого злочину рідко звертаються до правоохоронних органів за допомогою.

Поліцією вживаються заходи для того, щоб люди не боялися повідомляти про такі випадки, кожен винний має понести за вчинене відповідальність, і дуже важливо зафіксувати, задокументувати кожен факт сексуального насильства під час війни.

Необхідно враховувати різні аспекти, якщо людина не готова звернутись офіційно до органів влади, вона може звернутись за допомогою до інших надавачів послуг: психологів, соціальних працівників, отримати безоплатну правову допомогу. З цією метою відбувається постійна комунікація та взаємодія з іншими суб'єктами запобігання та протидії сексуальному насильству в умовах війни, які надають правові, медичні, реабілітаційні та інші послуги постраждалим від сексуального насильства.

З метою підвищення обізнаності населення, зокрема яке пережило окупацію, НПУ разом із Міністерством внутрішніх справ України, Міністерством юстиції України, Службою безпеки України, Міністерством охорони здоров'я України, Офісом Генерального прокурора, Координаційним центром з надання правової допомоги розробляє інформаційні матеріали «Що треба знати та як діяти, якщо ви стали свідком воєнного злочину» та пам'ятку «Сексуальне насильство під час війни. Куди повідомляти та як отримати допомогу».

З метою виявлення постраждалих від насильницьких дій на деокупованих територіях та надання їм комплексної допомоги в НПУ створені спеціальні робочі групи з числа поліцейських (превентивного блоку, ювенальних, слідчих підрозділів та психологів).

Основними завданнями робочих груп є:

- ефективна комунікація з населенням на деокупованій території;
- виявлення та реагування на кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в умовах воєнного стану;
- фіксація кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості особи в умовах воєнного стану;
- надання допомоги населенню та інформування про можливі та доступні сервіси надання допомоги.

Працівники НПУ спільно з Міністерством внутрішніх справ та Офісом Генерального прокурора України з метою уніфікації підходу до документування та розслідування сексуального насильства пов'язаного з

конфліктом розробили пам'ятки щодо особливостей проведення допитів потерпілих/свідків стосовно дослідження фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту та особливостей розслідування фактів сексуального насильства в умовах збройного конфлікту.

Вкрай важливим під час спілкування з постраждалими особами є застосування поліцейськими підходу, орієнтованого на постраждалу особу аби захистити її інтереси та забезпечити потреби. Як зазначає К. Левченко важливим питанням є готовність контактуючих осіб до спілкування з постраждалими та набуття персоналом сектору безпеки і оборони відповідних навичок для фахової комунікації з постраждалими [2, с. 3].

З цією метою було організовано проведення дводенних тренінгів для поліцейських, які залучаються до роботи у складі спеціалізованих груп на деокупованих територіях.

Крім того, з метою підвищення рівня обізнаності державних службовців НПУ долучилась до розроблення загальної короткострокової програми підвищення кваліфікації «Виявлення і реагування на випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом», ініційованої Національним агентством України з питань державної служби.

Запобігання та протидія СНПК лише один із викликів пов'язаних з повномасштабним вторгненням. І вкрай важливим є питання підготовки кваліфікованих фахівців не лише із питань документування і розслідування таких злочинів, але й надання захисту та підтримки постраждалим особам.

Література

1. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну (станом на 13.05.2023). Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/zlochyny-vchyneni-viiskovymy-uf-pid-chas-povnomasshtabnoho-vtorhnennia-v-ukrainu-standom-na-13052023> (дата звернення: 13.05.2023).
2. Методичні рекомендації щодо поведження із постраждалими від сексуального насильства внаслідок воєнної агресії рф в Україні під час проведення стабілізаційних заходів та слідчих дій. Київ, 2023.48 с.

ЗАХАРЧЕНКО Петро

Навчально-науковий інститут права Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри теорії та історії права та держави,
доктор юридичних наук, професор

ПІДСТАВИ ТА ПОРЯДОК ДОЧАСНОГО УСУНЕННЯ З ПОСАДИ ПРЕЗИДЕНТА (НА ПРИКЛАДІ КОНСТИТУЦІЙ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ)

Не найкращий час у своїй історії переживають країни Європейського Союзу. Пандемія, пов'язана з невідомою раніше інфекцією Covid-19, анексія Криму, штучно створена міграційна криза на кордоні Білорусії з Польщею, а нині відверта широкомасштабна війна на усій території України – все це випробування, які лягли на плечі народів Європи, але, передусім, українців. Протистояти згаданому кожній країні поодиноці є справою мало результативною. Лише об'єднавши зусилля усіх, а йдеться про 27 країн європейського континенту, можна подолати будь-які проблеми, у тому числі й військову агресію.

Саме тому на конституційному рівні Верховна Рада України закріпила мету держави - набуття повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору. Ключове місце у цьому процесі належить президенту, який в умовах широкомасштабної агресії з боку російської федерації, неодноразово наражався на небезпеку. Нагадаємо, у червні 2022 р. в РНБО повідомляли, що від початку повномасштабного вторгнення росії в Україну вже було здійснено п'ять спроб вбити президента Володимира Зеленського [1].

У конституціях держав-членів ЄС, і не тільки, існують певні конституційні гарантії статусу президента. Насамперед, це недоторканність, що означає недопущення або особливу процедуру притягнення до кримінальної відповідальності і обмеження особистої свободи. Поки особа перебуває на посту президента, недоторканність має абсолютний характер, але не для російського агресора. Його розрахунок був на ліквідацію діючого в Україні президента і заміну на свого відданого сателіта. У медіапросторі лунали прізвища Медведчука, Мураєва, Януковича, Царьова. Завдяки високій самоорганізації українського народу агресору не вдалося реалізувати свої злочинні наміри.

На загал, у конституціях держав-членів ЄС міститься визначений порядок припинення повноважень президента. Насамперед, у зв'язку із закінченням терміну перебування і вступом на посаду новообраного президента. Дочасне припинення повноважень можливе у разі:

- смерті;
- власної відставки;
- усунення від влади у зв'язку зі звинуваченням у зраді чи внаслідок іншого злочину;
- нездатності за станом здоров'я здійснювати президентські повноваження.

У разі, коли президент складає свої повноваження у зв'язку із закінченням терміну перебування на посаді, за ним зберігаються окремі гарантії і привілеї. Такі питання для колишніх президентів Франції регулюються Законом від 3 квітня 1955 р., який зазнав деяких змін лише у 2016 р.. Конституція країни встановлює тимчасову недоторканність глави держави протягом його повноважень. Так, наприклад, проти Ніколя Саркозі проводилося кримінальне провадження у рамках справи про «пасивну корупцію та нелегальне фінансування передвиборчої кампанії у 2012 р.», унаслідок чого йому у 2021 р. винесений вирок, яким колишнього президента Франції було засуджено до року ув'язнення. Термін він відбував під домашнім арештом і під контролем електронних засобів спостереження. Це перший та єдиний випадок у сучасній Франції, коли колишній глава держави отримав реальний термін.

Відповідно до Конституції Франції, президент, що пішов у відставку внаслідок закінчення терміну перебування на посаді, може залишитися на державній службі та стати довічним членом Конституційної ради. Це дає юридичну недоторканність, якщо колишній глава відмовиться від політичної діяльності і не претендуватиме на виборні посади. У цьому випадку він отримуватиме пенсію та оклад – 6 тис. та 11,5 тис. євро на місяць відповідно. Також экс-президенту надаються безкоштовна мебльована квартира, охорона, два автомобілі з водіями та штат із семи постійних співробітників – помічники, секретарі, начальник штабу. Утримання колишніх президентів коштує державі 10,3 мільйона євро на рік [2].

Президента можна усунути із посади внаслідок застосування процедури імпічменту, тобто шляхом застосування особливої процедури притягнення до відповідальності вищих посадових осіб держави за порушення норм законодавства країни або за невиконання чи неналежне виконання покладених на них обов'язків, у багатьох країнах – лише президента.

Слід зазначити, що політико-правовий інститут імпічменту виник в Англії у XIV ст. як засіб парламентського контролю за діями королівських міністрів, публічної оцінки їхньої діяльності. Звідси його назва: англ. *impeachment* – осуд, звинувачення. Процедура імпічменту була запроваджена угодою між парламентом і королем ще у 1338 р. і полягала в тому, що будь-хто з королівських міністрів міг бути усунений з

посади за вчинення «тяжких злочинів та проступків». Палата громад отримала право притягувати до відповідальності королівських міністрів шляхом передачі їх до суду палати лордів. До цього таке право належало винятково королю. Вперше процедура імпичменту була застосована у 1386 р. щодо королівського канцлера, якого звинуватили в недотриманні обіцянки, взятої перед парламентом, про підготовку проєкту нормативно-правового акту про покращення становища короля і королівства, а також у зловживанні матеріальними ресурсами країни, які були спрямовані для викупу міста Гент, через що воно було для Англії втрачено.

Процедура здійснюється парламентом або за його участю. У окремих країнах здійснення імпичменту не обмежується стінами парламенту. Поширеною практикою є долучення до процесу конституційних судів (ФРН, Хорватія) чи спеціальних трибуналів (Польща).

Підставою для застосування імпичменту є лише здійснення президентом правопорушення. Так, Конституція ФРН 1949 р. містить таку підставу імпичменту як умисне порушення Федеральним президентом Основного чи іншого федерального закону. У конституції держав майбутніх членів Європейського Союзу включені ідентичні положення. Такі підстави передбачені конституціями Болгарії, Польщі, Хорватії. Доцільно у цьому контексті навести формулювання Конституції Словаччини 1992 р., яка розширює підстави порушення процедури імпичменту щодо глави держави. У ст. 106 Конституції Словацької Республіки читаємо: «Національна Рада Словацької Республіки може відкликати Президента за діяльність проти суверенітету та територіальної цілісності Словацької Республіки або за дії, спрямовані на розвал демократичного конституційного ладу Словацької Республіки» [3, с. 105-108].

У Конституції Мальти міститься таке положення як негідна поведінка глави держави, що дає підстави для початку процедури імпичменту. У Литві такою підставою визначене порушення присяги.

Навіть у монархічних державах ЄС допускається застосування інституту імпичменту. Так, у Королівстві Данії король володіє верховною владою, проте здійснює її через міністрів, на яких покладена відповідальність за управлінські рішення. За неналежне виконання членами уряду посадових обов'язків, на підставі окремого закону, вони можуть бути усунені з посади у порядку імпичменту (ст. 16 Конституції). Його може оголосити король або парламент (фолькетинг), а здійснити Високий суд Королівства, що є єдиною установою, яка, на основі спеціального закону, притягує міністрів до кримінальної відповідальності [4].

Високий суд у Данії був запроваджений ще першою Конституцією держави у 1849 р. і зберіг свою чинність у нині діючій. За півтора століття він виконував свої функції усього п'ять разів. Відповідно до спеціального Закону, він складається із суддів Верховного суду, що запрошуються тимчасово для здійснення правосуддя Високому Суді, а також легманів (юристів за освітою), які обираються на шість років від кожної партії, що представлена в парламенті.

Таким чином, спроба усунення президента з посади шляхом військової агресії з боку іноземної країни-агресора, є діянням, що не передбачене конституційними нормами на лише держав-членів ЄС, а й рештою основних законів світу. Правовий статус президента на період виконання ним посадових обов'язків визначається терміном «недоторканий», а дочасне припинення повноважень здійснюється лише конституційним порядком.

Література

1. Від початку війни Зеленського п'ять разів намагалися вбити – Данілов. <https://www.unian.ua/politics/vid-pochatku-viyni-na-zelenskogo-bulo-skojeno-p-yat-zamahiv-novini-ukrajina-11870772.html>. (дата звернення: 17.04.2023).
2. Кочемарова А. Какие гарантии предоставляются для экс-президентов в других странах. <https://mbk-news.appspot.com/suzhet/ogromnye-pensii-perikosnov/>. (дата звернення: 17.04.2023).
3. Мартинюк Р. Інститут імпичменту в Україні: вади вітчизняної моделі. *Право України*. 2008. № 2. С. 105-108.
4. Конституція Королевства Данія. [legalns.com > download > books > cons > denmark](https://www.legalns.com/download/books/cons-denmark/). (дата звернення: 17.04.2023).

ЗОЗУЛЯ Євген

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
професор кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових
дисциплін факультету № 1, доктор юридичних наук, професор

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВOTBOPEHHЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНИ

В умовах боротьби проти військового вторгнення росії в Україну, перед нею стоїть необхідність подальшого розвитку і вдосконалення державно-правового устрою держави. В сучасних надскладних умовах

правового режиму воєнного стану ця діяльність перш за все спрямована на відновлення і забезпечення повноцінного функціонування держави.

Стратегічні завдання на цьому напрямку визначені в Указі Президента України від 30 вересня 2019 року «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року». В контексті державотворення основоположним завданням, визначеним цим документом є сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях [1].

Реалізація цього завдання потребує концентрації зусиль українського суспільства на шляху подальшої розбудови сучасної, конкурентоспроможної держави, визначальними характеристиками якої є верховенство права і розвинена правова культура, збалансована представницька демократія, сильне самоврядування, дисциплінований і високопрофесійний державний менеджмент.

Реалізація цього основоположного напрямку державотворення потребує вирішення низки пріоритетних завдань як на загальнонаціональному так і регіональному рівні. Серед основоположних державотворчих завдань загальнонаціонального рівня - подальша модернізація держави, формування оновленої ефективної влади, здатної до впровадження системних і послідовних рішень. Це, у свою чергу, потребує завершення адміністративної та адміністративно-територіальної реформи, реформи децентралізації влади, конституційної і судової реформи, подальшого вдосконалення виборчої системи, удосконалення і розбудови правової бази й дієвого механізму боротьби з корупцією.

В умовах збройного протистояння агресії російської федерації найважливішим завданням державного будівництва є забезпечення національної і воєнної безпеки України. Основні цілі, пріоритети та завдання реалізації державної політики у воєнній сфері, сфері оборони і військового будівництва визначені в Указі Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»», яким затверджено Стратегію воєнної безпеки України [2].

Необхідно зазначити, зазначена Стратегія є основним документом воєнної політики нашої держави і спрямована на забезпечення реалізації державної політики у сфері оборони та визначення шляхів реалізації пріоритетів державної політики у воєнній сфері, сферах оборони та військового будівництва. Документ передбачає запровадження комплексного всеосяжного підходу до оборони України в умовах воєнної загрози національній безпеці.

Серед інших пріоритетних завдань державної політики і державного будівництва в умовах воєнного часу спрямованих на відновлення повноцінного функціонування держави та забезпечення її довгострокового зростання необхідним є стимулювання економічного розвитку держави. Відтак, розвиток економіки в умовах воєнного часу потребує чіткої державної стратегії, де успіх залежить від злагодженості і системності державної економічної політики та її націленості на конкретні показники якісних змін. Зокрема, серед головних завдань державної економічної політики в умовах правового режиму воєнного стану - забезпечення всім необхідним Сил оборони України, питання продовольчої безпеки, формування адекватної економічної політики (скорочення податків, повна дерегуляція бізнесу), підтримка і соціальна допомога тим, хто вимушений під час війни покинути власні оселі, іншим вразливим групам населення, забезпечення енергетичної безпеки держави, збереження і розвиток інфраструктури. Крім того, вже зараз формується державна політика і здійснюються конкретні програми спрямовані на відновлення країни.

Серед інших нагальних завдань державної політики - реалізація складових плану оборони України, створення умов для розвитку оборонно-промислового комплексу України, формування інтегрованої військової кадрової політики з урахуванням досвіду бойових дій та принципів, прийнятих у Збройних Силах держав - членів НАТО, Взаємодія з іноземними партнерами з метою реалізації Формули миру Президента України та ін. [3].

Зовнішньополітичний вектор державотворення спрямований на європейську та євроатлантичну інтеграцію України. Необхідно зауважити, що досвід євроінтеграції України в умовах війни має унікальний характер. Здійснюючи опір широкомасштабній збройній російській інтервенції, потерпаючи від величезних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує європейську інтеграцію в різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС на секторальних напрямках, виконує рекомендації Єврокомісії і запроваджує на практиці положення Угоди про асоціацію [4, с. 4]. Реалізація принципів та завдань політичного, економічного, правового, соціального та культурного розвитку, закладених в Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, є рушієм стабілізації й у період воєнного стану та наскрізним завданням реформування країни, визначатиме зміст та напрям внутрішніх секторальних реформ.

В царині правотворення законодавство яке вже ухвалене на засадах європейського регулювання має бути належним чином імplementоване на рівні базових прав кожного громадянина та підприємця: права на охорону здоров'я, соціальний захист, безпеку

харчової та нехарчової продукції, доступності послуг, конкурентоспроможного середовища тощо.

В умовах широкомасштабного вторгнення збройних сил російської федерації в Україну найбільш нагальним пріоритетом державного будівництва є рух України до повноцінного членства в НАТО. Результатом державної політики країни є те, що Україна ще у 2020 році отримала статус партнера розширених можливостей НАТО, що надає змогу для тіснішої військово-промислової співпраці, працевлаштування українців у структурах альянсу і додаткового захисту від нього. Як відомо 30 вересня минулого року президент Володимир Зеленський разом з головою ВРУ Русланом Стефанчуком та прем'єр-міністром Денисом Шмигалем підписали заявку про вступ до НАТО у пришвидшеному порядку. Відтак для реалізації цього надважливого зовнішньополітичного завдання необхідно виконати низку завдань, найважливішими з яких є: активізація реформ в Україні, зокрема щодо боротьби з корупцією, посилення верховенства права, демократичного цивільного контролю над сектором безпеки й оборони; забезпечення взаємосумісності інститутів безпеки й оборони України та Альянсу; адаптація сектору безпеки й оборони України до норм і принципів НАТО, зокрема створення національної системи стійкості та реформування оборонної промисловості; гармонізації українського законодавства із законодавством держав - членів НАТО у сфері безпеки й оборони. Важливість державотворчих процесів на цьому напрямі зумовлена і тим, що в умовах військової агресії НАТО є єдиною організацією, яка може надати Україні ефективні гарантії безпеки та зміцнити нашу перемогу.

На регіональному рівні стратегічними завданнями державного будівництва є реалізація наступного етапу реформи децентралізації влади, а також виконання завдань, визначених Державною стратегією регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Характеризуючи стан реформи децентралізації влади в Україні, необхідно зазначити, що вона знаходиться в активному процесі. Зокрема, Європарламент визнав її як одну з найуспішніших, які були впроваджені Урядом нашої держави. Слід також підкреслити, що за час започаткування цього процесу, а саме з 2014 року, вже сформований і діє основний пакет нового законодавства, впроваджуються першочергові законодавчі ініціативи. За оцінкою експертного середовища, нова законодавча база значно посилила мотивацію до міжмуніципальної консолідації в країні, створила належні правові умови та механізми для формування спроможних територіальних громад сіл, селищ, міст, які об'єднують свої зусилля у вирішенні нагальних проблем. Також вже виправдала себе нова модель фінансового забезпечення місцевих

бюджетів, які отримали певну автономію і незалежність від центрального бюджету [5].

Відтак, реалізація наступного етапу зазначеної реформи є одним з пріоритетних завдань державотворчого процесу в Україні, що сприятиме розвитку місцевого самоуправління і економічного розвитку країни в цілому. В той же час, для подальшого просування реформи та її завершення, необхідно здійснити системну законотворчу роботу, зокрема, внести зміни до Конституції України щодо децентралізації, ухвалити низку законів, серед яких: «Про засади адміністративно-територіального устрою України», «Про службу в органах місцевого самоврядування (нова редакція)», «Щодо державного нагляду за законністю рішень органів місцевого самоврядування», «Про комунальну власність», оновлення законів про місцеве самоврядування, про місцеві державні адміністрації.

В кінцевому рахунку реалізація цих завдань дозволить повною мірою досягти кінцевої мети реформи, а саме – формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Треба також наголосити, що важливим завданням розбудови української державності є реалізація секторальних стратегій розвитку, координація державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави. З метою реалізації цього важливого напрямку Урядом розроблено та затверджено Державну стратегію регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Ця Стратегія визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів та розроблена відповідно до Цілей сталого розвитку України до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року [6].

Реалізація завдань, визначених у Стратегії дозволить створити умови для того, аби розвиток регіонів і територій відбувався більш рівномірно, не зростали диспропорції між регіонами, вирівнювалась якість життя населення, через допомогу в розвитку тим територіям, де є обмежені ресурси чи фізичні об'єктивні обмеження їх зростання. Як зазначають експерти, Стратегія загалом має стати основою для планування різних публічних інвестицій, не просто у якісь сектори, а сектори у певних регіонах і територіях. Вона має виконувати певну координуючу роль – узгодження секторальних інвестицій, інтересів держави з інтересами і потребами регіонів [7].

Серед найактуальніших завдань розвитку правової системи держави є дослідження проблем, перспектив та створення системної і

цілісної правової основи для подальшого проведення конституційно-правової реформи, утвердженню верховенства права, розвиток та зміцнення демократичних інституцій і процедур на національному, регіональному та місцевому рівнях; розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства, адміністративно-територіального устрою, вдосконалення форм державного управління, місцевого самоврядування, взаємовідносин місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, перерозподілу конституційних повноважень між основними владними інституціями.

Підсумовуючи слід зазначити, що незважаючи на надзвичайно тяжкі умови збройної боротьби проти російської агресії розбудова української держави неухильно продовжується. І головне ж, що творить і зміцнює незалежність України - віра громадян в перемогу над агресором, тих які захищають Україну на фронті, людей, які підтримують армію і розбудовують країну в тилу. Підтвердженням цього є результати соціологічних досліджень. Зокрема, за результатами соціологічного опитування, що проводилося соціологічною службою Центру Разумкова з 22 лютого по 1 березня 2023 року 93% українців вірять у перемогу України у війні [9].

Література

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 05.05.2023)
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 грудня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 16 лютого 2022 року № 56/2022 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/562022-41377> (дата звернення: 05.05.2023)
3. Про затвердження плану пріоритетних дій Уряду на 2023 рік: затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 березня 2023 р. № 221-р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/> (дата звернення: 05.05.2023)
4. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. 2022. №1-2 (187-188). 131 с.
5. Децентралізація дає можливості URL: <https://decentralization.gov.ua/about> (дата звернення 05.05.2023)
6. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки: затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня

2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.05.2023)

7. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Коротко про головне. URL: <https://www.csi.org.ua/news/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvytku-na-2021-2027-roky-korotko-pro-golovne/> (дата звернення: 05.05.2023)
8. Про внесення змін до статті 10 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей: Закон України від 7 березня 2015 року № 256-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/256-19#Text> (дата звернення: 05.05.2023)
9. Громадська думка про війну, перемогу та гарантії безпеки (лютий–березень 2023р.). Разумков Центр. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-pro-viinu-peremogu-ta-garantii-bezpeky-liutyi-berezen-2023r> (дата звернення: 18.05.2023)

КРЕСТОВСЬКА Наталія

Національний університет «Одеська морська академія»,
завідувачка кафедри морського права,
докторка юридичних наук, професорка

ПЕНАЛЬНА МЕДІАЦІЯ: ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Впровадження в Україні відновного правосуддя та пенальної медіації має доволі довгу, але при тому непросту історію. Започаткованому прийняттю Закону «Про медіацію» правовому регулюванню передували експерименти/пілотні проекти, ґрунтовані на академічних дослідженнях та узагальненнях практики зарубіжних країн, нерідко з організаційно-фінансовою підтримкою міжнародних неурядових організацій. Серед цих ініціатив особливо слід відмітити діяльність громадських організацій «Український Центр Порозуміння» та «Інститут миру і порозуміння» (ІМіП), «Одеська обласна група медіації», які розробили і впровадили в діяльність судів, прокуратури та поліції низку механізмів застосування пенальної медіації.

Протягом 2019-2022 рр. Міністерством юстиції України та Генеральною прокуратурою України здійснювався розроблений за участю громадських організацій пілотний проект по реалізації «Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, на базі системи надання безоплатної правової допомоги». Прокурор за згодою сторін та їх законних

представників передавав центру БВПД інформацію про неповнолітнього та правопорушення, у вчиненні якого він підозрювався, а також інформацію про потерпілого для організації зустрічі призначеного центром БВПД спеціально підготовленого адвоката-посередника зі сторонами для проведення медіації. Таким чином, можна констатувати наявність зустрічного руху у впровадженні пенальної медіації у справах неповнолітніх – з боку держави. Ключовим стейкхолдером у ньому виступала прокуратура, адже саме прокурор приймав рішення про передачу справи на медіацію. В рамках реалізації проекту більше 300 неповнолітніх пройшли програму відновлення, основним елементом якої була медіація, причому у переважній більшості випадків потерпілим та підозрюваним неповнолітнім було укладено і виконано угоду про відшкодування нанесеної потерпілому шкоди.

Утім, попри успішність вказаного проекту та прийняття профільного закону про медіацію та величезні зусилля й ентузіазм залучених до проєктів «піонерів» відновного правосуддя ця робота поки не набула системного характеру, що навіть змусило голову правління ІМіП Романа Ковалю зробити невтішний висновок про те, що Україна, на жаль, все ще перебуває на початковому етапі впровадження програм відновного правосуддя [1].

Уявляється, що успішне впровадження в Україні пенальної медіації як основної форми відновного правосуддя значною мірою залежить від вироблення відповідної тому правової політики. По-перше, це визначення сутності та мети пенальної медіації. Похідним від цього питання є з'ясування мети впровадження пенальної медіації в нашій країні. По-друге, це з'ясування місця пенальної медіації в системі кримінальної юстиції (або поза цією системою). По-третє, це створення організаційно-правових основ проведення пенальної медіації від моменту її ініціації до реалізації результатів домовленостей між сторонами медіації. Зважаючи на публічно-правовий характер відносин, що пов'язані з пенальною медіацією, цей механізм має створюватись саме державою, тоді як регулювання медіації в приватно-правовій сфері суспільних відносин здійснюється на державному та громадському рівнях (зокрема, медіаторською спільнотою та об'єднаннями медіаторів [2, с. 353-354]).

Пенальна медіація – це параюрисдикційна процедура перемовин між кривдником та жертвою кримінального правопорушення за участю та допомогою нейтрального посередника (медіатора), результатом якої є домовленість між кривдником та жертвою про шляхи та форми відшкодування кривдником шкоди, яка ним нанесена жертві.

На відміну від сімейної медіації чи бізнес-медіації сторони пенальної медіації не є учасниками спору: одна сторона однозначно вчинила кримінальне правопорушення і визнала цей факт, тоді як інша

сторона однозначно стала його жертвою. Тому питання причини конфлікту, вини учасників конфлікту чи її відсутності, ролей учасників ситуації не ставиться, рівно як не очікується, що жертва правопорушення ладна поступитися своїми інтересами і вимагатиме менше, ніж потрібно для відшкодування нанесеної їй шкоди. Якщо всі інші види медіації та гібридних АВС орієнтовані на врегулювання відносин сторін конфлікту (спору), пенальна медіація орієнтована, перш за все, на задоволення матеріальних та нематеріальних інтересів та потреб жертви правопорушення. Що, утім, не виключає й вирішення в ході пенальної медіації інших задач, а саме – сприяння ресоціалізації правопорушника та посиленню безпеки громади, покращання доступу громадян до правосуддя через розвантаження судової системи від розгляду частини кримінальних справ тощо. Така ієрархізація цілей пенальної медіації зумовлює формулювання мети її впровадження в Україні, де на перше місце має бути поставлено саме покращання становища жертви правопорушення, урізноманітнення засобів захисту її прав, а не підвищення ефективності системи правосуддя чи приведення останньої у відповідність до міжнародних та європейських стандартів, як це нерідко наголошується.

Параюрисдикційний характер пенальної медіації зумовлений публічно-правовим реагуванням суспільства на кримінальне правопорушення. Так чи інакше врегулювання кримінально-правового конфлікту в кінцевому підсумку не може здійснюватися без залучення органів юстиції. Тому важливо виробити оптимальне її співвідношення з системою кримінальної юстиції. На сьогодні у світі виокремлюються два основні підходи до місця медіації у кримінальному процесі:

медіація – складова частина кримінального процесу;

медіація – альтернатива кримінального процесу, коли медіація може замінити провадження у певних категоріях кримінальних проваджень і щодо певного кола осіб (наприклад, неповнолітні особи).

Окремо слід сказати про те, що пенальна медіація може мати місце і в кримінально-виконавчому процесі, тобто відбуватись на етапі виконання рішення суду. Рівною мірою необхідно з'ясувати співвідношення можливих підсумків пенальної медіації (домовленості щодо відшкодування шкоди) з примусовими та заохочувальними заходами кримінально-правового впливу (їх чинна система гранично чітко визначена М.І.Хавронюком) [3].

В Україні правове регулювання цих важливих питань є занадто загальним, а в деяких моментах й суперечливим. Відповідно до Закону України «Про медіацію» медіація може проводитись у кримінальних провадженнях з метою примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) (частина 1 статті 3) і може проводитись під час

досудового розслідування, судового провадження або під час виконання рішення суду (частина 2 статті 3). Питання про включення медіації до кримінального процесу як його особливої форми чи про альтернативність медіації кримінальному процесу законом не визначено. Практика зводиться до розуміння, що медіація між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим не є складовою чи стадією кримінального провадження, а проводиться паралельно з ним. На сьогодні фактично склались два порядки проведення медіації у кримінальному провадженні:

1) на основі норм Кримінального кодексу України, зокрема статті 46 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням винного з потерпілим», статті 66 «Обставини, які пом'якшують покарання», статті 75 «Звільнення від відбування покарання з випробуванням», статті 97 «Звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру», статті 105 «Звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру». Закон у цих випадках не вказує, яким чином може бути досягнуто примирення між учасниками кримінального конфлікту. Тому юрисдикційні органи можуть посприяти проведенню пенальної медіації, але не виключається й укладення примирної угоди силами самих зацікавлених осіб:

2) на основі норм Кримінального процесуального кодексу України, зокрема глави 35 «Кримінальне провадження на підставі угод» та глави 36 «Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення». Домовленості стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним чи обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами кримінального провадження (крім слідчого, прокурора або судді). Слідчий, прокурор зобов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.

Як бачимо, визначена законом роль юрисдикційних органів в ініціюванні пенальної медіації є малоактивною. Саме це, як уявляється, і є основною причиною її повільного впровадження в Україні. Як позитивний приклад варто навести досвід Польщі: ініціювання медіації відбувається за клопотанням прокурора, поліції, суду, органу виконання покарання [4]. Саме тому, а також у зв'язку з тим, що організацію проведення медіації та оплату послуг медіатора бере на себе держава (що врегульовано розпорядженням міністра юстиції), пенальна медіація у короткі строки стала ефективним засобом захисту прав потерпілих та вирішення інших завдань кримінальної юстиції.

Отже, правова політика в плані впровадження пенальної медіації в Україні потребує змін кримінального та кримінального процесуального

законодавства, передусім, - активізації ролі юрисдикційних органів в ініціюванні та організації доступу як жертв правопорушення, так і правопорушників, до медіації.

Література

1. Відновне право – суду [інтерв'ю Р. Ковалю]. *Судовий вісник*. 2020. № 8-9 (172-173). URL: <https://pravo.ua/articles/vidnovne-pravo-sudu/> (доступ 18.04.2023)
2. Крестовська Н.М., Щамбура Д.В. Регулювання медіації: перетин офіційного та неофіційного права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 352-356. URL: doi.org/10.32782/2524-0374/2021-1/88
3. Хавронюк М.І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають? (частина 1). *Юридичний вісник України*. 2013. № 21 (934) 25-31 трав. С. 6-7.
4. Postępowanie mediacyjne w sprawach karnych. <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/postepowanie-mediacyjne-w-sprawach-karnych>

МАКОВІЙ Віктор

Одеський державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

ТЕМПОРАЛЬНІ МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА НА ВИЗНАННЯ ОСОБИ БЕЗВІСНО ВІДСУТНЬОЮ ТА ОГОЛОШЕННЯ ЇЇ ПОМЕРЛОЮ

Наявні в Україні події, пов'язані з введенням воєнного стану, віднайшли відтворення у всіх соціально-політичних, економічних, правових та інших процесах суспільного буття. Воєнний стан як особливий режим у контексті положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає поряд з наділенням відповідних органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій та органів місцевого самоврядування повноваженнями, необхідними для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності також і тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень. Фактично мова йде про певні обмеження, які реалізуються в межах приписів як приватного, так і публічного права. У наведеному механізмі правового регулювання

відповідних суспільних відносин віднаходиться також і місце правовому часу як комплексній соціально-правовій категорії.

Водночас, у цивільному праві наявне коло наукових обґрунтувань правової природи темпоральних величин, що відображено у їх розгляді як: 1) підстави виникнення, припинення, відповідної трансформації цивільних правовідносин; 2) складової змісту цивільних правовідносин у площині його реалізації; 3) критерію правомірності поведінки учасників цивільних правовідносин. Наведене надає можливість досліджувати правовий час у площині динаміки здійснення суб'єктивного цивільного права та виконання суб'єктивного цивільного обов'язку від моменту його виникнення до припинення, що опосередковується й фізичною сутністю цієї категорії.

Сутність обмеження суб'єктивного цивільного права у науці досить прискіпливо досліджена. Зміст ст. 13 ЦК надає визначення меж здійснення цивільного права, які визначені договором або актами цивільного законодавства. Є.О. Мічурін у власній дефініції обмеження цивільного права визначає як елемент механізму правового регулювання, спрямований на охорону прав суспільства, інших уповноважених осіб, здатний за допомогою специфічних законодавчих заборон, обов'язків чи дозволів впливати на звуження змісту суб'єктивного цивільного права та ускладнення його здійснення [1, с. 130]. У авторській інтерпретації обмеження цивільного права у порівнянні з обтяженням полягає у звуженні меж здійснення відповідного суб'єктивного права уповноваженої особи, яке не пов'язано з виникненням будь-яких додаткових прав у інших осіб, визначене нормативним приписом, договором або рішенням суду. При цьому, якщо в якості таких меж розглядати часові величини, які безпосередньо обмежують здійснення цивільних прав, а відповідно і кореспондуючих їм цивільних обов'язків, то маємо розуміння сутності правового часу саме у наведеному контексті [2, с. 151].

Разом з тим, цікавим та витребуваним є дослідження сутності правового часу у змісті механізму правового регулювання цивільних правовідносин, пов'язаних з визнанням фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою. Актуальність такого опрацювання обумовлюється наявними умовами ведення збройного конфлікту, в межах якого за екстраординарних обставин формується склад юридичних фактів, що спричиняє настання певних юридичних наслідків. Дійсно, інститут визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою має на меті захисти інтереси такої особи та інших осіб, які пов'язані з нею немайновими та майновими відносинами, як наслідок, правами та обов'язками соціальної, сімейної, економічної тощо природи.

Неодноразово як судовою практикою, так і науковцями акцентувалася увага на природі визнання особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою, де обидва поняття розуміються через припущення (презумпцію) у першому випадку з приводу факту наявності особи в живих, а щодо другого – з приводу смерті особи [3, с. 136].

Застосування подібних презумпцій можливе лише за рішення суду на підставі відповідних юридичних фактів, серед яких визначальне місце займає час. Ініціювати застосування судом однієї із наведених презумпцій може будь-яка заінтересована особа, оскільки згідно ст. 306 Цивільного процесуального кодексу України має бути заявником витлумачено у її змісті таку заінтересованість, тобто мету для застосування наведеної презумпції. Тому зміст цивільних правовідносин щодо визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою опосередковується залученням правового часу в якості складової механізму їх правового регулювання.

Дослідження юридичного складу, що виявляється підставою до визнання особи безвісно відсутньою, свідчить про включення до нього строку в один рік, протягом якого мають бути наявними суміжні юридичні факти: 1) відсутність такої особи за місцем проживання; 2) відсутність відомостей про місце її перебування за місцем її постійного проживання. З урахуванням виключних обставин, пов'язаних з дією режиму воєнного стану та відповідними життєвими обставинами, у яких виникають реалізуються та припиняються цивільні правовідносини, виникла потреба надання додаткових механізмів захисту інтересів як осіб, які потрапляють в обставини, за яких виникають гіпотетичні можливості для визнання безвісно відсутніми, а також осіб, які з ними пов'язані відповідними цивільним правовідносинами. Тому заходи щодо захисту прав та інтересів як немайнової, так і майнової природи мають вживатись оперативно, як-то опіка щодо майна, забезпечення утримання осіб, яких за законом зобов'язані утримувати особи, які зі впливом зазначеного строку можуть бути визнані безвісно відсутніми.

Тому на врахування таких екстраординарних обставин спрямований інститут безвісти зниклих осіб за особливих обставин, який був унормований в межах Закону України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» та відповідних змін до положень Цивільного кодексу України, зокрема ст. 44.

В останньому законі чітко унормовано поняття особи, яка зникла безвісти за особливих обставин, тобто такої, яка зникла безвісти у зв'язку із збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру. За наявності вказаних обставин правовим часом, який впливає на визначення правового статусу особи, яка зникла безвісти

за особливих обставин, є вже не строк, протягом якого існують ті чи інші обставини, які слугують передумовою до наділення цим статусом особи, а момент подання заявником заяви про факт зникнення особи до органів, уповноважених на облік осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. У відповідності до ст. 44 Цивільного кодексу України саме наділення особи правовим статусом особи, яка зникла безвісти за особливих обставин, створює такі ж правові наслідки для майна цієї особи та її утриманців як і у випадку визнання особи безвісно відсутньою за рішенням суду, при чому без рішення відповідної судової інстанції, але за заявою заінтересованої особи.

В рамках інституту оголошення особи померлою законодавство в юридичному складі, що є підставою до прийняття відповідного рішення судом, розглядає також і строк, який може бути сприйнятим в якості темпоральних меж здійснення уповноваженою особою дій щодо оголошення особи померлою. При цьому такий правовий час диференційований у площині загального та спеціальних строків. Для умов дії воєнного стану ст. 46 Цивільного кодексу України розмежовано такі види спеціального строку, який застосовується за наведених обставин: 1) в два роки від дня закінчення воєнних дій, якщо мова йде про особу, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом; 2) строк від шести місяців до двох років на розсуд суду з урахуванням конкретних обставин справи.

Наявність екстраординарності у обставинах, які досліджуються судом у справі про оголошення особи померлою, пов'язується з умовами, що свідчать про загибель особи від певного нещасного випадку або у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом, як наслідок, факт надання юридичної презумпції смерті пов'язується вже не з набранням чинності відповідним рішенням суду, а з днем вірогідної смерті цієї особи.

Узагальнення викладеного надає можливість запропонувати зміни до ч. 2 та ч. 3 ст. 46 Цивільного кодексу України, якими привести у відповідність правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, згідно вказаного вище спеціального закону, зокрема замінивши словосполучення «фізична особа, яка пропала безвісти у зв'язку з воєнними діями, збройним конфліктом» словосполученням «особа, зникла безвісти за особливих обставин» у відповідних відмінках.

Безумовно, викладені міркування сприяють удосконаленню механізму правового регулювання змісту цивільних правовідносин, пов'язаних з визнанням фізичної особи безвісно відсутньою та оголошення її померлою в умовах дії воєнного стану, з огляду на темпоральні межі здійснення прав й виконання обов'язків їх учасниками,

та створюють передумови для продуктивної нормотворчості у даній сфері.

Література

1. Мічурін Є. О. Обмеження майнових прав фізичних осіб (цивільно-правовий аспект): дис. д-р юрид. наук: спец. 12.00.03. Київ. 2009. 463 с.
2. Маковій В.П. Темпоральні величини у парадигмі модернізації цивільного законодавства. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (112). С. 148-153.
3. Мартинюк О.В. Окремі проблеми цивільного законодавства щодо визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою. *Юридичний науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (112). С. 148-153.

ПОЛЕГЕНЬКА Олена

прокурорка Офісу Генерального прокурора,
кандидатка юридичних наук

ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ДІТЕЙ, ЯК ОЗНАКА КУЛЬТУРНОГО ГЕНОЦИДУ

Майже дев'ять років російсько-Української війни, під виглядом «добровільної евакуації» і «турботи про підростаюче покоління» ворог намагається вивезти з тимчасово підконтрольних територій в росію якомога більше неповнолітніх громадян України. Цих дітей асимілюють, незаконно усиновлюють та навчають в школах відчужувати свою приналежність до української національної групи.

Згідно даних Офісу Генерального прокурора станом на 08.05.2023, за період повномасштабної війни депортованих неповнолітніх – 19384 особи. За даними ДП «Український національний центр розбудови миру» понад 350 дітей влаштовані в прийомні сім'ї російських громадян. 4396 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, залишилися на окупованій території, частину з яких протиправно переміщують до рф. Доля залишених на окупованих територіях та переміщених до рф дітей у більшості випадках, нажаль, є невідомою, а спільними зусиллями правоохоронних органів та органів державної влади вдалося повернути лише 361 українську дитину.

Депортація таких дітей – особливе явище, оскільки відповідно до подій, які відбуваються на території нашої держави, політика вищого керівництва рф, яка полягає у цілеспрямованих діях на знищення народу чи його частини, насильницькій передачі дітей з однієї групи

іншій групі підпадають під ознаки настрашеного злочину – геноциду, відображеного у ст. 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 09.12.1948 року (надалі – Конвенція про геноцид) [1].

Не можна залишити поза увагою і асиміляційну освітню політику РФ, яка негативно впливає на українську ідентичність «наших дітей», нав'язує таким дітям ідею приналежності до російського народу, формує в них «загальноросійську громадянську ідентичність» та прищеплює патріотичні почуття до «нової» Батьківщини, тому метою нашого дослідження є так званий «культурний геноцид», що не охоплений ст. 2 Конвенції про геноцид та ст. 6 Римського статуту. Він передбачає «напад на культурні чи соціологічні характеристики людської групи з метою знищити ці елементи, які надають цій групі її власну ідентичність, відмінну від решти спільноти». Прикладами може бути знищення культурних пам'яток, мови, а також історії, традицій, відносин з іншими членами групи, з іншими групами. Так, Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії стверджував, що культурний геноцид не можна розглядати самостійним злочином, він є додатковим доказом інших геноцидних діянь відповідно до ст. 2 Конвенції про геноцид та ст. 6 (е) Римського статуту.

Поняття «геноцид» в обіг увів польський юрист Рафаель Лемкін. Він же розробив концепцію культурного геноциду. Свою концепцію Лемкін використовував для аналізу німецької окупаційної політики у Європі під час Другої світової війни як засобу нефізичного (небіологічного) знищення національних груп. Культурний геноцид національної групи був невід'ємним складником його теорії про природу геноциду як міжнародного злочину. Оскільки поняття «культурний геноцид» не увійшло до Конвенції про геноцид, питання нефізичного (небіологічного) знищення національних груп досі є актуальним.

Спираючись на концепцію Р. Лемкіна, Е. Нович надає визначення культурного геноциду як «систематичного знищення традицій, цінностей, мови та інших елементів, які відрізняють одну групу людей від іншої». Підкреслимо, що культурний геноцид не зводиться лише до культурного знищення. Механізми руйнування культури також завдають удару самому матеріальному існуванню групи, порушуючи можливості групового становлення та відтворення себе як національно-культурної спільноти.

Р. Лемкін у праці «Правління Вісі в окупованій Європі» визначав дві фази культурного геноциду: перша – знищення національного зразка пригнобленої групи; друга – нав'язування національного зразка гнобителя. Проаналізуємо ці фази, на подіях, які відбуваються на тимчасово окупованих територіях України [2, с.17-20].

Упродовж листопада 2022 року у закладах освіти на деокупованих територіях правоохоронні органи виявили підручники за державними стандартами рф, по яких навчалися українські діти, загальна кількість яких перевищує 7000 примірників тираж кожного підручника складає 31000 примірників, виготовлених у москві у лютому 2022 році.

Внаслідок таких дій українські діти потрапляють в освітню систему рф та під вплив будь-яких наративів, передбачених освітньою політикою рф, будучи позбавленими доступу до української освіти. Процес впровадження російської освіти є примусовим, оскільки неможливо уникнути опанування російської шкільної програми або обрати альтернативну програму. У процесі дослідження російських освітніх стандартів на рівні початкової, загальної та середньої освіти були виявлені наративи, метою яких є змусити дітей усвідомлювати себе частиною російського народу, патріотами «Батьківщини» – рф, за яку вони ладні стати до бою та віддати власне життя. Чим довше українська дитина навчається за російськими освітніми програмами, тим більш укорінюються в її свідомості наведені наративи. Це призводить до асиміляції українського населення з російським, знищення української національної групи на окупованих територіях та ускладнює майбутню деокупацію та реінтеграцію. У процесі викладання конкретних навчальних предметів у школах за посібниками з федерального переліку, що є обов'язковими для навчальних закладів, наративи стандартів і програм значно розширюються та поглиблюються. Зокрема, у навчальних матеріалах вбачається, що російська мова та культура подається українським дітям як фактор, що їх об'єднує в єдине ціле з російським народом, формує відчуття їхньої належності до останнього. Виключаються будь-які згадки про національні риси українського народу, унеможливується формування національної самоідентичності в українських дітей. Історія України та її діячі подаються як винятково російські, а рф постає одноосібним власником історичної, наукової та культурної спадщини Русі (Київської Русі), Російської імперії та Радянського союзу. Це в своїй сукупності руйнує зв'язок дитини з Україною загалом, знищує її українську ідентичність і формує нову – російську. Реалізуючи наратив про приналежність до російського народу, навчальні матеріали формують в українських дітей бачення рф як власної Батьківщини та патріотичне ставлення до неї. До того ж, дітей застерігають від націоналізму, який за версією російських підручників неодмінно містять у собі такі явища, як шовінізм та нацизм. Насправді ж навчальні матеріали намагаються сформуванати ідею, що реалізація права на самовизначення іншими народами є проявом «етнічного сепаратизма», що роз'єднує рф. Агресія рф демонструє, що українці розглядаються «націоналістами» через їхнє бажання розбудувати

власну державність. Такий освітній наратив сприяє тому, що українські діти приймають на віру мотиви збройної агресії рф [3, ст. 89-91].

Закладене патріотичне ставлення до рф в українських дітях має також проявлятися на практиці – через готовність захищати “нову Батьківщину” шляхом проходження військової служби в рф, що є «священним долгом русского человека». Жертвування своїм життям задля реалізації такого «долга» подається як особливо почесний вчинок незалежно від віку. З метою формування позитивного ставлення до війни та військової служби загалом навчальні посібники переповнені прикладами «російської армії під час вітчизняних війн у моменти захисту Росії від ворогів». Сама ж війна та військова служба зображуються романтизовано та героїчно, подаються як можливість скористатися соціальним ліфтом, різноманітними соціальними гарантіями та перевагами. Результатом цього є милітаризація свідомості дітей, що в сукупності може призвести до «усвідомленої та щирої» участі українських дітей у збройній агресії проти України у складі російської армії або на її стороні.

Дітям також нав'язується імперіалістична сутність їхньої “Батьківщини” – рф, яка постійно мусить розширювати свої кордони шляхом захоплення нових територій, переселення та асиміляції населення. Це може здійснюватися як “м'якою силою” – непрямим впливом і втручанням у внутрішню політику інших держав, так і військовим шляхом. У цьому ж контексті формується бачення, що в «колишніх країнах СРСР», «країнах СНД» відбуваються міжнаціональні збройні конфлікти, зокрема внаслідок дискримінації російськомовного населення, коли в самій рф «таких проблем не виникає». Для «оградження своїх подданих» від таких загроз, зокрема від країн ЄС, НАТО та США, ризику застосування біологічної, хімічної та ядерної зброї, рф не може залишитись у стороні, а отже й українські діти-патріоти рф разом з її громадянами зобов'язані захистити рф зі зброєю в руках. Таким чином, українські діти перебувають під наполегливим, цілеспрямованим та всеохоплюючим впливом російської освіти, що має на меті нав'язати їм російську ідентичність і готовність нести військову службу в лавах російської армії, зокрема проти “націоналістів” в Україні. Такі наративи є ще одним елементом колонізаторської політики РФ з метою зміни свідомості населення окупованих територій для ускладнення їх реінтеграції [4, ст.15-17].

Таким чином, освітня політика РФ містить ознаки так званого «культурного геноциду», оскільки відбуваються спроби розірвати зв'язки українських дітей з Україною, українською історією, соціумом, що супроводжується нав'язуванням їм рис російської національної групи. Обставини таких діянь можуть суттєво доповнити доказову базу

геноцидного наміру РФ у рамках її збройної агресії, зокрема за ст. 6(е) Римського статуту – депортація українських дітей до РФ та передача їх до іншої групи, оскільки освітня політика РФ дозволяє розкрити подальші «наслідки передачі» українських дітей у російську групу.

Верховна Рада України займає позицію, відповідно до якої поміщення українських дітей в умови російської освітньої політики є прикладом “передачі” дітей в іншу групу і самостійним актом геноциду. Міжнародні кримінальні трибунали ще не оцінювали таку інтерпретацію ст. 6(е) Римського статуту, але не можна виключати можливості міжнародного права відреагувати на відповідний злочин, адже довгострокова освітня політика РФ призводить до знищення частини української національної групи.

Література

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 09.12.1948 року URL: http://www.https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention (дата звернення: 05.05.2023);
2. Лемкін, Рафаель. (2009). Радянський геноцид в Україні / ред. Р. Сербин, упорядн. О. Стасюк. Київ: Майстерня книги. 208 с. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/publikacija/radyanskiy-genocid-v-ukraini/> (дата звернення: 05.05.2023);
3. Дослідження «Шкільна освіта: прихована зброя РФ проти України» / Н. Васьківська, К. Корнієнко, Д. Підгорна, М. Петровець, - Київ, 2023. 92 с.
4. Аналітичний огляд «Історія України в російських шкільних підручниках з історії» / В. Яремчук, А. Смирнов. Київ, 2023. 32 с.

СОКАЛЬСЬКА Олена

стипендистка Німецького історичного інституту у Варшаві,
кандидатка юридичних наук, доцентка

ВІЙНА, СВОБОДА І ТЮРЕМНА РЕФОРМА: ДОСВІД КНЯЗІВСТВА ВАРШАВСЬКОГО (1807–1812)

Наполеонівські війни в Європі пригальмували процес реформування системи виконання покарання у Британії, Франції, Австрійській імперії. Однак в країнах, які опинилися під протекторатом Франції, й отримали буржуазні свободи і шанс на модернізацію цей процес навпаки активізувався. Так, у Рейнської області, як зазначав

Норберт Фінч, ідеї тюремних реформ, що впливали з англо-американської теологічної думки, було перенесено до німецької національної держави, на формування якої значною мірою вплинули політичні та правові реформи, проведені за Наполеона [1, р. 226].

Польська політична еліта у цей час надії на відновлення національної державності теж покладала на Наполеона. Утворене внаслідок Тільзитського миру 1807 р. Князівство Варшавське у тому ж році отримало открийовану конституцію. І хоча форма правління, встановлена нею, значно різнилася від того, на що сподівалися поляки, але все ж важко заперечувати, що саме завдяки цьому конституційному акту Князівство Варшавське змогло зробити стрімкий «стрибок у новочестність» [2]. Стаття 4 Конституції ліквідувала будь-які форми феодальної залежності і встановлювала принципи особистої свободи і рівності перед законом. На відміну від річпосполитських традицій, Конституція закріпила широкі повноваження монарха (короля Саксонії Фрідріха Августа I) і міністрів, обмеживши при цьому компетенцію сейму. Це дозволило сконцентрувати адміністративну владу в руках одного органу (при фактичній відсутності монарха в краї), а саме ради міністрів, і сформувати державний апарат, який перебрав на себе функції, які до того виконували самоврядні інституції, церква чи землевласники [3, s. 139–146]. Центральна влада намагалася встановити контроль над сферою кримінальної юстиції, зокрема і тюрмами, для чого ще 1808 р. започатковано розробку плану реформ.

Повноваження управління і нагляду за тюрмами ділили три міністерства: поліції, внутрішніх справ і юстиції. Але основна роль щодо розробки законодавчої бази в сфері кримінального правосуддя належала міністру юстиції Феліксу Любенському, який бачив місію державців у створенні умов, які б компенсували цивілізаційну відсталість країни і відкрили би шлях до модерних перетворень і побудови сучасної держави [2, s. 378]. Ф. Любенський виступав, подібно як і в сфері цивільно-правового регулювання, за перейняття французького Кримінального кодексу 1810, на базі якого, з незначними змінами, був розроблений проєкт кримінального кодексу Князівства Варшавського.

Відповідно до його системи покарань проєкту у канцелярії міністерства юстиції було розроблено проєкт реформування тюрем і створення системи карних і карно-поправчих закладів – *Організація національних в'язниць (Urządzenie więzień krajowych)*. На відміну від цивільного кодексу та проєктів кримінального та кримінально-процесуального кодексів він не був копією французького закону, оскільки у Франції його по просту не існувало. Країни континентальної правової сім'ї, для яких властива була кодифікація законодавства, на цьому етапі масштабних тюремних реформ не проводили, обмежуючись у правовому

регулюванні сфери виконання покарань та досудового утримання короткими інструкціями. Прикметно, що автори проекту за формою тяжіли саме до створення нормативно-правового акту на кшталт кодексу. І це не лише може свідчити про наслідування французького підходу до законотворчості, але і продовження власних річпосполитських традицій.

Urządzenie więzień krajowych – масштабний акт (на 331 артикул), фактично кримінально-виконавчий кодекс, що не мав аналогів у світі. Проект регламентував організацію та діяльність місць ув'язнення, а також закладів досудового утримання. Передбачалося три види установ відбування покарання: доми кари, доми поправи та будинки поліції. Утримання засуджених – загальне; одиночне ув'язнення застосовувалось б лише як дисциплінарне покарання. Проект передбачав поділ засуджених на класи, диференціацію умов утримання та оплати праці в залежності від класу, релігійну опіку і навчання грамоті. Карні заклади повинні були утримуватися за рахунок прибутків від в'язничної праці, частину зароблених коштів засуджений повинен був отримувати при звільненні [4].

Приписи *Urządzenie więzień krajowych* багато в чому були компіляцією наявного новаторського міжнародного досвіду, концептів європейських теоретиків в'язничної реформи, нормативних приписів актів або проектів Франції, Пруссії, Баварії. В управлінських та режимних засадах установ виконання покарань поєднано різні підходи та концепти виправного покарання, що доводить, що його укладачі не обмежувалися одним джерелом чи досвідом однієї країни. Різноманітність джерел, якими користувалися його укладачі (пруського Генерального плану 1804 р., проектів кодексів, укладених для Королівства Баварії французьким юристом Сципіон Бексоном, описи американських тюрем), зайвий раз ілюструє політику в сфері правотворчості, що проводилася Ф. Любенським: французькі зразки, прогресивні зарубіжні новації впроваджувалися там, де це було доцільно, поєднуючись з позитивним пруським досвідом і традиціями польської правової системи [5, с. 157].

Вивчаючи та адаптуючи світові концепти виправного покарання, автори *Urządzenie więzień krajowych* творили власний проект. Основною його особливістю слід назвати відсутність норми про побудову нових в'язниць (на що попросту не було коштів, оскільки більше 80% бюджету краю йшло на потреби війська) та гуманістичну направленість норм. З огляду на реалії політичного й економічного життя Князівства Варшавського *Urządzenie więzień krajowych* видається скоріше проектом на майбутнє, ніж реальним планом дій. Автори намагалися втілити у проекті тогочасні світові новації в сфері відбування покарання, створити гуманістичний акт в дусі часу і буржуазних перетворень, своїм зразком вбачаючи країни, які стали на цей шлях, зокрема Францію та США.

Література

1. Norbert Finzsch. «Comparing Apples and Oranges?» The History of Early Prisons in Germany and the United States, 1800–1860. In: Finzsch, N., & Jütte, R. (Eds.). *Institutions of Confinement: Hospitals, Asylums, and Prisons in Western Europe and North America, 1500–1950*. Publications of the German Historical Institute. Cambridge, 1997. P. 212-233.
2. Czuby J. Księstwo Warszawskie – pierwsze nowoczesne państwo polskie? *Kwartalnik Historyczny*. 2018. № 125(2). S. 365-401. <https://doi.org/10.12775/KH.2018.125.2.04>
3. Czuby J. Księstwo Warszawskie (1807-1815). Warszawa : Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 2011. 597 s. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323529644>
4. Urządzenie więzień krajowych. Projekt ordynacji więziennej Księstwa Warszawskiego wraz z uzupełnieniem w sprawie uregulowania finansów i etatów więziennictwa. Do druku przygotował Jerzy Śliwowski. *Przegląd Więziennictwa*, 1959. №2(9). S. 131-188.
5. Grochulska B. «Feliks Łubiński : minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego», Tadeusz Mencil, Warszawa 1952 : [recenzja]. *Przegląd Historyczny*. 1957. Tom 48. Numer 1. S. 154-157.

ЦИМБАЛ Тетяна

Криворізький національний університет,
професорка кафедри професійної
та соціально-гуманітарної освіти,
докторка філософських наук, професорка

ФІЛОСОФІЯ ЯК ФОРМА СУСПІЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ У СУЧАСНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРОСТОРІ

Серед актуальних проблем соціально-гуманітарних наук сьогодні варто виокремити процес зростання публічного інтересу до філософії та філософських пошуків. Ставлення до такого процесу неоднозначне, адже частина інтелектуалів вважає, що академічна філософія не може активно включатися у суспільне життя та задовольняти запити у пошуках смислів подій в силу відсутності спеціальної підготовки аудиторії. Інші переконані, що люди, які шукають відповіді на гострі та болючі питання сьогодення, повинні мати можливість отримати вичерпні відповіді від професійних філософів. Прояв публічного інтересу до філософії відбувається в різних формах, найбільш поширеною з яких є прагматична та світоглядна. Однак сьогодні з'явилась і певна мода на філософію, коли

у сфері економіки, реклами тощо фундаментальні зміни називають зміною «філософії бренду». З'являються і нові форми відповідей мислителів на соціально-філософський запити. До ХХІ ст., відповідаючи на останні, філософи видавали брошури та книжки на популярні теми, проводили публічні лекції, намагаючись у доступній формі розповісти про нагальні філософські проблеми. Сучасний світ надає можливість знаходити нові технічні можливості, нові публічні майданчики для залучення більш широких аудиторій до філософського дискурсу.

У той же час цікавість зростає й до інших гуманітарних наук: соціології, демографії, історії, політології, які також частково перетворилися на «публічні» дисципліни. Найбільш яскраво це проявилось у соціології, яку фактично розділено на чотири складові: академічну, прикладну, критичну та публічну. Саме остання і виходить у простір суспільного дискурсу, викликаючи бурхливі обговорення та дискусії навколо широкого спектру проблем. Публічна соціологія активно взаємодіє з громадськими організаціями та об'єднаннями, допомагаючи презентувати їхню діяльність загалу та вести діалог з використанням соціологічного інструментарію академічного, критичного та прикладного напрямків.

Привертає увагу і публічна історія, осмисленню якої серед інших присвячена розвідка німецьких вчених Ф. Аккерманна, А. Літтке та ін. «Дискусія Прикладна історія: новий підхід?» [1], в якій проаналізовано можливості переведення історичного знання з академічних стандартів до можливостей публічної презентації, донесення смислів історії до широкої аудиторії, а також проведено розмежування публічної та прикладної історії. Автори наголошують, що остання відкриває можливості діалогу між академічною наукою та суспільством, а публічна історія розкриває сутність та особливості історичних тем у суспільній сфері.

Подібна ситуація склалася і у сфері публічної демографії та політології. Причому основою публічної політології виступає достатньо давня робота американського філософа В. Ліпмана «Публічна філософія» [2]. В цій роботі автор окреслює сутність та програмні функції публічної філософії на прикладі західних країн середини ХХ ст.. Саме в цьому контексті публічна філософія презентує низку цінностей, які, за В. Ліпманом, і визначають сутність західної цивілізації від часів Римської імперії до сьогодення. Громадяни (публіка) є необхідною складовою ліберально-демократичної держави, закони якої дозволяють вільно взаємодіяти, обговорювати проблеми, вести філософські дискусії, знаходити порозуміння. І тільки занепад об'єднуючого начала у суспільстві веде до занурення у приватне життя. Саме таку ситуацію спостерігає Ліпман у середині ХХ ст. в Європі. Призначення ж публічної філософії в даній ситуації полягає у намаганні відновити об'єднуюче

начало, принципи, на яких будується з моменту виникнення західна цивілізація.

У такому випадку можна стверджувати, що основний смисл публічної філософії полягає у вибудовуванні своєрідної ідеології у ядра суспільства – активних громадян, адже «для збереження життєздатності суспільства» філософія «відіграє роль нитки, що зв'язує воєдино окремі частини» [2, с. 121] та визначає кордони існування та реалізації права на свободу. В. Ліпман оптимістично розглядає можливість відновлення та збереження традицій цілісного цивілізованого життя у європейському просторі. Проте реальність висвітлює проблематичність реалізації таких прогнозів засобами публічної філософії.

По-перше, необхідно чітко визначити, хто виступає суб'єктом публічної філософії. З епохи античності і до XIX ст. публічна філософія по суті єдина з професійною філософією, адже має спільний предмет та єдиного суб'єкта філософування. Сьогодні є чітке усвідомлення, що публічна філософія не тотожна філософії професійній і потребує перманентного оновлення та інтелектуальних стимулів. Крім того, постає питання про суб'єкта публічної філософії. Звичайно, функцію публічного філософа може виконувати професійний, однак, як правило, ним стає той, хто готовий зайняти вільне місце колишнього ідеолога-пропагандиста.

По-друге, зрозумілим є бажання публіки, що хоче отримати загальнодоступні філософські тексти, відповідно філософи-професіонали намагаються наблизити свою мову до загальноповживаної лексики. Проте завжди буде залишатися кордон, певна відстань між ними. І, на наш погляд, публічна філософія покликана виконати роль сполучної ланки між філософією професійною і різноманітними суспільними групами та організаціями. У той же час необхідною є наявність саме професійної філософії у культурному просторі суспільства, адже тільки це дає розуміння спадкоємності культури і плюралізму філософських знань.

По-третє, особливі потреби у розгортанні філософського дискурсу, потреби у появі нових відповідей на запити соціуму виникають в періоди соціальної нестабільності, політичної кризи, гострих протиріч між реаліями життя та прагненням людства знайти нові смисли, нові напрямки розвитку. Філософія в такій ситуації пропонує авторські ідеальні політичні та етичні проекти, проекти досконалої людини та досконалої суспільно-політичної системи. Саме остання мета призводить до того, що сучасна філософія ближче до політики, а не до метафізики, яка створює лише підґрунтя, основу для розбудови певної ідеологічної системи.

По-четверте, в сучасній Україні склалася ситуація, коли потреба в публічній філософії посилюється і стає нагальною необхідністю. Не дивлячись на процеси консолідації як відповіді на трагічні виклики

рашистської навали, не можна сказати, що існує повна загальна суспільна узгодженість у питанні подальшої долі української держави, цінностей українства. Саме тому публічна філософія повинна стати ланкою, що пов'язує академічну філософію та різноманітні суспільно-політичні рухи. У кінцевому рахунку це дозволить прийти до солідарності українського соціуму у ключових питаннях. Публічна філософія може виступати певним духовним центром, що об'єднує суспільні дискусії і дозволяє вирішити кризову ситуацію принаймні у межах одного соціуму. Вважаємо, що сьогодні професійний український філософ повинен зануритися в публічні дискусії і здійснити спробу поєднати академічність з пошуком оптимального шляху розвитку суспільства через встановлення комунікативних зв'язків і розгортання дискурсивних практик.

Звідси випливає і заключне твердження: філософія як форма суспільної активності у сучасному публічному просторі потребує підготовлених суб'єктів. Адже публічний філософ – це філософ-професіонал, який має мужність виходити у публічний простір, має мудрість та вміння шукати точки дотику і знаходити компроміси у розв'язанні складних і гострих суспільно-політичних задач, демонструючи при цьому володіння навичками практичної філософії. Важливо підкреслити, що публічна філософія не є спрощеною примітивізованою формою філософії, адже вона, як і академічна, відповідальна за світоглядні пошуки та орієнтири. У даному контексті на перший план виходить проблема викладання філософії в навчальних закладах. Чи можлива в даному випадку дискурсивність і дискусійність? Позаяк у вищій школі намагаються створити єдину систему знань, яка дозволяє оцінювати рівень знань здобувачів вищої освіти, обґрунтовувати використання певних методичних підходів і обговорювати ефективність їх застосування. Викладання філософії у студентській аудиторії перетворюється на різновид публічної філософії, пропонуючи слухачам варіанти розв'язання нагальних проблем, шляхи сенсожиттєвих пошуків. Останнє вимагає від викладача особливої відповідальності при виборі з усього масиву філософських систем саме такої, яка зможе стати основою відповіді на виклики часу. Для молоді, що отримує вищу освіту, філософія є суттєвою частиною гуманітарною освіти, яка постійно перебуває під загрозою замахів чиновників. Втім філософія стає обов'язковим духовним запитом людини, що мислить, створюючи простір для формування більш складного та інтелектуально і духовно насиченого життя.

Узагальнюючи, підкреслимо, що академічна, професійна філософія та філософія публічна тісно пов'язані. Ефективність останньої як форми суспільної активності, у першу чергу, залежить від того, як розвивається і що пропонує академічна філософія, як їй вдається поглибити розуміння сутності і форм свободи людини, переосмислити

сенсожиттєві пошуки, пропонуючи людині орієнтири і способи буттєвого вкорінення.

Література

1. Ackermann J., Ackermann F., Littke A., Tomann J., Nießer J., Diskussion Angewandte Geschichte: Ein neuer Ansatz? Version: 1.0 // Docupedia-Zeitgeschichte. 2011. 15 Februar. URL: http://docupedia.de/zg/Diskussion_Angewandte_Geschichte
2. Lippmann W. The Public Philosophy. Boston: Little, Brown & Co. 1955. 210 p.

ШОПНА Ірина

Львівський державний університет внутрішніх справ,
професорка кафедри адміністративно- правових дисциплін,
докторка юридичних наук, професорка

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЗСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ХОРВАТСЬКОГО ДОСВІДУ

9 травня 2023 року лідери 37 країн-учасниць коаліції зі створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України провели онлайн зустріч, за підсумками якої ухвалили спільну заяву, де підтримують ідею створення такого механізму правосуддя. Для цього створюється Міжнародний центр розслідування злочину агресії проти України.

«У повноцінній відповідальності росії має бути три елементи. Перший – це національне правосуддя України, яке забезпечить відповідальність основної маси російських вбивць і терористів. Другий – це Міжнародний кримінальний суд, здатний притягти до відповідальності російських воєнних злочинців різного рівні в межах своєї юрисдикції. Третій – обов'язковий – елемент - це спецтрибунал для окремих лідерів», – заявив на Бучанському саміті «Faces of Justice», присвяченому обговоренню механізмів притягнення до відповідальності держави-агресора, Президент України Володимир Зеленський [3]. Ідею щодо створення спеціального міжнародного трибуналу для судового переслідування осіб, винних у серйозних порушеннях норм міжнародного гуманітарного права на території України, поділяє багато представників міжнародної спільноти. Будь-які бойові дії мають своїми наслідками спричинення шкоди цивільному населенню та цивільній інфраструктурі. Така шкода може мати фізичний, психологічний або матеріальний характер та тягнути за

собою юридичну відповідальність осіб, які порушили норми національного законодавства або міжнародного гуманітарного права. Як ознаку складу воєнних злочинів виокремлюють вчинення дій, що вважаються серйозними порушеннями норм міжнародного гуманітарного права. На даний час існує близько сотні окремих складів злочинів, які вважаються воєнними. Такі дії завжди пов'язані зі збройним конфліктом, і, як правило, вчиняються комбатантами або особами, які можуть видавати їм накази [2].

Збройні Сили України та інші військові формування укомплектовані переважно особовим складом, який відрізняється високим рівнем правосвідомості та гуманізму, і з глибокою повагою ставиться до норм міжнародного гуманітарного права. Разом з тим процес ведення бойових дій пов'язаний з наявністю великої кількості ризиків для життя і здоров'я як цивільних осіб, так і військовослужбовців.

Кількість супутніх втрат залежить від вибору зброї для знищення цілей противника. Так, значні відмінності існують під час використання високоточних та звичайних озброєнь: точність ураження у першому випадку може вимірюватися метрами, у другому – кілометрами.

Рішення під час ведення бойових дій часто приймаються в умовах недостатності інформації та дефіциту часу. Однак від оперативно відданих та успішно виконаних бойових наказів залежить нині майбутнє нашої держави. Але, з іншої сторони, обрання найбільш оптимального варіанту застосування зброї зменшує ризики нанесення шкоди цивільному населенню та інфраструктурі.

Правоохоронні органи України у співробітництві з міжнародними організаціями активно здійснюють нині збирання доказів щодо злочинів, вчинених військовослужбовцями РФ. Передбачається, що ця інформація буде використана для притягнення до відповідальності осіб, винних в найтяжчих міжнародних злочинах, як в українських судах, так і в у Міжнародному кримінальному суді в Гаазі та в спеціальному трибуналі після його створення [3].

Однак слід пам'ятати, що держава-агресор з притаманною їй передбачливістю і активністю також збирає факти спричинення шкоди цивільному населенню на окупованих територіях України. Так, Слідчим комітетом РФ 14 березня 2023 року порушено кримінальну справу за ознаками злочину, передбаченого ч. 1 ст. 356 КК РФ за фактом обстрілу цивільної інфраструктури м. Донецька. У рамках кримінальної справи встановлюються українські військовослужбовці, які надали наказ про застосування проти мирного населення ракетного озброєння [4].

Схожі новини держави-агресора є звичними і не викликають якихось емоційних реакцій в Україні. Об'єктивність слідчих СК РФ викликає сумніви, правові наслідки порушення кримінальної справи у відношенні

військовослужбовців ЗСУ вбачаються нікчемними. Ми віримо у нашу перемогу і підтримуємо морально, емоційно і матеріально Збройні Сили України. Але спробуємо відповісти на питання: чи достатньо захищені наші військові від кримінальної відповідальності за свою самовіддану боротьбу з ворогом? Для цього згадаємо досвід Хорватії.

Під час війни Хорватії за незалежність 1991-1995 рр. загинуло більш ніж 21 тис. осіб: 13 583 с хорватської сторони і 8 039 с сербської. Руйнування охопили 54% території держави, 26% хорватських земель були окуповані [5]. При цьому жоден хорватський солдат не увійшов на територію Сербії [6].

Після перемоги Хорватії у визвольній війні було створено Міжнародний трибунал для судового переслідування осіб, відповідальних за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, здійснені на території колишньої Югославії з 1991 року. Міжнародний трибунал, відповідно до ст.3 його Статуту, був уповноважений здійснювати у тому числі судові переслідування осіб, які порушують закони та звичаї війни [7].

Після створення Міжнародного трибуналу за активної підтримки Російської Федерації почала формуватися міжнародна позиція, відповідно до якої до юридичної відповідальності мають бути притягнуті представники всіх воюючих сторін. Така позиція була підтримана державами, що входять до Ради Безпеки ООН, і до юридичної відповідальності було притягнуто 38 військовослужбовців та посадових осіб Хорватії. Так, головнокомандувача Армії Хорватії Мілівоє Петковича було засуджено до 20 років позбавлення волі, його наступника на посаді Берислава Пушича – до 10 років позбавлення волі, командира спецназу армії Хорватії Анто Фурунджия – до 10 років позбавлення волі, генерал Сухопутних військ Хорватії, член Хорватської ради оборони Слободан Праляк був засуджений до 20 років позбавлення волі і скоїв самогубство у 2017 році після невдалої апеляції. Начальник Генерального штабу армії Хорватії Янко Бобетко помер до прийняття рішення про екстрадицію [8].

Враховуючи, що історія визвольної боротьби хорватського народу має багато спільного з історією України, беручи до уваги наміри міжнародної спільноти створити спеціальний Міжнародний трибунал для притягнення до відповідальності за вчинення на території України воєнних злочинів та злочинів проти людяності, з урахуванням більших масштабів спричинення шкоди населенню України внаслідок бойових дій, можна спрогнозувати, що міжнародна практика піде шляхом рівності та пропорційності, тобто буде здійснено притягнення до відповідальності всіх осіб, у діях яких вбачаються ознаки воєнних злочинів і злочинів проти людяності, у тому числі й українських військовослужбовців. Нагадаємо, що Хорватія погодилася на такий крок, коли це стало умовою прийняття її до складу Європейського Союзу.

Отже, нині постає з усією гостротою питання щодо правового захисту військовослужбовців, у першу чергу – командирів, керівників органів військового управління, які видають накази про застосування сили. Як свідчить досвід США, здійснення цього складного завдання цілком можливо у межах нового для нашої правової реальності напряму – операційного права.

Фахівці у галузі операційного права беруть участь при плануванні та прийнятті рішень військовим командуванням, виборі цілей та засобів ураження, опрацювання варіантів виконання бойових завдань, операцій з метою мінімізації супутніх втрат.

Участь операційного юриста в процесах планування бойових дій та його резолюція на бойових документах управління унеможливує у майбутньому висунення обвинувачень командирам щодо скоєння воєнних злочинів чи злочинів проти людяності.

У теперішній час ведеться робота із запровадження нової військово-облікової спеціальності «операційне право», представниками якої мають бути укомплектовані штаби всіх рівнів.

Література

1. Зеленський: У повноцінній відповідальності росії має бути три елементи. <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3690100-zelenskij-u-rovnocinnij-vidpovidalnosti-rosii-mae-butri-tri-elementi.html>
2. Репецький, В.М., Лисик, В.М. (2009). Поняття та ознаки воєнних злочинів. Альманах міжнародного права, 1, 120-125.
3. Офіс Генерального прокурора України. <https://warcrimes.gov.ua/>
4. Возбуждено уголовное дело по факту гибели жителей ДНР в результате применения украинскими националистами ракеты «Точка-У». <https://sledcom.ru/news/item/1664027/>
5. Ratne štete, izdatci za branitelje, žrtve i stradalnike rata u Republici Hrvatskoj Revija za socijalnu politiku, Svezak 8, Br. 2 (2001.), Perković. <https://www.revija-socijalna-politika.com/>
6. Home again, 10 years after Croatia's Operation Storm. UNHCR. 5. kolovoza 2005. Pristupljeno 2. listopada 2009. <https://www.unhcr.org/42f38b084.html>
7. Statute of the Tribunal. <https://www.icty.org/en/documents/statute-tribunal>
8. Cases. <https://www.icty.org/en/cases>

ЯМКОВИЙ Владислав
Державний університету економіки і технологій,
доцент кафедри правового регулювання економіки,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ДИСТАНЦІЙНОГО СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

З введенням на території України воєнного стану Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [1] багато сфер суспільного життя зазнали змін в правовому регулюванні. Не стала винятком в цьому і робота судової системи, оскільки через військову агресію російської федерації в Україні, постійні ракетні атаки та артилерійські обстріли під загрозою опинилося життя та здоров'я учасників судового процесу.

У зв'язку з цим вже 04.03.2022 р. на офіційному веб-сайті Верховного Суду з'явилась публікація «Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан»[2], відповідно до якої було зазначено, що навіть в умовах воєнного стану конституційне право людини на судовий захист не може бути обмеженим. Відповідно до ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [3] правосуддя на території, на якій уведено воєнний стан, здійснюється лише судами. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється. У разі загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно прийматимуться рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом. Також було роз'яснено, що справи, які не є невідкладними, розглядатимуться лише за наявності письмової згоди на це всіх учасників судового провадження... Якщо суд не припинив здійснювати судочинство, учасники судових процесів мають можливість подати заяву про відкладення розгляду справ у зв'язку з воєнними діями та/або про розгляд справ у режимі відеоконференції за допомогою будь-яких технічних засобів, зокрема власних.

Крім того, Верховний Суд у п. 7 Листа «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03.03.2022 № 1/0/2-22 [4] рекомендував судам у разі неможливості через об'єктивні обставини участі особи у судовому розгляді кримінального провадження у режимі відеоконференцв'язку з використанням технічних засобів, визначених КПК України, як виняток допускати участь такої особи у режимі відеоконференцв'язку з використанням інших технічних

засобів, звертаючи увагу на роз'яснення учаснику провадження його процесуальних прав та обов'язків.

Отже, більш широке застосування дистанційної форми участі в судовому розгляді в режимі відеоконференції зв'язку стало запорукою безпеки учасників судового процесу в умовах воєнного стану.

Відповідно до ч. 7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [5] передбачено, що учасникам судового процесу на підставі судового рішення забезпечується можливість брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції у порядку, встановленому законом. Обов'язок забезпечити проведення відеоконференції покладається на суд, який отримав судові рішення про проведення відеоконференції, незалежно від спеціалізації та інстанції суду, який прийняв таке рішення.

Відповідне нормативне визначення «дистанційного судового провадження» відсутнє в чинному законодавстві, проте його можна визначити як судові провадження в режимі відеоконференції під час трансляції з іншого приміщення, у тому числі яке знаходиться поза межами приміщення суду.

На сьогодні можливість участі у судовому засіданні в режимі відеоконференції передбачена всіма процесуальними кодексами, зокрема ст. 197 Господарського процесуального кодексу України (далі - ГПК) [6], ст. 212 Цивільного процесуального кодексу України (далі - ЦПК) [7], ст. 195 Кодексу адміністративного судочинства України (далі - КАС) [8], якими врегульовано, що учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, в т.ч. поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему (далі - ЄСІТС). Свою специфіку має лише ст. 336 Кримінального процесуального кодексу України (далі - КПК) [9], яка не передбачає процесуальної можливості використання учасником процесу власних технічних засобів. Проте новітня практика Верховного Суду також підтверджує можливість участі у засіданні з розгляду кримінальних справ за допомогою власних технічних засобів (Ухвала ККС ВС у справі №200/1437/18 від 26.10.2022; Ухвала Великої Палати Верховного Суду у справі № 415/2182/20 від 18.11.2022).

Те саме рекомендує судам і Європейська комісія з питань ефективного правосуддя (СЕРЕЈ), яка у п.41 Керівництва щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції від 30.06.2021 р. [10] залежно від вимог національного законодавства пропонує забезпечувати можливість участі осіб у судових засіданнях в режимі

відеоконференції із залів суду, місць позбавлення волі, приміщень юридичних фірм чи інших безпечних місць, перелік яких не є вичерпним.

На жаль, проблемним також є те, що чинний Кодекс України про адміністративні правопорушення [11] взагалі не передбачає можливість участі у справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються суддею, в режимі відеоконференції. Однак відповідно до усталеної практики Європейського Суду з прав людини неодноразово наголошувалося, що справи про адміністративні правопорушення, за своєю суттю мають кримінальний характер та повністю підпадають під гарантії статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [12] (п.п. 21-22 рішення у справі Надточій проти України»; п.33 рішення у справі «Гурепка проти України»). Отже, враховуючи наявність прогалин в праві стосовно процесуального врегулювання дистанційного розгляду суддею справ про адміністративні правопорушення, правомірним і доцільним є застосування аналогії процесуального закону - за правилами, закріпленими в КПК України, що не виключає можливості участі особи у судовому засіданні з розгляду суддею справ про адміністративні правопорушення в режимі відеоконференції, в т.ч. з будь-якого іншого місця, крім приміщення суду, з використанням власних технічних засобів, про що свідчить усталена судова практика суддів, якій виносять постанови, задовольняючи відповідні клопотання з посиланням на пряму норму ч.7 ст. 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів».

Відповідно до п. 3 Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС, затвердженого Рішенням Вищої ради правосуддя 17.08.2021 №1845/0/15-21 (далі - Положення) [13], ЄСІТС визначено як сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу у судовому засіданні в режимі відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС.

Відповідно до Положення передбачено, що відеоконференцією є телекомунікаційна технологія інтерактивної взаємодії двох або більше віддалених учасників судового провадження з можливістю обміну аудіо- та відеоінформацією у реальному масштабі часу. Підсистема відеоконференцв'язку забезпечує учасникам справи можливість брати

участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою свого Електронного кабінету та власних технічних засобів; у приміщенні іншого суду – за допомогою технічних засобів суду; в установі попереднього ув'язнення, установі виконання покарань або медичному закладі – за допомогою технічних засобів, наявних у відповідній установі. За наявності в суді технічної можливості учасник справи у порядку, встановленому процесуальним законом, може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за допомогою власних технічних засобів.

Крім того, слід відзначити, що на сьогодні на розгляді в Верховній Раді України перебуває три проєкти Законів: №8358 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді» [14], № 9090 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві» [15], № 9091 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства» [16].

Наведеними законопроєктами, між іншим, пропонується передбачити можливість участі не тільки сторін та їх представників, але й судді (якщо справа розглядається одноособово), секретаря судового засідання, свідка, перекладача, спеціаліста, експерта, в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів, якщо під час дії воєнного чи надзвичайного стану виникнуть обставини, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу. На сьогодні вказані учасники можуть брати участь у дистанційному судовому розгляді виключно в приміщенні суду, а тому такі зміни є прогресивними. Також пропонується доповнити відповідні норми ЦПК, ГПК та КАС про те, що ризики технічної неможливості участі у відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву, фразою «окрім випадку коли суд не має технічної можливості забезпечити проведення судового засідання в режимі відеоконференції», що на наш погляд також видається необхідним.

Наведені зміни є нагальними та необхідними під час дії воєнного стану, оскільки покликати запобігти загрозі життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу та забезпечити нормальне та ефективне функціонування судової системи в складних умовах військової агресії, які наразі переживає Україна.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
2. Особливості здійснення правосуддя на території, на якій введено воєнний стан. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1261727/> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
4. Лист Верховного Суду «Щодо окремих питань здійснення кримінального провадження в умовах воєнного стану» від 03.03.2022 №1/0/2-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Inform_lyst_2022_03_03.pdf (дата звернення: 12.05.2023).
5. «Про судоустрій і статус суддів»: Закон України № 2453-VI від 07.07.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
7. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 12.05.2023).
8. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
10. Керівництва щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції від 30.06.2021 CEPEJ(2021)4REV4. URL: <https://rm.coe.int/guidelines-cepej-2021-on-the-conduct-of-court-proceedings-in-videoconf/1680a76b6d> (дата звернення: 12.05.2023).
11. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

12. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 12.05.2023).
13. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджене Рішенням Вищої ради правосуддя 17.08.2021 №1845/0/15-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
14. Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України та інших законодавчих актів щодо здійснення судочинства під час дії воєнного чи надзвичайного стану та врегулювання спорів за участі судді: Проект Закону від 13.01.2023 №8358. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1608296> (дата звернення: 12.05.2023).
15. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві: Проект Закону від 10.03.2023 № 9090. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1687601> (дата звернення: 12.05.2023).
16. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо цифровізації судочинства: Проект Закону від 10.03.2023 №9091. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1687675> (дата звернення: 12.05.2023).

СЕКЦІЯ І.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ІСТОРИКО-ПРАВОВІ
ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОСТІ І ПРАВА

ВАСИЛЬЄВ Станіслав

Комунальний заклад «Харківська Гуманітарно-Педагогічна Академія»
Харківської обласної ради,
доцент кафедри історії та суспільно-економічних дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРИПИНЕННЯ СЛУЖБОВО-
ТРУДОВИХ ВІДНОСИН ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ УСРР У 20-Х
РОКАХ ХХ СТ.

Забезпечення трудових прав працівника і службовця є запорукою якісного та ефективного виконання ним своїх трудових обов'язків. Норми законодавства, які регулюють правовий статус працівника поліції, повинні гарантувати його трудові права під час звільнення. Для вдосконалення правового регулювання порядку звільнення поліцейського варто дослідити умови та підстави звільнення працівників правоохоронних органів України у різні історичні періоди.

Умови, підстави та порядок звільнення з органів охорони правопорядку УСРР у досліджуваній період регулювалися декількома підзаконними актами. В першу чергу варто назвати Зразковий колективний договір між управлінням міліції НКВС УСРР та ЦК Спілки адміністративно-радянських службовців від 25 березня 1924 р. (далі – Договір) та Правила проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР від 1 грудня 1923 р. (далі – Правил). Норми Договору базувалися на положеннях Кодексу законів про працю УСРР 1922 року, а норми Правил встановлювали особливості проходження служби в міліції, обумовлені специфікою покладених на неї завдань.

Згідно з § 13 Договору, службовець міліції міг звільнитися за власним бажанням або незалежно від його бажання за наявності певних підстав. Зокрема, підставами для звільнення міліціонера зі служби могли стати систематичне невиконання службовцем покладених на нього обов'язків, скоєння кримінально караного діяння та перебування під вартою протягом двох місяців. Прогули також давали можливість для звільнення зі служби, адже працівник міліції міг бути звільнений і в разі нез'явлення на місце служби протягом трьох днів поспіль або шести днів на місяць. Встановлення непрацездатності міліціонера внаслідок хвороби, яка тривала строком більше, ніж на три місяці давало підставу для звільнення. У цьому випадку начальнику підрозділу міліції необхідно

було отримати санкцію розрахунково-конфліктної комісії. Однією з умов для звільнення зі служби в міліції могло стати скорочення штату працівників [1]. Привертають увагу норми про можливість звільнення міліціонера при закінченні тимчасових робіт або на вимогу профспілки. Не зрозуміло, за яких підстав профспілка адміністративно-радянських службовців могла вимагати звільнення працівника міліції. Також дивно видається можливість звільнення працівника міліції при закінченні тимчасових робіт, адже прийом на службу здійснювався на постійній основі. Можемо зробити висновок, що норми колективного Договору достатньо докладно встановлювали перелік підстав для звільнення радянського міліціонера.

Водночас, норми Правил проходження служби, які регулювали підстави для звільнення працівника міліції, дещо відрізнялися від положень Договору. В першу чергу варто відзначити, що міліціонер не міг бути звільнений за власним бажанням протягом першого року служби. Підставами для звільнення співробітника за ініціативою керівництва правоохоронного органу було звільнення на вимогу судових та слідчих органів, а також в атестаційному порядку. У разі хвороби працівник міг бути звільнений у зв'язку з непридатністю до служби, встановленому за висновком лікарняної комісії. Підзаконний акт передбачав такі підстави для припинення службово-трудових відносин, як безперервне перебування поза місцем служби на законних підставах протягом чотирьох місяців поспіль, а також відсутність без поважних причин протягом одного місяця [2]. Якщо порівняти норми Договору та Правил, то можна дійти висновку, що у досліджених підзаконних актах була тільки одна спільна підстава звільнення працівника, незалежно від його бажання – непридатність до служби. Інші підстави для припинення служби відрізнялися. Зокрема, у п. 5 § 13 Договору передбачено, що працівника можна звільнити зі служби, якщо він не з'явився на роботу протягом 3 днів поспіль [1], а у п. 7 ст. 60 Правил закріплено, що міліціонер підлягає звільненню у разі відсутності на службі протягом місяця [2]. Звернімо увагу, що норми, які містилися у Договорі, були запозичені з трудового законодавства, а саме – з Кодексу законів про працю УСРР 1922 р. Водночас, норми Правил були спеціально розроблені керівництвом НКВС УСРР для регулювання порядку звільнення працівників міліції УСРР.

Отже, порядок звільнення службовців міліції у першій половині 1920-х років був визначений декількома нормативно-правовими актами. По-перше, загальними, які будувалася на нормах КЗпП УСРР 1922 р. По-друге, спеціальними, тобто відомчими нормативно-правовими актами НКВС УСРР.

У Положенні про робітничо-селянську міліцію УСРР від 10 листопада 1926 р. конкуренція норм КЗпП УСРР 1922 р. та відомчих актів НКВС УСРР набула свого остаточного розв'язання. Відповідно до ст. 42 вказаного Положення, працівники міліції незалежно від власного бажання могли бути звільнені на підставах, вказаних у ст. 47 КЗпП УСРР, а також атестаційним порядком та у зв'язку з нездатністю служити, встановленою висновком лікарняної комісії [3]. Тобто, як і з питань регулювання робочого часу, декларувалося застосування в органах міліції норм КЗпП УСРР 1922 р. за винятками, обумовленими в законодавчих актах.

Отже, протягом досліджуваного періоду підстави для звільнення працівників міліції УСРР встановлювалися або на підставі норм трудового права, або відповідно до підзаконних нормативно-правових актів НКВС УСРР. Вважаємо, що досвід правового регулювання службово-трудових відносин міліціонерів на підставі норм трудового законодавства за певними, чітко обумовленими винятками, може бути корисним і зараз.

Література

1. Зразковий колективний договір між Головним управлінням міліції НКВС УСРР та уповноваженим Спілки адміністративно-радянських працівників СРСР на Україні, затверджений НКВС УСРР та уповноваженим ЦК Спілки адміністративно-радянських працівників в Україні від 25 березня 1924 року. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 3–4. С. 31–37
2. Про затвердження «Правил проходження служби в робітничо-селянській міліції та карному розшуку УСРР»: Наказ Народного комісара внутрішніх справ УСРР від 1 грудня 1923 року. *Бюлетень НКВС УСРР*. 1924. № 1–2. С. 65–78
3. Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР: Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів УСРР від 10 листопада 1926 року. *Збірник законень Робітничо-селянського уряду України*. 1926. № 12. Ст. 154.

ВОЛОВИК Віктор

Міжрегіональна Академія управління персоналом, аспірант кафедри адміністративного, фінансового і банківського права

СОЦІАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ДОВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ У ДЕМОКРАТИЧНІЙ ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ

Повномасштабна російська зброяна агресія проти нашої держави викликала необхідність кардинального збільшення кількості Збройних Сил України та підвищення ефективності їх підготовки як до ведення

бойових дій, так і до функціонування у мирний період. Проблема підготовки громадян до військової служби набула значної актуальності, а від її вирішення залежить нині боєздатність підрозділів військових формувань та їх здатність дати відсіч державі-агресору.

На жаль, статистичні дані свідчать про неготовність частини громадян нашої держави до виконання військового обов'язку. Протягом 2022 року за стаття 336 Кримінального кодексу України «Ухилення від призову за мобілізацією» було зареєстровано 1108 проваджень. За статтею 407 Кодексу, яка встановлює кримінальну відповідальність за самовільне залишення військової частини або місця служби, було зареєстровано 6183 провадження, а за статтею 408 «Дезертирство» - 3214 проваджень [1].

Здатність держави захистити свою територіальну цілісність та суверенітет у переважній більшості випадків залежить від наявності у неї добре підготовлених збройних сил, озброєних та оснащених відповідно до умов, що склалися у певному регіоні у певний часовий період. Винятки з цього правила є нечисленими і звичайно стосуються держав, що знаходяться в унікальних умовах внаслідок причин геополітичного, релігійного та демографічного характеру, як-то Ватикан, Андора, Монако та ін.

Важливість Збройних Сил України для життєдіяльності української держави знайшла своє закріплення у Конституції України, зокрема, в ст.17, яка визначає їх роль та місце у державному механізмі, а також права та обов'язки суб'єктів правовідносин у сфері оборони [2].

Підготовка громадян України до військової служби включає патріотичне виховання, допризовну підготовку, підготовку призовників з військово-технічних спеціальностей, підготовку у військових оркестрах, військових ліцях та ліцях з посиленою військово-фізичною підготовкою, підготовку до вступу у вищі військові навчальні заклади та військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, військову підготовку у закладах вищої освіти за програмою підготовки офіцерів запасу, фізичну підготовку, лікувально-оздоровчу роботу, підвищення рівня освітньої підготовки, вивчення державної мови [3].

Забезпечення обороноздатності держави у період мирного часу та її здатність дати відсіч збройній агресії іншої держави потребує наявності збройних сил, що характеризуються достатнім рівнем професіоналізму, мотивації до захисту своєї країни, мають необхідні інтелектуальні та фізичні якості. Формування особистості військовослужбовця не здійснюється одномоментно після прийняття військової присяги, це тривалий процес, у якому беруть участь багато суб'єктів, як тих, що належать до системи публічної влади і воєнних формувань, так і представники громадянського суспільства. Велике коло суб'єктів підготовки, з одного боку, обумовлює її еkleктичність та

різновекторність, а з іншого – дозволяє інтеріоризувати різноманітний досвід, забезпечуючи багатосторонність особистості військовослужбовця.

Увага, яка приділялася і приділяється підготовці громадян до військової служби в європейських державах сталої демократії, свідчить про визнання людини найвищою соціальною цінністю, про прагнення держави та її інститутів мінімізувати шкоду, яку спричиняє особистості необхідність тривалий час функціонувати в умовах жорстких обмежень фізичного, морального і дисциплінарного характеру.

У кожному суспільстві протягом періоду його існування формується система загальносоціальних та державних цінностей, які для органів влади та населення виступають мотивуючими і цілепокладаючими орієнтирами, відповідно до яких будується життєдіяльність як держави, так і громадянського суспільства. У демократичній державі такі цінності завжди включають визнання людини, її потреб та пріоритетів, метою державної політики та головною соціальною цінністю. Для того, щоб вказана система суспільних надбань була життєздатною, держава формує спеціальний апарат, до якого належать у тому числі і збройні сили, завдяки яким створюється можливість забезпечувати державний суверенітет та територіальну цілісність. Отже, однією із важливих функцій збройних сил є захист морально-етичних та інших ціннісних надбань, які утворюють ідейно-ціннісну основу функціонування держави.

Іншим важливим чинником, який обумовлює функціонування збройних сил, є захист потреб та інтересів прав і свобод всіх членів суспільства від протиправних посягань, у тому числі і у сфері міжнародних відносин.

Слід також сказати що в епоху постмодерну все більше значення набуває гібридний характер сучасних війн, який обумовлює зміни у пріоритетах функціонування сучасних армій. Мета завоювання територій у сучасній міжнародній політиці трансформувалася в мету завоювання прихильності широких верств населення. Місією військовослужбовця таких умов стає не тільки ефективна участь у бойових діях з застосуванням кінетичної зброї, а й виконання певних завдань у сфері інформаційного протипротива, при цьому такі функції можуть як поєднуватися, так і виконуватися окремо.

Соціальне призначення підготовки до військової служби у демократичній правовій державі включає: а) забезпечення органічного зв'язку між цінностями, ідеалами та моральними стандартами суспільства та рівнем їх розвитку у військовослужбовця; б) формування у військовослужбовця оперативної та тривалої готовності до ризику, включаючи готовність пожертвувати своїм життям під час виконання бойового завдання; в) створення високої мотиваційної готовності до постійного удосконалення військовослужбовцем своїх професійно

важливих знань, вмій та навичок, які характеризують його спроможність до виконання поставлених завдань як у мирний час, так і під час ведення бойових дій; г) набуття військовослужбовцем рівня інтелектуального, вольового та фізичного розвитку, який забезпечував би перевагу над реальним або потенційним противником, здатність виконувати бойові завдання за умов тривалих фізичних та емоційних навантажень; г) забезпечення оволодіння військовослужбовцем навичками використання сучасних військової техніки та озброєнь, новітніх технологій кібербезпеки та кібероборони в кіберпросторі; д) формування високого рівня інформаційної грамотності та інформаційної культури, здатності успішно протистояти деструктивним інформаційним впливам противника; е) розвиненість лідерських якостей, формування лідерської компетентності, необхідної для ефективного управління військовими підрозділами.

Література

1. Богданьок О. Мобілізація: яка ситуація з «ухилиянтами» і справами про «непокору». Суспільне. Новини. URL: <https://suspijne.media/379064..>
2. Конституція України: офіц. текст. ІПС ЛІГА Закон Прайм. URL: <https://ips.ligazakon.net/>
3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-ХІІ. ІПС ЛІГА Закон Прайм. URL: <https://ips.ligazakon.net/>.

ГОЛОВКО Олександр

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
проректор з науково-педагогічної роботи,
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

СТЕЦЮК Богдан

Донецький державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри загальноправових дисциплін факультету №3,
доктор юридичних наук, професор

КРИМ ЯК СУБ'ЄКТ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ В ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО

У сучасний період тяжкого випробування важливим аспектом для української нації та її державності є вивчення й дослідження традиції нашого державотворення та особливо генези формування концептів і принципів міжнародної політики. Адже саме врахування історичного контексту та повчальних уроків минувшини дає можливість більш

ефективно відстоювати інтереси нашої держави на міжнародній арені та уникати стратегічних і геополітичних помилок та прорахунків.

У межах цього питання можна провести певну аналогію Української Держави за гетьмана Павла Скоропадського й сучасної України, починаючи з 2014 року (початку воєнної агресії московії проти України). Особливо гостро це відчувається з початком активної фази її агресії від 24 лютого 2022 року в аспекті перебування України на межі геополітичних інтересів московії та Західного світу, адже Україна на сьогодні стає одним із найвпливовіших суб'єктів та гравцем на міжнародній арені.

Сама постать П. Скоропадського є однією з найбільш неоднозначною та парадоксальною особистістю (як останнього правителя України з гетьманським титулом, 150-річчя з Дня народження якого відзначалося 15 травня 1873 р.). Державника, котрий, втілюючи свої ідеї як через внутрішню, так і зовнішню політику, доклав чимало зусиль щодо встановлення Української державності. Котрого, на жаль, не сприйняв та не до кінця зрозумів український народ. І українці, як тільки стала слухна нагода, змели його режим та змусили відректися влади.

Тим самим і був викликаний інтерес до постаті П. Скоропадського та його діяльності у сфері зовнішньої політики загалом і визначення місця й статусу Криму зокрема.

Важливим аспектом зовнішньої політики Гетьманату стало прагнення до консолідації всіх українських етнічних територій. Завдяки дипломатичним зусиллям до складу Української держави була включена низка етнічних територій, що на сьогодні перебувають у межах Білорусі, московії та Польщі.

Особливе місце в зовнішній політиці займала позиція П. Скоропадського щодо визнання статусу Криму як неподільної складової молодій українській державі.

Відразу після захоплення влади гетьман наполегливо реалізовував як зовнішню, так внутрішню політику щодо приєднання Криму до Української Держави.

Для уряду П. Скоропадського кримське питання виявилось чи не найскладнішим на теренах колишньої московської імперії.

По-перше, Крим географічно займав не лише важливе геополітичне становище, але й був важливим військово-стратегічним об'єктом (за словами І. Крип'якевича, своєрідним українським Гібралтаром) для формування та подальшого забезпечення повноцінної суверенності української державності.

По-друге, уряд П. Скоропадського зіткнулася з організованим національним рухом кримських татар, який спирався на давні державно-

історичні традиції. Незважаючи, що дана нація не становила абсолютної більшості в регіоні проживання.

По-третє, водночас з прагненнями української влади, на Крим претендували радянська росія, поборники за відродження «єдиної і неділимої» росії, та їх союзники країни Антанти, вже згадані кримсько-татарські національні сили, а також власні інтереси до тієї території проявляла й Німеччина.

Проте потрібно зауважити, що Крим, проголосивши своє самостійне існування, знаходився в цілковитій економічній залежності від України. Так, з ініціативи Д. Дорошенка (міністра закордонних справ) уряд П. Скоропадського із середини серпня 1918 року у відповідь на антиукраїнську політику запроваджує «митну війну» [1, 145], що в подальшому могло призвести до зриву поставок продуктів харчування до Німеччини. Завдяки таким діям, а також активній зовнішній політиці Гетьманату громадсько-політичні кола Криму виявили бажання ввійти на правах автономії до складу Української Держави. І хоча входження півострова було юридично оформлене, проте остаточно гетьманська влада там не закріпилася через загострення військово-політичної ситуації.

Відносно позицій з більшовицькою владою Українська Держава із самого початку чітко визначилася з майбутнім статусом Криму та послідовно її відстоювала. Зокрема, на мирних переговорах з більшовицькою росією, що проходили в Києві, українська делегація під очільництвом С. Шелухина чітко проголосила, що більшовицька росія втрачає всі свої права на Крим і це питання не стоїть на порядку денному. Водночас винятком може бути м. Севастополь, яке за договором сторін може в майбутньому стати «нейтральним портом» з його використанням у формі спільної військової бази.

Кайзерівська Німеччина у своїх політичних діях відносно Криму зазнавала певної трансформації. Так, у Німеччині до кінця Першої світової війни виробився чіткий механізм прийняття зовнішньополітичних рішень, особливість яких виражалася в значному посиленні впливу військових кіл загалом, та Ставки верховного головнокомандувача збройних сил зокрема в прийнятті рішень, котрі раніше входили до компетенції уряду [2, с. 142]. Таке протистояння між військовими та цивільними урядовими колами відобразилося і на позиції Німеччини щодо «кримського питання».

Міністерство закордонних справ Німеччини було не проти передачі Криму під юрисдикцію України, опираючись на відповідні юридичні підстави та за умови гарантій лояльності гетьманського уряду [2, с. 143].

На відміну від уряду, плани військового керівництва Німеччини стосовно статусу Криму мали дещо інші напрямки. Так, Ставка

верховного головнокомандування після окупації півострова та формування уряду планувала утворення квазідержави німецьких колоністів під протекторатом Німеччини, що в подальшому дало можливість вирішувати геополітичні завдання в Чорноморсько-Кавказькому регіоні.

Позиція командування військово-морських сил Німеччини виражалася в дотриманні традиційних поглядів у зовнішній політиці щодо Східної Європи. На його погляд, головним пріоритетом Німеччини є західний акваторій світового океану, а південно-східний вектор у протистоянні з Великою Британією повинен забезпечувати росія як природний союзник (Міжнародна політична доктрина Отто фон Бісмарка).

Проте, завдячуючи наполегливості та професіоналізму української дипломатії часів П. Скоропадського, представники Криму та Німеччини погодилися на протекторат Києва з чітким розподілом повноважень між Києвом та Кримом як адміністративно-територіальною одиницею української держави [3, с.220 – 221].

На жаль, не відбулося практичного втілення даних міжнародних угод, укладених урядом П. Скоропадського:

- зазнавши поразки в Першій світовій війні, Німеччина не могла продовжувати виконання ролі стабілізуючого чинника і почала виводити свої війська з України;

- країни Антанти не розглядали Україну як самостійну суверенну державу, а все більше у своїй політиці покладалися на надію повалення більшовизму та відновлення «єдиної і неподільної Росії» [4, с. 39].

Отже, можна констатувати, що зовнішня політика гетьмана П. Скоропадського створила найбільш сприятливі умови щодо визнання Криму як адміністративно-територіального суб'єкта Українська Держави. Для цього склалися такі відповідні сприятливі умови, як принципова позиція П. Скоропадського відносно статусу Криму, ефективне використання важелів політичного, військового та економічного впливу та професійні дії дипломатичного корпусу. Проте зміни геополітичної ситуації не дали змоги гетьману зреалізувати задумане та практично втілити в життя підписані міжнародні політичні домовленості.

Література

1. Дорошенко Д. І. Історія України, 1917-1923 : у 2-х т. : документально-наукове видання / упоряд. : К. Ю. Галушко. Київ : Темпора, 2002. Т. 2 : Українська Гетьманська Держава 1918 року. 352 с.

2. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє-минуле (1914-1920) : у 4-х ч. Галицька руїна. Доба Центральної Ради. Доба Гетьманщини. Доба Директорії. 2-е вид. Мюнхен : Українське видавництво, 1969. 543 с.
3. Скоропадський П. Спогади: кінець 1917 – грудень 1918 / НАН України. Ін-т укр. археографії та джерелознавства та ін. ; голов. ред. Я. Пеленський. Київ ; Філадельфія, 1995. 495 с.
4. Дацків І. Б. Встановлення дипломатичних контактів Гетьманату П. Скоропадського з країнами Антанги. *Проблеми гуманітарних наук*. 2008. № 2. С. 37–47.

ГУТІВ Богдан

Львівський національний університет імені Івана Франка,
асистент кафедри історії держави, права та політико-правових учень,
доктор філософії в галузі права

ДО ПИТАННЯ ПРО ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ ТА ПРАВА У МАЛІЙ СКІФІЇ

Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією проти України, створює необхідність більш ретельного дослідження джерел і витоків походження нашої державності та приналежності наших корінних етнічних територій. Детальне вивчення стародавніх державних утворень на території України, їхньої організації влади та правової системи дає нам комплексне уявлення про генезу утворення та розвитку нашої держави. Так, проаналізувавши державу та право Малої Скіфії, ми можемо стверджувати, що вона була однією з найпотужніших та наймогутніших держав як у Європі, так і в Азії, яка здійснила чималий вплив на подальший розвиток української державності.

Серед перших паростків державності на теренах України історико-правова наука називає Скіфію. Більшість дослідників вважає, що формування скіфів відбулося внаслідок взаємодії місцевих (кіммерійських) та прибулих (іранських) кочових племен [1, с. 21].

У VI ст. до н. е. вони стають провідною силою в Європі, чому сприяв похід перського царя Дарія Гідаспа до Скіфії у ході греко-іранських воєн. У цьому поході перси зазнали нищівної поразки, а скіфи здобули славу непереможених [2, с. 16]. Недарма наприкінці V ст. до н. е. давньогрецький історик Фукідід зазначав, що воєнною могутністю і кількістю війська зі скіфами «не тільки не можуть зрівнятися європейські царства, а й навіть в Азії нема народу, який міг би сам на сам протистояти скіфам, якщо всі вони будуть одностайні» [3, с. 7]. Причиною такої військової сили було, зокрема, вміння стріляти з лука верхи на коні.

Частина скіфів-кочівників у V-IV ст. до н. е. поступово почали переходити до осілого способу життя. На межі V-IV ст. до н. е. у Скіфії відбувається формування класового суспільства та виникнення рабовласницької держави. Саме у цей час скіфський цар Атей усунув інших царів й узурпував усю владу.

Після смерті Атея єдина Скіфія розпалася на три частини, одна з яких виникла в Добруджі (історична болгарська, турецька, румунська область в Європі, розташована між нижньою течією Дунаю й узбережжям Чорного моря), друга – у Наддніпрянщині, третя – у Криму.

Ближче до кінця IV ст. до н. е. сармати почали підніматися на схід, розширюючи свої володіння на традиційні скіфські володіння. В цей час сармати здобули домінування на торгових шляхах між Чорним та Адриатичним морями, що зробило їхню економіку більш процвітаючою. До III ст. до н. е. скіфська влада була повністю втиснута в куток Кримського півострова, де скіфи вели осілий спосіб життя і сильно змішалися з місцевими греками.

Наприкінці III ст. до н. е. царські скіфи перенесли центр своєї держави в Неаполь (на території Криму – недалеко від сучасного Сімферополя). Скіфська держава в Криму отримала назву Мала Скіфія. Більшість науковців вважають, що саме ця держава була наймогутнішою серед всіх державних формувань скіфського етносу.

Щодо суспільного ладу скіфської держави в Криму слід зазначити, що основну частину міського населення становили вільні ремісники і торговці. Нижню сходинку соціальної градації скіфського суспільства посідали раби. Головне джерело рабства у скіфів – військовий полон, підкорення сусідніх народів. У виробництві рабство не відігравало вирішальної ролі, хоча кількість рабів у скіфів була значною. Як правило, вони використовувалися в домашньому господарстві, для охорони худоби, часто слугували товаром у торгівлі з грецькими містами [5, с. 11]. До скіфської пануючої верхівки належали царська сім'я, військова аристократія, дружинники, родоплемінна знать та багаті торговці, в руках яких зосереджувалися основні багатства [7, с. 16].

За формою правління Мала Скіфія була рабовласницькою монархією на чолі з царем. Його влада була спадковою і необмеженою. Йому належала законодавча, виконавча, військова, судова влада, а іноді цар виконував і функції жерців. Цар спирався на царську раду, що складалася з особистої дружини на чолі з воєначальником та родоплемінної верхівки [1, с. 21]. Здебільшого це були найближчі родичі царя та найвпливовіші помічники правителя.

Окрім царя та його найближчого оточення, яке становило царську раду, існував ще один постійно діючий орган – народні збори. До них в основному входили військові. У Малій Скіфії роль народних зборів дещо

зменшилась, порівняно з попередніми державами у скіфів. Зокрема, вони затверджували кандидатуру царя і його наступників, призначали на посади племінних вождів та вирішували деякі питання суспільного життя.

Країна поділялася на адміністративні округи – номи, на чолі з номархами [2, с. 19].

Основними джерелами права у скіфів були звичаї, постанови царів і рішення народних зборів [6, с. 20]. Як свідчать нарративні джерела, скіфське право було доволі консервативним. Скіфи уникали запозичення чужоземних звичаїв, особливо еллінських. Упродовж тривалого часу грецька правова культура сприймалася скіфами вкрай негативно [8, с. 8; 9, с. 18]. Також частковий вплив на правову систему Малої Скіфії мала релігія.

Скіфська культура упродовж усього її існування залишалась безписемною, тому й фіксація норм звичаєвого права не могла бути здійснена [8, с. 8; 9, с. 18]. Проте наявні археологічні і письмові джерела дають змогу визначити сутність правових звичаїв та їхній вплив на суспільні відносини у державі Мала Скіфія.

Щодо цивільного права слід зазначити, що норми скіфського права були спрямовані на захист приватної власності на худобу, рабів, речі побутового вжитку [6, с. 20]. Розкопки поховань свідчать також, що об'єктами приватної власності у скіфів також були зброя, знаряддя виробництва, прикраси. Тобто основним об'єктом права власності були рухомі речі. Від їхньої кількості залежав соціальний статус власника [8, с. 8; 9, с. 19]. Саме від майнового та соціального стану особи залежав рівень захисту приватної власності. Щодо права власності на землю, то верховним власником всієї землі у Малій Скіфії був цар, якій міг на власний розсуд розпоряджатись нею. Він встановлював порядок користування пасовищами та угіддями.

Оскільки у Малій Скіфії основою обігу були рухомі речі, відповідно, стрімко розвивався інститут зобов'язального права. Відомі такі види договорів, як купівлі-продажу, дарування, міни, поклажі тощо. Договори укладалися в усній формі та скріплювалися клятвою [8, с. 9]

Шлюбно-сімейне право базувалося на принципах патріархату, адже родовід вівся по чоловічій лінії. У сім'ї панував чоловік, практикувалося багатоженство. Старша дружина мала привілейоване становище. Після смерті чоловіка вдова переходила у складі майна у спадок до старшого брата померлого.

Найтяжчими злочинами у Малій Скіфії вважалися злочини проти царської влади. До них належали замах на царя, недотримання присяги цареві, невиконання наказу царя тощо.

Так, як у Малій Скіфії надзвичайно високо шанували свої звичаї, жорстоко каралась особа, яка від них відмовлялась або почала

дотримуватись чужих звичаїв. Також особливо тяжкими злочинами визнавались зміна віросповідання та боговідступництво. Такі злочини зазвичай карались смертю.

Скіфське звичаєве право тяжкими злочинами вважало вбивство, завдання особі тілесних ушкоджень, образу, зокрема образу дією, перелюб тощо. Також відомі злочини проти власності: крадіжка, пограбування тощо [8, с. 10; 9, с. 20].

Чіткої системи покарань не існувало. Відомо, що основними видами покарань була смертна кара (відрубання голови, спалення), кровна помста, відрубання правої руки та конфіскація майна.

Судовий процес мав риси змагального характеру, окрім справ про злочини проти царської влади та інтересів держави. Доказами найчастіше виступали свідчення ворожитів та ордалії у формі судового поєдинку [8, с. 11].

Отже, у III ст. до н. е. почався завершальний етап у скіфській історії, який ознаменувався утворенням могутньої держави – Мала Скіфія. Вона характеризувалась зміцненням у скіфів державності, подальшим розвитком господарської діяльності та переходом до міського життя. За формою правління Мала Скіфія була рабовласницькою монархією з абсолютною царською владою та чіткою структурою як центральних, так і місцевих органів управління. Основні риси права у Малій Скіфії не сильно відрізнялися від попередніх скіфських держав, однак мали свої особливості, зокрема у звичаєвому, зобов'язальному, шлюбно-сімейному, кримінальному та процесуальному праві.

Література

1. Ухач В. З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль: Вектор, 2011. 378 с.
2. Історія держави і права України: навч. посібник / за ред. А. С. Чайковського. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 512 с.
3. Кульчицький В. С., Настюк М. І., Тищик Б.Й. Історія держави і права України. Львів, 1996.
4. Кульчицький В. С., Тищик Б. Й. Історія держави і права України: Навч. посіб. Київ, 2001.
5. Історія держави і права України: у двох томах: підручник для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. Київ: Ін Юре, 2003. 656 с.
6. Бойко І. Й. Історія правового регулювання цивільних, кримінальних та процесуальних відносин в Україні (IX-XX ст): навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2014. 904 с.

7. Шигаль Д. А. Історія держави і права України: посіб. для підгот. до іспиту. Харків: Право, 2017. 252 с.
8. Гавриленко О. А. Історія держави і права України. Стародавня доба : навч. посіб. Харків: ХНУВС, 2011. 63 с.
9. Гавриленко О. А. Основні риси права скіфських ранньодержавних утворень. *Часопис Київського університету права*. 2007. № 1. С. 17-22.
10. Нелін О. Правовий звичай як джерело українського права (IX-XIX ст.): становлення і розвиток. *Юридична Україна*. 2014. № 5. С. 4-8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urykr_2014_5_3.

ТУРЕНКО Олег

Донецький державний університетвнутрішніх справ, доцент кафедри
загальноправових дисциплін факультету №3,
доктор філософських наук, доцент

ДЖАНТІМІРОВ Марк

Донецький державний університетвнутрішніх справ,
здобувач ступеня вищої освіти

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ ПОЛІЦІЇ В АВСТРІЙСЬКОЇ ТА РОСІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЙ В XVIII– СЕРЕДИНІ XIX СТ.

Поліція як державний інститут остаточно отримала визначення в Європі в XVII-XVIII ст. Особливу роль вона відігравала у імперіях, які прагнули побудувати дисциплінарну систему контролю відому як «поліцейська держава». Прикладами цього явища є Російська та Австрійська імперії.

В XVIII ст. еліта Габсбурзької монархії усвідомили, що країна потребує реформ. Теоретичні візії стосовно ролі поліції розпочалися на початку XVII ст. з праць Луї Тюрке де Мейерна і Ніколя Деламара. Проте, ключовою фігурою в цьому дискурсі став Йозеф фон Зонненфельс (1732-1817 рр.) радник імператриці Марії-Терези та її сина Йосипа II. Він пропонував скасувати тортури у звичайних кримінальних процесах. Зонненфельс в 1763 р. був призначений першим професором «Поліцейських і камеральних наук» Віденського університету. Зонненфельс трактував «науку про поліцію», як вчення про загальну безпеку, а завдання поліції вбачав в «охороні громадського порядку, тиші і спокою». Він допускав право держави придушувати партикулярні інтереси громадян заради колективних інтересів [1, с. 44].

В 1787 р. був затверджений Австрійський кримінальний кодекс, який започаткував поліційне карне право. А у 1789 р. було створено Придворне управління поліції [2, с. 84]. На його базі у 1793 р. було утворено державне Управління поліції. 1801 р. зазначена інституція отримала назву Придворне управління поліції та цензури. У 1802 р. центральний адміністративний апарат черговий раз був реорганізований [3, с. 45]. В усіх провінціях держави були створені відомства, а у прикордонних пунктах – прикордонні комісаріати.

Воєнізована поліція – жандармерія багато разів реформувалась. Повноваження та спектр завдань жандармів були дуже широкими, вона контролювала майже кожен аспект життя громадян: починаючи від контролю за виробництвом зброї, за ходом азартних ігор, моральною поведінкою населення та закінчуючи цензурою. На початку своєї діяльності жандарми отримували лише позитивні оцінки від громадян, адже вони швидко перемогли злочинність та навели порядок, проте з часом громадяни самі стали жертвою такого порядку.

Йосифа II реформував органи цензури та політичної поліції. Імператор організував підрозділи таємної поліції з секретними наказами та інструкціями, відомими тільки посадовим особам. Керувало всім органом спеціальне бюро, що складалося з 12 осіб. Першочерговим завданням стало розширити свій вплив, шляхом вербування агентів, та створення цілої агентурної сітки, яка включала в себе платних агентів, провінційну поліцію, намісників провінцій і округів, а також спеціальні комісаріати. Згодом же поліція керувала цензорами, що перевіряли газети, рукописи, п'єси, а також пролюструвала кореспонденцію.

В 1849 р. термін «таємна поліція» була застосований до новоствореної в результаті реформи органів безпеки поліції, покликаної підтримувати громадський порядок та безпеку у містах та сільській місцевості. У мирний час австрійську жандармерію було розділено на 14 крайових жандармських команд. Така команда була передбачена у кожній із земель, депутати від якої були представлені в Австрійському Рейхсраті. На чолі команди стояв штаб-офіцер.

Щодо нормативно-правового регулювання діяльності жандармерії у межах Австрійської імперії, то основний координувальний орган змінювався залежно від реформ влади. Нормативно-правовими актами що забезпечували діяльність поліцейської жандармерії були тимчасові приписи, інструкції, але головними були імператорські накази.

Завданням поліція у Російській імперії теж були придушення національного та соціалістичного рухів, запобігала антимонархічним настроям.

Перші поліцейські органи московської держав відбулась під час правління Петра I. Він в 1718 р. заснував у Санкт-Петербурзі Головну

поліцію. Спочатку штат Петербурзької поліції складався із заступника генерал-поліцмейстера, 4 офіцерів та 36 нижніх чинів. Діловодство у Головній поліцмейстерській канцелярії вели дяк та 10 подьячих. Поліція не тільки стежила за порядком у місті, а й виконувала низку господарських функцій, займалася благоустроєм міста. Відповідала за благочинством та чистотою на вулицях міста. В 1718 генерал-поліцмейстером столиці був призначений генерал-ад'ютант Антон Девієр. Для вирішення завдань генерал-поліцмейстера передавалися Поліцмейстерська канцелярія і один армійський полк. Усі чини цього полку ставали поліцейськими службовцями. В 1722 р. в Москві заснована посада обер-поліцмейстера [4,с.27].

В 1782 р. був виданий «Статут благочиння або поліцейський» – нормативно-правовий акт, що регламентує правовий статус поліцейських органів, їх систему і основні напрямки діяльності. Джерела Статуту були: Наказ Катерини II; Установи про губернії 1775; Адміністративний статут Берліна; Велике зеркало; зарубіжні правові трактати; статуси покладеної комісії. Згідно з «Статусом» у містах створювалися нові поліцейські органи – управи благочиння. У губернських містах вони очолювалися поліцмейстерами, у повітах – городничі. Їм підпорядковувалися приватні пристави, квартальні наглядачі та поручики (їх заступники). У цьому рядові поліцейські набиралися у складі солдатів, виділених із місцевого гарнізону [5,с. 185].

Згідно з «Статутом благочиння» органом поліцейського управління в місті стала управа благочиння – колегіальний орган, в який входили поліцмейстер, городничий, пристави цивільних і кримінальних справ, а також виборні від громадян. Місто поділялося на частини і квартали за кількістю будівель. У частині главою поліцейського управління був приватний пристав, в кварталі – квартальний наглядач [Там само].

За деякими кримінальними справами суд здійснювала сама поліція. «Статут благочиння» перераховував ряд подібних правопорушень: азартні ігри, лайка, пияцтво, інші порушення громадського порядку; дії, спрямовані проти богослужіння; хабарництво, самовільна забудова тощо. У більшості ж випадків поліція обмежувалася проведенням попереднього слідства і передачею матеріалу в судові інстанції.

Одним із найважливіших напрямів реформування державної системи став Маніфест Олександра I від 8 вересня 1802 р. – утворення нових органів центрального управління – міністерств, яких було сформовано 8. Важливішою стороною діяльності Міністерства внутрішніх справ було керівництво поліцією, участю у судово-слідчій діяльності, контролем за виконанням судових вироків, крім виконання великого обсягу інших внутрішніх функцій держави. У його віданні виявилися різні установи: місцеві адміністративно-поліцейські органи, станові органи,

установи благодійності, управління іноземними поселенцями, медицина, поштова справа, управління рядом галузей промисловості тощо.

Отак у 1802 р. поліція була передана у відання створеного Міністерства внутрішніх справ. В 1811 р. було створено окреме Міністерство поліції, яке в 1819 було знову злито з МВС.

Отож, обидві імперії у визначений період по суті були яскравими прикладами «поліцейської держави», яка проводили деспотичну політику. Ідеалом поліцейської держави був повний контроль над підданими, їх образом життя і переконаннями. Звісно на той час, такий спосіб організації держави та забезпечення у ній порядку, був чи не єдиною можливістю зберегти монархічну владу, контролювати економіку і дисциплінарно контролювати підданих. Поліцейські структури, мета і завдання двох імперських еліт були загалом схожі. Головною метою жандармів було зберегти політичний порядок і запобігти розпаду країни внаслідок виходу з неї підкорених народів, не допустити безладу у провінціях та столиці.

Література

1. Фонічко Ф. Д. Камеральні науки: до історії становлення адміністративного права. Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. Х.: Нац. юрид. акад. України, 2007. Вип. 88. С. 40-46.
2. Закревський А. Утворення органів поліції у Галичині в складі Австрії (1772-1867 рр). Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2011, Вип 1 (1). С. 82-88.
3. Тищик Б. Й. Історія держави і права Австрії і Австро-Угорщини (X ст. – 1918 рр.). Львів: юрид. фак-т Львів. нац.ун-ту ім. Івана Франка, 2003. 80 с.
4. Філонов О. В. Специфіка структурної побудови, функціонування і діяльності поліції, жандармерії та спеціальних служб Російської імперії як органів, що здійснювали протидію тероризму в кінці XIX – на початку XX ст. Форум права. 2012. № 4. С. 24-30.
5. Холод Ю. А. Поліцейське право Російської імперії. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ, 2000. № 12 (1). С. 182-188.

**ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН НА ТЕРИТОРІЇ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ
(1918–1939)**

У сучасних умовах війни росії проти України одним із пріоритетних завдань є вступ нашої держави до Європейського Союзу. Адаже до вступу в Європейський Союз на правах повноцінного члена Україна повинна запровадити реформи в усіх сферах суспільного життя. Однією з найважливіших в Україні є земельна реформа, яка є складовою економічних реформ, що здійснюються у нашій державі. Реформування земельних відносин у сучасній Україні передбачає цілий комплекс інституційно-функціональних, економічних, соціальних, правових, економічних та інших заходів, спрямованих на функціонування нових за змістом і характером правових відносин, пов'язаних з ефективним використанням земельних ресурсів. Крім цього, земельна реформа передбачає якісні зміни земельних відносин через роздержавлення земель, створення сприятливих умов всебічного і рівноправного розвитку всіх форм власності та господарювання, економіки, раціонального використання й охорони земель.

Реформування земельних правовідносин у сучасній Україні вимагає, серед іншого, об'єктивного наукового вивчення та використання як міжнародного, так і національного правового досвіду. Це даватиме змогу здійснити організаційно-правові та економічні заходи щодо реалізації різних форм господарювання на землі, спрямованих на найефективніше використання, відтворення та захист категорії земель сільськогосподарського призначення та ін.

Сучасна земельна реформа, що триває в Україні з початку 90-х років ХХ ст., є закономірним результатом функціонування суспільства і держави. Її передумовами стали, зокрема, монополізація державою власності на земельну ділянку без плати за землю як одного із засобів забезпечення раціонального використання земель держави і відсутність мотивації до інтенсивної праці на землі. Мета та завдання земельної реформи в Україні були викладені у преамбулі до Постанови Верховної Ради України від 18 грудня 1990 р. «Про земельну реформу» із наступними змінами і доповненнями, а у процесі здійснення земельно-регуляційних заходів набули дещо повнішого змісту. Проте загальна стратегія і тактика здійснення земельної реформи в Україні має

базуватися на фундаментальній ролі та значенні землі, її особливому місці серед інших природних ресурсів і засобів виробництва, на її здатності задовольняти різні потреби і інтереси людини.

Значний науково-практичний інтерес становить вивчення історії правового регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.), що сприятиме розумінню і висвітленню основ історичного розвитку правового регулювання земельних відносин в Україні. Дослідження й узагальнення цієї історико-правової проблеми даватиме змогу використати набуті знання та правовий досвід для з'ясування витоків демократичних традицій національного земельного законодавства. Вивчення цієї історико-правової спадщини сприятиме глибшому розумінню захисту права власності та особливості його правового регулювання, підвищенню ефективності функціонування інституту права власності на сучасному етапі утвердження Української держави. Важливість здійснення цього історико-правового дослідження полягає у доведеності безперервності розвитку правового регулювання земельних відносин в Україні.

У сучасній історико-правовій літературі ґрунтовні дослідження правового регулювання земельних відносин на території Західної України у складі Республіки Польщі (1921–1939 рр.) дотепер фактично не здійснювалися. Необхідність вивчення цієї теми вагома як з погляду пізнання становлення і розвитку правового регулювання земельних відносин в Україні, так і з погляду застосування одержаних результатів у процесі реформування земельних відносин в сучасній Україні.

Реформування земельного устрою відновленої 1918 р. Польської держави викликане необхідністю вдосконалення й уніфікації системи землеволодіння, оскільки території, які формували Другу Річ Посполиту (польські, українські, білоруські, німецькі землі), до Першої світової війни входили до складу трьох імперій – Австро-Угорської, Німецької і Російської, що мали власні підходи до регулювання земельних відносин. Закономірним підґрунтям цього процесу було б створення належної законодавчої бази, покликаної утвердити ключові принципи права землеволодіння (головний з них – приватна власність як наріжний камінь суспільного устрою) та сприяти ефективності її використання. Неуніфікована сільськогосподарська система Республіки Польщі, отримана у спадок від колишніх імперій, характеризувалася поєднанням деяких залишків становості та поширенням ринкових відносин, невідзначеної ситуації у сфері селянського землеволодіння. Окремі заходи урядів Австро-Угорської та Російської імперій були половинчастими і викликали у майбутньому різноманітне напруження. Зокрема, постійним джерелом загострення суперечностей між селянами і табулярними власниками на території Західної України (зокрема у Галичині) були

суперечки щодо володіння сервітутним правом, селянське малоземелля та безземелля, порушення прав селян. Натомість особливістю земельних правовідносин на Волині були значні земельні латифундії, власники яких – здебільшого польські поміщики – дотримувалися радше традицій і звичаєвого права, ніж офіційного російського законодавства. Сподівання західноукраїнських селян на революцію і «справедливе» вирішення земельного питання в рамках власної Української держави (УНР чи ЗУНР) не були реалізовані через їхнє короткотривале існування.

Активна трансформація земельних відносин відбувалася і до 1918 р., коли польські та українські землі перебували у складі інших держав. Істотні зміни в правовому становищі селян та аграрної структури припали на останню третину XVIII – XIX ст. і їх називають аграрною революцією, що відкрила шлях до капіталізму та лібералізму. Причини змін були подібними – наростаючі протиріччя між промисловим сектором, який швидко модернізувався та неефективним сільськогосподарським сектором з його кріпацтвом. Спершу реформи освіченого абсолютизму, а пізніше скасування панщини залишили помітний слід на селі і земельних відносинах. Вирішуючи одні завдання, вони покликали до життя інші проблеми, які вже передалися новим державам – Західно-Українській Народній Республіці, а згодом Республіці Польщі. До таких проблем належали: 1) малоземелля або безземелля за наявності великих шляхетських земельних володінь, «черезсмужжя» (звідси потреба в парцеляції); 2) відшкодування великим власникам за ліквідацію панщини (з тим завданням австрійський і російський уряди з плином часу впоралися); 3) регулювання земельних відносин (право користування землею, сервітутне право тощо).

Аграрна структура польського сільського господарства була типовою для економік країн, де існувала проблема «земельного голоду». Це означало появу питання проведення земельної реформи у програмах тогочасних політичних партій. Тож немає нічого дивного, що перша сільськогосподарська реформа у Другій Речі Посполитій була політичним компромісом між основними сеймовими партіями й проголошувала узагальнені принципи: регулятором земельних відносин виступає держава; земельний устрій базується на приватній власності; надлишки земель у їхніх власників будуть викуплені за встановленою ціною (у ситуації понад 180 га). Постанова Сейму від 10 липня 1919 р. не була загальноприйнятим законом, однак відіграла роль *de lege ferenda* постулатом законодавчих норм. Сільськогосподарську систему Республіки Польщі планували побудувати на сильних, здорових та здатних до інтенсивної виробничої діяльності селянських господарствах за принципом приватної власності, різних видів та розмірів.

Нормативні принципи Закону про здійснення земельної реформи від 15 липня 1920 р. мало чим відрізнялися від тих, що обговорювалися раніше Сеймом. Принципи земельної реформи передбачали у: 1) примусовий викуп надлишкової землі вище законодавчо встановленого максимуму (викуп надлишку понад 180 га); 2) часткове відшкодування за землю, якщо вона експропрійована державою (ціна примусового викупу встановлена на рівні 50 % ринкової ціни і це питання стало доволі спірним, особливо в контексті ухвалення Конституції 1921 р. та її ст. 99); 3) встановлені пільги для колишніх вояків, зокрема для інвалідів; 4) обмеження щодо обтяження чи відчуження, що стало результатом реформи господарства; 5) здійснення парцеляції органами державної влади, а не приватними структурами. Під впливом австрійського права польське цивільне законодавство визнавало землю необмеженою власністю з правом «уживання» і «надуживання», але передбачало різне тлумачення правового статусу окремих земель. Право власності на земельну ділянку містило три правомочності: володіння, користування та розпорядження земельним наділом. Власник мав право володіти, користуватися і розпоряджатися своїм земельним майном на власний розсуд (здавати в оренду, продавати), проте дотримуючись закону і моральних засад тогочасного суспільства.

На першому етапі реформування земельних відносин основний акцент спрямовувався на сільськогосподарську колонізацію (до 1925 р.), а після цього на землевпорядкування селянських земель (наприклад, комасацію) і подальшу парцеляцію. Осадницька колонізація, яка, здебільшого зачепила західноукраїнські землі, була складовою не лише аграрної, а й національної політики Республіки Польщі. Ця загальнодержавна кампанія великого політичного значення викликала принципові розбіжності у суспільстві, передусім у контексті міжнародних відносин. Поселення польських осадників мали посилити охорону східного кордону держави і стати опорними пунктами асиміляції місцевого українського населення.

Земельні ділянки передавали осадникам в результаті парцеляції (подрібнення великих земельних угідь). Через законодавчо визначені квоти парцеляція відбувалася повільно, і навіть попри встановлені норми парцелювалося до 65 % земель у рік. Принципи земельної політики полягали у передачі розпарцельованих колишніх магнатських володінь польським осадникам, передусім військовим. Метою парцеляції було утворення самодостатніх господарств, здатних поліпшити економічне становище загалом. За час проведення колонізаційних акцій дві третини розпарцельованої площі земель Східної Галичини перейшло до рук польських колоністів (подібна статистика і на Волині). Відтак польські уряди не вирішили економічної проблеми (цих заходів було

недостатньо), проте створили прошарок лояльних до польського режиму поселенців у Галичині та на Волині.

Ключовим у регулюванні земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі став Закон від 28 грудня 1925 р. про впровадження земельної реформи, що також був політичним компромісом (на основі т. зв. пакту Лянцкоронського). Хоча, порівняно з Законом 1920 р., цей юридично довершеніший нормативно-правовий акт усував протиріччя з Конституцією 1921 р. Втім, щодо певних невідповідностей, то зауважимо, що принцип австрійського цивільного законодавства (діяло певний час у Республіці Польщі), за яким право власності набувається лише шляхом запису у земельній книзі, було порушено. Крім цього, не до кінця юридично врегульовано питання земельної оренди. Закони, що регулювали аграрну сферу, містили суперечності, неадекватну адаптацію до загальнообов'язкових положень приватного та адміністративного права. Вже другий сейм Польської держави почав переглядати основні закони в аграрній сфері, прагнучи надати їм належного характеру. Польська влада доклала зусиль, видаючи низку нормативних актів, заповнюючи існуючі прогалини в земельному законодавстві, частково вдосконалюючи їх та націлюючи на уніфікацію цього законодавства.

Польське законодавство сприяло реконструкції аграрної системи, надаючи їй характеру еволюційної реформи. Правовою основою удосконалення регулювання земельних відносин у Республіці Польщі були Конституції 1921 і 1935 рр. та спеціалізовані закони та розпорядження: від 10 липня 1919 р. (про земельну реформу), від 1 вересня 1919 р. (про передачу земельної власності), від 7 травня 1920 р. (про ліквідацію сервітутів), від 15 липня 1920 р. (про реалізацію земельної реформи), від 17 грудня 1920 р. (про наділення військових земельними ділянками), від 31 липня 1923 р. (про комасацію ґрунтів), від 26 липня 1925 р., від 28 грудня 1925 р. (про реалізацію земельної реформи), від 14 березня 1932 р. (про уточнення положень Закону про надання землі військовим), від 18 березня 1933 р. (про уточнення положень Закону про комасацію), від 14 квітня 1937 р. (про обмеження обороту земельних ділянок, утворених унаслідок парцеляції), від 4 травня 1938 р. (про впорядкування ґрунтових спільнот) та ін. Земельне законодавство спрямовувалося на збереження у Західній Україні маєтків польських поміщиків за одночасного зменшення розмірів їхнього землеволодіння до раціонального рівня.

Як і будь-яке соціально-економічне явище, важливе для формування економічної системи, в даному випадку – регулювання земельних відносин у Західній Україні у складі Республіки Польщі, законодавче підґрунтя здійснених реформ має різні оцінки. З позитивів варто зазначити той факт, що австрійському урядові свого часу не

вдалося до кінця вирішити проблему комасації і сервітутів, тоді як польська влада змогла це зробити. Втім упродовж усього двадцятирічного періоду земельна реформа, яку вважали предметом багатьох суперечок, політичних ігор та перетину різноманітних впливів, не була реалізована згідно із початковим задумом. Сільськогосподарська реформа не принесла суттєвих змін у структуру села. Селянська власність збільшилася приблизно на 13 %, а площа поміщицьких земель зменшилася на 16 %, що не було кардинальною зміною. Землі не вистачало для припущення земельного голоду малоземельних і безземельних селян. Припускаємо, що навіть за радикального проведення, реформа це вона все одно не могло б вирішити проблему: земельного фонду було недостатньо, щоб вгамувати земельний голод. Крім того, сільська біднота не мала засобів купувати землю, тому мало скористала від земельної реформи. Основним моментом, який паралізував зусилля з реформування, була низька індустріалізація країни, залежність від іноземного капіталу та неможливість відтоку зайвої робочої сили з села. Найнебезпечніше, що сільськогосподарська реформа і формування нової системи земельних відносин не стали актом примирення, а навпаки – загострили міжнародні відносини між поляками та українцями. Українці Галичини і Волині вкрай негативно поставилися до роздачі їхніх земель колишнім польським військовим, тоді як вони залишалися обділеними. Відповіддю українців на польську земельну політику стала розбудова національних економічних, у тім числі кооперативних інституцій. З 1930-х, років зросла кількість українських антиколонізаційних акцій, які набували масового характеру, а польсько-український антагонізм з новою силою активізувався у роки Другої світової війни.

Регулювання земельних відносин у Західній Україні в складі міжвоєнної Польщі в межах законодавчо встановлених повноважень здійснювали центральні органи влади: президент, кабінет міністрів, сейм, профільні міністерства, а також місцеві органи влади (воєводські управління, департаменти, комісії (проте їхня обмежена компетенція не давала змоги впровадити кардинальні зміни у сфері правового регулювання земельних відносин). Правовими засадами їхньої діяльності слугували конституції, закони, міністерські розпорядження, інструкції тощо. Проте за час перебування Галичини і Волині у складі Другої Речі Посполитої так і не створили єдиного земельного кодексу, що давало б змогу уникнути сотень нормативно-правових документів, положення яких в порядкування земельного законодавства підготувала проєкт Земельного кодексу, однак він не набув чинності насамперед через політичні та економічні причини (наприклад, економічну кризу 1929–1933 рр.).

Дослідження правового регулювання земельних відносин на території Західної України в складі Республіки Польщі (1918–1939 рр.) дає підставу стверджувати про наявність певного історичного досвіду, який можна використати у реформуванні чинного земельного законодавства України. Для удосконалення і підтвердження ефективності земельного законодавства України рекомендуємо:

1) законодавчо закріпити такі принципи земельного законодавства України як непорушність права приватної власності на земельну ділянку, включення землі у ринковий обіг, соціальна спрямованість у перерозподілі земель, що перебувають у державній та комунальній власності, поєднання високої економічної ефективності та екологічної безпеки використання земель;

2) упорядкувати ціноутворення на первинному ринку земель несільськогосподарського призначення;

3) чітко визначити порядок зміни цільового призначення земельних ділянок;

4) вдосконалити систему державної реєстрації прав на земельну ділянку, зокрема стосовно перереєстрації раніше виданих документів, що посвідчують права на земельну ділянку.

Література

1. Бойко І. Й. Правове регулювання цивільних відносин в Україні (IX – XX ст.) : [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів]. Київ : Атіка, 2013. 348 с.
2. Виздрик С. Польська аграрна реформа та її реалізація у 20-х рр. XX ст. на західноукраїнських землях. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія.* 2013. № 752. С. 150–155.
3. Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів. Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2002. 752 с.
4. Лесик О. В. Становлення правового регулювання земельних відносин в Польщі (1919–1921 рр.). *Часопис Київського університету права.* 2020/3. № 3. С. 65–71.
5. Заяць О. В. Правове регулювання земельних відносин на території Західної України (1921–1939) : монографія. Дрогобич : Коло, 2023. 292 с.

ЗОЗУЛЯ Євген

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, професор кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету № 1,
доктор юридичних наук, професор

ЧОРНИЙ Данило

Донецький державний університет внутрішніх справ,
здобувач ступеня вищої освіти

КАРПАТСЬКА УКРАЇНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ

Проблема українського державотворення в Закарпатті достатньо фундаментально досліджена істориками і правознавцями, але оцінки її існування досить неоднозначні. Відносна слабкість вивчення даної теми, недостатність документальних та архівних матеріалів в зв'язку з їх масовим знищенням, необхідність всесторонньо розглядати всі аспекти історії Карпатської України робить цю тему дуже актуальною. Після здобуття незалежності нашої держави постала можливість всебічного, з використанням Української національної ідеї, нового бачення історії, досліджувати цю тематику, в тому числі і для виховання патріотизму в нашої молоді, особливо в сучасних умовах, коли український народ веде свою героїчну боротьбу проти повномасштабної агресії росії. Зазначене робить цю тему дуже актуальною для сучасного дослідження.

Серед основних політико-правових наслідків формування та розвитку Карпатської України як складової національного державотворчого процесу можемо виокремити наступні.

По-перше, справа відродження державності українського народу Закарпаття упродовж всієї його історії була щільно пов'язана з боротьбою за утвердження його національної свідомості. В цих умовах автономному, а згодом самостійному уряду Карпатської України довелося діяти в надзвичайно короткий відрізок часу: з жовтня 1938 року до другої половини березня 1939 року. Цей період, який співпав з підготовкою великих держав до Другої світової війни, характеризувався різким загостренням міжнародної обстановки, що не могло не впливати на соціально-економічне і політичне становище Карпатської України.

По-друге, проведений науковий аналіз дає підставу стверджувати, що новонароджена держава не мала можливостей нормально функціонувати. Це було пов'язано з тим, що внутрішньополітичне становище Карпатської України наприкінці 30-х років минулого століття було надзвичайно складне. В цьому контексті

найбільшим успіхом національно-політичних сил краю було здобуття автономії у складі Чехословаччини.

По-третє – протягом всього свого перебування при владі кабінет А. Волошина намагався зберегти автономні права, покладаючи при цьому надії на протекторат з боку Німеччини. Проголошення незалежності в березні 1939 року пояснювалося нестримним прагненням українського населення краю до свободи.

По-четверте, результати виборів до Союму Карпатської України, походження лідерів держави, керівників адміністративних установ, збройних формувань переконливо засвідчує – єдиним джерелом створення Карпатської України була політична воля закарпатських українців. Наступна законотворча діяльність Союму Карпатської України відіграла визначну роль у формуванні самосвідомості всього українського народу, вона була свідченням того, що українська нація готова до державного життя.

По-п'яте, за всіма ознаками тогочасної високої геополітики Карпатській Україні не було місця серед європейських держав. Однак всупереч цим передумовам перший її Сойм звів усьому світові: «По тисячолітній неволі наша Земля стає вільною, незалежною та проголошує перед цілим світом, що вона була, є й хоче бути УКРАЇНСЬКА. І хоча б навіть нашої молодій державі не суджено було довго жити, та наш Край залишиться вже назавжди УКРАЇНСЬКИЙ, бо нема такої сили, яка могла б знищити душу, сильну волю нашого українського народу». І як вислід своєї роботи Сойм задекларував: «Розгорнулася завзята і лицарська збройна боротьба найкращих синів українського народу з усіх українських земель, яка закінчується постановням САМОСТІЙНОЇ І СОБОРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ!».

По-шосте, Уряд Карпатської України діяв в умовах «гібридної війни», коли не припинялися напади угорських і польських терористів, постійно велася антиукраїнська пропаганда. Метою цих держав на той час було встановлення спільного угорсько-польського кордону у Карпатах. До цього можна додати, що діяльність цих держав була унікальним прикладом порушення міжнародного права: у мирний час без оголошення війни на територію сусідньої держави проникали чисельні та добре озброєні підрозділи, які мали на меті підняти повстання та вести партизанську боротьбу. Військові та диверсійні заходи двох держав доповнювалися економічною та комунікаційною блокадою Закарпаття, інформаційними атаками та потужним дипломатичним тиском на автономний уряд в Хусті.

Як тепер проти сучасної української держави ведеться цілеспрямована пропагандистська кампанія, так і проти колишньої Карпатської України на той час велася цілеспрямована робота

закордонних пропагандистських центрів. Навіть звинувачення одні і ті ж – у «фашизмі», «нацизмі» і та ін.

Фактично, тактика дестабілізації, яка сьогодні визначається в категоріях концепції «гібридної війни» в умовах протистояння нашого народу збройній агресії росії, була у повній мірі апробована у Карпатській Україні ще у 1938-1939 рр.

По-сьоме, головною силою у протистоянні військам нацистської Угорщини стали добровольці. Щойно чеське військо евакуювалося, як захищати Закарпаття стало нікому. Однак саме слабо озброєні і ненавчені юнаки, студенти, вчителі, селяни стали на шляху угорської армії. Як «добробати» в Україні навесні 2014 року, добровольці підрозділи разом зі Збройними Силами України у лютому 2022 року першими зупинили путінську орду, так навесні 1939 року добровольці-січовики, які походили з усіх регіонів України зупинили гортіївську навалу.

По-восьме, Карпатська Україна, як і сучасна Україна, постійно відчувала моральну і матеріальну українців, які проживали з різних країн світу. Особливо відчутною була фінансова допомога українців США і Канади. До того ж не залишилися осторонь українці Східної Галичини. Вони солідаризувалися із закарпатцями, беручи участь в акціях протесту проти спільних дій Угорщини і Польщі, масових переходах польсько-чеського кордону.

Крім того, українці-патріоти не тільки вітали відродження національної державності у Закарпатті і надавали усі види допоги, але й вони були готові виступити зі зброєю в руках на її захист. Так, у формуваннях Карпатської Січі були вихідці з багатьох українських земель та країн світу. Серед тих, хто проливав свою кров за Карпатську Україну були студенти медицини Михайлюк, Дебрин, Сагайдак, Небелюк і Орленко з Буковини. Серед полеглих на полі бою та замордованих окупантами – Зенон Косак, Михайло Колодзінський, Василь Бойчук, Михайло Марфієвич, Юліан Євчук, Тимко Праць з Галичини, Микола Більчек з Наддніпрянщини, Іван Паламарчук з Волині, Микола Крупа з Праги, Петро Лисюк з США. Активну участь з політичних подій на Закарпатті відіграла ОУН, хоча її роль слід вважати неоднозначною. Відтак, можна повною мірою стверджувати, що 1939 року Карпатська Україна виступила консолідуючим чинником для всього українства, яке мріяло про відновлення незалежної держави.

І останній найважливіший урок, який сучасна Україна твердо засвоїла від Карпатської України – це необхідність постійної уваги до розбудови національних Збройних Сил, які є міцним фундаментом незалежної, суверенної Української держави.

Підсумовуючи слід зазначити, що наприкінці 30-х років ХХ століття державно-правовий статус Карпатської України пройшов

своєрідну еволюцію. Зокрема, упродовж п'яти місяців існувала українська державність двох типів: з 11 жовтня 1938 по 15 березня 1939 рр. Підкарпатська Русь – Карпатська Україна була автономною частиною федеративної Другої Чехо-Словацької Республіки, а 15 березня 1939 р. Карпатська Україна заявила про себе світу як самостійна, незалежна держава. За висновками видатного вітчизняного історика Степана Віднянського це стало кульмінаційною точкою українського національного відродження на Закарпатті, завершенням тривалого та складного шляху від «підкарпатських русинів» до «закарпатських українців». [1, с. 90].

Незважаючи на короткочасність свого існування Карпатська Україна вплинула на актуалізацію загальноукраїнських проблем, сприяла подальшому розвитку національно-визвольного руху українського народу, залишила свій вагомий слід в історії боротьби за суверенну, незалежну, соборну національну державу. До того ж події 1938–1939 рр. у Карпатській Україні мали велике значення і для розвитку національної самосвідомості всього українського народу, зміцнення солідарності та єдності українців у всьому світі.

Література

1. Вегеш М.М. Карпатська Україна 1938-1939 років у загальноєвропейському контексті: В 2 т. Ужгород, 1997. 168 с.

ІВАНОВ Іван

Донецький державний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін факультету №3,
кандидат юридичних наук, доцент

СУПРУН Володимир

Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету №3,
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ СТАНДАРТИ ДОТРИМАННЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ: ПЕРСПЕКТИВИ ГАРМОНІЗАЦІЇ

Реформи, які відбувалися в Україні в останнє десятиліття, були спрямовані на максимальне наближення принципів побудови суспільних відносин та механізму держави до світових та регіональних стандартів.

На міжнародній арені неабияка увага приділена проблемам гендерної рівності. Зокрема, у більшості зарубіжних країн створено певний алгоритм викоренення гендерного дисбалансу. Ось чому досвід зарубіжних країн є значущим для України, адже зараз наша країна впроваджує нові стандарти законодавства, в тому числі потребує врегулювання і цей напрям.

Відсутній і гендерний аналіз виконання державного та місцевих бюджетів, існування яких дало змогу б оцінити рівень гендерного дисбалансу.

Ще одним суттєвим фактором, пов'язаним з агресією РФ проти України з 2014 року та широкомасштабної війни з лютого 2022 року, є поява нової категорії соціально незахищених громадян – внутрішньо переміщених осіб в національному законодавстві. За даними Мінсоцполітики, станом на 4 січня 2021 року, за даними Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб, взято на облік 1 459 170 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим., з яких 59 відсотків – жінки, зокрема у віці понад 65 років – 65 відсотків жінок [1]. На кінець 2022 р. в Україні зареєстровано понад 4,9 млн. внутрішньо переміщені особи [2].

За таких умов в Україні проблема забезпечення гендерної рівності стає ще більш актуальною, а недосконалість положень законодавства лише демонструє неналежну реалізацію державної гендерної політики. У зв'язку з цим, необхідність проведення подальших реформ для вирішення вказаної проблеми загострюється та набуває особливого значення.

Першим міжнародним актом, який чітко й однозначно закріпив принцип гендерної рівності, став Статут ООН 1945 року. Одним зі своїх завдань, відповідно до його положень, ООН проголосила утвердження віри «в основні права людини, гідність та цінність людської особистості, рівноправність чоловіків і жінок, рівність прав великих і малих націй», а також «ніяких обмежень відносно прав чоловіків і жінок брати участь у будь-якій якості та на рівних умовах в її (ООН) головних і допоміжних органах»[3].

Принцип рівності чоловіків і жінок пізніше був впроваджений у ряді важливих міжнародних та європейських джерелах права. Він міститься в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, Міжнародному пакті про соціальні, економічні та культурні права 1966 р., Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Біль про права жінок) 1979, Пекінській декларації та платформу дій 1995, Декларації про рівноправність жінок та чоловіків Комітету міністрів Ради Європи від 16.11.1988 та інші.

Виходячи із змісту норм цих стандартів, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати (гармонізувати) їх до національної системи права. Результатом такої роботи стало формування цілісного правового інституту у сфері гендерної рівності.

Важливими в цій сфері є закони України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI і «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII [4; 5]. Ці закони передбачають заборону дискримінації, зокрема за ознакою статі, та визначають всі види домашнього насильства, за вчинення якого передбачається кримінальна відповідальність.

На виконання законодавства Кабінет Міністрів України Постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 затвердив Державну соціальну програму забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, яка спрямована на укріплення інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності з комплексним підходом до подолання інституційних обмежень у сфері гендерної рівності, зокрема удосконалення нормативно-правової бази; урахування гендерного компонента в програмах економічного та соціального розвитку; удосконалення механізму проведення гендерно-правової експертизи тощо [6]. Наразі ця програма й досі зберігає свою чинність, втім інформації щодо її виконання у період 2022-2023 роки відсутня.

В цьому світлі, необхідно зазначити і щодо Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року, що затверджений Постановою КМУ від 5 вересня 2018 року № 634-р. Головною метою даного акту визначено подолання всіх форм дискримінації щодо жінок та дівчат, зниження рівня гендерно зумовленого насильства, забезпечення запобігання його проявам та своєчасну допомогу постраждалим, проведення широких інформаційних кампаній з підвищення правової обізнаності, покращення доступу дівчат та жінок до освітніх, медичних, правових і соціальних послуг [7].

Яскравим прикладом реалізації положень законодавства в досліджуваній сфері стало затвердження Розпорядженням КМУ від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року [8]. Головною метою документа є підвищення рівня дотримання принципу забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків відповідно до Положень Національного плану дій, що мають бути відтворені у відомчих, регіональних та місцевих планах, програмах діяльності.

Основну увагу в Національному плані приділено соціально незахищеним групам жінок і чоловіків. Варто додати, що на сьогоднішній день даний документ є основним серед підзаконних нормативно-правових актів щодо забезпечення гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя, зокрема і у сфері соціального забезпечення найбільш уразливих верств населення. Також, важливу роль відіграють і Укази Президента України.

Значна робота у цьому напрямку ведеться і в системі закладів вищої освіти МВС України. Проводиться дослідницька робота, впроваджуються гендерна тематика у навчальні курси та спецкурси, планується комплекс заходів (бінарних лекцій, наукових семінарів, круглих столів тощо).

Таким чином, підсумовуючи можна сказати, що сучасне світове і, зокрема європейське співтовариство майже від часу свого заснування ставило питання забезпечення гендерної рівності в розряд першочергових, створило відповідну фундаментальну нормативно-правову базу, а також механізм викоренення гендерного дисбалансу. В свою чергу, Україна, ратифікуючи дані документи, приймаючи власні та змінюючи вже прийняті нормативні документи, підтвердила свої наміри та зобов'язання щодо зміни гендерного стереотипу. Проте, декларативного закріплення міжнародних стандартів недостатньо, перш за все, необхідно прагнення суспільства до внутрішніх змін і, наслідком, змін в державі.

Одним із можливих шляхів подолання гендерних проблем та стереотипів, втому числі й у сфері професійного навчання майбутніх правоохоронців в Україні є: підвищення загального освітнього рівня, правової обізнаності населення; підвищення рівня кваліфікації кадрів державних службовців та органів місцевого самоврядування; спрощення доступу до надання консультацій з питань забезпечення соціальним захистом на рівні європейських стандартів.

Література

1. Мінсоцполітики: Обліковано 1 459 170 внутрішньо переміщених осіб. *Офіційний веб-сайт КМУ.* – <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1-459-170-vnutrishno-peremishchenih-osib>.
2. Внутрішньо переміщені особи. *Веб-сайт Міністерства юстиції України.* – URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>.
3. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду від 26.06.1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

4. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>.
5. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
6. Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.04.2018 № 273 – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Національного плану дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 року № 634-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80#Text>.
8. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2020 р. № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>.

КОВАЛЬЧУК Іван

Вінницький національний технічний університет,
старший викладач кафедри суспільно-політичних наук,
доктор філософії у галузі права

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ КРАЙОВИХ СУДІВ У ГАЛИЧИНІ (1850–1918 рр.)

Процеси реформування судової системи в сучасній Україні покликані забезпечити справедливість у правосудді на основі європейських стандартів. Сучасна судова реформа як одна з найактуальніших і доволі значущих в Україні повинна передбачати демократичний спосіб формування судової влади, що забезпечуватиме її здійснення незалежними і справедливими судами. Завдання судової влади полягає у здійсненні чесного і справедливого правосуддя, гарантуванні процесуальних прав людини, забезпеченні соціальної стабільності та законності у державі виключно засобами правового характеру. Судову владу повинні здійснювати професійні судді та, у визначених законом

випадках, присяжні засідателі. Особливого значення під час добору суддів необхідно надавати морально-психологічним якостям претендентів. Судова система сучасної України має бути простою, зрозумілою, доступною й ефективною, що сприятиме справедливому розгляду справ судами всіх інстанцій та підвищить довіру до суду в суспільстві.

Значний інтерес у цьому аспекті становить історико-правовий аналіз правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини (1850–1918 рр.), що сприяє розумінню особливостей розвитку судової влади в Україні. Теоретичне усвідомлення та переосмислення досвіду діяльності крайових судів у Львові 1850–1918 рр. дозволить краще зрозуміти й передбачити перебіг сучасних суспільних і державних процесів, виробити ефективну державну політику, уникнути помилок і невдалих рішень щодо удосконалення судової влади у сучасній Україні. Вивчення особливостей створення, структури та компетенції крайових судів у Галичині в досліджуваній період дасть змогу використати в доцільних межах набуті знання та правовий досвід для з'ясування витоків та закономірностей у розвитку судової влади у сучасній Україні. Актуальність цього історико-правового дослідження визначається також тим, що крайові суди в Австрійській монархії були утворені відповідно до тогочасних європейських державно-правових традицій і здійснювали судочинство у Галичині упродовж 1850–1918 рр. Корисним буде врахування вивченого історико-правового досвіду у сучасній Україні щодо чіткого визначення предметної сфери діяльності судової влади, щодо її компетенції та належного фінансування судової системи тощо. Важливо, щоб сучасна судова система стала зрозумілою і прозорою, справедливою і доступною для громадян, що в значній мірі підвищить довіру до закону, суду і держави загалом.

Дослідження цієї важливої наукової проблеми дало змогу обґрунтувати авторське концептуальне бачення головної тенденції розвитку в Галичині наприкінці XVIII – середини XIX ст. австрійської судової влади та європейських правових традицій. Саме наприкінці XVIII ст. в руслі реалізації австрійської політики освіченого абсолютизму сформовано суд як важливий державно-правовий інститут, характерний для романо-германської правової сім'ї. Суд, як головний орган судочинства, став об'єктивно необхідним компонентом механізму охорони і захисту прав та інтересів людини у досліджуваній період.

Наприкінці XVIII – у середині XIX ст. під впливом політичних та соціально-економічних трансформацій австрійська правова система та судочинство зазнали кардинальних змін у напрямі централізації, систематизації, лібералізації судового процесу й поступового відокремлення суду від адміністрації. Ці зміни були спрямовані на

створення ефективного механізму абсолютистської держави. Впроваджені зміни ґрунтувалися на просвітницьких концепціях природного права, філософсько-правових ідеях справедливості й суспільної користі. Для Галичини це також означало відмову від пережитків середньовіччя, зокрема, доміняльного і станового принципу судочинства.

Правові основи організації і діяльності крайових судів у Галичині в складі Австрії і Австро-Угорщини формувалися двома етапами: після буржуазно-демократичної революції (1850–1867 рр.) та після прийняття останньої австрійської Конституції (1867–1918 рр.), що зумовлювалося виявленими під час дослідження закономірностями їхньої діяльності. Нормативно-правовими актами, якими керувалися у своїй роботі крайові суди у Галичині, були: Цивільний кодекс 1811 р., Цивільний процесуальний кодекс 1895 р., Кримінальний кодекс 1852 р., Кримінальні процесуальні кодекси 1853 і 1873 рр., імператорське «Положення про суди» 1849 р. та імператорські патенти (від 29 вересня 1850 р., грудня 1851 р., 1 вересня і 26 листопада 1852 р., 3 і 22 травня 1853 р., 29 вересня 1855 р.), конституції 1849 і 1867 рр., Основні закони від 21 грудня 1867 р., 11 червня 1868 р., 20 квітня 1873 р., 1 серпня 1895 р., 27 листопада 1896 р., розпорядження Міністерства юстиції (від 16 січня 1853 р., 24 квітня 1854 р. та 9 червня і 29 червня 1855 р.) та Міністерства внутрішніх справ Австрії (від 24 квітня 1854 р., 4 липня 1855 р.), інструкції Вищого крайового суду у Львові.

Створення крайових судів у Галичині стало результатом політичних змін та реформування судової системи Австрійської імперії внаслідок революції 1848–1849 рр. Правові основи нового австрійського судоустрою, який з невеликими змінами діяв до завершення Першої світової війни, були закладені в імператорському «Положенні про суди» 1849 р. Саме тоді впроваджено уніфіковану триступеневу організацію судоустрою: повітові одноосібні, крайові/окружні колегіальні і вищі крайові суди. Крім того, етапними моментами в історії судоустрою в імперії Габсбургів можна вважати ухвалення Австрійської конституції 1867 р. з подальшим відокремленням судочинства від адміністрації та запровадження з 1873 р. при крайових судах судів присяжних, що значно демократизувало австрійську державно-правову систему.

У середині 1850-х років на території Галичини і Буковини створено дев'ять крайових судів. Встановлено, що унаслідок законодавчих змін 1853 р. назва «крайовий» збереглася лише за судами у Львові і Кракові; інші називалися «окружними», але, зважаючи на їхню предметну підсудність, їх практично ототожнювали. Реально ж крайові суди розпочали свою роботу з 29 вересня 1855 р. У зв'язку з інтенсивним розвитком, насамперед соціально-економічних відносин у Галичині,

особливо після революції та скасування кріпосного права, активізувалися торгівля, цивільний обіг, уклалися багато цивільно-правових договорів тощо. Водночас виникали цивільно-правові та інші суперечки, що викликало необхідність створити у коронному краї Галичини і Володимирії додатково крайові суди. У другій половині XIX ст. – на початку XX ст. кількість крайових судів у Галичині зросла до 19-ти: 12 – для Східної Галичини і Буковини та 7 – для Західної Галичини.

Крайові (окружні) суди були судами другої інстанції для апеляцій на рішення повітових судів та судами першої інстанції у визначеному окрузі при розгляді кримінальних та цивільних справ, вартість предмета спору яких сягала понад 1 тис. корон. Крайові суди в Галичині, як суди першої інстанції, розглядали: цивільні справи (сімейні спори, опікунські справи, справи про поновлення у правах, усиновлення, успадкування згідно із заповітами); кримінальні справи – справи про порушення державних законів, антиурядову діяльність, організацію нелегальних товариств, вбивства, грабежі, підпали, випадки образи честі й гідності імператора або ж його родини. Спори гірничого, торговельного і вексельного характеру, незалежно від ціни предмета спору, розглядали спеціальні сенати лише декількох крайових/окружних судів у Галичині. У провадженні крайових судів у Галичині переважали цивільні справи, пов'язані з майновими і земельними суперечками, а серед кримінальних – справи про політичні злочини, крадіжки, фальшування грошей і документів, заподіяння тілесних ушкоджень.

Крайові суди у Галичині діяли як колегіальні судові органи й розглядали цивільні справи у кількості трьох, а кримінальні – чотирьох суддів. Суддею крайового суду могла бути особа з юридичною освітою, яка склала відповідні фахові екзамени. Крайові (окружні) суди склалися з президентів, віце-президента (або віце-президентів), суддів, помічників, ад'юнктів. У керівництві крайовими судами у Галичині абсолютно переважали судді польської національності. Як допоміжний орган при крайових судах функціонували канцелярії, у штаті яких числилися директор, старший начальник канцелярії, канцеляристи, виконавчі урядники, асистенти, офіціали. Крайові суди поділялися на цивільний і кримінальний сенати (відділи), внутрішні повітові суди, промисловий суд. У віданні крайових судів також перебували крайова табуля, сенат у торговельних справах, судова канцелярія для ведення діловодства, відділ цивільно-судових депозитів, управління в'язницями, санітарно-медична служба.

Розгляд цивільних справ крайовими судами у Галичині був повільним, складним та характеризувався надто високим судовим митом, що робило його недоступним для більшості населення Галичини. Показано, що кримінальний процес мав у низці випадків суперечливий

характер, що було пов'язано з ліберальністю австрійського кримінального законодавства. На прикладі встановлених фактів виявлено, що саме політичні чинники привели до репресивних функцій кримінального процесу.

На крайові суди у Галичині покладали функцію фактично внутрішнього контролю над діяльністю самого суду і установ, які діяли при ньому – Адвокатської палати, Нотаріальної палати. Важливим елементом контролю був нагляд над станом утримання в'язнів в окрузі відповідальності суду. У випадку Східної Галичини – це львівські і одна станіславівська в'язниці. Контролюючу функцію безпосередньо пов'язували з дисциплінарною діяльністю крайових судів. Ще однієї важливою функцією крайових судів у Галичині був апеляційний розгляд для судів першої інстанції у цивільних справах (для кримінальних таким органом був Вищий крайовий суд).

Упродовж діяльності крайових судів у Галичині (1850-1918 рр.) спостерігалася тенденція до обмеження принципу незалежності суддів, що проявлялося, зокрема, під час формування суддівського корпусу крайових судів у Галичині, важливим критерієм якого була політична благонадійність. Характерною рисою австрійського судоустрою і судочинства була незахищеність українців та інших національних меншин, які перебували під владою Австрії та Австро-Угорщини. Це позначалося також на об'єктивності апеляційного розгляду цивільних та кримінальних справ крайових судів у Галичині. Встановлено, що в керівному складі крайових судів у Галичині права українських суддів були обмежені.

Дослідження правових засад організації та діяльності крайових судів у Галичині (1850–1918 рр.) засвідчують наявність певного позитивного досвіду, який можна використати у реформуванні чинного законодавства України про судочинство. Досвід функціонування крайових судів у Галичині в складі Австро-Угорщини переконує в необхідності своєчасно реагувати на суспільні виклики і приводити судоустрій у відповідність з потребами. У результаті політико-правових змін середини XIX –другої половини XIX ст. громадянам Австро-Угорщини гарантували конституційне право на судовий захист. У своїй діяльності судді крайових судів у Галичині керувалися законом і намагалися вирішувати спори на основі чинного австрійського законодавства. Будь-які зловживання службовим становищем каралися, про що свідчать опрацьовані архівні матеріали.

Для удосконалення і підвищення ефективності українського судочинства рекомендовано:

- 1) розробити новий порядок кадрового відбору суддів на конкурсній основі, який забезпечить кваліфікаційне оцінювання суддів за

однаковими прозорими критеріями та передбачити регулярну оцінку професійної діяльності суддів, закріплення у законодавстві принципу підвищення професійного рівня суддів як основного критерію для просування судді у професійній кар'єрі;

2) запровадити механізми досягнення єдності судової практики шляхом використання дослідницько-аналітичних можливостей вищих спеціалізованих судів, посилення ролі Верховного Суду України, забезпечення їхньої тісної співпраці з науковими установами (Національною академією правових наук України, провідними вищими юридичними навчальними закладами);

3) розробити механізми контролю за доброчесністю, зокрема, надання судьями та членами родини суддів розширених декларацій про майновий стан, доходи та видатки, упровадження пропорційних санкцій за неподання або подання неповної чи недостовірної декларації, у тому числі через ефективну систему заходів щодо судді, якого підозрюють у корупційних діях, чітке нормативне регулювання інституту функціонального імунітету судді;

4) удосконалити порядок розподілу справ між судами, за яким незначні цивільні та кримінальні справи необхідно передати на розгляд і вирішення створеного у майбутньому мирового суду на рівні першої інстанції, що значно зменшило б навантаження на новостворені окружні суди, а тяжкі кримінальні справи передати в окружні суди для розгляду з участю присяжних засідателів, де професійний суддя буде здійснювати нагляд за судовим процесом, дотриманням сторонами процесу порядку і призначення покарання, що знімить корупційну складову в судах;

5) для апеляційних та касаційних інстанцій встановити чітке розмежування щодо розгляду справ у апеляційних та касаційних інстанціях; законодавчо встановити наступне: якщо ціна позову цивільної справи до 50-ти прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді рішення суду першої інстанції має бути остаточним і оскарженню в апеляційному суді не підлягатиме; якщо ціна позову становитиме від 50-ти до 100 прожиткових мінімумів, встановлених державою на даний момент, тоді цивільну справу можна оскаржити в апеляційній інстанції та її рішення мають бути остаточним (це значно розвантажить роботу апеляційної і касаційної інстанцій).

6) з метою запобігання зловживанню необхідно конкретизувати і дотримуватися розумного строку розгляду справи в апеляційних судах України та забезпечити рівні права учасників судового розгляду на апеляційне (як і касаційне) оскарження на основі загально-дозвільного методу правового регулювання.

Література

1. Кульчицький В. С., Бойко І. Й., Настасяк І. Ю., Мікула О. І. Апарат управління Галичиною в складі Австро-Угорщини. Львів, 2002. 88 с.
2. Бойко І. Й. Галичина у державно-правовій системі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918) : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 312 с.
3. Едер П. Т. Організація та діяльність Вишого крайового суду у Львові (1855-1918 рр.). Львів : ЛА «Піраміда», 2016. 236 с.
4. Ковальчук І. В. Організація, структура та компетенція крайових судів у Галичині. *Вісник Львівського університету. Серія юрид.* 2017. Вип. 65. С. 30-39.
5. Ковальчук І. В. Організаційно-правові засади діяльності крайових судів у Галичині у складі Австрії та Австро-Угорщини (1855-1918 рр.). *Часопис Київського університету права.* 2018. № 2. С. 80-87.
6. Ковальчук І. В. Організація судової влади у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772-1918 рр.). *Підприємництво, господарство і право.* 2018. № 5. С. 203-208.
7. Ковальчук І. В. Досвід діяльності австрійських крайових судів у Галичині для утворення окружних судів Західноукраїнської Народної Республіки. *Вісник Львівського університету. Серія юрид.* 2018. Вип. 67. С. 37-46.
8. Кондратюк О. В. Судова система та судочинство у Галичині в складі Австро-Угорщини (1867–1918 рр.) : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Львів, 2006. 206 с.
9. Кульчицький В. Державний лад і право в Галичині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Львів, 1966. 66 с.
10. Тищик Б. Й. Історія держави і права Австрії та Австро-Угорщини (Х ст. – 1918 р.) : навч. посібник. – Львів : Юрид. ф-т ЛНУ ім. І. Франка, 2003. 80 с.
11. Тищик Б. Й., Бойко І. Й. Історія держави і права України : акад. курс: підручник. Київ : Ін Юре, 2015. 808 с.

КОВНИЙ Юрій

адвокат, кандидат економічних наук

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ КОРИННИХ НАРОДІВ

Розвиток правового регулювання корінних народів має довгу історію. Здебільшого національне право на внутрішньому рівні визначало особливості, юридичні характеристики та сутнісну природу цих груп.

Однак в подальшому міжнародні норми почали створювати основні сталони в досліджуваній сфері. Загалом проаналізувавши генезисні аспекти розвитку, ми можемо виокремити наступні характерні риси розвитку статусу корінних народів на міжнародному рівні.

По-перше, розвиток соціально-економічної сфери та трудових відносин став основним атрактором для розвитку права. Міжнародна організація праці була першою міжнародною організацією, яка звернулася до корінного населення та плеїнні проблеми та сигналізують про необхідність співпраці та міжнародної уваги. Спочатку це були конвенційні норми 1957 року, що стосувалися інтеграцію осіб які вели плеїнний спосіб життя, яка на сучасному етапі розвитку правової реальності закрита для ратифікації, а потім норми які визначають статус корінних народів у суверенних державах (Конвенції МОП № 169 від 1989 року). Слід звернути увагу, що в сфері праці норми застосовують «прагматичний підхід», тому основним суб'єктивним критерієм вважається самовизначення народу як корінного для його офіційного визнання.

По-друге, ініціатором створення міжнародних правових норм не виступали безпосередньо держави, а представники громадянського суспільства. Кінець минулого століття репрезентував появу значної кількості громадських організацій що захищали права корінного населення, відбувався значний вплив представників досліджуваної групи на національні уряди та міжнародні інституції.

По-третє, нині існує комплексний міжнародний акт - Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів від 2007 року [1]. Тут визначається широкий комплекс гарантування їх статусу, держави взяли суттєві обов'язки охороняти цю етнонаціональну групу, розширювати всю систему заохочення їх прав та законних інтересів, особливо у політичній, економічній, соціальній, культурній та природоохоронній сфері. Правова політика поваги до поваги ідеологічних ментально-традиційних цінностей та недопущення примусової асиміляції – основне завдання глобалізованого суспільства відповідно до задекларований міжнародних стандартів.

По-четверте, гарантування прав корінних народів не обмежувалося виключно правовими приписами, на додаток діють інституційні органи, експертні комітети, спеціальні комісії, спеціальні уповноважені, судові та досудові медіаційні процедури – все це загалом формує можливість відновлення національної самобутності та подолання історико-генезисних аспектів пригнічення та дискримінації цієї групи.

Проте, навіть такого міжнародного регулювання є далеко не достатньо. Проблема полягає в цілому комплексі перепон з якими стикаються корінні народи на адміністративному та організаційному рівні

реалізації наданих прав. Серед них відмітимо наступні: глобалізаційні кризи та інформаційні загрози значно посилили розрив між загальною групою населення держави та представниками корінних народів, особливо тих, що ведуть той стиль життя та побуту, який був характерний для їхніх предків; відсутність належної участі представників цих груп в управлінській, правовій, організаційній діяльності держави; економічно представники корінних народів залишаються одними з найменш соціалізованих груп, що формує низький рівень соціального забезпечення; дискримінація за етнопонаціональною приналежністю до цього часу не є подоланою у багатьох регіонах планети.

Тому проблема належної реалізації всього спектру прав, у тому числі політичних є затребуваним юридичним та державно-владним питанням глобалізованого суспільства.

Література

1. Декларація Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів: Резолюція 61/295, прийнята Генеральною Асамблеєю 13 вересня 2007 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_156#Text (дата звернення: 12.04.2023).

МАГНОВСЬКИЙ Ігор

Одеський державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри теорії та історії держави і права факультету
підготовки фахівців для органів досудового розслідування,
доктор юридичних наук, професор

БІКАМЕРАЛІЗМ ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ: РЕАЛІЇ СУЧАСНОСТІ

Бікамералізм, як зауважують дослідники, на сьогодні вважають двоїстим явищем конституційно-правової дійсності, організації влади в різних країнах. На даний час у світі налічується більше шести з половиною десятків загальнодержавних двопалатних парламентів. Цей феномен поширений у країнах із різними формами правління і територіального устрою, як правило, у демократичних, із високим рівнем економічного розвитку [1, с. 1].

Варто наголосити, що серед 28 країн-членів ЄС двопалатну структуру парламенту складають 14 країн, десять із яких мають унітарний устрій (Королівство Іспанія, Сполучене Королівство Нідерланди, Республіка Польща, Румунія, Словенія, Французька Республіка,

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії, Чеська Республіка, Республіка Італія, Республіка Ірландія), і лише чотири – федеративний (Австрія, Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Швейцарська Конфедерація). Доречним є і те, що жоден із парламентів унітарних країн Європейського континенту, суміжних за територією і населенням з Україною, не є однопалатним. Означене положення, констатують науковці, є особливо актуальним для країн із надзвичайно багатоманітними культурними, історичними, політичними, етнічними особливостями, якою, власне, є наша держава [2, с. 2].

Відтак дослідження бікамералізму, з урахуванням зарубіжного досвіду, як конституційно-правового феномену на тлі можливого внесення змін до Основного Закону України, дозволить визначити перспективи розвитку національної державності в контексті глобалізації та євроінтеграції.

Варто нагадати, що принцип бікамералізму, як свідчить історико-юридична практика, споконвічно пов'язаний із принципами поділу влади, відповідно, як підсистема поділу влади по горизонталі, основним критерієм якої є ефективний взаємний контроль, адекватний баланс між палатами бікамеральних парламентів [3, с. 67–69].

Загалом бікамералізм усвідомлюється як один з інституційних механізмів забезпечення розподілу влади. У більшості енциклопедичних видань категорію «бікамералізм» або «бікамеризм» (франц. *bicamérisme* (*bicameralism*), лат. *bis* – два і *camera* – склепіння, кімната) визначено як двопалатну структуру найвищого законодавчого органу в державі. Світова практика функціонування двопалатних парламентів засвідчує, що основними функціями бікамерального парламенту є: створення механізмів стримувань і противаг у системі державної влади; забезпечення політичної стабільності; захист прав регіонів; політичний арбітраж; поліпшення якості законотворчого процесу; утвердження верховенства права та демократії [4].

Популяризацію теоретичного осмислення та практики впровадження бікамералізму, підмічає М. Ю. Дурдинець, слід вважати однією із провідних тенденцій генезису сучасного конституціоналізму. Упродовж останніх десятиліть у багатьох державах світу активізувалися процеси переходу до двопалатної моделі парламенту незалежно від наявних форм державного устрою. Так якщо на початку 1970-х рр. двопалатні парламенти мали 45 країн світу, то до 2016 року їхня чисельність збільшилася до 76 [5, с. 114].

Кількість двопалатних парламентів, зазначає О. Т. Волощук, збільшується не лише суто формально, коли нові незалежні держави механічно обирають бікамеральну систему, а й еволюційно, коли держави свідомо відмовляються від однопалатної моделі. Попри потенційну

наявність двох напрямів у зміні структури законодавчих органів (від однопалатного парламенту до двопалатного і навпаки), у сучасному світі домінує тенденція до зміни монокамералізму на бікамералізм [6, с. 47].

На зламі XX–XXI ст.ст. бікамералізм став однією із головних тенденцій розвитку парламентаризму. Як засвідчує Т. А. Француз-Яковець, науковці різних країн світу, звертаючись до зарубіжного досвіду функціонування бікамеральних систем, аналізуючи всі можливі переваги та недоліки двопалатності, розуміють сучасний бікамералізм як один із значущих інституційних механізмів забезпечення дієвого розподілу влади [7, с. 83–84].

Правильність указанного твердження, указує О. Д. Святоцький, відображається у світовій практиці функціонування двопалатних парламентів, де основними перевагами бікамерального парламенту є: сприяння широкому взаємоконтролю, співпраці палат, що, відповідно, підвищує відповідальність депутатів; створення умов для фахового і відповідального обговорення законопроектів, їх наукової, матеріальної, фінансової аргументації; відповідність вимогам професійного представництва; зменшення конфліктів між парламентом та урядом, а також сприяння раціональному розв'язанню конфліктів, гарантій проти «авторитарності» парламенту; вираження не тільки загальнодержавних інтересів, але й територіальних [8, с. 20].

Звісно, за будь-яких умов і тенденцій розвитку сучасного парламентаризму, на переконання Т. А. Француз-Яковець, для кожної окремо взятої держави світу, вибір конкретної моделі парламентаризму, у тому числі і перехід до бікамералізму, є її національним вибором [9].

Своєю чергою, М. І. Мілова, підтримуючи можливу бікамеральну структуру національного парламенту, зазначала, що для послідовного проведення принципу поєднання захисту інтересів усього народу з інтересами окремих регіонів доцільно створити в структурі Верховної Ради України другу палату – Раду територій, яка б обиралася на основі представництва від областей [10, с. 99–100].

За впровадження в Україні двопалатного парламенту виступають і такі вчені як А. Святоцький та В. Чушенко, котрі обґрунтували свою позицію наступними факторами: а) двопалатна структура парламенту сприяє широкому взаємоконтролю і співпраці палат, підвищує відповідальність депутатів, створює умови для детального обговорення законопроектів, їх наукового, матеріального і фінансового обґрунтування; б) двопалатний парламент більше відповідає вимогам професійного представництва; в) двопалатний парламент якщо не виключає, то зменшує конфлікти між парламентом і виконавчою владою, а при наявності розбіжностей між ними – сприяє їхньому вирішенню; г) поділ на дві палати є гарантією проти авторитарності парламенту; д) двопалатний

парламент висловлює не тільки загальнонародні інтереси, але і є органом територіального врядування [11, с. 20].

А. А. Телестакова, Г. Л. Амбруш та С. А. Мірзоян до позитивних аспектів можливості створення двопалатного парламенту в Україні відносять: децентралізацію влади; створення представництва регіонів у парламенті; зменшення конфронтації законодавчої гілки влади з іншими гілками влади; забезпечення поєднання загальнодержавних і регіональних інтересів; підвищення якості законотворчої роботи; запобігання радикалізації рішень парламенту; недопущення застосування парламенту як інструменту передвиборної боротьби [12, с. 202].

Таким чином, узагальнюючи багатоманітність наукових підходів дослідження теоретико-правових аспектів специфіки функціонування бікамералізму в контексті розвитку парламентаризму, можна стверджувати про різноманітність, а звідси й дискусійність доктринальних підходів до трактування даної категорії як політико-правового феномену.

Беззаперечно, бікамералізм в умовах розвитку сучасного парламентаризму є складним, багатограним явищем. Під час визначення його сутності виникає ряд проблем зумовлених із складністю утілення принципів, що складають основу бікамералізму, у політико-правову дійсність. Тому необхідно з усією відповідальністю віднестись до застереження від абсолютизації та однобічності в оцінках бікамералізму.

У цілому бікамералізм є одним із показників якісного рівня громадянської зрілості суспільства, який відповідає засадам демократизації та децентралізації влади, що є затребуваними в сучасних умовах, оскільки визначають перспективи розвитку громадянського суспільства в контексті європейських цінностей, що сприятиме європеїзації та оптимальній інтеграції держави до країн-лідерів.

Література

1. Ірклієнко А. І. Бікамералізм в умовах формування конституційної демократії : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Інститут законодавства Верховної Ради України. Київ, 2020. 22 с.
2. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм в українському парламентаризмі: філософсько-правове осмислення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук [12.00.12] / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2018. 20 с.
3. Француз-Яковець Т. А. Конституційні основи бікамералізму в сучасних державах Європи: порівняльний аспект: монографія. Київ, 2018. 818 с.
4. Крисенко О., Воробйова Д. Роль бікамеральної структури парламенту у зміцненні системи державної влади. URL : (дата звернення: 05.05.2023).

5. Дурдинець М. Ю. Бікамералізм як продукт історичної еволюції. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 114–126.
6. Волощук О. Бікамералізм як одна з провідних тенденцій розвитку парламентаризму в сучасному світі. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Вип. 1. Серія «Юридичні науки». С. 47–53.
7. Француз-Яковець Т. А. Передумови формування двопалатної структури парламенту в європейських унітарних державах. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 89–93.
8. Святоцький О. Д. Питання теорії і практики конституціоналізму в Україні. *Право України*. 1998. № 2. С. 24–27.
9. Француз-Яковець Т. А. Демократія, парламенти та бікамералізм. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. № 1 (4). URL: http://pju.nuoua.od.ua/v1_2014/07.pdf (дата звернення: 05.05.2023).
10. Мілова М. І. На шляху до парламентської демократії: болгарський варіант: монографія. Одеса : Астропрінт, 2005. 328 с.
11. Святоцький О. Питання теорії і практики конституціоналізму в Україні. *Право України*. 1998. № 2. С. 24–27.
12. Телестакова А. А., Амбруш Г. Л., Мірзоян С. А. Імплементация зарубіжного досвіду в український парламентаризм. IV Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні». 2020. С. 199–203. URL: er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/15498/1/Cluster2020_P199-203.pdf (дата звернення: 05.05.2023).

МАНЬКО Денис

Міжнародний гуманітарний університет,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, доцент

МІЖНАРОДНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВНІ ПРАВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В ІТ-СФЕРІ

Міждержавні зв'язки та способи комунікації змінюються та модернізуються. Світ вийшов на нові рівні взаємовідносин. Швидкий та непередбачуваний, у своїх напрямках, темп розвитку економічних відносин, створює засади для застосування нових та, адекватних викликам сучасності, інструментів та алгоритмів правового регулювання. Зазначені процеси формуються та отримують напрям розвитку під впливом глобалізації.

Глобалізація – це об'єктивний соціальний процес, змістом якого є зростаючий взаємозв'язок і взаємозалежність національних економік, політичних і соціальних систем, національних культур, а також взаємодії людини з навколишнім середовищем. Глобалізація стала чи не найзагальнішим явищем сучасності; об'єктивною реальністю, без якої важко уявити політичний, економічний, соціальний чи культурний поступ суспільства.

Роланд Робертсон інтерпретує глобалізацію як об'єктивний процес ущільнення всього світу і суб'єктивний процес все більшого усвідомлення світу як єдиного цілого. Під «феноменологічним ущільненням світу» автор розуміє процес посилення взаємозалежності (торгівельної, військової і політичної) між країнами, що входять до світової соціальної системи, так і «зростаюча ймовірність того, що вчинки, бажання або уподобання окремих індивідів будуть визначатися не їхньою локальною, етнічною приналежністю, а більш широким горизонтом референції, будуть адресуватися до світового контексту [4, с. 73].

Англійський соціолог Ентоні Гідденс вважає, що суть глобалізації полягає в інтенсифікації всесвітніх соціальних відносин, внаслідок чого віддалені регіони виявляються зв'язаними один з одним у тому сенсі, що місцеві події відображають події, що відбуваються за багато миль від них, і навпаки [3].

Один із засновників соціології глобалізації Ульріх Бек констатує, що глобалізація є комплексом процесів, що призводять до формування глобальності, в яких національні держави та їхній суверенітет влітаються у павутиння транснаціональних акторів і підпорядковуються їх владним можливостям, орієнтації та ідентичності. Це діалектичний процес, який створює транснаціональні соціальні зв'язки і простори, знецінює локальні культури і сприяє виникненню третіх культур [2, с. 70].

Слід зазначити, що виклики сучасного суспільства отримують широкий розвиток завдяки й інформаційно-комунікаційним технологіям. Зазначені технології не тільки створюють зручні механізми обміну інформацією, але й стають матеріальною основою інформаційного суспільства.

Н. М. Сухова зазначає, що «Інформаційне суспільство, як новий тип соціальної реальності, характеризується глобалізованістю всіх процесів і явищ, коли головним об'єктом управління стають не матеріальні об'єкти, а символи, образи, ідеї, знання та інтелект. Головними же чинниками влади та управління в суспільстві такого типу стають інформація, знання та кваліфікація людини. Інформаційні ж процеси, за таких умов, стають важливою складовою життєдіяльності кожної людини та суспільства» [1, с. 178].

Місце і роль будь-якої держави у світовій спільноті пов'язані з її спроможністю виробляти, споживати і застосовувати нові знання й технології. Ці процеси безпосередньо залежать від чотирьох складових: науки, освіти, виробництва та бізнесу, спільним інструментом для яких є інформаційні і комунікаційні технології (ІКТ). На межі ХХ і ХХІ століть швидко змінювалися концепції суспільства, побудованого на знаннях та інформації: комунікаційне суспільство, інформаційне суспільство, суспільство, побудоване на знаннях.

Комунікаційному суспільству 80-х – початку – 90-х років минулого століття було притаманне перетворення важливої для людей інформації в цифрову форму, створення великих сховищ для її збереження (бази даних і бази знань), передачі її на відстані з допомогою телекомунікаційних технологій та початку розвитку на цій основі глобальної комп'ютерної мережі Інтернет. Цей етап можна пов'язати з виникненням якісно нової взаємодії між людьми, що отримала назви «електронне суспільство», «електронна країна», «електронний уряд» і т.п.

Інформаційне суспільство набуло свого розвитку з другої половини дев'яностих років минулого століття. Інформація почала відігравати роль товару, який можна було купити і продати. Але вона ще не стала знанням, а лише, аналогічно «сировині», оброблялася перед використанням. Тобто інформація не мала людського виміру, якщо навіть була «оцифрованою», інтерактивною, динамічною.

Не виникає сумнівів, що зазначена сфера відносин потребує належного правового регулювання. І, слід зазначити, що світовою спільнотою вироблені та впроваджуються системні підходи, принципи регулювання відносин у цифровому середовищі. Йдеться про різні соціальні регулятори: звичаї, морально-етичні норми, правові норми.

На сьогодні, прийнято низку міжнародних правових актів:

Типовий закон про електронну торгівлю Комісії ООН з права міжнародної торгівлі від 16 грудня 1996 року;

Типовий закон про електронні підписи Комісії ООН з права міжнародної торгівлі від 5 липня 2001 року;

Конвенція ООН про використання електронних повідомлень у міжнародних договорах від 23 листопада 2005 року.

На регіональному (загальноєвропейському рівні) найбільш важливим документом є прийнятий 4 грудня 2018 року Радою ЄС Європейський Кодекс електронних комунікацій.

Країни-члени отримали 2 роки для імплементації Кодексу в національне законодавство. Додатково встановлено перехідний період в 1 рік, який буде застосований до узгоджених положень про захист прав кінцевих користувачів.

Кодекс електронних комунікацій ЄС був розроблений на основі таких документів: Директива 2002/19/ЄС (Директива про доступ); Директива 2002/20/ЄС (Директива про авторизацію); Директива 2002/21/ЄС (Рамкова Директива); Директива 2002/22/ЄС (Директива про універсальну послугу) та інші нормативні акти ЄС.

Основні положення зазначеного Кодексу стосуються регулювання:

доступу (правила доступу) операторів до мереж;

управління радіочастотним спектром (розподіл та використання радіочастотного ресурсу);

нового визначення послуги електронних комунікацій;

посилення захисту прав споживачів;

управління (посилення незалежності та розширення повноважень регуляторів у сфері електронних комунікацій та інших компетентних органів).

Окремі документи, як от Типовий закон «Про електронну торгівлю», носять рекомендаційний характер для країн, що розробляють власне національне законодавство, інші, як Кодекс – мають бути імплементованими у національне законодавство країн-членів ЄС.

Саме для цих актів характерним є прагнення до уніфікації національних режимів правового регулювання з урахуванням наднаціонального, транскордонного характеру цифрового середовища. Власне саме у цій сфері уніфікація правових підходів до врегулювання є не стільки бажаною, як необхідною для досягнення ефективної взаємодії між різними суб'єктами безвідносно до їх громадянства, місцезнаходження та інших засобів індивідуалізації, з якими пов'язується правовий статус особи як суб'єкта правовідносин відповідно до вимог національного законодавства.

Безумовно, загальнотеоретичний аспект аналізу рівнів правового регулювання відносин у ІТ сфері, потребує подальших ґрунтовних досліджень, але, акцентована нами проблема, механізм її розуміння та вирішення, заслуговує на наукову підтримку.

Література

1. Сухова Н. М. Вплив техногуманізму та датаїзму на сферу освіти в інформаційному суспільстві. *Вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія*. 2019. № 2 (30). С. 178-183.
2. Beck U. *What Is Globalization?* Cambridge: Polity Press. 1999. 208 p.
3. Giddens A. *Discusses the Globalization Debate*. 2002. URL: <https://carnegieendowment.org/2000/07/05/anthony-giddens-discusses-globalization-debate-pub-8655>

4. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. Theory, Culture & Society. London: SAGE Publications Ltd. 2000. 211 p.

МАТВІЙВ Ростислав

Національний університет «Львівська політехніка»,
аспірант Інституту права, психології та інноваційної освіти

ДОБРОЧЕСНІСТЬ СУДДІ ТА ЇЇ ГРОМАДСЬКА ОЦІНКА

Доброчесність виступає суттєвим елементом реалізації права на справедливий суд і загалом реалізації публічної влади.

Багатополярність суспільного устрою створює можливості для реалізації і функціонування публічної влади із врахуванням багатьох аспектів, серед них суттєвою є участь громадськості, або в конкретному розумінні громадський контроль як фактор функціонування владних повноважень. Тут перманентним виступає вже не стільки судова влада та здійснення судочинства, скільки доброчесність тих інститутів громадськості, які уповноважені суспільством стежити за доброчесністю суддів. Не дивлячись на дивність тавтологічного викладу, така позиція є юридично затребувана. Іноземні дослідники наприклад обґрунтовують свою думку простіше: « потрібно щоби новозеландці мали довіру та впевненість у громадських організаціях» [1]

Доброчесність є засобом «лікування» судової влади, проте, знову ж звернувшись до науковців, то їх мотивація аналізу країн ЄС вказує, що «хвороба доброчесності, як правило, залишається гострою».

Правова сутність проблематики полягає в тому, що порушення доброчесності може девальвувати всю ціннісну складову інституції. Яскравим прикладом ділиться з нами сфера підприємництва. У США Enron стає популярним прикладом невдачі гігантської компанії через відсутність чесності. За словами Петріка та Шерера [2], крах Enron стався через нівелювання природою та нехтуванням цілісністю.

Участь всіх зацікавлених сторін у корпоративному управлінні інституції, можливості контролювати правову та моральну складову її учасників є запорукою легітимізації органів судової влади, толерантного ставлення до них та розвитку довірчих відносин.

Первинним і ключовим критерієм доброчесності є загальні морально-етичні ціннісні детермінанти суспільства і їх панування у суспільному житті. Так дослідники вказують, що люди, які вірять у загальну мораль і правила мають нижчий намір поводитися неетично або проявляти

порушення пов'язані з нечесністю. Отже, важливість загальної суспільної моралі не повинна ставитися під сумнів, оскільки вона допомагає підвищити рівень чесності співробітника та підвищить ефективність роботи [3].

Морально-етичні категорії характеризуються індивідуалізацією та суб'єктивізмом. В широкому розумінні вони мають дуже багато оціночних понять. Стратегії боротьби з корупцією та громадської доброчесності Організації економічного співробітництва та розвитку (36 країн) визначає індикатори громадської доброчесності, котрі розкладають загальне поняття корупції на конкретні ризики доброчесності та вимірюють силу нормативних актів, інститутів і практик. В свою чергу ці індекси продемонстрували потребу активізації уваги суспільства та держави до питань доброчесності, оскільки навіть «мінімальна планка» ще не досягнута. Перший набір даних, опублікований щодо якості стратегічної структури показує, що рекомендований загальносуспільний підхід до стримування найсерйозніших форм корупції, в тому числі неналежний вплив на судову систему – ще не виконано. У багатьох країнах ЄС з проаналізованих відсутні стратегічні цілі високого рівня щодо боротьби з такими формами корупції. У країнах, які ставлять стратегічні цілі щодо подолання корупції, все ж реалізація слабка [4]. У звіті ОЕСР за 2015 рік було виявлено, що домінуючій кількості держав необхідно вжити заходів для виявлення та пом'якшення конфліктів інтересів тощо порушення доброчесності, щоб країни відновили довіру до влади. Разом з тим, як зазначено в Глобальному звіті про доброчесність за 2010 рік, країни, що розвиваються, все ще стикаються з проблемою значна дилема у формуванні культури доброчесності серед державних службовців [5].

Загалом аналіз індексів боротьби з корупцією та досягнення рівня громадської доброчесності вказує, що досягнення визначеної позитивної мети має бути більш прозорою та інклюзивною.

Доброчесність є привабливою темою для досліджень в іноземній літературі протягом останніх двадцяти років, поряд з цим ми нажалі не можемо вказати на значний рівень розробленості проблематики. Дієвих методів забезпечення доброчесності до цього часу не вироблено, ні на доктринальному, ні на нормативному рівні.

Пошук засобів для підвищення рівня доброчесності суддів стало головним пріоритетом для організації національних стратегій підвищення рівня довіри суспільства до судової, та й загалом публічної влади. Поряд з цим багато держав використали такий засіб як створення кодексів доброчесності суддів. Проте результати дослідження фахівців, що мають абсолютно репрезентативний характер довели, що лідерство та моральне усвідомлення є сильними чинниками впливу на рівень чесності, тоді як

етичний кодекс має дуже незначний вплив на рівень доброчесності рівень цілісності [6].

Отож беззаперечним є фактор потреби додаткового аналізу природи доброчесності, її оцінки та засобів досягнення. Проте вагомо розуміти, що ця морально-етична і правова категорія першочергово визначається рівнем доброчесності самого суспільства.

Література

1. Ryan J. Helping public organisations to get it right: A new integrity framework for the public sector *Public Sector*, 2022. Vol. 45, No. 3. P. 10-11
2. Petrick, J.A., Scherer R.F. The Enron scandal and the neglect of management integrity capacity, *American Journal of Business*, 2003. Vol. 18, No. 1, P. 37-50.
3. Peterson D. Perceived leader integrity and ethical intentions of subordinates, *Leadership & Organization Development Journal*, 2004. Vol. 25, No. 1, P. 7-23
4. Smidova, Z., Cavaciuti A., Johnson J. Anti-corruption and public integrity strategies - Insights from new OECD indicators, *OECD Economics Department Working Papers*, 2022. No. 1725, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/a925c7fd-en>.
5. Othman R, Omar N, Azam A, Ibrahim S, Farouq W.A, Rustam N Aris, N.A. Influence of job satisfaction and codes of ethics on integrity among police officers, *Procedia Social and Behavioral Science*, 2014. Vol. 145, P. 266-276
6. Alykallam, Mohamed I., Othman R. Predictors Influencing Local Council Officers' Level of Integrity *Ameelliya World Journal of Management* 2018. Vol. 9. No. 2. P. 31 – 45

ОЛІЙНИК Юрій

Львівський національний університет імені Івана Франка,
асистент кафедри історії держави, права та політико-правових учень,
доктор філософії у галузі права

СИСТЕМА ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Упродовж століть український народ прагнув стати вільним, незалежними господарями свого краю. Перша Світова війна дала можливість багатьом поневоленим народам розпочати процес свого визволення з-під імперіалістичного панування. У 1917-1920 рр.

український народ отримав своє Богом дане право на відновлення своєї держави. Долаючи надскладні внутрішні процеси і ще складніше геополітичне становище, на території України відбулися такі форми української державності, як: Українська Народна Республіка, Українська Держава та Західно-Українська Народна Республіка (далі – ЗУНР). Будучи утвореною 19 жовтня 1918 року Західно-Українська Народна Республіка наступний місяць свого існування розпочала у стані війни. Як показує сьогоднішня, стан війни зобов'язує приймати радикальні та швидкі дії щодо організації належного функціонування держав на всіх рівнях, зокрема судочинства.

За даними Женевського центру з питань урядування в секторі безпеки військова юстиція – це окрема правова система, яка застосовується до військовослужбовців, а в деяких випадках – і до цивільних осіб, діяльність яких тісно пов'язана зі збройними силами [1, с. 2]. Як правило система військової юстиції включає військову прокуратуру, військові суди та військову поліцію.

Як справедливо зазначає проф. Тищик Б. Й. керівництво ЗУНР з перших же тижнів своєї діяльності приступило до організації власної судової системи [2, с. 191]. Тому лише тиждень після проголошення республіки – 21 листопада 1918 р. законодавчий орган ЗУНР – Українська Національна Рада прийняла закон «Про тимчасову організацію судів і влади суддеїнської».

Проте, розгортання українсько-польської війни на трьохсоткілометровому фронті висунуло перед Державним Секретаріатом військових справ безліч важливих завдань, зокрема організацію нової військової адміністрації і військового судочинства [3]. Вже 8 листопада 1918 р. під час боїв у Львові Українська Генеральна Команда прийняла рішення (акт) про створення військово-польового суду, під юрисдикцію якого крім військовослужбовців української армії, підпадали цивільні особи що вчинили «заворушення публічного спокою, грабунок, крадіжку» [4, с. 70]. Цей Акт визначив компетенцію польових судів: «всі справи офіцерські, справи шпіонажу та підмоги неприятелів» та інші. У польових судах за дозволом ДСВС могли брати участь адвокати [5, с. 120-121].

Таким чином, крім органів цивільної юстиції, зокрема судових і прокурорських, була утворена військова юстиція. 16 листопада 1918 р. було видане розпорядження Державного секретаріату ЗУНР про організацію військового судочинства [6, с. 79]. З урахуванням перманентних військових конфліктів на території ЗУНР у цей період домінували військові суди [7, с. 4].

Структура військових судів виглядала так: 1) найвищий військовий трибунал; 2) військові обласні суди; 3) окружні військові суди.

Відповідно до поділу республіки на три військові області (Львів, Станіславів, Тернопіль) були створені три військові окружні суди як суди першої інстанції. Функції звинувачення в окружних судах виконував судовий офіцер, при обласних судах – військовий прокурор, а при військовому трибуналі – генеральний військовий прокурор або його заступник. Найвищою інстанцією військової юстиції був Верховний військовий суд [6, с. 79].

При цьому, передбачалось заснування колегіальних судів у складі трьох суддів та верховного військового суду, що мав отримати у військовій юстиції статус найвищої інстанції [8, с. 312].

Надалі розпорядженням Державного секретаріату 30 листопада 1918 р. на території ЗУНР було запроваджено при кожній військовій команді польові суди, діяльність яких поширювалася на військовослужбовців і цивільних осіб, що вчинили злочини проти безпеки, цілісності держави, її обороноздатності, на транспорті, зв'язку тощо. Винесені ними смертні вироки вимагали затвердження урядом Республіки [6, с. 79-80]. Розпорядження Державного секретаріату ЗУНР від 3 грудня 1918 р. при кожній окружній команді були створені воєнно-польові суди, а в січні наступного року – такі ж суди груп «Північ», «Південь» і «Львів» [9, с. 103].

На час військових дій у Львові судочинство у місцевій військовій області виконував польовий суд Начальної Команди Галицької Армії. Він взяв до розгляду всі справи колишніх дивізійних судів у Львові та Перемишлі [4, с. 71]. Судочинство в місцях розташування частин Української Галицької Армії у Відні та Будапешті здійснювали окремі судді, які після збору необхідних матеріалів пересилали їх до окружного військового суду в Станіславі [4, с. 71]. Діяльність суду присяжних з огляду на воєнний стан тимчасово (на строк одного року) була призупинена [2, с. 197].

Головами Львівського, Станіславівського і Тернопільського обласних військових судів автоматично ставали військові коменданти цих областей. До складу цих судів входили представники державної жандармерії та коменданти кожного з 4-х військових округів, на які ділилися області; Головами військових окружних судів були окружні коменданти [10, с. 735].

Військовослужбовці Української Галицької Армії, які мали юридичну освіту і бажали стати військовими суддями, складали військово-судові іспити. Порядок їх проведення було визначено розпорядженням Державного секретарства військових справ від 4 травня 1919 р. До її складу входив голова і два члени. Головою комісії призначали судового референта Державного секретарства військових

справ. Іспит складався з двох частин – письмової та усної, про що засвідчував протокол [4, с. 71].

Для військових суддів був також складений спеціальний текст присяги, яку, вступаючи на службу, приймали також усі військові прокурори і судові службовці. В обігніці, зокрема, зазначалося: «Присягаю торжерственно Всемогучому Богу і прирікаю на мою честь бути вірним Українській Народній Республіці і повинуватися її законам і розпорядкам. Присягаю сповняти припоручені обов'язки після мойого найліпшого знання і совісти на кождім мені як військовому судді призначенім службовій місці – під час війни і мира, при тім мати все на увазі найвище добро моєї Вітчизни, виконувати закони, розпорядки, поуки і доручення моїх зверхників і залишати всякого рода надужиття моєї власти. Так, Боже, мені допоможи. Амінь» [11, с. 53].

Військовими суддями, крім українців, були також особи інших національностей. Такі особи приймали присягу і протягом одного місяця зобов'язувалися вивчити українську мову. До допоміжного складу військових суддів забороняли приймати жінок. В окремих випадках за дозволом Державного секретарства військових справ кримінальні справи могли розглядати за участю адвокатів. Смертні вироки затверджував Державний Секретаріат і його остаточні рішення публікували в урядових засобах масової інформації [4, с. 71-72].

Після переходу Української Галицької Армії за р. Збруч було дещо змінено структуру військово-судових установ. Розпорядженням від 16 липня 1919 р. створено воєнно-польовий суд Начальної команди Галицької Армії та воєнно-польові суди I, II і III корпусів [9, с. 103]. Польовий суд Начальної Команди Українських військ зазвичай розглядав офіцерські справи, справи про шпигунство та надання допомоги ворогові [4, с. 71]. Ці суди здійснювали судочинство щодо військовослужбовців тих частин, як і підпорядковувалися Начальній команді Галицької Армії [9, с. 103].

Для зменшення витрат, пов'язаних з проведенням судового слідства, дозволяли виїзди суддів до місця розташування свідків та підсудних. справи з одного суду в інший передавали після закінчення всіх слідчо-процесуальних дій. Головою польового суду призначали найстаршого за військовим званням судового офіцера. До складу військово-польового суду входило не менше трьох суддів, голови та двох старшин. Один з них виконував функції судді-слідчого, інший – прокурора. Військові судді призначались Державним секретарством військових справ серед офіцерів української армії, які були цивільними суддями або юристами, які склали суддівський чи адвокатський іспит. Державному секретарству військових справ підпорядковувався і весь допоміжний апарат судів [4, с. 71].

В ЗУНР Було утворено також інститут військової прокуратури. Вона очолювалася генеральним військовим прокурором, у військових областях були військові прокурори, в округах – військові офіцери. Складна внутрішня ситуація, наявність великого числа ворожих шпигунів і диверсантів, саботаж і відверті терористичні акти цивільного польського населення, збройні виступи проти української влади змусили керівників держави діяти більш твердо. Проте генерального військового прокурора, як і генерального державного прокурора, влада ЗУНР призначити так і не встигла [11, с. 53].

Враховуючи вищезазначене, можна твердити, що військова юстиція, зокрема функціонування військового судочинства ЗУНР, була зрозумілою системою, якій була притаманна гнучкість, що сприяло лавіруванню в складних умовах війни, а також швидкому розгляді справ. Щодо суддівського корпусу, то такий відповідав високим критеріям призначення суддів з юридичною освітою, що свідчить про фаховість та компетентність діючих суддів. Ситуативна участь адвокатів у військових судах свідчить про високий правовий та демократичний розвиток, який був покладений у підвалини ЗУНР.

Література

1. Вашакмадзе М. Особливості військової юстиції : практичне керівництво / пер. з англ. М. Ковальчук. Женева : DCAF, 2018. 52 с. URL: https://dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_Military-Justice_Practice-Note_UKR_Final.pdf (дата звернення: 17.04.2023).
2. Тищик Б. Й. Західно Українська Народна Республіка (1918-1923). Історія держави і права. Львів : Тріада плюс, 2004. 392 с. (191)
3. Ткачук П. П. Система організації призову до збройних сил Західно-Української народної республіки. Науковий вісник «Демократичне врядування». 2008. № 2. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/jan/26486/tkachuk.pdf> (дата звернення: 17.04.2023).
4. Кульчицький П. Суд і судочинство ЗУНР: законодавство і практика. Вісник Львівського університету. Серія юридична. 2013. № 58. С. 68–73.
5. Макарчук С. А. Українська республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів : Світ, 1997. 192 с. (120-121)
6. Гай-Нижник П. Структури державної влади в ЗУНР – ЗО УНР (листопад 1918 р. – грудень 1919 р.). Краєзнавство. 2018. № 4. С. 76–80.

7. Глущенко С. В. Становлення законодавства про спеціалізовані судові органи у дорадянський період історії України. Адвокат. 2013. № 2. С. 31–35.
8. Іванов С. Ю. Становлення судової системи ЗУНР. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. VI Міжнар. Наук.-практ. Конф., м. Харків, 30 листоп. 2018 р. Харків, 2018. С. 312-313.
9. Черник Н. С. Християнські засади судочинства періоду Директорії УНР та ЗУНР. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. 2013. № 8. С. 99–104.
10. Дубіна М. М. Спеціалізація судових органів у період відродження державності в Україні (1917–1921 рр.). Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. 2009. № 38. С. 731–736.
11. Гай-Нижник Павло. ЗУНР – ЗО УНР: становлення органів влади і державного управління (1918–1919 рр.). Київ, 2018. 146 с.

ПАЦИНСЬКИЙ Олександр

Науково-дослідний інститут публічного права,
аспірант

ВИХОВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ І ТОЛЕРАНТНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ПРАВОВІДНОСИН У СФЕРІ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ

Повномасштабна російська збройна агресія проти України здійснює свій вплив на всі суспільно-політичні процеси в нашій державі, у тому числі на правовідносини, які виникають у сфері місцевого самоврядування. Проблеми запровадження ефективного механізму громадського контролю (нагляду) надзвичайно важливі для будь-якої сучасної правової демократичної держави, оскільки реалізація громадянами свого права на участь у системі державного управління дає змогу підвищити його продуктивність і знизити деструктивний вплив корупційних ризиків [1, с.79].

Внаслідок низки обмежень інформаційно-безпекового характеру діяльності органів місцевого самоврядування, пов'язана із реалізацією ними завдань територіальної оборони, після 24 лютого 2022 року стала більш закритою. Крім того, з'явилася велика кількість нових корупційних ризиків, які спричинені надходженням гуманітарної та благодійної фінансової допомоги від зарубіжних партнерів України, розмір якої не завжди може бути точно встановлений, діяльністю суб'єктів

господарювання в умовах відключення електроенергії тощо. Ці фактори обумовлюють підвищення значущості громадського контролю в сфері місцевого самоврядування і потребують детального розгляду його сутності у сучасній цивілізованій державі із сформованим громадянським суспільством.

Під час розвитку будь-якої демократичної держави ефективною формою громадської участі безпосередньо в управлінні справами держави є громадський контроль. Завдяки цьому видові соціального контролю громадянами та/або громадськими об'єднаннями може реалізовуватися діяльність, націлена на забезпечення ефективних управлінських рішень, що приймаються органами державної влади та органами місцевого самоврядування, крім того, громадський контроль сприяє прозорості публічної влади і попередженню виникнення суспільних суперечностей та конфліктів, які можуть виникнути й систематично виникають у процесі взаємодії різних соціальних суб'єктів.

Ключовою ознакою правової, демократичної держави є ефективне функціонування демократичних інституцій і належна реалізація механізму взаємодії громадськості та влади, що є вагомим фактором забезпечення права громадян на участь й контроль під час формування державної політики.

На сьогоднішній день основний інтерес громадян та держави спрямований на постійну взаємодію та комунікацію, тому досить важливим залишається практичний аспект досліджуваного феномена, оскільки його впровадження у суспільні відносини сприяє посиленню ефективності реалізації прав громадян на участь у державному управлінні, вирішенню найгостріших проблем, які можуть виникати між державою і громадянами, за допомогою легальних важелів взаємодії та взаємну відповідальність, що, у свою чергу, підкреслює реалізацію конституційного принципу народовладдя.

Виховання правової культури і толерантності суб'єктів правовідносин у сфері громадського контролю полягає в цільовій, високоорганізованій, комплексній та постійній діяльності держави, місцевого самоврядування та громадянського суспільства у їх тісній взаємодії із формування належного рівня адекватних реалій сьогодення правової свідомості, правової культури, патріотизму, соціальної відповідальності, толерантності, ідеології та світоглядних цінностей громадян країни передусім через систему правової та громадянської освіти із використанням інформаційних, комунікаційних, інтелектуальних, технологічних та інших засобів.

У Декларації принципів толерантності ЮНЕСКО 1995 року наголошується, що виховання є найефективнішим засобом запобігання проявам нетерпимості, а виховання в дусі толерантності має починатися з

прищеплення знань про права та свободи людини і громадянина для того, щоб забезпечити їхню реалізацію та зміцнити прагнення кожного учасника правовідносин до захисту прав один одного. Для цього на рівні держави має бути сформоване справедливе та неупереджене законодавство, забезпечуватися дотримання правопорядку, процесуальних та адміністративно-правових норм. Відповідно, для кожного суб'єкта повинні бути доступними також соціальні й економічні можливості. Крім того, в Декларації наголошується на необхідності толерантності у взаєминах в громадах, де, зокрема, засоби комунікації здатні відігравати конструктивну роль, сприяючи відкритому та вільному діалогу й спілкуванню, баченню значущості толерантності та загроз від байдужості до виявів нетолерантності зі сторони ідеологій та груп [2].

Основними векторами підвищення ефективності виховання правової культури і толерантності суб'єктів правовідносин у сфері громадського контролю є наступні:

1) загальні стратегічні вектори:

– нормативно-правовий (удосконалення нормативної бази щодо реальної участі громадян в управлінні справами місцевого значення, дієвості та значущості цієї участі, щодо громадського контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування; удосконалення адміністративно-правових засад та адміністративно-правового статусу суб'єктів самоврядування та громадського контролю, у тому числі органів самоорганізації населення та громадських об'єднань);

– організаційно-управлінський (забезпечення якісного інституціонального середовища громадянського суспільства та правового виховання, у тому числі розвиток закладів первинної та вторинної безоплатної правової допомоги, закладів освіти дорослих та підтримка їх заходів, організація підвищення кваліфікації працівників органів місцевого самоврядування та суб'єктів громадського контролю);

– освітній (обов'язкове включення до освітніх програм здобувачів середньої та вищої освіти предметів правового, гуманітарного та етичного циклу з акцентом на набуття компетентностей у сферах місцевого самоврядування, управління територіальними громадами, участі громадян і їх прав в управлінні справами місцевого значення, громадського контролю, правової культури та толерантності в цьому процесі, зокрема міждисциплінарних курсів з цієї проблематики, включаючи вибірково складову; розвиток закладів і програм освіти дорослих);

– міжнародний (вивчення зарубіжного досвіду з цього питання та його використання в Україні, підтримка програм міжнародної мобільності молоді, представників громадських організацій та органів місцевого самоврядування тощо);

– інформаційно-комунікаційний (залучення широких мас громадян до участі в управлінні справами місцевого значення та громадського контролю із використанням електронних інформаційно-комунікаційних засобів та спеціально створених платформ, посилення комунікативної ролі засобів масової інформації тощо);

2) окремі тактичні вектори: підтримка з боку державної та місцевої влади інститутів громадянського суспільства, які, окрім громадського контролю, виконують і функції виховання правової культури та толерантності, зокрема громадських організацій просвітницького, правового та гуманітарного спрямування; розширення практики організації зборів громадян з обговорення та вирішення різноманітних питань; створення координаційних рад як дорадчих органів із залученням до їх складу фахівців з питань правової освіти, молодіжної політики, представників організацій громадянського суспільства; запровадження системи електронних петицій до органів місцевої влади різних рівнів; налагодження співпраці з міжнародними, європейськими організаціями, іноземними партнерами, проведення спільних форумів, конференцій, молодіжних обмінів, тренінгів; створення спеціальних електронних платформ, мобільних додатків, тренажерів, відеофільмів тощо для поширення правової культури і толерантності в громадянському суспільстві тощо.

Література

1. Шопіна І. М. Об'єкт громадського контролю (нагляду) як елемент демократичного цивільного контролю. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2022. №1. С.79-81. DOI:<https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.49.79-81>.
2. Декларація принципів толерантності Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури від 16 листопада 1995 р. URL: <https://don.kyivcity.gov.ua/files/2014/2/10/Deklaracija-tolerantnosti.pdf> (дата звернення: 8 травня 2023 року).

ДО ПИТАННЯ ПРО ПОТРЕБУ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПРАВА НА ЕВТАНАЗІЮ В УКРАЇНІ

Право на життя є першим беззаперечним та невід’ємним правом людини, яке закріплене в багатьох нормативних актах, в тому числі у Конституції України [1], у Конвенції з прав людини і основоположних свобод [2], у Цивільному кодексі України [3]. Держава гарантує правовий захист від посягання на життя з боку інших осіб. Проте, чи може людина в добровільному порядку не користуватися цим правом, відмовитись від нього, обравши евтаназію?

Евтаназія – це припинення життя людини у швидкий та безболісний спосіб, коли вона про це просить. Її застосовують для людей, котрі мають невиліковне захворювання й більше не хочуть терпіти біль[4].

Евтаназію класифікують на активну і пасивну. На думку деяких науковців, активна евтаназія виражається у введенні хворому лікарських засобів або інших засобів і препаратів, які спричиняють швидку і безболісну смерть. Активна форма може бути здійснена як самим лікарем, так і пацієнтом за допомогою лікаря. Тобто в цьому разі йдеться про активну поведінку суб’єктів евтаназії, яка полягає у конкретних діях, зокрема має зовнішній вияв. Пасивна евтаназія передбачає припинення надання опосередкованої медичної допомоги, яка спрямовується на продовження життя, наслідком чого стає біологічна смерть пацієнта. Тобто в цьому разі йдеться про пасивну поведінку суб’єктів евтаназії, яка полягає у бездіяльності – відсутності дій, утримання від них [5, с. 55–59].

В українському законодавстві не закріплене право на будь-яку форму евтаназії, також немає чіткого визначення її видів, зокрема активної та пасивної евтаназії. Більше того, у Цивільному кодексі України закріплена заборона задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя (ч. 4 ст. 281 ЦКУ).

Однак, можливі ситуації, коли сам пацієнт відключає апарат штучного підтримання життя або самостійно вмикає апарат, який прискорює його смерть, не послуговуючись допомогою медичних працівників чи інших осіб, то це і є можливість здійснення пасивної евтаназії, яка не заборонена законом.

Отже, можна зробити висновок, що вчинення пасивної евтаназії у викладеному прикладі не суперечить українському законодавству. Щодо

активної евтаназії, яка передбачає певні дії з боку медичного працівника, спрямовані на позбавлення життя пацієнта на його прохання, то такі дії є під заборону українського законодавства.

Помітно, що серед вітчизняних науковців, які досліджують означену тематику, зростає кількість прихильників законодавчого закріплення права на евтаназію будь-якого виду. Якщо узагальнити, то на користь цієї позиції висловлюються думки про доцільність узаконення евтаназії, яка стане кращою альтернативою самогубству, особливо з огляду на те, що завжди існує можливість невідомого самогубства, яке тягне за собою жахливі наслідки, такі як: важке каліцтво, важку розумову та фізичну інвалідність, ампутації, частковий або повний параліч тощо. Прихильники узаконення евтаназії вважають, що самостійне самогубство не може конкурувати з жодним видом евтаназії, яка обіцяє легку та безболісну смерть. Також висловлюються думки про те, що право на евтаназію є досягненням країн, де гарантується високий рівень розвитку прав людини, економічних та соціальних благ населення [6, с. 15-19] та, очевидно, варте наслідування і в Україні.

Група науковців-противників законодавчого закріплення права на евтаназію вважає, що інститут евтаназії суперечить медичній етиці, оскільки діяльність лікаря (відповідно до клятви Гіппократа) має бути направлена на збереження життя людини, а не на його припинення. Долучається до цієї думки і «Венеціанська декларація щодо невиліковних хвороб» (жовтень 1983 року), «Декларація про евтаназію» (39-та Всесвітня медична асамблея 1987 року), а також «Положення про самогубство з допомогою лікаря» (44-та Всесвітня медична асамблея, вересень 1992 року), де зазначається, що евтаназія як акт навмисного позбавлення життя пацієнта, навіть на його прохання або на основі звернення з подібним проханням його близьких – неетична [7, с. 290].

Етичний кодекс лікаря України також закріплює цей принцип і зазначає, що завданням лікаря є зменшення страждань при невиліковних хворобах, під час народження і настання смерті, тобто акцент робиться на розвитку та вдосконаленні паліативної медицини. Інший аргумент проти легалізації евтаназії в Україні полягає в тому, що інститут евтаназії може вступати в протиріччя з релігійними нормами. Незважаючи на те, що відповідно до ст. 35 Конституції України в нашій державі гарантується свобода віросповідання, більшість населення сповідує християнську віру. Інститут евтаназії, що розглядається крізь призму християнських релігійних норм, може прирівнюватися до акту самогубства, яке у цій релігійній доктрині є тяжким гріхом.

Також варто зазначити, що у всіх рішеннях Європейського суду з прав людини зроблено акцент на обов'язку захисту життя громадянина державою, саме тому кількість розглянутих кейсів, які стосувалися

здійснення евтаназії є порівняно не великою, наприклад, «Мануела Санлес проти Іспанії», «Прітті проти Сполученого Королівства», «Кох проти Німеччини» та ін. [8. Козинець О.Г.]. Водночас тільки 4 держави-члени Європейського Союзу – Швейцарія, Люксембург, Бельгія та Нідерланди надають право лікарям виписувати смертельні ліки (певна доза наркотиків), проте в таких випадках повинні обов'язково враховуватись певні гарантії (наприклад у Рішенні «Хаас проти Швейцарії» від 20.01.2011) [8, с. 221-226].

Підсумовуючи вищенаведене, видається за доцільне підтримати позицію противників законодавчого закріплення права на евтаназію. На протипагу застосуванню евтаназії слід розвивати та вдосконалювати якість та обсяг паліативної допомоги як виду медичної допомоги для людей із серйозними хворобами, яка надається з метою полегшити симптоми і зменшити страждання від серйозної хвороби та покращити якість життя як пацієнта, так і сім'ї, рідних та близьких.

Література

1. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
2. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0020700-95>.
4. Юридична енциклопедія: в 6 т. / Редкол. : Ю. С. Шемшученко (відп.ред.) та ін. К.: «Укр.енцикл.», 1998. Т. 2 : 744 с.
5. Блабко В. Евтаназія: соціально – правові проблеми. Вісник прокуратури. 2009. С. 55–59.
6. Мерник А. М., Лукаш Є.Ю. Легалізація інституту евтаназії в Україні: теоретико-правовий. Юридичний науковий електронний журнал. № 3. 2019. С. 15 - 19.
7. Byrkhardt S., Harpe R., Harding T-W. Euthanasia and Assisted Suicide: Comparison of legal aspects in Switzerland and other countries. *Medicine, science and the law* (2006) Vol. 46, No. 4. P. 287–294.
8. Солодкова К., Супрунова І. Деякі питання евтаназії: правова природа, практика Європейського Суду з прав людини та законодавства України. *Міжнародне право. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: юридичні науки.* 2020.Т. 31 (70). № 2. С. 221–226.

СВОРАК Степан

Навчально-науковий юридичний інститут Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, професор кафедри теорії та історії держави і права, доктор юридичних наук, доктор історичних наук, професор

ХОЛОД Уляна

Університет імені Франтішка Палацького в Оломоуці, Чеська Республіка, старший викладач кафедри славістики, секції україністики, Ph.D. з чеської філології

КОНЦЕПТ СОБОРНОСТІ УКРАЇНИ У ДЕРЖАВНО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ П. ПОЛТАВИ

В українській правосвідомості ідея соборності сприймається як щось закономірне і традиційне. Майже усі концепції національного державотворення кінця XIX – початку XX ст. апелюють поняттями нації, єдності етнічних українських земель, а отже використовують ідею соборності. Однак, в історико-правовій науці фахові праці, що розкривають правову природу концепції соборності, відсутні. Власне, ми маємо справу з поняттям, яке з одного боку є традиційним і закономірним для національної державно-правової традиції, а з іншого боку – невідоме з теоретичної точки зору. Ця ситуація обумовлює закономірний науковий інтерес, який однозначно підсилюється суспільно-політичними процесами, які відбуваються в країні і особливо актом збройної агресії з боку росії. Починаючи з 2014 року, українці на практиці зрозуміли важливість ідеї соборності, як синоніма територіальної цілісності. В 2022 році, кожен українець утвердив для себе інститут держави, як основну цінність, що ще більше підсилило важливість соборницьких ідей.

В історії української нації сьогодні відбуваються кардинальні зміни. Становлення і трансформація державотворчих процесів в Україні наприкінці XX століття початку XXI століття привело до відмови від тоталітарного соціалістичного режиму і запровадження в економічному, політичному і соціальному житті широких демократичних перетворень.

Процеси перебудови і у першу чергу реформування нової незалежної, суверенної держави та імплементація її у європейське та світове співтовариство, вимагають глибокого аналізу історичного досвіду державотворчих процесів в Україні, теоретичного узагальнення та обґрунтування дослідниками найскладніших проблем з якими зіткнулось українське суспільство на сучасному етапі.

Природне бажання державотворення спонукало український народ до створення Київської Русі, об'єднаного Русько-Литовського князівства, Козацької Республіки, Української Народної Республіки та

ЗУНР. Нація ніколи не припиняла боротьбу за національне визволення у періоди бездержавного існування поневолення та колонізації українських земель.

Сучасним політичним і державним діячам для розуміння націотворчих проблем корисним було б знання ідей теоретиків українського націоналізму та національної Соборної Самостійної України. Ідеї, теорії та концепції побудови незалежної держави стали б рушійною силою у відродженні українського народу та його визвольній боротьбі сьогодні.

Незважаючи на певну хронологічну віддаленість досліджень П. Полтави що формувались в умовах кризової доби Національно-визвольної війни 40-х поч. 50-х років ХХ ст. вони і зараз перегукуються з громадсько-політичним сьогоденням.

Об'єктивним джерелом для глибинного аналізу концепту державотворення слугували праці Петра Полтави (Федуна) вперше зібрані та опубліковані у «Збірнику підпільних писань» виданому В-ВО «Український самостійник» у Мюнхені 1959 році.

Знайомлячись із теоретичними працями Петра Миколайовича Федун-Полтави, кожен читач задумується звідки у 25-ти річного юнака такі глибокі теоретичні знання історії України, філософії, політології, навіть теорії держави і права і теоретичної концепції інтегрального націоналізму. До того ж, водночас із активною публіцистичною працею він вів активну політичну та організаційну діяльність як член Проводу ОУН, керівник Головного осередку пропаганди ОУН, референт політвиховного відділу військового штабу УПА і заступник Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради.

Уродженець с. Шнирів Бродівського повіту Петро Федун (1919 р.н.) уже в 1941 році студіював медицину у Львові та водночас працював у Юнацтві ОУН і став редактором офіційного органу цієї формації, згодом очоливши крайовий провід Юнацтва ОУН.

Твори Петра Федун написані у складних умовах націоналістичного підпілля, у криївках, на конспіративних квартирах, у лісі на постої, при світлі газових ламп чи свічок. Однак, написані ним праці видавалися підпільними друкарнями великими тиражами і розповсюджувались по всій території України, Польщі, Румунії, Чехословаччини – всюди де діяло підпілля ОУН та українські повстанці.

Зважаючи на місце П. Федун у керівництві ОУН-УПА та УВГР, активну публіцистично-пропагандистську діяльність він постійно був у полі зору органів МДБ, які в 1949 році завели окрему розшукову справу і створили міжобласну опергрупу яка займалася винятково пошуком П. Полтави. І лише 23 грудня 1951 року війська МДБ заблокували район на межі Рогатинського та Жидачівського районів і виявили підземний бункер

із підпільниками в середині. Підпільники не склали зброю, а після впертого опору підпалили бункер і пострілялися. Загинув у ньому і Петро Федун-Полтава, залишивши для нащадків більше сорока своїх наукових публіцистичних та політичних творів.

Аналізуючи загально-теоретичний концепт Української держави, автор навідріз відкидав можливість існування її у складі СРСР, яка «служить тільки прикриттям московсько-більшовицького імперіалізму» [1, с. 75] і заперечував усі інші форми багатонаціональної держави – будь то федерація, конфедерація, союз, об'єднання чи щось подібне, які будувалися на національному гнобленні і визиску і є на його думку неприйнятними для української нації, як і будь якої нації світу. Підкреслюючи цю тезу, П. Полтава стверджував: «Народи хочуть бути самі господарями на своїй землі, хочуть бути вільними і самі на своїй землі панувати... адже справжню і повну свободу може їм дати виключно тільки незалежна національна держава» [1, с. 75].

Автор стверджує, що незалежна національна держава є єдиною формою політичної організації народу, яка покликана забезпечити оптимальні умови всестороннього розвитку – як духовного так і матеріального, а «без власної національної держави, тобто без держави побудованої на етнографічних землях даного народу, народ не може всебічно розвиватися» [1, с. 74]. Більше того, П. Полтава логічно доводить, що поступ світової цивілізації буде ще могутніший, а розвиток духовної і матеріальної культури ще вищий, коли всі народи світу будуть жити у «власних незалежних національних державах» [1, с. 76]. Тому Організація Українських Націоналістів веде боротьбу за здійснення вікової мрії українського народу, а це: «побудова на українських етнографічних землях Української Самостійної Соборної Держави» [1, с. 77].

Концепт державотворення українською нацією, згідно з поглядами П. Полтави, – це перш за все самостійна Українська Держава, побудована на етнографічних землях українців. Наступною ознакою майбутньої держави є «концепція такого суспільного ладу в майбутній Українській державі, при якому не існуватиме експлуатації людини людиною. Цей лад буде опиратися на національно-державну й кооперативну власність у промисловості, банківості, торгівлі, на національно-державну власність на землю при індивідуальному або колективному, в залежності від волі населення, землекористуванні» [2, с. 15].

Здобувши повну політичну самостійність, на думку П. Полтави, український народ в незалежній державі «побудує свій внутрішній політичний і суспільний лад на справедливих демократичних основах» [2, с.16].

П. Полтава у жодному разі не заперечував тісне міжнародне співробітництво національних держав, а «сама ідея міжнародного співробітництва є об'єктивна прогресивна ідея», яка зовсім не заперечує ідею нації [2, с. 63], однак, ідея тісної міжнародної співпраці може бути реалізована на практиці лише за умови «повного здійснення принципу самовизначення народів. Доки існують панівні і поневолені народи, доти не може бути мови про загальне довір'я між народами», а без нього ефективної міжнародної співпраці [2, с. 64].

Характеризуючи політико-правові погляди та державотворчу діяльність П. Полтави, варто зазначити, що він був лідером і політичним теоретиком організаційно-структурної побудови Української Головної Визвольної Ради, яка стала новим органом державницького характеру, що репрезентував новітню концепцію модерної структури організованого українського визвольного руху. Більше того, на думку О. Панченка «УГВР була створена 1944 року ... як продукт, вияв і результат демократизації в українському націоналістичному русі [3, с. 123], а політичне і державницьке керівництво українського визвольного руху – УГВР ... небезпідставно називалось підпільним українським парламентом» [3, с. 126].

Створення та організація діяльності у підпіллі такого органу українського державотворення насправді була не самоціллю окремих підпільних груп та УПА, а головно, засобом і проміжною ланкою у досягненні Української Самостійної Соборної Держави. Характеризуючи основні завдання та форми діяльності УГВР, О. Панченко наголошує, що вона не була «лише революційною, військовою чи партійною організацією, вона здійснювала певні функції державної влади та управління в певний час і на певній території і представляла перед зовнішніми чинниками репрезентантів цієї державної влади» [3, с. 129].

У цьому і полягає головне політичне кредо Організації Українських Націоналістів – демократизм у побудові та управлінні державою, адже навіть на випадок «здобуття державності і створення органів незалежної влади в Україні керівництво УГВР зобов'язане було «скликати перше українське всенародне представництво» визнавши у своїй платформі народ та його незламну волю єдиним «повноправним джерелом державної влади» [4, с. 153].

Узагальнюючи стратегічні тези національно-визвольних змагань та державотворчі концепції П. Полтави, необхідно наголосити, що автор неодноразово стверджував, що московські окупанти намагались фізично знищити «всіх учасників визвольно-революційного руху» [5, с.114], котрі проповідували і боролись за державність нації. Наступне, єдиним реалізатором ідеї революційної безкомпромісної боротьби проти окупантів за волю і незалежність українського народу стала Організація

Українських Націоналістів яка уже в червні 1941 року створила уряд і проголосила незалежність Української держави.

П. Полтава у своїй розвідці «Хто такі бандерівці та за що вони борються» дає влучну і глибинну характеристику назви всіх учасників повстанської і підпільної національно-визвольної боротьби, яка не втратила актуальності та необхідності і сьогодні, адже мета поставлена Степаном Бандерою перед нацією «Соборна, Самостійна Українська Держава» ще не досягнута.

Тож не дивлячись на те, що П. Полтава за освітою не був професійним юристом, за профілем своєї діяльності не займав державницькі посади, він органічно розумів і зумів у своїх працях спроектувати та подати загальні теоретичні засади державного устрою майбутньої Української держави.

В усіх його працях та публіцистичних статтях Україна за формою державного правління обов'язково повинна стати республікою, у якій державна влада буде здійснюватися представницькими органами обраними всім населенням на певний термін.

Ведучи активну національно-визвольну боротьбу за соборність всіх українських земель від «Сяну до Дону» у єдиній державі, П. Полтава стверджував, що Україна у майбутньому – це унітарна держава з цілісною недоторканою територією, єдиною конституцією, дія якої поширюється на всю територію країни, єдиною системою права, громадянства та державного апарату, що поширює свої повноваження на всю територію держави.

Стосовно державного режиму в Україні, то автор неодноразово наголошував, що для нації єдиним прийнятним режимом є демократичний, при якому виконуються норми конституції і законів, реалізується принцип розподілу влади у державі, котра гарантує дотримання прав і свобод громадян відповідно до міжнародних стандартів.

Література

1. Полтава П. Наше вчення про національну державу. П. Полтава. Збірник підпільних писань. В. ВО «Український самостійник». Мюнхен, 1959. 296 с.
2. Полтава П. Концепція Самостійної України і основна тенденція політичного розвитку сучасного світу // П. Полтава Збірник підпільних писань. – В. ВО «Український самостійник». Мюнхен, 1959. 296 с.
3. Панченко Олександр Українська Головна Визвольна Рада. – Видавництво «Гадяч». 2004. 420 с.

4. Ребет Дарія На перехрестях визвольних змагань. – Видавництво «Гадяч». 2003. 570 с.
5. Полтава П. Хто такі бандерівці та за що вони борються // П. Полтава Збірник підпільних писань. – В. ВО «Український самостійник». – Мюнхен, 1959. 296 с.

СЛУБСЬКИЙ Олег

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
аспірант кафедри історії та археології

ДЕРЖАВНО-ПОЛІТИЧНИЙ УСТРІЙ УКРАЇНИ У ПОЛІТИКО-ПРАВОВИХ ПОГЛЯДАХ ПРОВІДНИКІВ ОУН(НА МАТЕРІАЛАХ ПРАЦЬ П. ФЕДУНА)

Визвольна боротьба українського народу 1920-1950-х рр. породила багато героїчних постатей, серед яких особливе місце займає постать полковника УПА Петра Федуна – «Полтави» – одного з провідних ідеологів та публіцистів, керівника Головного осередку пропаганди Проводу ОУН, заступника Голови Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради, начальника політвиховного відділу Головного військового штабу УПА, редактора та автора багатьох підпільних публікацій. Він був відомий у підпіллі під псевдонімами та криптонімами: «Петро Полтава» («П. Полтава», «П. М. Полтава», «П. П.»), «Волянський» («П. Волянський» Після падіння Німеччини національно-визвольна боротьба була скерована проти однієї з найсильніших тоталітарних держав у світі, в якій панував сталінський абсолютизм. Цей період відзначався утвердженням необмеженої влади Й.Сталіна, відсутністю демократії та всесиллям карально-репресивних органів. Усі прогресивні норми конституції повністю нехтувалися і залишалися дійсними лише на папері.

На противагу тоталітарній системі український визвольний рух висунув ідею демократизації суспільства, національного самовизначення, свободи та рівності всіх людей. Більше того, українські повстанці зі зброєю в руках при масовій підтримці населення боролися за впровадження в життя цих основних положень. П. Полтава був одним із провідних ідеологів цієї боротьби, безпосередньо причетним до розробки програмних положень українського національно-визвольного руху, формування його стратегічних завдань. І Перший період боротьби організованого українського націоналізму, що його закінченням можна вважати вибух другої імперіалістичної війни, був в першу чергу періодом світоглядів-ідеологічної боротьби, спрямованої на духове переродження

народу, на встановлення нової національної ідеології. Тут треба було переродити викривлену довгими століттями неволі духовність українця: на місце почуття національної і особистої меншовартості – засади почуття національної гордості, навчити крізь життя йти пробоем, ворога зустрічати активною боротьбою. Треба було також розбити, або хоча б відізолювати, деякі політичні середовища, які в своїй, просякнутій більшовицькими впливами, орієнтації на «вселюдський прогрес», на «всесвітню соціалістичну революцію», проблемі самостійності України надавали підрядного значення і в цей спосіб ще більше викривлювали духовність народу.

Однією з найважливіших праць П. Полтави є «Концепція Самостійної України і основна тенденція ідейно-політичного розвитку сучасного світу» (1946), де міститься цікавий аналіз європейської історії XIX століття у розрізі становлення національних ідей та національно-визвольних рухів, творення колоніальних систем, а також критика марксистських постулатів теорії національного питання та бачення місця України у світовій історії. «Концепція Самостійної України» передбачала побудову на українських етнічних землях незалежної Української держави, в якій уся повнота влади належала б народу. Розглядаючи етапи розвитку української державності, автор приходить до висновку, що українцям притаманне природне прагнення до самостійного державного існування, а отже закономірною є їхня збройна боротьба проти більшовицьких окупантів. Розглядаючи проблему державного устрою в майбутній Українській державі, Петро Федун однозначно висловився за встановлення демократичної форми правління парламентського типу, пропагував відхід від однопартійної системи та створення багатопартійного суспільства, пропонував включити до програми ОУН пункт про боротьбу з однопартійною системою, яка в рамках тодішнього СРСР уособлювалася з владою невеликої групи партійних функціонерів. На його думку, саме в парламентській республіці верховна влада належатиме справді всьому народу України. Водночас вважав за необхідне в період здобуття та розбудови української держави запровадження т. зв. «організованої демократії», яка б за умови низької політичної культури українського народу дозволила запобігти анархії.

Петро Полтава мав на меті дискредитувати комуністичний режим, викликати недовіру в сприйманні читача до його основних ідеологічних постулатів, досягнути несхвалення, засудження, а відтак і побоювання поневолюючого ладу.

Значне місце у своїх працях П. Федун присвятив поглибленню та пропаганді міжнародно-політичної концепції ОУН, що була сформульована у квітні 1942 р. на II Конференції ОУН, виступаючи за перебудову міжнародних відносин на принципі самостійності держав усіх

народів. Особливе несприйняття у нього викликали багатонаціональні держави, які вважав знаряддям національного гноблення та експлуатації поневолених народів і які, на його думку, вимагали перебудови на засадах національного самовизначення та демократії.

В історії української нації сьогодні відбуваються кардинальні зміни. Становлення і трансформація державотворчих процесів в Україні наприкінці ХХ століття початку ХХІ століття привело до відмови від тоталітарного соціалістичного режиму і запровадження в економічному, політичному і соціальному житті широких демократичних перетворень

Література

1. Федун Петро — «Полтава». Концепція Самостійної України. Том 1. Твори / Упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк; НАН України. Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича; Галузевий державний архів Служби безпеки України. - Львів, 2008. -720 с., 16 с. іл
2. Федун Петро-«Полтава». Концепція Самостійної України. Том 2 . Документи і матеріали / упоряд. і відп. ред. М. В. Романюк; НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича; Центр незалежних історичних студій. Львів, 2013. 896 с.
3. Романюк М. Петро Федун — «Полтава» — провідний ідеолог ОУН та УПА. — Львів–Торонто: Видавництво «Літопис УПА», 2009. 128 с.

СТЕЦЮК Богдан

Донецький державний університет внутрішніх справ,
професор кафедри загальноправових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор

ГРИЦЮТА Марія

Донецький державний університет внутрішніх справ,
здобувачка ступеня вищої освіти факультету
підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції

ІСТОРИЧНА ФОРМА КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ГЕТЬМАНЩИНИ

Утворення української державності в часи Національно-визвольної війни українського народу під проводом Б. Хмельницького сильно вплинуло на розвиток власне українського процесуального права. Поширення «козацького права», а саме неписаних норм звичаєвого права та гетьманських та полковницьких універсалів як нового джерела права,

значно збільшило їх застосування. На початку створення Української козацької держави процес мав переважно обвинувальний характер.

Хоча судова система на території України розвивалася під впливом західних країн, процес інквізиції на українських землях поширювався дуже повільно. Це пояснювалось збереженням традицій Руської Правди, яка визначала форму судочинства, відсутністю чіткого поділу процесу на цивільний та кримінальний. У деяких випадках, зокрема, у справах, пов'язаних з державною таємницею та вищими посадовими особами [1, с. 318].

Після отримання Україною незалежності в 1991 році одним із головних завдань було вдосконалення правової системи та кримінально-процесуального законодавства. Зміна акцентів та завдань кримінального процесу стала відображенням демократичності та гуманності правової системи. Тепер захист прав та свобод особи в кримінальному процесі є однією з головних функцій кримінального процесу [2, с. 40].

Процесуальне право України вперше сформувалося під час Національно-визвольної війни українського народу у 1648-1654 роках. За цей час істотно зросло застосування «козацького права», яке складалося з неписаних норм звичаєвого права та гетьманських та полковницьких універсалів. У перші роки існування Української козацької держави судочинство носило обвинувальний характер.

Водночас хоча вплив західних країн на розвиток судочинства на території України був помітним, проникнення інквізиційного процесу на українські землі було повільним [3, с. 29]. Це пояснювалось збереженням традицій Руської Правди, яка визначала форму судочинства як обвинувально-змагального процесу, а також відсутністю чіткого поділу процесу на цивільний та кримінальний. Проте справи, що були пов'язані з державною таємницею та вищими посадовими особами, розглядалися з використанням елементів інквізиційного процесу [1, с. 29].

Проте необхідно зазначити, що на території України до кінця XVII століття загальні норми права московського царства не мали вагомого впливу та в своїй більшості не застосовувалися. На відміну від Гетьманщини на теренах Слобожанщини московське законодавство впроваджувалося більш активно через витіснення норм звичаєвого права [2, с. 21].

Відособлено діяли норми звичаєвого права на землях Запорізької Січі, котре через низку як зовнішніх, так і внутрішніх обставин не підпорядковувалося кодифікації та залишалось найважливішою формою права аж до кінця її існування. Це був період, коли звичаєве право функціонувало відокремлено на певній території та характеризувалося специфікою суспільного життя Запорізької Січі, що за своєю суттю було зумовлене особливостями військової демократії [4, с. 562].

Заслугує уваги класифікація кримінальних та цивільних правопорушень, зокрема, злочином вважалось завдання шкоди здоров'ю, майну чи запорізькій громаді. Сама процедура розгляду справи щодо завданої шкоди покладалася на курінних отаманів та паланкових полковників [4, с. 29].

При цьому правдивість наданих сторонами свідчень забезпечувалася присягою, але допускалось застосування тортур. Покарання за злочин передбачало залякування («устрашение») і відшкодування завданої майнової шкоди.

Таким чином, українська судова система протягом існування Гетьманщини була визнана на рівні з європейськими державами. Багато з принципів демократії, на яких базувався процес, таких як вибірність суддів та гласність розгляду, забезпечували справедливість і надійність рішень. Кримінальний процес було розпочато з виокремлення порушення кримінальної справи як окремої стадії, а розслідування проводилось потерпілим.

Однак у XVIII столітті спеціальна посада «розищика» була запроваджена, щоб забезпечити ефективне досудове слідство. Основна стадія суду була досить розвинена і нагадувала теперішній процес, а апеляційна інстанція переглядала рішення на основі апеляційної скарги. Суди проводили виконання рішень, а також була можливість відновити провадження по справі. Система захисту включала адвокатів, які повинні були повідомляти суд про неможливість з'явитися на засідання [5, с. 39].

Гетьманщина розвивалась і формувала вітчизняну правову систему, але ліквідація української державності зупинила ці процеси і спричинила наслідки для кримінального процесу, які притаманні для всієї російської імперії. Важливо зазначити, що на той час це була досить розвинена та важлива галузь вітчизняного права, що знайшло своє відображення у сьогоденні.

Отже, історична форма кримінально-процесуального права на теренах України в часи Гетьманщини була сформована на основі синтезу українського звичаєвого права, Руської Правди та нормативних актів Польського королівства і Великого князівства Литовського. Подальший розвиток кримінально-процесуального права ґрунтується на універсалах гетьманів та полковників, переробках Магдебурзького права. Проте в подальшому, під тиском російської форми судочинства, кримінально-процесуальне право Гетьманщини починає занепадати та переходити від змагального до інквізиційного процесу.

Література

1. Тома М. Г. Историчний виклад розвитку професійної злочинної діяльності на теренах України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 316–321.
2. Курило М. П. Историчні передумови та особливості становлення цивільного процесуального права в Україні та світі. *Форум права*. 2013. № 1. С. 557–566. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_94
3. Сиза Н. П. Суд і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 19 с.
4. Слинько Д. В. Розвиток процесуального права на Українських землях у середині XVII–кінці XVIII століття. *Теоретичні питання юриспруденції і проблеми правозастосування: виклики XXI століття*: тези доп. учасників IV Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 лист. 2020 р.). Харків, 2020. С. 33–36.
5. Стецюк Б. Р. Процесуальне право в Україні: тисяча років історії (X ст. – 20-ті рр. XX ст.). Харків, 2013. 560 с.

СЮР Наталія

Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3,
кандидат юридичних наук

ФАРІНЯК Роман

Донецький державний університет внутрішніх справ,
здобувач ступеня вищої освіти факультету №2

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ТА НАДАННЯ ПОСЛУГ, ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Виконавча влада в Україні зазнає перетворень завдяки процесу діджиталізації. Цей процес передбачає використання сучасних інформаційних технологій для покращення процесів управління державою та надання послуг громадянам.

Результатом цієї трансформації є покращення ефективності та прозорості в роботі виконавчої влади, що сприяє ефективному управлінню державними справами.

Одним з прикладів успішної діджиталізації є впровадження електронної системи декларування майнового стану посадових осіб. Ця система дозволяє посадовим особам електронно подавати декларації про

свій майновий стан та отримувати інформацію про декларації інших посадових осіб. Зокрема, Національною агенцією з питань запобігання корупції тільки протягом 2022-23 років запроваджено низку он-лайн платформ: Платформа онлайн-навчання Офісу розбудови доброчесності; запуск Єдиного порталу для повідомлень викривачів; запуск он-лайн платформи моніторингу Антикорупційної стратегії та Державної програми з її виконання на 2020 – 2023 роки тощо [1].

Це забезпечує більшу прозорість та підвищує рівень довіри до владних структур. Крім того, діджиталізація сприяє збору та аналізу даних, що дозволяє уряду здійснювати більш об'єктивне прийняття рішень.

Інформаційні системи для моніторингу та аналізу соціально-економічного розвитку країни допомагають збирати та аналізувати дані про різні аспекти життя країни, такі як економіка, охорона здоров'я, освіта та інші. Це дозволяє зробити обґрунтовані та ефективні рішення для покращення розвитку країни.

Інтеграція цифрових технологій в роботу виконавчої влади також сприяє покращенню комунікації та взаємодії з громадянами. Запровадження онлайн-платформ та електронних сервісів дозволяє громадянам звертатися до державних органів безпосередньо через Інтернет, що зменшує бюрократичні перешкоди та робить процес отримання послуг швидшим та зручнішим. Однією із провідних інституцій в нашій державі є Міністерство цифрової трансформації України. Зокрема, Міністерством запущено низку проєктів: Дія, Дія.Цифрова освіта, Дія.Бізнес; Безпека дітей в Інтернеті; Е-резидентство; Дія.City; Євроінтеграція; Ноутбук кожному вчителю; Віртуальні активи; Дія.Центр тощо [2].

Крім того, використання електронних систем звітності та моніторингу сприяє більш ефективному контролю за виконанням законодавства та програм управління.

Завдяки автоматизації процесів збору та аналізу даних, уряд може оперативніше отримувати інформацію про виконання різних програм та проєктів, що дозволяє вчасно реагувати на відхилення та впроваджувати коригуючі заходи.

Діджиталізація також сприяє підвищенню рівня кваліфікації посадових осіб та розвитку їхніх професійних навичок.

Широке впровадження цифрових технологій вимагає від урядовців оволодіння новими комп'ютерними програмами та інструментами, що стимулює їхнє постійне самовдосконалення та навчання. Покращення кваліфікації посадових осіб сприяє ефективнішому використанню цифрових рішень та забезпечує кращу якість управління державою.

Діджиталізація виконавчої влади в Україні також сприяє зниженню корупції та підвищенню прозорості в державних процесах. Впровадження електронних систем та онлайн-платформ для взаємодії з громадянами та бізнесом дозволяє зменшити можливості для недобросовісних дій та необгрунтованого впливу. Цифрові рішення забезпечують автоматичну фіксацію та збереження даних, що ускладнює можливість їхньої підробки або втрати.

Крім того, діджиталізація системи управління виконавчої влади сприяє забезпеченню ефективного використання ресурсів та оптимізації бюджетних витрат. За допомогою електронних систем автоматизуються процеси, зменшується кількість рутинних операцій та скоротити витрати на папір, друк та інші матеріальні ресурси. Це дозволяє використовувати бюджетні кошти більш ефективно та спрямовувати їх на розвиток країни та територіальних громад.

Уряд також може використовувати цифрові інструменти для залучення громадськості до управління державними справами. Електронні платформи та механізми збору громадської думки дозволяють громадянам брати активну участь у процесах прийняття рішень та висловлювати свої пропозиції та побажання. Це сприяє більшому врахуванню інтересів громадян у процесі управління та підвищує рівень довіри до владних органів. Громадськість має можливість бути ближче до прийняття рішень та контролювати їх виконання, що сприяє більшій відкритості та відповідальності влади перед громадянами.

Крім того, діджиталізація виконавчої влади сприяє забезпеченню швидкого доступу до інформації. За допомогою електронних платформ та систем, громадяни можуть отримувати актуальну інформацію про діяльність уряду, програми та послуги. Це допомагає зменшити бар'єри інформаційного доступу та сприяє більшому розумінню та свідомому включенню громадян у державні процеси.

Однак, важливо врахувати, що для органів виконавчої влади діджиталізація також створює нові виклики та ризики. Зокрема, необхідно забезпечити кібербезпеку та захист персональних даних громадян. Відкритість електронних систем також може сприяти поширенню дезінформації та кіберманіпуляціям. Тому важливо розробляти та впроваджувати ефективні заходи забезпечення кібербезпеки, інформувати та просувати освітні проекти спрямовані на формування інформаційної грамотності громадян щодо цифрових загроз та кібербезпеки.

Крім того, необхідно забезпечити рівний доступ до цифрових технологій і електронних сервісів для всіх верств населення, включаючи людей похилого віку та з обмеженими можливостями. Одним із ключових принципів у сучасному інформаційному (цифровому) світі є забезпечення

права на інформацію, яке досить широке і багатогранне за своїм змістом. В останні роки одним із принципів

А також, діджиталізація виконавчої влади потребує постійного оновлення технологій та інфраструктури. Це означає, що уряд повинен вкладати ресурси у покращення інформаційних систем, навчання персоналу та розробку нових цифрових рішень. Також необхідно забезпечити сумісність та інтеграцію різних інформаційних систем, що використовуються в різних галузях виконавчої влади, для забезпечення ефективного обміну даними та координації роботи.

Таким чином, діджиталізація виконавчої влади в Україні є важливим кроком у розвитку сучасного державного управління. Вона сприяє покращенню ефективності та прозорості в роботі виконавчої влади, зниженню рівня корупції, підвищенню взаємодії з громадянами та забезпеченню кращого використання ресурсів. Проте, необхідно пильно враховувати потенційні ризики та забезпечувати необхідні заходи для їхнього управління.

Література

1. Цифрова трансформація. Веб-сайт НАЗК. – URL: <https://nazk.gov.ua/uk/tsyfrova-transformatsiya-nazk/>.
2. Проєкти Мінцифри. Веб-сайт Міністерство цифрової трансформації України. – URL: <https://thedigital.gov.ua/projects>.

СУПРУН Володимир

Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3,
кандидат юридичних наук

КОСИК Еліна

Донецький державний університет внутрішніх справ,
здобувачка ступеня вищої освіти факультету №1

ФОРМУВАННЯ ВИЩОГО АНТИКОРУПЦІЙНОГО СУДУ В УКРАЇНІ: РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ

Як слушно зазначається фахівцями, в Україні тривалий час не існувало ефективної стратегії боротьби з корупцією, що ускладнювало налагодження дієвого механізму її подолання [5, ст.110].

Актуальним питанням є дослідження передумов створення та процедури формування Вищого антикорупційного суду, функціонування

антикорупційного суду в Україні. Формування нормативно-правової бази, що визначає діяльність суду.

Мета роботи дослідження передумов створення, обрання моделі та запровадження антикорупційного суду в Україні.

Питання запровадження та функціонування спеціалізованих антикорупційних судових органів знайшли відображення в роботах значної плеяди дослідників, із числа яких слід виокремити: А. М. Білецьку, В.В. Кондрича, Д. В. Малетова та інших.

Формування вищого антикорупційного суду в Україні сталося внаслідок низки історичних передумов, включаючи необхідність зміни судової системи в контексті реформування держави та децентралізації влади, а також підтримку з боку міжнародних партнерів України. Однією із ключових у цьому процесі стало підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС [3].

Враховуючи неналежний стан правосуддя в державі, Верховною Радою України прийнято низку законів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності та відновлення суспільної довіри до основних інститутів судової системи. До них відносять закони України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08.04.2014 р. [5] та «Про забезпечення права на справедливий суд» від 24.02.2015 р. [5, ст.2].

Згідно з Декларацією про реформування системи правосуддя, підписаною Президентом України у 2014 році, передбачалося створення спеціалізованих судів, зокрема антикорупційного, для боротьби зі злочинами в сфері корупції. Проте, тільки у червні 2017 року було ухвалено закон про вищий антикорупційний суд, що став відповіддю на вимоги української громадськості та міжнародної спільноти [1]

Формування вищого антикорупційного суду також пов'язане зі змінами в судовій системі, які відбулися після Революції Гідності. У 2016 році було прийнято закон «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)», який передбачав механізми децентралізації влади та переведення владних повноважень з центральної на місцеву владу, а також створення нової системи правосуддя з метою надання судової влади громадянам та забезпечення незалежності судів від владних структур [2]

На формування вищого антикорупційного суду в Україні впливала також діяльність міжнародних організацій, зокрема Європейського Союзу та МВФ. Держави-члени ЄС та міжнародні інституції закликали Україну до посилення боротьби з корупцією та створення спеціалізованого суду для розгляду корупційних справ. Угода про асоціацію між Україною та ЄС містить ряд вимог щодо зміцнення боротьби з корупцією та забезпечення незалежності судів [3].

Важливим етапом у формуванні вищого антикорупційного суду в Україні став підбір кандидатів на посади суддів. У липні 2017 року Конкурсна комісія для відбору суддів Антикорупційного суду була затверджена та розпочала роботу. Цей процес став перший крок у формуванні суду, який мав бути незалежним, прозорим та здатним ефективно боротися з корупцією [4].

Висновки. Становлення антикорупційної судової інституції в країні обгрунтоване тим, що судова система неефективно здійснювала свої функції щодо розгляду справ якістосувалися високопосадових осіб.

Питання статусу та організаційної структури антикорупційного суду було предметом тривалих дискусій серед українського політикуму та експертного середовища. Суперечки щодо запровадження ВАКС продовжують тривати й після прийняття відповідного закону та початку діяльності суду, свідченням чого є намагання окремих політичних сил довести невідповідність Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» у Конституційному Суді України [5, ст.114].

Формування Вищого антикорупційного суду в Україні – це складний процес, який відбувався на фоні реформування судової системи та боротьби з корупцією у країні. Неприятливі умови, в яких формується суд, збройна агресія Російської Федерації проти України у 2022 році, становлять значні виклики не тільки перед суддівським корпусом Вищого антикорупційного суду в Україні, але і його апаратом. Адже від практичної роботи суду залежатиме його репутація та авторитет у суспільстві та міжнародній спільноті.

Література

1. Про вищий антикорупційний суд: Закон України від 07.06.2017 року №1983-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-19>.
2. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 року №1401-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>.
3. Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії та їхніми державами-членами, з іншого боку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
4. Постанова Конкурсної комісії з відбору суддів Антикорупційного суду від 12.07.2017 року №5. URL: <https://concor.org.ua/storage/app/media/uploaded-files>.
5. Кондрич В.В. Антикорупційний суд в Україні історичні передумови обрання моделі та запровадження Вчені записки ТНУ імені В.І.

ТАРАНОВСЬКА Альона

Донецький державний університет внутрішніх справ,
аспірантка кафедри соціально-гуманітарних та
загальноправових дисциплін

КОНЦЕПЦІЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ В ПАРАДИГМІ МУСУЛЬМАНСЬКОЇ РЕЛІГІЙНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ: ДОКТРИНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Досить тривалий час у предметному колі наукових інтересів не лише зарубіжних, але й вітчизняних правознавців, перебуває дискусійне питання щодо захисту прав та свобод людини в релігійно-правових системах, переважно мова йде саме про відповідний стан речей в країнах з мусульманською релігійно-правовою системою. Сучасна актуальність та дослідницький інтерес до визначеної теми пояснюється тим, що іслам, як авраамічна монотеїстична релігія, що покладена в основу мусульманської релігійно-правової системи, стрімко поширюється світом і фундаментально впливає на увесь спектр суспільно-політичного життя тих держав, де є панівною релігійною доктриною, а також, на архітектуру міжнародних відносин загалом.

Доречно розпочати з того, що відомий нам концепт прав та свобод людини, який закріплено у міжнародно-правових актах після Другої світової війни є здебільшого напрацюванням західної доктрини права, отже, є цілком органічним для англо-саксонської та романо-германської системи права. Щодо визначення та сприйняття цього концепту у межах мусульманської релігійно-правової системи одразу постає низка питань, які мають у певній мірі екзистенціональний характер та потребують обговорення науковцями з подальшим вирішенням окресленої проблематики.

Не зважаючи на активний процес демократизації мусульманського Сходу, розпочатий у 70-х роках ХХ століття, де універсалізація прав та свобод людини і механізм їх захисту були пріоритетним напрямом, на початок ХХІ ст. міжнародній політико-правовій спільноті так і не вдалось виробити повноцінну універсальну та дієву концепцію прав та свобод людини як на міжнародному рівні, так і на регіональному – зокрема в країнах з мусульманською релігійно-правовою системою. Чому й досі вчені-правники дискутують з цього питання? Пропонуємо розглянути визначену проблематику під цивілізаційним

кутом, оскільки у широкому розумінні правова система інтерпретується як результат правової еволюції конкретного соціуму, цивілізаційне надбання, сформоване за час історичного розвитку конкретного суспільства.

Концепція прав та свобод людини, як визнаний стандарт, була, в першу чергу, запроваджена і санкціонована провідними державами світу після жаху Другої світової війни, й для другої половини ХХ ст. виступала цілком оптимальною гарантією безпеки людства до певного часу, адже світ постійно видозмінюється, а з ним зазнають перетворень і суспільні відносини. Ключовим моментом було те, що від концепту прав та свобод людини вимагалось стати універсальним елементом в правових системах різних країн; різних - з точки зору їх історико-цивілізаційного досвіду.

В теорії юриспруденції стверджується думка про те, що правова система апіорі не може бути сталою категорією, оскільки являє собою багатоаспектний та динамічний правовий феномен.

Мусульманська релігійно-правова система, як і будь-яка інша правова система, є унікальним та багатограним цивілізаційним здобутком конкретного суспільства, що сповідує іслам. На цій тезі варто звернути увагу, що не лише в культурології та геополітиці, але й в юридичній науці не можливо не враховувати поняття дихотомії «захід-схід», що безпосередньо вказує на деякі фундаментальні відмінності між правовими системами західного та східного типу та, як наслідок, заважає виробити єдину концепцію прав та свобод людини з метою використання її у якості універсального інструментарію захисту людської особистості. Загальноприйнято вважати, що в центрі вищезазначеної категорії перебуває антогонізм, протистояння, боротьба між ліберально-правовими принципами Заходу та авторитарно-традиційним суспільно-політичним ладом Сходу. Цікаво, що чіткий географічний розподіл в цій дихотомії відсутній впринципі, та має виключно цивілізаційний характер. Наприклад, ісламські країни, незалежно від їх локації, прийнято класифікувати як «Схід», хоча в Європі вже зараз є регіони з мусульманською більшістю, що зовсім не вписуються у категорію «Захід». Крім того, доречно зауважити, що кількість мусульман у Західній Європі, стрімко збільшується, що підтверджується статистичними даними провідних світових інституцій з демографії та суспільних тенденцій, наприклад, згідно з інформацією Дослідницького центру П'ю у Вашингтоні кількість християн та мусульман у світі зрівняється до 2070 року. [1]

Саме тому дослідження статусу людської особистості в ісламській культурі є надзвичайно важливим у майбутньому, адже права та свободи людини нерозривно пов'язані з місцем, яке займає людина в системі цінностей конкретного соціуму, її роллю в ньому та обов'язками,

які покладені на неї суспільством. Щодо останнього, то без обов'язків людини не лише перед іншими, але й перед Всевишнім, не виявляється можливим уявити існування мусульманської релігійно-правової системи.

Р. Давид підкреслював, що мусульманське право засноване на первинній ідеї обов'язків, які позбавлені імперативного характеру, а навпаки, надають людині простір для можливих ініціатив. [2, с. 150]

Й. Шахт, наприклад, наполягав на тому, що мусульманське право, з одного боку, є системою релігійних обов'язків, з іншого – має яскраво виражений приватний, індивідуалістичний характер, що в результаті являє собою суму персональних привілеїв та індивідуальних обов'язків. [2, с. 150]

Отже, поняття «обов'язків» є центральним для мусульманської релігійно-правової системи.

Проаналізувавши норми міжнародно-правових актів, що були легітимізовані, починаючи з 1948 року й дотепер, основоположними принципами концепції прав та свобод людини стали свобода та рівність; центральними категоріями, на яких ґрунтується загалом мусульманська релігійно-правова система, виступають богобоязливність та справедливність.

Отже, універсалізація та глобалізація в питаннях прав та свобод людини неминуче зіштовхнулася би з вищезгаданою дихотомією «захід-схід», саме на цей аспект звертав увагу Б. Льюїс. Він писав про те, що проблем з принципом рівності на території арабського Сходу, по суті, не виникало ще з часів зародження ісламу (з VII ст.н.е.), чого не можна сказати про кастову систему Індії та християнську Західну Європу тих часів. Іслам дійсно вимагав рівності та вдало цей принцип забезпечував в реальних тогочасних умовах суспільно-економічного ладу. В Корані закріплено три випадки, коли принцип рівності не діє: він не розповсюджувався на рабів, жінок та іновірців. Попри це не варто забувати, що в США до кінця XIX ст. звичайною практикою було вважати вільними та рівними виключно «білих» чоловіків протестантського віросповідання. З історичних джерел можна зробити висновок, що до початку XX ст. людина незнатного походження та без величезних статків мала більше можливостей досягти успіху в житті на мусульманському Сході, ніж у межах християнського світу, включаючи США та постреволюційну Францію [3]

З приводу категорії «свобода», що взагалі є поширеною у межах західних правових систем та, як наслідок, досить часто застосовується у межах концепції прав та свобод людини, то доречно звернутись до вислову шейха Ріфаа Рафі ат-Тахтаві про те, що під «свободою» європейці розуміють те, що мусульмани тлумачать як «справедливість» [3] Ісламське трактування «справедливості», окрім теологічного аспекту, де відповіді

необхідно шукати в Корані та Суні, нерозривно пов'язано з владою, повноваженнями правителя, відносинами влади та підпорядкування, та має глибинне коріння, що проросло в усі сфери суспільного життя мусульман. Крім того, мусульманська релігійно-правова система характеризується виключним традиціоналізмом, що також відіграє вагомую роль в «імплементатії» концепту прав та свобод людини універсального західного зразка до консервативної мусульманської релігійно-правової системи.

Не зважаючи на те, що більшість мусульманських держав визнали та нормативно закріпили на законодавчому рівні права та свободи людини, ставлення ісламського суспільства до них залишається вкрай складним і неоднозначним, що пояснюється тим, що іслам це не просто релігійна доктрина, це спосіб життя для його вірян. Таким чином, не дивлячись на те, що державно-правові системи різних мусульманських країн відрізняються за ступенем та формою впливу на них з боку ісламської релігійно-правової доктрини, питання щодо прав та свобод людини, у світському їх розумінні, все одно розглядається скрізь призму Корану та Суні, як першоджерел мусульманської релігійно-правової системи. Отже, релігійно-етичні основи, не дивлячись ні на що, продовжують відігравати важливу роль в осмисленні мусульманським суспільством західної концепції прав та свобод людини, що необхідно враховувати як вченим, так і юристам-практикам.

Література

1. А.Анан'євський. Число християн і мусульман – дослідження. 04.04.2015. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/chislo-musulman-i-hristiyan-u-sviti-zrivnyayetsya-do-2050-roku-doslidzhennya-168772>. 22.04.2023.
2. Л.Сюкіяйнен. Права людини в діалозі ісламської та західної правових культур. Росія та мусульманський світ, 2013. С.149-174.
3. Б.Люїс. Свобода та справедливість на сьогоднішньому Близькому Сході. Росія в глобальній політиці, №3. 2005. URL: <https://globalaffairs.ru/articles/svoboda-i-spravedlivost-nasegodnyashnem-blichnem-vostoke/>. 22.04.2023.

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ МІСТ ГАЛИЧИНИ У СКЛАДІ АВСТРІЙСЬКОЇ ІМПЕРІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ.

У сучасних умовах воєнного стану актуальною проблемою є здійснення першочергових заходів реформування сфери містобудівної діяльності в Україні, яка охоплює проектування та управління процесами реалізації заходів, що визначають формування і розвиток функціональної та архітектурно-планувальної структури населених місць й районів згідно з демографічними, соціальними, економічними вимогами та природно-екологічними умовами тощо. Фахівці з сфери містобудівної діяльності вбачають один із шляхів розв'язання цієї проблеми у вивченні та використанні в українському законодавстві зарубіжного досвіду містобудівної діяльності.

Як відомо, внаслідок першого поділу Речі Посполитої у 1772 р., здійсненого Австрією, Пруссією і Росією, до складу Австрійської імперії відійшла Галичина, та частина польських земель, що утворили окремий коронний край – Королівство Галичини і Лодомерії.

Галичина, як український історико-географічний регіон, сформувалася на основі Галицького князівства – пізніше Руського і почасті Белзького воєводств, які входили до складу Королівства Польського (від 1569 р. – Речі Посполитої). Руське воєводство складалося із п'яти земель: Львівської (центр – Львів), Галицької (Галич), Перемишльської (Перемишль), Сяноцької (Сянок), Холмської (Холм). Белзьке воєводство було найменшою адміністративно-територіальною одиницею [1, с. 123]. У результаті першого поділу Речі Посполитої останньої третини ХVІІІ ст. ця територія опинилася під владою австрійських Габсбургів [2, с. 19].

У Королівстві Галичини і Лодомерії австрійська влада штучно об'єднала етнічні українські землі з частиною польських. Паралельно із цією офіційною назвою в українській історико-правовій літературі здебільшого використовують термін «Галичина» [3, с. 127-135]. Польські дослідники воліють послуговуватися іншими термінами, вважаючи термін «Галичина» нав'язаним австрійською владою [4, с. 3].

Правовий статус міст Галичини історично регулювався 1) руським правом (*ius Rutenicum*); 2) польським правом (*ius Polonicum*); 3) волоським правом (*ius Yalachicum*); 4) німецьким правом (*ius Theutonicum*) [5, с. 417]. Руське право було домінуючим до ХІV ст. включно, допоки українські землі Галичини не потрапили під

владу Польщі й польське право не стало переважаючим. З кінця XIV ст. внаслідок проникнення на карпатські території волоських поселенців виникали населені пункти за дещо іншими правовими нормами. Нарешті, у XIII–XVI ст. Центральну та Східну Європу охопила колонізація за німецьким правом. *Магдебурзьке право* (Jus Theutonicum Magdeburgense) – це середньовічне міське право, за яким міста звільнялись або частково звільнялись від королівської адміністрації (королівські міста) або влади пана/феодала (приватні) [6, с. 4].

Як відзначає львівський професор Микола Кобилецький, «на українських землях діяли три різноманітні моделі магдебурзького права. Перша модель функціонувала на західноукраїнських землях, де воно почало поширюватися ще у Галицько-Волинській державі і реалізувалося за посередництвом німецьких колоністів. Правовий устрій західноукраїнських міст був найбільш наближеним до устрою німецьких, польських та інших європейських міст. Тут керівником міст були бургомістри, яких по чергово обирали з-поміж радників. Інша модель діяла у місті Києві та інших українських містах, що перебували у складі Великого князівства Литовського, а пізніше Речі Посполитої. Тут керівниками міст були війти, які виконували адміністративні та судові повноваження. Третя модель міського самоврядування функціонувала у містах Гетьманщини. Тут також поряд із джерелами магдебурзького права і Саксонського Зерцала використовували Литовські Статути, українське звичаєве право та нормативно-правові акти органів влади Гетьманщини» [7, с. 16-17].

У Галичині понад 400 міст і сіл володіли магдебурзьким правом. Міщани, які жили на магдебурзькому праві, вважалися вільними. Магдебурзьке право своїм привілеєм надавав польський король, який засвідчував, вказане місто/містечко звільнялось не лише від судової, але й від виконавчої влади власника, на землях якого воно розташовувалось [8, с. 17]. Водночас, містян звільняли від усіх повинностей на користь власника. Вони отримували право будувати ратушу з годинником, спорудити у містах, куди приїжджали багато купців, гостинний двір [9, с. 11-19].

Колонізація за німецьким правом здійснювалася за окремими *договорами*, що визначали обсяг прав і свобод колоністів, укладених між землевласником і групою поселенців в особі засновника [10, с. 76]. Переселенці приносили з собою новий закон про поселення, який пізніше розвинувся в правову систему під назвою німецьке право, включно із західними принципами заснування нових сіл і міст, ефективнішою системою землеробства та новими техніками в ремеслах і торгівлі. У сільській місцевості колонізація за німецьким правом набувала форму переважно компактного поселення (будинки попри вулицю, «квадратні»

села). Поява німецьких поселенців призвела до міської та політичної реконструкції старих поселень, пов'язаних із городищами, і до заснування абсолютно нових міст, які були центрами нових поселень (іноді пов'язаних з розробкою родовищ корисних копалин) або місцевими ринками для реформованих старих поселень [11, с. 235].

Міста будували за визначеним планом, центральною точкою якого була ринкова площа (квартал, призначений для громадських і комерційних цілей), з прилеглою церквою і кладовищем (квартал, призначений для релігійних цілей) і перпендикулярною мережею вулиць і стін, що оточували місто. Прагнення посилити політичну роль міст спричинив конфлікт з монархією, що закінчилося суворим підпорядкуванням міст королівській владі; в результаті вони повільно втрачали своє політичне, а з часом й економічне значення [12, с. 18].

Кодифіковане у багатьох місцевих різновидах німецьке право зберегло загальні елементи, що визначали право на особисту свободу поселенців; право успадковувати, володіти та розпоряджатися землею за умови виконання договірних зобов'язань; судова автономія у формі суду народних засідателів під головуванням сільського голови (у містах – бургомистра), заснована на правових звичаях (також на кодифікованому праві), принесених з Німеччини; правові відмінності призвели до відмінностей у звичаях, що панували в окремих містах (магдебурзьке та любекське право з варіаціями), а також між містами та селами. Колонізація за німецьким правом значною мірою сприяла економічному, соціальному та цивілізаційному розвитку Центрально-Східної Європи. Проте вже у XVII–XVIII ст. спостерігаємо занепад міст на магдебурзькому праві, що стало результатом соціально-економічного і політичного упадку Речі Посполитої [13, с. 13].

Поширення нового закону серед місцевого населення призвело до регулювання старих поселень за зразком нових міст/сіл, заснованих на німецькому праві. Потреба в поселеннях, які могли бути поселені на раніше необроблених землях, не покривалася внутрішньою колонізацією. У цій ситуації для швидшого розвитку маєтків і отримання більших доходів вдалися до практики залучення поселенців переважно з Німеччини [14, с. 231]. Німецькі селяни шукали кращих можливостей для життя на землях Центральної та Східної Європи, ніж ті, які вони мали на батьківщині. Тому власники, розселяючи їх на своїх землях, повинні були створити для них привабливі умови. Колонізація за німецьким правом призвела до значного збільшення щільності населення, реконструкції старих міських поселень, створення абсолютно нових міст [15, с. 232]. Варто зауважити, що за магдебурзьким правом у Львові передбачалося, що «якщо під час пожежі або коли несподівано спалахне вогонь, і будинок якогось міщанина вищезгаданого міста буде зруйнований або

пошкоджений, міщани-сусіди, що живуть в цій частині (міста) і кварталі, куди також вогонь може сягнути, повинні допомгти та надати підтримку при відновленні та відбудові цього пошкодженого будинку» [16].

Переведення міст/сіл на магдебурзьке право призвело до впровадження у повсякденне життя поселення нові правові та суспільно-економічні атрибути. Забудова міст за магдебурзьким правом відбувалася навколо ринкової площі; решта міського простору заповнювалася поступово вздовж вулиць, розташованих у межах міста. Перехрестя вулиць разом із площею посередині стало обов'язковим каноном XVII ст. Принципи регулярного містобудування Східної Галичини XVII–XVIII ст. полягали в укріпленні меж міського простору, його поділі, регламентації та підпорядкуванні контуру території міста вимогам оборони. Головна міська площа – ринок – мала форму квадрата чи прямокутника [17, с. 206].

У середньовічних і ранньомодерних містах Галичини існувала *цехова система*, відповідно до якої ремісники однієї професії творили корпоративні спілки, володіли певними правами і обов'язками. Цех будівельників у Львові бере свій початок 1572 р. Він включав, крім майстрів-мулярів, каменярів, різьбярів, теслярів і штукатурів [18, арк. 10-12]. Статут передбачав погодження проведення будівельних робіт й застерігав, щоби будівля одного господаря не заважала сусідам. Кожен майстер зобов'язувався ретельно стежити за межами не тільки сусідів, але й громадських доріг і вулиць. Він повинен був подбати, щоб нікому не було завдано жодної шкоди. Цікаво, що майстер повинен був задовольнятися однією роботою або максимум двома, і не міг братися за третю роботу, поки не впорасться з попередніми. У разі порушення був передбачений штраф такому майстру-будівельнику. Навчання будівельної справи (мулярства) при цеху мало тривати щонайменше три роки, а підготовка каменяра – чотири роки. Статут цеху будівельників передбачав також розпорядок дня. Майстер зі своїми помічниками мав вийти на роботу на світанку, як тільки відчинилися брами міста. Передбачався вільний час на сніданок (одна година), обід (одна година годин) і вечерю. Влітку не пізніше десятої години вечора майстер повинен був припинити роботу і відпустити додому своїх помічників [19, с. 19-20].

Станом на 1772 р. – час приєднання Галичини до Австрії – у Львові діяв будівельний цех. Згідно документів, першим цехмістром (керівником цеху) значився Юзеф Дубловський, другим – Антоній Міскевич; майстрами – Антоній Косинський, Ігнацій Яворський; бальцори: Марцін Левандовський, Єжи Шайнубер, Марцін Крупський, Павло Сендерович, Єнджей Осовський [20, с. 11]. Після підпорядкування цехів магистратам наприкінці XVIII ст. нагляд за будівництвом було передано державним органам влади. У Галичині патент Марії Терези від 9 травня 1778 р. запроваджував загальний цеховий порядок, ставлячи

будівельну діяльність у залежність від міської влади та підпорядковуючи його нагляду інспектора (колись цехового комісара), делегованого магістратом [21, с. 20-24]. І хоч цехове право гальмувало економічний розвиток міст, австрійська влада не скасувала його і на нових підприємств поширювалося цехове право [22, с. 7-27].

Таким чином, кількість міст/містечок в Галичині у складі Речі Посполитої була досить значною. Втім, міста у першій половині XVIII ст. переживали період стагнації, що стало результатом загального економічного занепаду і політичного хаосу в державі. Життя міст й окремих сіл регулювалося магдебурзьким правом – незалежно від приналежності населених пунктів (королівські, приватновласницькі). Магдебурзьке право передбачало спеціальні правила щодо земельного володіння, планування території та спорудження будинків. Зокрема, міста вели власні земельні кадастри та книги землеволодіння, які зберігалися в міській раді. Магдебурзьке право передбачало право міст встановлювати обмеження щодо розміру та форм будинків, їх відстані один від одного, а також вимагати дотримання певних правил щодо благоустрою території.

Література

1. Бойко І.Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349 – 1569 рр.). Львів : Видав. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2009. С.123.
2. Лозинський М. Українська Галичина – окремих коронний край! Львів: Друк і наклад партійної друкарні, 1915. 19 с.
3. Едер П. Реформи Йосифа II в Австрійській імперії та їхнє поширення у Галичині (1780–1790 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Випуск 61. С. 127-135.
4. Króliński K. Galicya od r. 1772 do naszych czasów. Stanisławów: Nakładem Jasielskiego, 1901. S. 3.
5. Sochaniewicz S. Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym i ekonomicznym w ziemi lwowskiej. Lwów: Nakładem towarzystwa naukowego, 1921. 417 s.
6. Гошко Т. Нариси з історії магдебурзького права в Україні (XVI – початок XVII ст.). Львів: Афіша, 2002. С. 4.
7. Кобилецький М. Магдебурзьке право в Україні. *Вроцлавсько-Львівський юридичний збірник*. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2019. Вип. 10. С. 16–17.
8. Tolwiński T. Urbanistyka. Tom I. Budowa miasta w przeszłości. Warszawa: Wydawnictwo Zakładu Urbanistyki Politechniki Warszawskiej, 1939. S. 17.

9. Бойко І. Застосування магдебурзького права у Галичині в складі Польського Королівства (1349–1569 рр.). *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Том 21(60). No 2. 2008 г. С. 11-19.
10. Continuatio edictorum et mandatorum universalium in Regnis Galicie et Lodomeriae [1781] emanatorum. Leopoli: Typis Josephi Piller, 1782. S. 76.
11. Sochaniewicz S. Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym i ekonomicznym w ziemi lwowskiej. Lwów: Nakładem towarzystwa naukowego, 1921. S. 235.
12. Krasnowolski B. Urbanistyczno-architektoniczne przekształcenia miast małopolskich od doby lokacyjnej po współczesność jako wyraz przeobrażeń funkcjonalnych. *Kultura i Polityka: zeszyty naukowe Wyższej Szkoły Europejskiej im. ks. Józefa Tischnera w Krakowie*. 2008. Nr 4. S. 18.
13. Bardach J. Miasta na prawie magdeburskim w Wielkim Księstwie Litewskim od schyłku XIV do połowy XVII stulecia. *Kwartalnik Historyczny*. 1980. R. 87. nr 1. S. 22.
14. Sochaniewicz S. Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym i ekonomicznym w ziemi lwowskiej. Lwów: Nakładem towarzystwa naukowego, 1921. S. 231.
15. Sochaniewicz S. Wójtostwa i sołtystwa pod względem prawnym i ekonomicznym w ziemi lwowskiej. Lwów: Nakładem towarzystwa naukowego, 1921. S. 232.
16. Магдебурзьке право у Львові, доступно 17 березня 2023 р., URL: <https://mdp.org.ua/istoriya/mahdeburzke-pravo-u-lvovi/> (дата звернення: 23.04.2023).
17. Petryszyn H. Historyczna sieć miast Galicji wschodniej a zagadnienia współczesne. *TeKa Komisji Architektury, Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych*. 2006. S. 206.
18. ЦДАУЛ, ф. 52, оп. 2, спр. 966 (Книга запису протоколів засідань цеху будівельників, 1582–1879). 395 арк.
19. Kowalczuk M. Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich (do roku 1772). Lwów: Nakładem Stowarzyszenia Budowniczych we Lwowie, 1927. 90 s.
20. Kowalczuk M. Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich (do roku 1772). Lwów: Nakładem Stowarzyszenia Budowniczych we Lwowie, 1927. S. 11.
21. Kowalczuk M. Cech budowniczy we Lwowie za czasów polskich (do roku 1772). Lwów: Nakładem Stowarzyszenia Budowniczych we Lwowie, 1927. S. 20–24.

ТЕРЛЮК Іван

Національний університет «Львівська політехніка»,
Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної
освіти, доцент кафедри теорії права та конституціоналізму,
доктор юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГОЗВИЧАЄВОГО ПРАВА В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ТА АВСТРІЙСЬКОЇ (АВСТРО- УГОРСЬКОЇ) ІМПЕРІЇ

1. Зазначену у заголовку проблему оцінюємо, як пошук своєрідних «компенсаційних заміників» втраченим національним державно-правовим інституціям у нових геополітичних умовах – поділу між двома імперіями українських етнічних земель.

2. Природа і специфіка українського звичаєвого права досить добре вивчені різними поколіннями українських науковців. В дослідженнях сучасних істориків й істориків права – М. Бедрія, І. Верховцевої, О. Головка, Ю. Гошка, М. Гримич, І. Грозовського, О. Івановської, О. Коросташова, І. Усенка та ін. – визначено суть й окреслено роль звичаєвого права у правовій системі українського народу, а також вироблено основні засади періодизації українського національного права, а, отже, загалом, підтверджено самотність української правової культури, іманентність її ціннісних констант ментальності народу.

Так, М. Гримич, окреслюючи іманентні риси української ментальності на прикладі звичаєвого цивільного права українців ХІХ – початку ХХ ст., фактично показала походження його норм – чи не усі вони «родом» з попереднього, козацького періоду, підкреслюють індивідуальність й повагу до особистості, толерують потяг до суспільної та особистісної свободи. Йдеться, зокрема, про право вільної заїмки земель або набування первинної власності на землю внаслідок її сільськогосподарського освоєння. Дослідниця наголошує тут на живучості народної правосвідомості – селяни, предки яких здобули землю за правом першої заїмки, мали цілком конкретні правові стереотипи щодо своїх прав на ці землі.

Проте генеральною ознакою української звичаєво-правової культури, на її думку, є подільність земельних наділів українців. Ця особливість українців «зачіпає не лише суто економічну сферу, а й

систему сімейних відносин, українську ментальність взагалі». Тяжіння українців до індивідуальних, навіть сімейних форм буття, виявлялося в особливій неприязні до общинного (земельного і громадського) упорядкування, до великих патріархальних форм сімей. «Подільність сімейств і подільність наділів – взаємопов'язані явища». Адже відхід молоді сім'ї на окреме господарство насправді зобов'язував до більшої відповідальності та самостійності членів сім'ї, й одразу підвищував статус як чоловіка, так і жінки. Вищий статус чоловіка у сільській громаді проявлявся в тому, що він відразу сам отримував право голосу при вирішенні загально-громадських справ (на відміну від представництва від великих патріархальних сімей). Так само жінка отримувала вищий статус, але в сім'ї, оскільки саме тут їй доводилося приймати багато важливих рішень [1, с. 445-446].

3. У підтвердження висновків вказаної дослідниці добре лягають слова І. Петрункевича, мирового судді й політичного діяча Російської імперії останнього десятиріччя її існування. Він у своїх спогадах серед іншого, окреслюючи головні етнопсихологічні риси українства, підкреслював, що українець (в тексті – малорос – *I.T.*) понад усе індивідуаліст. Він зі всіх сторін огорожує свій двір, як свою фортецю. Щоправда остання зовні слабко укріплена, але внутрішньо, у його емоціях – неприступна. Ніякими засобами зваблення чи покарання малороса неможливо трансформувати в соціаліста-радикала. Він категорично не сприймає общини і навіть не допускає найменшого утручання в його господарські справи, натомість *визнає «громаду», тобто зібрання «громадян», як раду* (курсив наш – *I.T.*) (...) по всіх (...) питаннях, які не стосуються його особистих і господарчих справ» [2, с. 14].

4. Звісно, що така особливість української звичаєво-правової культури об'єктивно не могла бути проігнорована в процесі здійснення російсько-імперської правової політики. Зокрема, це виявилось в тому, що однією з головних ознак запізнілого російсько-імперського кодифікаційного процесу в Україні, стало урахування місцевих особливостей правовідносин, значною мірою основаних на українській звичаєво-правовій культурі.

«Українська давнина» у вигляді окремих спеціальних норм зберіглася у сфері цивільно-правових відносин, і мала регіональний характер – стосувалися передовсім території колишньої Гетьманщини (Полтавської та Чернігівської губерній). Тут протягом усього XIX – початку XX ст. (за невеликими винятками) регулювання цивільно-правових відносин здійснювалося за т. зв. Особливими правилами - базувалися в основному на окремих постановках українського цивільного права попередньої доби, насамперед Литовському статуті та царському указі «Про введення в губерніях Чернігівській і Полтавській

загальних про судочинство законів імперії»(4 березня 1843 р.). Останній на території зазначених губерній дозволяв застосовувати лише внесені до Зводу законів Російської імперії норми місцевого права [3, с. 13].

Відтак норми, в яких виявлялися особливі ознаки у регулюванні правових відносин, зосереджувалися у Х томі Зводу законів Російської імперії, одного з важливих джерел цивільного права. Разом з тим, зазначимо, що не усі інститути цивільного законодавства у Полтавській та Чернігівській губерніях регулювалися на основі особливих правових настанов, а тільки деякі відносини між батьками й дітьми, питання опіки, договірні зобов'язання, право спадщини й власності [Докл. див.: 4, с. 264-269]. Себто, з нашого погляду, – ті, які через юридизацію майна спрямовувалися на забезпечення більшої індивідуальної свободи в порівнянні із загальноросійським регулюванням.

Варто погодитися з думкою О. Головка, що звичаєве право в імперський період стало головним соціально-нормативним середовищем буття українського права [5, с. 171]. Більш того, існує думка (С. Шелухін), що навіть попри запровадження загальноросійського права, на Наддніпрянщині позаминулого століття до 90 % українців жило за місцевим звичаєвим правом. А використання звичаєвого права в офіційних документах якщо не віталось, то, принаймні допускалося і у пореформений період. Зокрема, це допускав російський Статут цивільного судочинства (1864) у спадкових, родинних та земельних правовідносинах, щодо яких не було відповідного законодавчого регулювання. Пізніше застосування звичаєвого права стимулював закон від 12 липня 1889 р. «Про обов'язкове застосування звичаєвого права при судових розглядах селянських справ» [6, с. 233]. Окремі випадки застосування звичаєвого права мали місце навіть на початку ХХ століття. Це стосувалося вирішення питань, що пов'язувалися з користуванням господарськими пасовищами й лісами, а також декотрих аспектів регулювання шлюбних, спадкових і трудових відносин.

5. Що стосується західноукраїнських земель у складі імперської Австрії, то, звісно, правова система останньої, в порівнянні з Російською, перебувала на вищому рівні розвитку. Кодифікаційні процеси тут розпочалися фактично з початком ХVІІІ ст., проте чи не перший вагомий їх результат припадає на правління згаданої Марії-Терезії (т. зв. «Терезіанський кодекс») (CodexTheresianus, 1766 р.) за кілька років перед тією ж *ревіндікацією* (офіційний термін, яким у Габсбурзькій монархії з 1772 р. називали приєднання Галичини).

Вказана обставина сприяла системному поширенню австрійської імперської системи права в етнічно-українські регіони. А це, своєю чергою, означало юридичне обмеження дії місцевого (українського) звичаєвого права. Вже *Йосифінська книга законів* (Josefinisches

Gesetzbuch) забороняла використання категорії звичаєвого права, яке як джерело права було скасоване (1811) відповідним цісарським патентом.

Однак те, що австрійська влада не толерувала звичаєве право на українських етнічних теренах імперії, зовсім не свідчило, що його там не було. Більш того, згадана вище дослідниця М. Гримич довела, що незважаючи на зовнішні відмінності (австрійське та угорське право, польська правова традиція, використання відповідних мов у юридичній практиці), загальні риси звичаєво-правового інституту власності на західноукраїнських землях були загалом ідентичними з рештою території тогочасної України [1, с. 454].

То саме можемо відзначити щодо поширеності звичаєвого права. Скажімо, І. Франко, аналізуючи австрійське право, що діяло на українських землях на зламі ХІХ – ХХ ст., визначав тільки два його джерела: австрійський закон і місцеве звичаєве право - справедливе «народне почуття права». Правовий звичай він «розглядав не як фіксовану норму, а як *модель поведінки, яка відображає усвідомлення народу про праве і неправе*» [7, с. 18-19] (курсив наш – І.Т.).

Подібно до І. Франка, оцінював місце звичаєвого права у правовій системі імперії Габсбургів видатний правознавець Є. Ерліх. Як зазначав М. Никифорак, творець «школи живого права» твердив, що попри «одне-єдине, діюче в усій Австрії австрійське право (...) вже при поверховому спостереженні видно, що кожна (...) народність дотримується зовсім інших правових правил у всіх правових відносинах свого щоденного життя». На прикладі аналізу договірних відносин в буковинському селі, вчений дійшов висновку, що у правовому житті сільських громад застосовувалася тільки третина приписів чинного австрійського цивільного кодексу, решта – звичаєво-правові норми [8, с. 268-269].

Висновки. Характерною рисою українського звичаєвого права імперської доби вітчизняної історії було збереження іманентних рис української ментальності, що підкреслювали індивідуальність й повагу до особистості, толерували потяг до суспільної та особистісної свободи. Ця особливість української звичаєво-правової культури об'єктивно не могла бути проігнорована в процесі здійснення російсько-імперської правової політики. А вищий рівень політичного і правового розвитку Австрійської імперії офіційно сприяв юридичному обмеженню дії місцевого (українського) звичаєвого права, однак не його реальній поширеності в краї. Побутування звичаєвого права відповідно позначалося на моделях поведінки й формулах мислення українців, формуючи самотутні риси народної правосвідомості.

Література

1. Гримич М.В. Звичаєве цивільне право українців XIX – початку XX століття. К.: Арістей, 2006. 560 с.
2. Петрункевич И.И. Из записок общественногo деятеля: Воспоминания / Под ред. проф. А.А. Кизеветтера. Прага: [б. и.], 1934. 466 с.
3. Коросташов О. Особливості правового регулювання деяких суспільних відносин у Полтавській і Чернігівській губерніях у XIX столітті. *Право України*. 2000. № 1. С. 129-132.
4. Терлюк І. Я. Історія держави і права України: [навч. посіб.]. К.: Атіка, 2011. 944 с.
5. Головка О. Місце українського права у правових системах Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій. *Юридичний журнал Право України*. 2020. № 1. С. 159-179.
6. Правовий звичай як джерело українського права IX - XIX ст.: монографія / За ред. І.Б. Усенка. К.: Наукова думка, 2006. 280 с.
7. Бунчук О. Питання звичаєвого права в науковій спадщині Івана Франка. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2014. Nr. 6(10). С. 15-19.
8. Никифорак М.В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774-1918 рр.). Чернівці: Рута, 2004. 284 с.

ТИМОЩУК Наталія

Державний податковий університет,
здобувачка кафедри теоретико-правових дисциплін

ПРАВОВІДНОСИНИ ДЕРЖАВИ І ЦЕРКВИ В ЗАХІДНІЙ ЄВРОПІ В СЕРЕДНІ ВІКИ: КОНКУРУЮЧІ ЮРИСДИКЦІЇ

В сучасній історіографії твердження, що XIII століття започаткувало розвиток інституту національної держави є аксіоматичним. Проте треба пам'ятати, що 1) процес формування національних держав тільки но розпочався; 2) в деяких частинах Заходу (Німеччині, Італії, Польщі) панувала зворотня тенденція: влада передавалася з центру до сеньйорів (князів, герцогів) і комун; 3) національний суверенітет гальмувався претензіями на універсальну юрисдикцію як імперії, так і папства.

Імператорська влада спиралася на сталу традицію. Імператор Фрідріх II (1220-1250) стверджував, що Бог «поставив нас вище за королів і королівства». На практиці справи обстоюли дещо інакше. У Мілані та інших італійських містах правознавці стверджували, що всі імперські

права були передані за Констанцьким договором 1183 р.; а в германських землях Фрідріх II видав низку поступок, які передали князівським територіям майже всю повноту державного управління: привілей на користь церковних князів (квітень 1220 р.) і конституція на користь світських князів (січень 1231 р., підтверджена 1232 р.).

Битви при Лас-Навас-де-Толоса, Мюре і Бувіні між 1212 і 1214 роками ознаменували створення балансу сил, характерного для нового століття. У королівствах Заходу загальна верховна влада (суверенітет) стала належати Короні. Англійський юрист Брактон писав, що король «не повинен мати рівних, не кажучи вже про вищого» [1, т. 2, с. 33]. Укладач «Кутюми Бовезі» французький юрист Філіп де Бомануар (1252/54-1296) вважав короля сувереном, оскільки він мав «загальну охорону всього свого королівства» [2]. Зміни в урядуванні на користь національним монархіям супроводжували зміни в законодавстві. Наявність юристів з університетською освітою дозволила більш детально регулювати життя громади шляхом розробки законодавства та правових збірників. Серед них можна відзначити перший світський юридичний кодекс Середньовіччя «Мельфійські конституції» (або «Лібер Августаліс») Фрідріха II для Сицилійського королівства 1231 року, трактати «Про закони і звичаї королівства Англії» (або «Гланвіл») великого юстиціарія Англії Ранульфа Гланвіла (1112-1190) та «Про закони і звичаї Англії» (біля 1235 р.) Генрі Брактона (1210-1268) в Англії, ордонанси короля Людовика IX (1226-1270) у Франції. XIII століття знаменує стрімкий розвиток цивільного права та офіційна кодифікація церковного права (збір і видання Декреталій, санкціоноване папою Григорієм IX).

Окрім юридичного закріплення своїх прав, яке було втілено в принципі «воля князя має силу закону», «національна» влада береться до реформування оподаткування. Уряди вимагали від своїх підданих не лише традиційних феодалських зборів, а й зборів, які базувалися на пропорції вартості їхнього рухомого майна чи доходу. Питання про світське оподаткування церкви постало на Третньому Латеранському соборі 1179 р. через побори, встановлені міськими урядами в Італії. Вони були повністю заборонені, «якщо тільки єпископ і духовенство не вважатимуть, що існує така необхідність і корисність, щоб полегшити загальні потреби там, де ресурсів мирян недостатньо, і вони без примусу вважають, що субсидії повинні надаватися церквами» (канон 19; порівняй, канон 46 Четвертого Латеранського Собору 1215 року) [3, с. 52; 4, с. 44]. Суспільство рухалося в напрямку ідеї, сформульованої Марсілієм Падуанським (1285/1290-1342/1343): «королівська монархія – це поміркване правління, в якому правителем є одна людина, яка підкоряється загальному благу і діє за волею чи згодою своїх підданих» [5, с. 38]. Уявлення про те, що правитель був не лише особистим володарем, але й главою суспільства, походить з

римського права: положення про отримання влади шляхом делегування від народу. Розвинене усвідомлення спільноти, на думку деяких дослідників, створювало проблеми для духовенства, яке в XII столітті домоглося значних звільнень від королівської юрисдикції (так звана «привілеція форі») у питаннях оподаткування та правосуддя. Дві юрисдикції, світська та духовна, тепер протистояли одна одній. Шлюб і складання заповіту підлягали детальному регулюванню [6], майно оподатковувалося та визначалися умови володіння ним – багато питань опинилося в розгляді двох конкуруючих юрисдикцій.

Зіткнення між юрисдикцією церкви та держави були обмежені гнучкістю з обох сторін. Світська влада була готова значною мірою поступитися канонічному праву: майже скрізь подружні та заповідальні справи залишалися на розгляд церковних трибуналів, незважаючи на майнові питання, які могли бути залучені і які зазвичай розглядалися світськими судами.

Література

1. Bracton H. *De legibus et consuetudinibus Angliæ* / ed. G.E. Woodbine, transl. S.E. Thorne. London: Selden Society, 1968–1977. 4 vols.
2. Beaumanoir P. *Coutumes de Beauvaisis* / ed. A. Salmon. Paris: A. Picard, 1899–1900. XLVII, 512, 551 p.
3. Павлюх О.А., Санжаров В.А., Бинюк Н.М. Значення соборного законодавства для реформи Церкви та розвитку канонічного права в XII столітті: Латеранські Собори 1123, 1139, 1179 років. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2022. № 4. С. 50–54.
4. Санжаров В.А., Павлюх О.А., Санжарова Г.Ф. Четвертий Латеранський Собор 1215 року: традиції і новачі в канонічному праві. *Юридичний науковий електронний журнал*. Запоріжжя, 2022. № 6. С. 42–46.
5. Marsilius von Padua: *Defensor Pacis* / hrsg. R. Scholz. Leipzig-Berlin: V.G. Teubner, 1914. VII, 131 s.
6. Лоцихін О.М., Санжарова Г.Ф., Бинюк Н.М. Середньовічний шлюб в гендерному вимірі: жінка і сім'я згідно з приписами канонічного права. *Ірпінський юридичний часопис. Серія: право*. 2023. Вип. 1 (10). С. 28–36.

ПЕРВІСНА ГЕНЕЗА ПРАВА В ТЕОРІЇ ХОСЕ ОРТЕГИ-І-ГАСЕТА

Х. Ортега-і-Гасет вважав, що природні ознаки права приховані в історико-культурологічній ході суспільства. Слідуючи ортегіанської логіці виявлення сутності суспільства, слід визначити генезу права застосовуючи три кроки.

Перший крок: онтологічні ознаки суспільства. Ортега проголошує що суспільство є «колом із звичаїв» [1,с.232]. Воно темпорально триваліше будь-якого індивідуального життя чи поколінь і неквапливе плететься по історії, виконуючи своє призначення – служити збереженню людського життя. Тому все соціальне є певною машиною. Щоб урятувати індивідуальне життя, суспільству потрібно обездушити його і вкласти людське життя в сувору норму, звичай. Отже, суспільство є щось сліпе та бездушне, проте корисне й необхідне.

Яркими прикладами природи звичая Ортега вважав мову і привітання. Корінь привітань він бачить у давньому ритуалі, коли слуга вкладає долоні в руки свого пана. У цьому ритуалі проглядається сенс категорій «панування», «перевага». Ортега нагадує, що існують привітання, які не адресовані людям, а стосуються символічних предметів, наприклад, шанування прапора, хреста тощо. Зважаючи на це, він зауважує, що будь-яке привітання – це данина повазі, це «увага», відсутність якої викликає гнів оточуючих, бо означає «байдужість». Тому привітання – це й вираз відданості, і символ спрямованих на що-небудь [Там само,с.221]. Привітання також має це один сенс. За повагою приховується початковий акт сумісної взаємодії. Під час привітання суб'єкти змушені прийняти систему норм, які мають силу у певній точці соціальної реальності. І тільки тоді вони отримують низку орієнтирів, які дозволяють їм почати спілкування, визнання спільності з іншою людиною. Отже, привітання є загальнолюдським вираженням готовності підкорятися примусу звичая.

Право виникає разом із суспільним примусом, з яких у категоричному сенсі воно й виходить. Тобто право є історичним продуктом певною скам'янілістю традиції, призначеної для прямого використання. Слід зазначити, що поняття «використання» застосовується мадридцем у веберівському сенсі – як обов'язкова дійсність, що схвалюється «Іншими». Це означає, що «використання» певної норми суспільної думки стає обов'язковим використанням, яка тільки поступово

відчужуються від звичаю, від повторення традиційної норми. Право виявляється як норма інтелектуальної поведінки, яке накладається на індивіда, незалежно від того, подобається йому це чи ні [2,с.41-42]. Використання певної правової норми оформлюється як суспільна думка, що забезпечується примусом пануючою корпорації.

Крок другий: затвердження соціальної техніки зміни звичаю і утвердження права. Ортега зазначає, що під тиском нових світоглядних сенсів, які отримують масову «популярність» давній звичай може змінюватися. Втім, жодна індивідуальна воля «не вільна скасувати звичай. Для цього потрібно докласти величезне колективне зусилля... Потрібно – одного за іншим – залучити на свій бік кожного, а також завоювати симпатії «всіх інших»» [1,с.225]. Новий звичай не формується на численних зборах, а започатковується у вузьких колах – дисциплінованій корпорації. Тому генеза звичаю ніякого відношення до договору, в сенсі просвітницької теорії, не має. Мадридець стверджує що меншість «приймаючи певний зразок поведінки, домагається того, що ця поведінка,... перетворюється у .. звичай» [Там само]. Такий феномен має назву «примушування колективною вимогою». Тут слід нагадати, що Ортега вважав примус позитивним історичним явищем, без якого не було б реформувань соціуму, держави і закону [3,с.144].

Сила соціальної вимоги породжує велику кількість усталених думок, які іберієць називає «загальними місцями». Суспільство містить лише «загальні місця» і ґрунтується на них. І незалежно від того, є «загальні місця» усталеними судженнями, вони ніяк не можуть реалізувати свої можливості. Уся активність «загальних місць» зводиться до примусу стосовно індивідів. Здавна «панівне судження» – це «громадська думка», яка, як говорив Паскаль, править світом.

Ще в додержавну добу монополію на громадянську думку і примус захопили юнацькі товариства. Ці корпорації поділяється «не на сімейні осередки, а на те, що було названо «віковими класами»» [4,с.43]. Юнаки об'єднувались з метою крадіжки жінок, агону і війни. Їх відокремлений від гомогенної спільноти родичів стиль життя формував новий тип соціальності, нову форму авторитету. В середовище юних вояків народжувалися творчі ідеї, які ставали підґрунтям зміни громадської думки і звичаїв.

Втім з моменту виникнення творчої ідеї до миті, як звичай знайде силу соціальної вимоги пройде багато часу. Оскільки будь-яка ідея стає часткою загального судження потрібна їй активна пропаганда. Як тільки нова ідея охоплює більшість людей і не потребує авторитетного захисту вона стає соціальною вимогою. Соціальна вимога має дві ознаки. Перша – постає перед нами як щось незалежне від нашого схвалення або осуду. Вона завжди наявна і примушує людей. Друга – люди завжди можуть

удатися до соціальної вимоги як до інстанції влади, на яку вони здатні спертися.

Ортега визначає значення соціальних вимог на прикладі етнографічних дослідженнях архаїчних суспільств, в яких у формі соціальних вимог і громадської влади існувало право. Його не помічали доти, поки на більш пізньому етапі соціальної еволюції право не набуває вигляду особливої військової організації із властивим їй статутом і воєначальниками. Військова організація починають проголошувати свої права: право на існування окремої від спільноти корпорації воїнів, право на війну і здобич, на екзогамний шлюб, утвердження приватної власності, право на владу вождя корпорації над спільнотою тощо. Ці права були впроваджені в громадську думку племені. Відтак, стверджує Ортега громадська влада є еманациєю громадської думки.

Крок третій: формування ідеї закону та його легітимація в суспільстві. В Ортеговій теорії громадська влада в особі загонів юнаків в союзі з часткою авторитетних старців формують перші інститути держави і ідеї соціальних законів. Цей процес, політичне життя в цілому відбувається в межах трьох взаємозалежних обставин: традиційного, містичного й революційного методів пошуку істини. Початок політичного життя суспільства Ортега ототожнював із раціоналізмом. Він вважав, що історична доба не може бути революційною, якщо вона не раціональна. «Революційний дух» означає упевненість, що можна безмежно перетворювати «одне в інше, міняючи навіть суть речей» [5, с.337].

Товариство вояків встають на шлях раціональної трансформації суспільства і утворення законів. Завдяки інтенсивному використанню новоутворених корпоративних прав вони починають осмислювати їх нову функцію – координація питань виживання спільноти в цілому, внутрішньої безпеки колективного життя. Ці права сегрегують суспільство та його звичаї, перетворюючи їх в соціальний закон – вольовий наказ і формує відчуженого від суспільства поняття влади. Завдяки синтезу із владою, на думку Еліас де Техада, соціальний закон у доктрині мадридця отримує нові ознаки: а) стає вищою, біокосмічною силою; б) сила, яка незаперечна у своїй жорстокості й суворості; в) відчужений від ритуалу, доктринальна основа якого імперативна; г) норма прийнята засобом зовнішнього нав'язування [2, с.49]. Нова форма закону тепер не розчиняється в суспільному, а відокремлюється від нього. Це дозволяє кристалізувати владу в суспільстві, означити політичні горизонти нової інституції – держави і закріпити за законом статус раціонального насилля.

В європейській історії першою революційною добою є час утвердження індивідуального мислення (VI ст. До н. е.), коли остаточно виникає законотворчий процес. Це історичне явище Ортега пов'язує з

утвердженням у Давній Греції першої тиранії Періандра й у Афінах – реформи Солона.

Висновки. В своїх правових візіях Ортега виходить з пріоритету соціально-історичного ландшафту над юридично-державною сферою – природа права має об'єктивно-історичну, культурологічну сутність, а суб'єктивні концепції права та їх державне впровадження є вторинним феноменом. Право є часткою конститутивних факторів суспільства і з архаїчних часів існує в колі звичаю. Звичай має механізовану і ірраціональну природу і вимагає від індивіда свого здійснення, оскільки за нормою звичаю стоїть примус всього суспільства. Таким чином, звичай є формою соціальної влади, який визначає всі аксіологічні прагнення людини. Втім, гомогенність традиціоналістського суспільства була порушена історичним розвитком, який відокремив від єдиного соціального тіла вікові корпорації й талановитих особистостей. Вони стали елітою, яка свідомо виробляла унікальні перцепції на життя і тим відкрила еру раціональної трансформації звичаєвого суспільства.

Револьюційна епоха визначається процесом зміни звичаю, відокремлення з нього норм права, а потім соціального закону. Цей процес мадридець бачить наступним чином. По-перше, наявна еліта відкриває нові ідеї і сенси і на їх основі проголошуються певні права. Друге, поширення авторитетною групою людей (здатних створити окремий від спільноти механізм примусу) в суспільстві нових ідей. Третє, новаторські ідеї стають знаними і перетворюються в громадську думку, трансформують звичай на право. Вони в свою чергу сегрегують суспільство та його традиціоналістські звичаї, перетворюючи їх в соціальний закон – вербальний вольовий наказ і формує відчужене від суспільства поняття влади. Соціальні закони, що виходять з громадської влади використовуються елітою не тільки для релігування соціальних процесів, а стають основою формування держави та її законів.

Література

1. Ortega y Gasset J. El hombre y la gente. Obras completas. T. VII (1948-1958). Séptima edición. Revista de Occidente Madrid. 1964. P. 71-272.
2. Tejada de Elías, Francisco, (1966). El concepto del derecho de José Ortega y Gasset. Anuario de filosofía del derecho. N. 12. P. 37-52. <https://dialnet.unirioja.es/ejemplar/139379> (Accessed 28.04.2023)
3. Ортега-і-Гасет Х. Безхребетна Іспанія. Вибранні твори. К. : Основи, 1994. С. 140-195.
4. Ортега-і-Гасет Х. Спортивне походження держави. Філософська і соціологічна думка. 1990, № 6. С. 36-48.

Ortega y Gasset J. ¿Que es filosofia? Obras completas. T. VII (1948-1958).
Septima edicion. Revista de Occidente Madrid. 1964. P. 275-438.

ФІЛІПЧУК Ксенія

Національний університет «Львівська політехніка, Інститут права,
психології та інноваційної освіти, аспірантка

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ І ПРАВА ЛЮДИНИ

Глобалізацію права можна визначити як всесвітній прогрес транснаціональних правових структур і дискурсів за вимірами екстенсивності, інтенсивності, швидкості та впливу.

У перші десятиліття двадцятого століття політика зумовлені трансформацією правовою реальності. Зростання доступу до Інтернету, особливо соціальних медіа, створило цілі нові форуми для дискусій і дебатів, хоча це також прискорило поляризацію в деяких регіонах світу. Загрози та небезпеки наступних років матимуть глобальний характер і потребуватимуть скоординованої глобальної відповіді.

Визнаючи невдачі поступової політики, пов'язаної зі сталим розвитком та екологічною модернізацією, терміни «трансформація» або «велика трансформація» набули значення протягом останніх кількох років. Для всього правового простору вона є характерною, однак права людини як ключова категорія особливо піддається впливу змінних детермінант.

Наукова спільнота виробила відповідні показники для аналізу імплементації глобальних чинників. Індекс глобалізації (KOF) — це індекс, розроблений Швейцарським економічним інститутом при Федеральній вищій технічній школі Цюриха, який вимірює рівень глобалізації країн світу в економічному, політичному та соціальному вимірі.

За рівнем політичної глобалізації Італія та Франція посіли перше місце з індексом 97,81 у 2022 році. Німеччина, яка була третьою в рейтингу, мала значення індексу 97,6 [1]. Слід зауважити, що рейтинг України також не є низьким, 29 місце з індексом 88.17 балів, отож наша країна входить в першу тринадцятку країн в сфері політичної глобалізації.

Підвищення відкритості та розповсюдження цінностей, поширення демократичних форм правління та просування прав людини, які приходять із глобалізацією спричиняють взаємодією змін на різних рівнях суспільства, а саме інноваційних нішах, інституційних конфігураціях («режимах») і загальних соціальних, політичних ,

економічне та культурних середовищах. Безсумнівно, цей підхід поглибив наше розуміння трансформацій у таких секторах, як індивідуальність людини; він підкреслив складність трансформацій, які перешкоджають стратегіям, орієнтованим на державу, «зверху вниз», і натомість вимагають більш інклюзивних підходів до управління.

Питання влади та трансформації державного управління зумовлюють зміни в політичній системі суспільства і прямо впливають на політичні права людини. З'являються ширші можливості для їх реалізації, зокрема використовуючи інновації та технології. Електронне голосування, електронна петиційна діяльність, використання соціальних медіа під час виборчих компаній- це все питання, які потребують додаткового правового регулювання, оскільки часто існують суттєві прогалини, заповнити які досить важко. Це зумовлено тим, що класичний підхід подолання прогалин у праві не є настільки дієвим. Глобалізаційні зміни трансформують права людини таким чином, що аналогій для правового порівняння немає. Принципи права також не завжди можуть слугувати ефективним орієнтиром для виправлення ситуації.

Існують ще багато невирішених ключових питань, серед них ключове питання про те, як впоратися зі структурною вибірковістю інституцій у глобалізованих суспільствах. Державні службовці та представники органів місцевого самоврядування не завжди мають потенційні освітні, організаційні та технологічні можливості відповідати новітнім стандартам електронного урядування.

Звернемо увагу, що відсутній прямий лінійний зв'язок між принципом верховенства права і демократії і правами людини у глобальному суспільстві. Наукові дослідження показали, що зв'язок між демократіями та правами людини нелінійний. Декілька досліджень виявили перевернутий U-подібний зв'язок, у якому повна автократія та повна демократія пригнічують рідше та менш суворо, ніж держави, що потрапляють у середній діапазон [2].

Тим не менш, навіть на найвищих і найстабільніших рівнях політичної демократії результати щодо прав людини значно відрізняються [3]. Відсутній унікальний зразок для всіх держав. Національні атрибути, звичаєве право, ментальні особливості, історико-поступальний розвиток – це все створює надбудову політико-правової системи, тому вагомо розуміти, що кожна держава навіть в глобалізованому суспільстві створює унікальні стандарти та практики, що прямо впливають на правові можливості окремого громадянина.

Поряд з цим міжнародна система захисту прав людини створює каркас для належної реалізації їх у всіх сучасних державах. Глобальна правова архітектура для захисту громадян у всьому світі від їхніх власних урядів є одним із потенційних факторів світового порядку. Міжнародне

право, договори та суди привертають постійну увагу науковців як детермінанти результатів щодо прав людини. Подібним чином численні дослідження свідчать про те, що міжнародні неурядові інституції можуть мати різноманітні прямі та непрямі впливи, просуюючи норми прав людини в політико-правове життя суспільства.

Література

1. Leading countries in the globalization index field of political globalization 2022 URL: <https://www.statista.com/statistics/268169/index-for-political-globalization/> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Richards D. L., Webb A., Clay K. Chad. Respect for Physical Integrity Rights in the 21st Century: Evaluating Poe and Tate's Model 20 Years Later. *Journal of Human Rights* 2015. №14 (2) P. 291-311.
3. Cingranelli D., Fajardo-Heyward P., Filippov M. Principals, Agents, and Human Rights. *British Journal of Political Science* 2014. Vol.44 (3) P.605-630.

ЯРЕМА Валерій

Міжнародна Академія управління персоналом, аспірант

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НЕЙМІНГУ ЯК СКЛАДОВОЇ СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ

Проведення державної політики щодо засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборони пропаганди їхньої символіки включає в себе заборону пропаганди комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів і заборону використання та пропаганди їх символіки. Комуністичний тоталітарний режим 1917-1991 років в Україні визнано злочинним і таким, що здійснював політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, депортацій, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з етнічних, національних, релігійних, політичних, класових, соціальних та інших мотивів, заповіданням моральних і фізичних страждань під час застосування психіатричних заходів у політичних цілях, порушенням свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсутністю політичного плюралізму, та у зв'язку з цим засуджується як повністю несумісний з основоположними правами і свободами людини і громадянина [1].

Як справедливо визначають дослідники, топонімічна політика, яку проводив радянський уряд, була чинником стримування національної ідентичності народів всередині радянської держави. Це був своєрідний імперіалістичний інструмент контролю на величезній території та населенні різних етнічних груп. З огляду на цю специфіку влада і підпорядкування здійснювалися шляхом придушення національної самосвідомості народів, в т.ч українського. У західній частині України більшість топонімів, що відображали радянську політику, змінилися майже одразу після набуття незалежності. Назви, які не мали відношення до російської та радянської ідеології, але базувалися на іменах видатних радянських вчених, поетів чи письменників, змінювалися більш поступово. Центральна частина України характеризувалася більш поміркованою політикою перейменування, оскільки зміни стосувалися лише найбільш одіозних осіб, які пропагували ідеї комунізму чи соціалізму. У східних областях перейменування здійснювалося точково [2, с.34]. Ситуація корінним чином змінилася з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації, нині перейменування об'єктів, назви яких мають своїми витокami імперську ідеологію радянського періоду або пов'язані із насадженням ідей «руського міру» здійснюється більш активними темпами. Такі тенденції охоплюють багато сфер суспільних відносин: освіту, науку, урбаністику, законодавство [3] тощо.

Неймінг (від англ. Name – ім'я, називати) уявляє собою цілеспрямований процес створення імен, які будуть відповідати місії, завданням та іншим особливостям об'єктів. У маркетингу проблеми неймінгу є предметом вивчення вже кілька десятиліть, напрацьовано певну методологічну базу використання імен для досягнення поставлених цілей. У сфері національно-патріотичного виховання термін «неймінг» є відносно новим, хоча використання імен давно здійснюється у галузі військових та пов'язаних з ними відносин. Прикладом цього є присвоєння почесних найменувань військовим частинам Збройних Сил України. Так, Указом Президента України від 24 серпня 2022 року № 606/2022 з метою відновлення історичних традицій національного війська, зважаючи на ефективне виконання бойових завдань під час захисту територіальної цілісності та незалежності України, було присвоєно військовим частинам Сухопутних військ Збройних Сил України наступні почесні найменування: 3 окремій танковій бригаді почесне найменування «Залізна»; 60 окремій піхотній бригаді почесне найменування «Інгалецька»; 61 окремій піхотній бригаді почесне найменування «Степова»; 68 окремій егерській бригаді почесне найменування «імені Олекси Довбуша», 110 окремій механізованій бригаді почесне найменування «імені генерал-хорунжого Марка Безручка» [4].

Отже, метою неймінгу як складової національно-патріотичного виховання є забезпечення органічного зв'язку назв об'єктів та суб'єктів з історичними традиціями та пам'яттю українського народу та українського війська.

Завданнями неймінгу є усвідомлення історичних традицій українського народу, створення у громадян цілісної несуперечливої картини світу, в якій відображено місце та роль українських пасіонаріїв у досягненні цілей побудови української держави; розуміння внеску представників української науки та культури у світову спадщину; усвідомлення особистістю сутності та спрямованості геополітичних процесів, у центрі яких опинилася Україна на теперішньому етапі свого розвитку; використання здобутків українського народу для розв'язання тих проблем, які постають нині перед суспільством та державою.

Література

1. Інструкція про організацію виконання у Збройних Силах України Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" від 9 квітня 2015 року № 317-УП: затверджена наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 28.06.2018 року № 240 https://www.mil.gov.ua/content/pdf/instruction_communist.pdf
2. Toponymics Policy as a Tool for Implementing National Narratives: Information and Legal Aspect / Olga Golovko, Oleksandr Vladykin, Iryna Pavlenko, Olena Kozynets, Stanislav Onopriienko // AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research. – 2021. – Vol. 11, Iss. 1, Spec. Iss. XV. – Pp. 34–40.
3. Про дерадіянізацію законодавства України: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2215-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2215-20#Text>
4. Про присвоєння почесних найменувань військовим частинам Сухопутних військ Збройних Сил України: Указ Президента України від 24 серпня 2022 року № 606/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606/2022#Text>

ЮРИДИЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ: СТАН І НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Проголошення, закріплення прав людини у джерелах правах – важливий, але не достатній крок у їх забезпеченні. Права людини потребують ще й організаційного, процедурного, виховного тощо забезпечення. Одне з найважливіших гарантувань прав людини є юридичне, яке здійснює держава. Саме вона є тим суб'єктом суспільства, який володіє найефективнішими засобами для забезпечення прав людини. При цьому треба пам'ятати, що такі засоби в руках держави можуть стати як благом для суспільства – коли держава є правовою та інструментом насильства – якщо держава є тоталітарною.

Крім держави, важливу діяльність щодо забезпечення прав людини здійснюють й інші інституції суспільства – релігійні та громадські організації, зокрема, правозахисні, засоби масової інформації, а також конкретні люди.

Юридичний механізм забезпечення прав людини як структурний елемент соціального механізму забезпечення прав людини. У науковій літературі досліджується не тільки юридичний (правовий) механізм забезпечення прав людини (юридичний механізм гарантій прав людини), а й суміжні механізми – соціальний, соціально-юридичний, охорони прав людини, юридичного захисту прав людини, тощо. Необхідно зауважити, що зазначені механізми забезпечення прав людини науковці тлумачать по-різному, виражаючи своє бачення їх змісту та структури.

На мою думку, доцільно вести мову про соціальний механізм забезпечення прав людини, у структурі якого є: релігійні, моральні (етичні), юридичні норми; міжнародно-правові принципи та норми; діяльність різноманітних суб'єктів щодо забезпечення прав людини тощо. З огляду на це, соціальний механізм забезпечення прав людини охоплює такі механізми:

- 1) міжнародний механізм забезпечення прав людини;
- 2) юридичний механізм забезпечення прав людини (внутрішньодержавний);
- 3) механізм забезпечення прав людини за допомогою інших соціальних засобів (моральних, релігійних тощо).

Отже, юридичний механізм забезпечення прав людини є структурним елементом такого соціального механізму. В юридичній

літературі йому приділено особливо багато уваги. Основу юридичного механізму забезпечення прав людини становлять юридичні гарантії (засоби) реалізації, охорони та захисту прав. Однак варто наголосити на особливому значенні в розглядуваному механізмі механізму формування правосвідомості людини. Саме від рівня, стану правосвідомості тих чи інших суб'єктів залежить, як будуть реалізуватися, охоронятися чи захищатися права людини. Отже, *юридичний механізм забезпечення прав людини* – це система ефективних юридичних засобів (гарантій) реалізації, охорони та захисту прав людини, закріплених у нормативно-правових актах та в інших джерелах права держави, а також засобів, за допомогою яких формується правосвідомість людини.

Механізм юридичного забезпечення прав людини складається з таких елементів: національне законодавство (у тому числі ратифіковані міжнародні договори як його частина), в якому проголошуються права людини; механізм формування правосвідомості людини; юридичний механізм реалізації прав людини; юридичний механізм охорони прав людини; юридичний механізм захисту прав людини.

Основні проблеми у сфері юридичного забезпечення прав людини в Україні

Проголошення України суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1 Конституції України) зобов'язує нашу державу реально та максимально гарантувати права людини й інших суб'єктів. Попри це, на жаль, у нашій країні існує низка проблем у сфері юридичного забезпечення прав людини.

Основна проблема в сучасних умовах – це масові порушення прав людини в результаті повномасштабного воєнного вторгнення Російської Федерації (далі – РФ) на територію України. РФ своїм повномасштабним воєнним вторгненням в Україну спричинила порушення як природних прав людини, так і суб'єктивних юридичних прав, закріплених законодавством України. РФ здійснює геноцид проти Українського народу.

Станом на 28.11.2022 р. слідчі Національної поліції розпочали 45 846 кримінальних проваджень за фактами вчинення на території України злочинів військовослужбовцями збройних сил РФ та їхніми пособниками.

З них: 34 502 – за ст. 438 Кримінального кодексу України (Порушення законів та звичаїв війни); 9083 – за ст. 110 Кримінального кодексу України (Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України); 2078 – за ст. 111-1 Кримінального кодексу України (Колабораційна діяльність); 98 – за ст. 111 Кримінального кодексу України (Державна зрада); 37 – за ст. 113 Кримінального кодексу України (Диверсія) та ін. [1].

У результаті воєнних дій РФ станом на 08.05.2023 р. в Україні загинуло 480 дітей, поранено 964 дитини. Зареєстровано 85 281 злочинів агресії та воєнних злочинів; 17 065 злочинів проти національної безпеки України. Це дані Офісу Генерального прокурора [2].

Про значні порушення прав людини в Україні свідчить також велика кількість звернень громадян та інших суб'єктів до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ).

Станом на 31.12.2022 р. Україна займала третє місце серед держав – членів Ради Європи за кількістю справ, які перебували на розгляді в ЄСПЛ. Зокрема, до ЄСПЛ надійшло загалом 74 650 справ проти держав – сторін Конвенції, з них 10 400 справ – проти України, що складає 13,9 % від загальної кількості справ. У 2021 році частка справ проти України складала 16,2 % від загальної кількості справ, які перебували на розгляді у ЄСПЛ [3].

Скарги заявників на порушення статей Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Рада Європи, 1950 р.), які надходили на опрацювання у 2022 році, стосувались, зокрема системних та структурних проблем, констатованих ЄСПЛ у низці рішень проти України: надмірної тривалості проваджень у цивільних і кримінальних справах; неналежних матеріально-побутових умов тримання осіб, які перебувають в установах попереднього ув'язнення або виконання покарань, та під час перевезень, а також ненадання таким особам належної медичної допомоги; відсутності передбаченого законодавством ефективного засобу юридичного захисту у зв'язку зі скаргами на неналежні умови тримання під вартою та надмірну тривалість проваджень; недоліків законодавства у зв'язку із тим, що покарання у виді довічного позбавлення волі не підлягає скороченню; недоліків законодавства та адміністративної практики державних органів, які призводять до тривалого, незаконного та/або необгрунтованого тримання особи під вартою без належної законної підстави ін.

Станом на 24.03.2023 р. у провадженні ЄСПЛ перебуває 4 міждержавні справи України, а саме: «Україна проти Росії (щодо Криму)» за заявами №№ 20958/14 та 38334/18; «Україна та Нідерланди проти Росії» за заявами №№ 8019/16, 43800/14, 28525/20 та 11055/22, яка стосується подій на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей та порушень прав людини під час повномасштабного вторгнення росії; «Україна проти Росії (VIII)» за заявою № 55855/18 щодо захоплених моряків; «Україна проти Росії (IX)» за заявою № 10691/21 щодо вбивств опонентів російської Федерації [3].

Наведений перелік проблем, на жаль, дає підстави констатувати наявність в Україні значних порушень прав людини.

Основні напрями вдосконалення механізму юридичного забезпечення прав людини в Україні

Вважаю, що усунення проблем у сфері юридичного забезпечення прав людини в Україні можливе насамперед тоді, коли діяльність суб'єктів у цій сфері чітко ґрунтується на принципах законності; справедливості; гуманності; демократичності.

Пропоную такі основні напрями вдосконалення механізму юридичного забезпечення прав людини в Україні:

- припинення повномасштабного воєнного вторгнення РФ на територію України, притягнення до міжнародної відповідальності РФ як терористичної держави, притягнення до відповідальності представників цієї держави та інших держав за вчинення воєнних злочинів, геноциду Українського народу та інших правопорушень, які вчиняються в період війни в Україні;

- закріплення в Конституції України спеціальних розділів, присвячених 1) гарантіям основних прав і свобод людини та громадянина; 2) правам дитини та юридичним гарантіям їх забезпечення;

- приведення положень законів України з питань прав людини у відповідність з міжнародними стандартами прав людини;

- прийняття законів України, які заповнять прогалини у сфері нормативного регулювання реалізації певного права людини (скажімо, права на мирні зібрання. Така вимога прямо впливає з Конституції України (ч. 2 ст. 39);

- вдосконалення законів України з питань прав людини, та й, зрештою, усіх законів України таким чином, щоб вони виражали волю більшості або всього населення;

- обмеження прав людини лише у випадках, визначених законом, із урахуванням необхідності та доцільності для суспільства;

- підвищення рівня взаємної відповідальності особи і держави;

- вдосконалення процедурно-юридичних механізмів забезпечення прав людини, які сприяли б не декларативному, а реальному гарантуванню прав людини;

- посилення ролі судових органів України як найбільш надійної та ефективної юридичної гарантії захисту прав людини;

- ефективніше застосування судами України під час розгляду справ Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та практики ЄСПЛ як джерел права;

- підвищення рівня правосвідомості, зокрема правової культури, посадових осіб та інших учасників суспільного та державного життя;

- ефективніше правове забезпечення прав таких категорій людей, які особливо його потребують у сучасних умовах: дітей; соціально незахищених осіб (пенсіонерів, інвалідів, малозабезпечених осіб тощо);

військовослужбовців; жінок; осіб, які перебувають під контролем держави в місцях досудового тримання під вартою або в місцях виконання покарань; осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України; заручників, які захоплені і (або) утримуються на окупованій території, або на території РФ; внутрішньо переміщених осіб та ін.;

- ефективніше правове забезпечення насамперед життєво необхідних прав людини: права на життя, права на соціальний захист; права на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що охоплює достатнє харчування, одяг, житло; права на охорону здоров'я, медичну допомогу; права на безпечне для життя і здоров'я довкілля.

У XXI столітті в центрі Європи тоталітарна держава РФ вчиняє страшні злочини проти Українського народу. Це період випробувань як для України, так і для інших держав світу і для кожного з нас особисто. На мою думку, укріплення віри Українського народу, формування в Україні сильної християнської держави, мужнє протистояння ворогу при підтримці демократичних держав світу, міжнародних організацій допоможуть подолати ворога і здобути остаточну перемогу!

Література

1. Злочини, вчинені військовими рф під час повномасштабного вторгнення в Україну, станом на 28.11.2022. *Міністерство внутрішніх справ України. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України.* URL: <https://www.knu.gov.ua/news/zlochini-vchineni-vijskovimi-rf-pid-chas-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-v-ukrayinu-stanom-na-28112022> (дата звернення: 27.04.2023).
2. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення РФ станом на 08.05.2023. *Офіс Генерального прокурора: веб-сайт.* 2023. 08 травня. URL: <https://www.gp.gov.ua/> (дата звернення: 08.05.2023).
3. Щорічний звіт про результати діяльності Уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2022 році. *Міністерство юстиції: офіц. веб-сайт.* URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/31/20230331153828-89.pdf> (дата звернення: 08.04.2023).

СЕКЦІЯ ІІ.
ДЕРЖАВОТВОРЧІ ТА ПРАВОТВОРЧІ ПРОЦЕСИ В
УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В
УКРАЇНІ

БАРАНОВСЬКИЙ Олександр
Маріупольський державний університет, старший викладач
кафедри права, кандидат юридичних наук

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ АДВОКАТСЬКОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Після того, як збройні сили російської федерації повномасштабно вторглися до України, на всій території нашої країни 24 лютого 2022 року, було введено воєнний стан.

Російська агресія суттєво вплинула на політичні, економічні та інші процеси всередині України і призвела до змін у багатьох сферах суспільного життя. Адвокатура України, яка є незалежним самоврядним інститутом, що забезпечує захист, представництво та надання правової допомоги на професійній основі, також не змогла уникнути наслідків російської агресії. У сучасних умовах ефективного та належного здійснення своїх професійних обов'язків адвокатів, щодо надання правової допомоги населенню країни, ускладнене.

Воєнний стан - це винятковий режим, який настав в Україні у зв'язку з військовою агресією російської федерації і який суттєво змінить політичну, соціальну та правову систему нашої держави. В умовах воєнного стану права та свободи громадян обмежуються, а правова система має пристосовуватися до нових викликів і завдань.

Адвокатська діяльність, яка є важливим елементом правової системи країни, також повинна пристосовуватися до умов воєнного стану та забезпечувати захист прав і свобод громадян, оскільки воєнний стан має серйозний вплив на правову систему України.

Законодавство, яке регулює життя громадян та діяльність державних і приватних організацій також зазнало значних змін. Умови воєнного стану призвели до тимчасового обмеження прав та свобод громадян, зокрема, свободи слова, зборів та об'єднань. Також, державні органи були наділені додатковими повноваженнями, які суттєво вплинули на права та інтереси громадян.

Однак, важливо зазначити, що навіть в умовах воєнного стану, права та свободи людини є головним пріоритетом в забезпеченні життєдіяльності громадян України. Захист прав громадян є однією з головних функцій адвокатури. Умови воєнного стану також призвели до

зміни організаційно-правових засад адвокатської діяльності, але це ніяким чином не впливає на рівень захисту прав та свобод громадян.

Адвокатська діяльність в Україні є важливим елементом правової системи, який забезпечує захист прав та інтересів громадян у судових та інших правових процедурах. Адвокати мають важливу роль у забезпеченні рівності сторін у судових процесах, забезпеченні захисту прав людини і громадянина, а також у забезпеченні дотримання законів та правових норм, навіть в умовах оголошеного воєнного стану в Україні.

Українська адвокатура має вікову історію та багато етапів розвитку. Зараз, згідно з законодавством України, адвокатську діяльність регулює Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Згідно з цим Законом, адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту [1, ст. 1]. Проте, в умовах воєнного стану, адвокати стикаються з викликами, які вимагають від них спеціальних навичок та знань. Вони повинні бути готові до надання юридичної допомоги та захисту прав своїх клієнтів в умовах надзвичайного стану, дотримуючись при цьому найвищих етичних та професійних стандартів.

Умови воєнного стану не тільки змінили ситуацію в Україні, але й поставили перед адвокатами нові завдання та вимоги. В цих умовах адвокат повинен бути підготовленим до надання юридичної допомоги та захисту прав своїх клієнтів в умовах підвищеної напруги. Він повинен знати особливості законодавства, що діє в умовах воєнного стану, а також мати досвід роботи в умовах підвищеної напруги та кризових ситуаціях.

Українські адвокати вже мали досвід надання юридичної допомоги в умовах війни під час подій на сході України. Вони забезпечували правову підтримку та захист прав громадян, які були порушені внаслідок збройного конфлікту. Таким чином, українські адвокати нажаль мають необхідний досвід та знання, щоб надати юридичну допомогу та захистити права своїх клієнтів в умовах оголошеного військового стану в Україні.

Поряд з цим, важливо зазначити, що в умовах воєнного стану, адвокатська діяльність також була дещо обмежена владою з метою забезпечення національної безпеки та порядку. Наприклад, владою було обмежено доступ до єдиних та державних реєстрів, які підпорядковуються Міністерству юстиції України. Серед них необхідно відокремити наступні: Єдиний державний реєстр юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань, Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Автоматизовану систему виконавчого провадження та Єдиного реєстру боржників, Державний реєстр обтяжень рухомого майна, Державний реєстр актів цивільного стану та було

обмежено доступ до кадастрової карти України. Також на початку повномасштабного вторгнення було призупинено доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень та таких сервісів як: «Стан розгляду справ» та «Список справ, призначених до розгляду», однак з часом дане питання було вирішено, оскільки це суттєво впливало на захист прав та законних інтересів громадян. Суди, де це можливо, працюють у штатному режимі. Проте реалізувати стабільну роботу всіх судів в умовах війни досить важко, що призводить до тривалого розгляду судових справ.

Це все встановило значні виклики для адвокатів, які мають захищати права своїх клієнтів в умовах оголошеного воєнного стану в Україні.

Також важливо зазначити, що Рада адвокатів України прийняла низку організаційних рішень, пов'язаних з введенням режиму воєнного стану. Ці рішення включають наступне: припинення публічного доступу до інформації про адреси, мобільні телефони, фотографії які були розміщені у Єдиному реєстрі адвокатів України, з метою захисту адвокатів було прийнято рішення про відмову вважати порушенням вимог несумісності проходження військової або альтернативної служби адвокатами та не використовувати це як підставу для дисциплінарної відповідальності, було надано дозвіл радам адвокатів регіонів на видання посвідчень адвокатів України зразка, встановленого Радою адвокатів України, без багатоступеневого захисту від підробок, також було прийнято рішення про тимчасове спрощення вимог до складання кваліфікаційного іспиту, що дозволяє допускати до нього без довідки про несудимість та документів про володіння українською мовою [2].

Що стосується питання надання професійної правничої (правової) допомоги в умовах воєнного стану то воно вимагає доступності дистанційної правової допомоги для населення, особливо тих, хто проживає у віддалених місцях або не може особисто зустрітися з адвокатами через стан здоров'я або інші причини. Електронні застосунки, та мобільні додатки дозволяють проводити онлайн-консультації з адвокатами та отримувати документи необхідні для вирішення справи або надання правової оцінки цим документам в електронному вигляді, що суттєво полегшує захист прав та законних інтересів громадян які потребують надання правової допомоги. У тих регіонах, де проводяться активні бойові дії, громадяни вимушені переміщуватися або користуватися дистанційною допомогою, яка може стати єдиною доступною опцією для отримання правової допомоги.

Надання правової допомоги дистанційно, вимагає від адвоката високого рівня підготовки та знань законодавства особливо яке застосовується в умовах воєнного стану, оскільки адвокат повинен забезпечити формування доказової бази для захисту прав, свобод та

інтересів клієнта. Це вимагає підготовки, починаючи від встановлення, оцінки та збору доказів на предмет їх допустимості, належності та достовірності, і закінчуючи знаходженням та врахуванням процедурних особливостей під час такої діяльності. Кожна процесуальна дія адвоката має бути спрямована на оптимізацію процесуального часу, засобів і способів захисту, оскільки недотримання цього може мати негативні наслідки для захисту прав клієнта.

Неможливо оминати увагою також прагнення держави допомогти громадянам у вирішенні юридичних питань для реалізації захисту своїх прав та законних інтересів, які полягають у вдосконаленні застосунку «Дія» де за останній рік з'явилось багато онлайн сервісів які допомагають громадянам дізнатись про дату призначеного судового засідання та в подальшому ознайомитись з текстом судового рішення. Також важливим елементом правової системи в умовах воєнного стану є підсистема «Електронний суд» яка забезпечує обмін процесуальними документами (надсилення та отримання документів) в електронній формі між судами, органами та установами системи правосуддя, між судом та учасниками судового процесу та між учасниками судового процесу.

Також, суттєвою проблемою для здійснення адвокатської діяльності під час воєнного стану є обмеження у праві на доступ до конфіденційної або службової інформації. Згідно з Конституцією України та Законом про адвокатуру, право на інформацію може бути обмежене законом у випадках, коли це необхідно для захисту національної безпеки, територіальної цілісності, громадського порядку та інших цілей.

У таких випадках, адвокатам потрібно підтвердити свою необхідність отримання інформації та пояснити, чому вони потребують цю інформацію для захисту своїх клієнтів. Щоб отримати належну відповідь на свої запити, адвокатам рекомендується готувати та формулювати свої запити ретельно та точно, дотримуючись вимог щодо оформлення запитів.

Адвокатська діяльність у воєнний час стикається з рядом труднощів. Щоб допомогти адвокатам отримати актуальні знання і практичні навички в умовах воєнного стану, Вища школа адвокатури Національної асоціації адвокатів України запровадила нові безкоштовні курси з міжнародного гуманітарного і міграційного права. У деяких регіонах адвокати працюють при військово-цивільних адміністраціях, які займаються митним і супровідним оформленням гуманітарних вантажів, а також протидією дезінформації щодо нападу російських військ на Україну.

Також, сформовано реєстр адвокатів, які готові долучитися до збору доказів військової агресії у міжнародних судах та реєстр адвокатів,

які надають професійну правничу допомогу військово-цивільним адміністраціям.

Таким чином, ускладнена діяльність адвокатури в умовах воєнного стану призвела до оновлення її організації, режиму і формату функціонування професійного механізму.

Підсумовуючи слід зазначити, що незважаючи на ці труднощі, адвокатура продовжує захищати права і свободи людини та громадянина, надавати безоплатну правову допомогу і поширювати свою діяльність на громадян України, які знаходяться за її межами.

Проте, належне закріплення норм адвокатської діяльності в умовах воєнного стану на законодавчому рівні є необхідним для ефективної діяльності адвокатів в умовах воєнного стану.

Література

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05 лип. 2012 р., № 5076-VI. Відомості Верховної Ради (ВВР). 2013. № 27. Ст. 282.

БЕЛЬО Людмила

Національний університет «Одеська морська академія»,
старша викладачка кафедри загальноправових дисциплін

ПОРУШЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Збройний напад Російської Федерації на Україну спричинив масові порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права, що має катастрофічні наслідки для Українського народу та є безпрецедентними у світі. До 24 лютого 2022 року не можна було навіть збагнути про масштаби порушень суб'єктивних прав людини від найменшого до глобального в усіх сферах: соціальній, освітній, культурній, трудовій, економічній, екологічній, побутовій...

Війна порушила ритм, порядок, спосіб життя кожного українця від найстаршого до наймолодшого, позбавила дітей можливості жити безтурботно та безпечно, належно вчитися, всебічно розвиватися, виховуватися в сім'ї, бути дома, спілкуватися в колі друзів, відпочивати... Порушені всі права та свободи найвразливішої категорії, скривджених, поневолених українських дітей, що характеризують рівень та обсяг порушених природних прав, що закріплені в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про соціальні, економічні і культурні права,

Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Конвенції про права дитини.

І хоч Основним законом України визначено, що «діти рівні у своїх правах» та «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом» (ст. 52 КУ України) [1], Сімейним кодексом України закріплені особисті права дітей (Глава 13) [2], війна невпинно безбезпечує, породжує сирітство, загибель дітей, страждання та тотальну небезпечу. Гнітючими є відомості державної платформи «Діти війни», що базується на даних Національного інформаційного бюро, станом на 04.05.2023 року: 478 українських дітей загинули, 963 дитини — дістали поранення, 406 дітей — зникли, 19 393 дитини було депортовано російським агресором, а повернути вдалося лише 364 дітей [3].

На превеликий жаль кількість дітей, які фізично страждають від війни, щодня невпинно збільшується. Ці дані є катастрофічними, за зазначеними фактами та цифрами криються важке горе людей, страждання, розпач, втрата, смерті дорослих та дітей. РФ порушує абсолютно всі права дітей України, не визнає та не дотримується міжнародного законодавства, є диким кровожерливим варваром, що катує, поневолює, гвалтує, вбиває, руйнує та нищить культурні цінності, паплюжить демократичні засади, ігнорує думки міжнародного співтовариства, є загрозою не тільки для України, її територіальної цілісності, але й для європейських країн. Війна позбавила безпеки, принесла загрози, переформатувала цінності, але визначила і пріоритети серед яких – є діти, найдорожче у батьків і майбутнє держави.

Законом України «Про охорону дитинства» сформульовано поняття, постраждалої внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів дитини, такою вважається «дитина, яка внаслідок воєнних дій чи збройного конфлікту отримала поранення, контузію, каліцтво, зазнала фізичного, сексуального, психологічного насильства, була викрадена або незаконно вивезена за межі України, залучалася до участі у військових формуваннях або незаконно утримувалася, у тому числі в полоні». Держава зобов'язана вживати всіх необхідних заходів для забезпечення захисту цих дітей, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї (зокрема розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон) [4].

ООН в Загальній декларації прав людини проголосила, що діти мають право на особливе піклування і допомогу [5].

Конвенція про права дитини проголошує, що дітям мають бути надані необхідні захист і сприяння..., якнайкраще забезпечення інтересів дитини для повного і гармонійного розвитку її особи, сприяння зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові і розуміння, надання

дитині такого захисту і піклування, які необхідні для її благополуччя... [6].

Кожного дня перелік зафіксованих в Україні порушень загальноновизнаних норм і принципів ведення війни з боку держави-агресора невпинно зростає [7, с.269-270].

Вчиняються РФ порушення статей 6 і 37 Конвенції ООН про права дитини, статті 3 Женевської конвенції і статті 77 Протоколу I до Женевської конвенції – право на життя та захист від катувань [8], статті 3 Європейської конвенції з прав людини про заборону катування [9].

Страхітливими та надзвичайно жорстокими є застосування РФ недозволеної зброї, зокрема фосфорних бомб, касетних снарядів та запалювальних авіабомб, які порушують ст. 23 Гаазької Конвенції, ст. 51 Додаткового протоколу до Женевської конвенції [10]. Ворогом порушено статтю 24 Конвенції про права дитини, статтю 34 – право на захист від сексуального насильства. (Події в Бучі залишаться в історії для українців трагедією, для Росії – ганьбою, а злочини скоєні російськими військовими стануть справедливим вироком.)

Порушено ст. 28 Конвенції про права дитини, ст. 31 про права дитини на дозвілля і культурний розвиток. Так, У Києві 20 березня окупаційні війська РФ обстріляли торговельно-розважальний центр. В Іванкові 27 лютого окупанти спричинили пожежу в місцевому історико-краєзнавчому музеї. Всесвітньо відомим є також випадок із авіаударом по драматичному театру в Маріуполі.

Можна продовжувати перелік норм, які порушувались та продовжують порушуватись: ст. 38 Конвенції ООН про права дитини, ст. 77 Додаткового протоколу до Женевської конвенції з приводу мобілізації неповнолітніх окупаційною владою так званих «ЛДНР».

Жахливими є порушення ст. 17 Женевської конвенції – перешкоджання евакуації дітей із окупованих територій. [11]. 8 квітня 2022 року внаслідок ракетного обстрілу залізничного вокзалу в Краматорську Донецької області, на території якого більше 4 тисяч людей очікували на евакуацію, загинуло 7 дітей.

Під час війни було створено багато нових дієвих інституцій, благодійних фондів, волонтерських рухів, громадських організацій, що сприяють та допомагають захистити дітей. Розроблено чат боти, які допомагають людям в тому випадку, якщо вони хочуть прихистити чи всиновити дитину, яка втратила батьків та рідних. Один з таких ботів, який набирає популярності «Дитина не сама», де кожен може отримати відповідь стосовно тимчасового прихистку.

Питання про захист цивільних прав під час війни є на сьогоднішній день чи не найактуальнішим. Саме тому наша країна, зарубіжні країни та усі відомі міжнародні організації повинні дуже пильно

стежити за тим, щоб у цей складний час не порушувались основні права людини, а особливо – дитини.

Безперечно, малою кров'ю агресор не відкупиться, офіційною оцінкою діянь агресора будуть займатися Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд ООН, Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України, іноземні суди в «дружніх» юрисдикціях та Європейський суд з прав людини. Проте, українські науковці-юристи не повинні залишатися осторонь цих питань та збирати матеріали, що в подальшому безперечно, будуть використані вищезазначеними судовими установами.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Сімейний кодекс: Кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. №21-22. Ст. 135.
3. Діти війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL <https://childrenofwar.gov.ua/about-us/> (дата звернення 04.05.2023)
4. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402- III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 30. Ст. 142.
5. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. К. Сфера. 2002. С.9-12.
6. Конвенція про права дитини: Конвенція ООН від 20 листопада 1989 року. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. №1. с. 205. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення 09.04.2023 р.)
7. Чулінда Л.І., Слущка О.С. Порушення прав людини під час війни в Україні. Modern problems in science. XIX International scientific and practical conference. Vancouver Canada. 2022. С. 269-271.
8. Про захист цивільного населення під час війни : Конвенція, затверджена в Женеві від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. (дата звернення 09.04.2023 р.)
9. Європейська конвенція з прав людини від 4 листопада 1950 р. Права людини і професійні стандарти для працівників правоохоронних органів в документах міжнародних організацій. К.: Сфера. 2002. С. 239-283.
10. Про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі : IV Конвенція, ухвалена на Другій мирній конференції в Гаазі від 18.10.1907. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text. (дата звернення 09.04.2023 р.)

11. Злочини росії проти українських дітей. URL: <https://urkraiiner.net/zlochyny-proty-ditey/> (дата звернення 07.04.2023 р.)

БОРИСОВ Євген

Міжнародний гуманітарний університет (м. Одеса),
доцент кафедри державно-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР РОЗВИТКУ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз розвитку впливу міжнародного права, зокрема гуманітарного на нинішню військово-морську діяльність неможливий без аналізу такого документу, як Х Гаазька конвенція від 18 жовтня 1907 року [1]. Ця угода набула чинності у 1910 році та діяла щонайменш до 1949 року, а тому серед іншого вона охопила низку військово-морських конфліктів у різних регіонах світу, а також Першу та Другу світові війни.

Як з цього питання зазначає Дітріх Шиндлер, загалом Х Гаазька конвенція запозичила значну кількість норм Конвенції 1899 р., але істотно розширила її приписи, зокрема запровадивши нові механізми у статтях 5-9, 13, 15-17, та 19-23, це пояснюється зокрема й тим що вона доповнювала вже не Женевську конвенцію 1864 року, а її нову редакцію, схвалену на тих самих Гаазьких конференціях [2, р. 335].

Зокрема у ст. 5 Х Гаазької конвенції містилися уточнення щодо маркування військові госпітальних суден та їх прапорів, особливо у ситуації захоплення такого судна воюючою стороною, та вказувалося на обов'язок таких суден забезпечити можливість бачити їх маркування у нічний час, інакше вони позбавлялися відповідних гарантій. Також у ст. 6 вперше містилася заборона на використання розпізнавальних знаків госпітальних суден іншими кораблями, як в мірний, так й у воєнний час.

Також у ст. 7 Х Гаазької конвенції уперше регламентується ситуація бойових дій безпосередньо на кораблі, із вказівкою, що за таких умов хворі та поранені повинні бути «поважані і пощаджувані, наскільки це можливо», при цьому корабельні відділення (англ. «wards») для хворих й поранених за загальним правилом не можна було використовувати для будь-яких інших цілей, окрім тих, для яких вони були спочатку призначені, та поки вони потрібні хворим і пораненим [1].

Також ця стаття вказує, що командир, у чію владу вони потрапили, може застосувати ці корабельні відділення для інших цілей,

якщо того вимагає військова ситуація, але переконавшись, що хворі та поранені на борту належним чином забезпечені. Вказівка зазначеної статті X Конвенції про те, що приміщення для хворих і належний до них матеріал «залишаються підпорядкованими законам війни» (англ. «remain subject to the laws of war») означає, що наявність таких приміщень (відділень) на військовому кораблі, якщо він сам по собі не є госпітальним, не заважає супротивнику атакувати та знищувати це судно [1].

Також у ст. 8 X Гаазької конвенції прямо вказується, що госпітальні кораблі та лікарняні відділення воєнних кораблів (англ. «sick wards of vessels») позбавляються права на захист, якщо вони використовуються з метою нанесення шкоди противнику. При цьому міститься застереження, що факт озброєності персоналу зазначених кораблів і кают для хворих для підтримки порядку і захисту хворих і поранених, а також наявність на борту «бездротового телеграфного апарату» не є достатньою причиною для зняття такого захисту [1].

Також у ст. 9 X Гаазької конвенції змінено підхід до статусу нейтральних торговельних суден, яхт або човнів, які добровільно відгукнулися на заклик воюючої сторони взяти на борт та доглядати хворих та поранених, або ж які за власним бажанням врятували хворих, поранених або потерпілих корабельну аварію. Фактично ці судна не отримують жодних імунітетів, крім заборони їх захоплення саме за перебування таких осіб на борту, та мають з усіх інших питань керуватися загальними вимогами для нейтральних суден [1].

Крім того, новелами у міжнародному договірному праві щодо морської війни слід вважати ст. 16 та ст. 17 X Гаазької конвенції, за якою після кожного бою обидві воюючі сторони, наскільки це дозволяють військові інтереси, мали вживати заходів для пошуку тих, хто зазнав корабельної аварії, хворих і поранених, і захищати їх, а також мертвих, від пограбування та жорстокого поводження. Також вони мали стежити за тим, щоб похованню на суші чи на морі або кремації померлого передував ретельний огляд трупа [1], очевидно для перешкодження ставлення до важкопоранених та непритомних як до померлих.

За ст. 17 цієї конвенції кожна воююча сторона повинна якнайшвидше надіслати владі своєї країни, флоту чи армії військові знаки чи документи, що посвідчують особу, виявлені на загиблих, а також опис хворих і поранених, які були взяті під контроль. За цією нормою воюючі сторони мають інформувати одна одну про інтернування та переміщення, а також про госпіталізацію та смерті хворих та поранених під їх контролем, вони мали збирати всі предмети особистого користування, цінності, листи тощо, які знайшли на захоплених кораблях або які були

залишені хворими чи пораненими, які померли в госпіталі, для того, щоб передати їх особам, визначеним владою країни жертв [6].

Також у ст. 19 X Гаазької конвенції встановлювалося обов'язок головнокомандувачів воюючих флотів стежити за належним виконанням її приписів, а також, водночас «стежити за випадками, не охопленими цією конвенцією, згідно з інструкціями своїх урядів та відповідно до загальних принципів цієї конвенції» [1]. Тим самим вказана Конвенція визнавала широку варіативність можливих гуманітарних ситуацій та відводила особливу роль адміністративному морському праву – відповідним урядовим інструкціям, які мали впорядковувати зазначені питання.

Також новою слід вважати норму ст. 20 X Гаазької конвенції, за якою держави, які її підписали, отримували обов'язок вживати необхідних заходів для доведення положень цієї конвенції до відома своїх військово-морських сил, особливо для їх складових, які відповідно до неї мають імунітети, тобто – до командирів та екіпажів шпитальних суден, а також для відома громадськості [1].

Слід додати, що оскільки СРСР не приєднувався до Гаазьких конвенцій до 1955 року, коли X Гаазька конвенція вже втратила чинність, цей договір не тільки не набув поширення у вітчизняному праві, але навіть не описувався вітчизняними науковцями [3, 4]. Також у ст. 21 X Гаазької конвенції встановлювалося обов'язок держав-учасниць встановити обов'язок розслідування (англ. «checking») «окремих вчинків грабежу або жорстокого поводження з хворими та пораненими на флоті» (англ. «individual acts of pillage and ill-treatment in respect to the sick and wounded in the fleet») [1].

Також держави мали встановити покарання за безпідставне використання розпізнавальних знаків (англ. «unauthorized use of the distinctive marks») та необгрунтоване застосування флотських або військових знаків (англ. «unjustifiable adoption of naval or military marks») для шпитальних суден. Держави мали схвалити відповідні зміни до свого кримінального законодавства протягом п'яти років та повідомити про це одна іншу через депозитарія – Нідерланди [1].

Новацією Конвенції 1907 року також слід вважати й застереження її ст. 22, за якою у разі ведення війни між сухопутними та морськими силами воюючих сторін її положення застосовуються лише «між силами, які фактично перебувають на борту судна» (англ. «between the forces actually on board ship») [1]. Таким чином вказана Конвенція зонайменш мала прогалини щодо морського застосування авіації, зокрема й морського базування, ведення десантних та подібних операцій тощо. Водночас значення X Гаазької конвенції для розвитку стандартів військово-морської діяльності вбачається безперечним.

Варто констатувати, що у вимірі захисту жертв війни на морі укладачі X Гаазької конвенції використали Додаткові статті, що стосуються становища поранених на війні 1868 р. та спиралися на механізми Конвенції 1899 р. про адаптацію до морської війни принципів Женевської конвенції.

Водночас X Гаазька конвенція врахувала як розвиток самої базової Женевської конвенції, так й необхідність впорядкувати ситуації розміщення жертв війни на воєнному судні, а також потребу передбачити механізми відповідальності представників воюючих сторін за порушення конвенційних вимог, констатуючи максимальну варіативність практичних гуманітарних ситуацій в рамках військово-морської діяльності.

Література

1. Convention (X) for the Adaptation to Maritime Warfare of the Principles of the Geneva Convention. The Hague, 18 October 1907. ICRC. URL : <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/hague-conv-x-1907?activeTab=historical>
2. Schindler D. The Laws of Armed Conflicts / Dietrich Schindler, Jiri Toman. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 1988. 1494 p.
3. Бабін Б. Плешко Е. Універсальні договори міжнародного гуманітарного права та національне кримінальне провадження щодо подій в окупованому Криму. Вісник прокуратури. 2017. № 2. С. 50-57.
4. Борисов Є.М. Аспекти правової кваліфікації використання державою-агресором у Азовському морі плавучих мін. Український часопис міжнародного права. 2015. № 3. С. 26–30.

БРАТЕЛЬ Сергій
перший проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор

ТИМЧАСОВЕ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО ЧИ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

До нормативно-правових актів, які регулюють охорону прав людини і громадянина під час воєнного стану відноситься: Конституція України, Закони України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2012 року, «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року, «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового

режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 17 травня 2012 року, Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64, Указ Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» від 14 березня 2022 року № 133/2022, Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану» від 13 липня 2011 року № 753, Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» від 31 жовтня 2012 року № 998, Постанова Кабінету Міністрів України «Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану» від 08 липня 2020 року № 573 [1, 3, 4, 5, 6, 7, 8].

Згідно статті 21 Конституції України, права людини є невідчужуваними і непорушними [3]. Відповідно до ч. 2 ст. 22 Основного Закону суспільства і держави, конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані чи обмежені [2, с. 17]. Однак, Конституція України визначає випадки, коли деякі права та свободи людини та громадянина можуть тимчасово обмежуватися під час введення умов воєнного або надзвичайного стану.

Згідно Основного Закону, в умовах надзвичайного стану може бути обмежене конституційне право, гарантоване ст. 33 Основного закону України, а саме свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України [3]. Це проявляється в тому, що місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування встановлюють особливий режим в'їзду на територію карантину та виїзду з неї громадян і транспортних засобів, а в разі потреби забезпечують проведення санітарного огляду речей, багажу, транспортних засобів та вантажів в умовах карантину. Водночас, ч. 2 ст. 33 Конституції України передбачає, що громадянин України не може бути позбавлений права в будь-який час повернутися в Україну [3].

Захист законних прав і свобод громадян є одним із ключових обов'язків держави. Однак існують ситуації, коли їх обмеження є невідворотним і здійснюється виключно у спосіб та за допомогою засобів, передбачених чинним законодавством. Ст. 64 Конституції України встановлює виключення, за яких можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод людини. Такою підставою безпосередньо виступає впровадження воєнного або надзвичайного стану .

Відповідно до чинного законодавства на період дії правового режиму воєнного стану конституційні права людини і свободи громадянина і громадянина, які передбачені статтями 30, 32, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 53 Конституції України можуть бути обмежені: ст. 30

«Кожному гарантується недоторканність житла», ст. 31 «Кожному гарантується таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції», ст. 32 «Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України», ст. 33 «Кожному, хто на законних підставах перебуває на території України, гарантується свобода пересування, вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України, за винятком обмежень, які встановлюються законом», ст.34 «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань», ст. 38 «Громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування», ст. 39 «Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування», ст. 41 «Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності», ст. 42 «Кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом», ст. 43 «Кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується», ст. 44 «Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів», ст. 53 «Кожен має право на освіту» [3].

Література

1. Деякі питання здійснення повної компенсації за майно, примусово відчужене в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 жовт. 2012 року № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.05.2023).
2. Конституційне право України : підручник / І.М. Алмаші та ін. Вид. 9-те, переробл. і допов. Ужгород : Гельветика, 2018. 462 с.
3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к-96/ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 16.05.2023).
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 16.05.2023).
5. Про затвердження Порядку залучення працездатних осіб до суспільно корисних робіт в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету

Міністрів України від 13 лип. 2011 р. № 753. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/753-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 14.05.2023).

6. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лют. 2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text> (дата звернення 16.05.2023).
7. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 трав. 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення 16.05.2023).
8. Про продовження строку дії воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 14 бер. 2022 р. № 133/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/133/2022#Text> (дата звернення 16.05.2023).

БУТИРІН Євген

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені
К. Д. Ушинського, доцент кафедри політичних наук та права,
кандидат юридичних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ПІСЛЯ ПОЧАТКУ ПОВНОМАСШТАБНОЇ АГРЕСІЇ РФ ТА ВВЕДЕННЯ ПРАВОВОГО ПОЛОЖЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ

Місцеве самоврядування відіграє важливе значення в житті населення будь-якої країни. Саме тому діяльність цього інституту завжди привертає увагу суспільства та науковців. Існування місцевого самоврядування визнано на міжнародному рівні як одна з умов віднесення держави до країн з демократичними політичними режимами. Сьогодні Україна переживає один із найбільш трагічних і складних періодів в історії держави. Після початку повномасштабної агресії рф проти України перед державою постало завдання перебудови системи органів місцевої влади на воєнні рейки й забезпечення їх належного функціонування в умовах війни.

Основною формою ухвалення рішень місцевих рад є проведення засідань ради та її органів. Так міський, селищний та сільський голова можуть підписувати розпорядження, але вони також залежать від рішень, які приймаються місцевими радами. Саме залучення депутатів до прийняття рішень стало основною проблемою з початку повномасштабного військового вторгнення рф. За період з 24 лютого по

11 травня 2022 р. відомо, що пленарні засідання сесій відбулися в 11 міських радах: Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Кропивницькій, Львівській, Луцькій, Рівненській, Сумській, Харківській, Хмельницькій і Черкаській міських радах. При тому Харківська міська рада вперше з 24 лютого провела пленарне засідання лише 11 травня, а Львівська єдине засідання за цей період провела 24 лютого, що викликає незадоволення з боку частини депутатського корпусу. Варто зазначити, що п'ять міських рад проводили частину своїх засідань в онлайн режимі. Не проводили пленарні засідання сесій за вказаний період Одеська, Миколаївська і Чернігівські міські ради, а щодо проведення засідань Херсонською міською радою інформація не відома [1].

За період з 24 лютого по 23 травня відомо, що засідання виконкомів відбувалися у всіх 15 міських радах обласних центрів: Вінницькій, Івано-Франківській, Київській, Кропивницькій, Львівській, Луцькій, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Сумській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській і Черкаській міських радах [2].

З початку повномасштабного вторгнення рф 15 міських рад обласних центрів проводили засідання виконавчих комітетів. Навіть Херсонська міська рада проводила засідання цього органу [3].

Також повномасштабна війна привела до кардинальних змін у сфері комунікації депутатів з їхніми виборцями. До війни центром таких комунікаційних зв'язків виступали приймальні депутатів. Однак, унаслідок постійних масованих обстрілів, евакуації частини депутатів очний прийом виборців змінився на дистанційне спілкування. Експерти громадської кампанії «Атестація депутатів місцевих рад» провели дослідження щодо дистанційної взаємодії депутатів місцевих рад зі своїми виборцями під час правового режиму воєнного стану. На їхню думку, на сьогодні в Україні найбільш поширеним майданчиком для комунікації місцевих депутатів із жителями громад стала соціальна мережа Facebook. Серед досліджуваних комунікаційних платформ депутатів 92 % місцевих обранців обрали Facebook, а щодо ще 4 % не вдалося знайти достовірну інформацію про наявність у них відповідних акаунтів. Значно менше депутати використовують інші майданчики для дистанційної комунікації. Більше половини депутатів (51 %) мають свої сторінки в Instagram, свої канали / групи в Telegram, Viber, Youtube тощо.

Слід звернути увагу на те, що після початку повномасштабної військової агресії рф проти України більшість депутатів місцевих рад обласних центрів залишилися на місцях. За результатами моніторингу соціальних мереж та листування з депутатами електронною поштою відомо, що з початку війни та в березні-квітні перебували в місті Києві щонайменше 103 зі 120 депутатів [4].

Станом на 27.06.2022 р. на території м. Одеса принаймні 39 з 64 депутатів перебували або перебувають у місті. Стосовно ще п'яти депутатів відома неповна інформація [5].

У Херсоні поза межами окупованого міста з тих чи інших причин до його звільнення перебувало 25 % депутатського корпусу міської ради [6].

За даними секретаріату Івано-Франківської міської ради, жоден із 42-х депутатів міськради не покинув межі України [7].

За висновком команди «Центру суспільних досліджень», вдалося з'ясувати, що 23 із 42 депутатів м. Суми залишалися в місті під час його оточення [8].

Загалом 46 депутатів Вінниці (85 % від загальної кількості депутатів) з часу повномасштабного наступу залишилися у місті і беруть участь у роботі ради [9].

Також варто зауважити, що жоден депутат Кропивницької міської ради [10], Черкаської міської ради [11], Хмельницької міської ради [12] не виїхав з міста і, тим паче, з України.

Однак з наближенням лінії фронту на Донбасі деякі депутати місцевих рад прийняли рішення про евакуацію та написали заяви про складення депутатських повноважень [13]. Натомість багато службовців місцевого самоврядування вирішили залишитися в такий важкий час зі своїми громадами. Наприклад, міський голова м. Бахмут О. О. Рева (очолював місто з 1990 р.) написав заяву про призупинення дії трудового договору міського голови, але не залишив місто, а очолив посаду начальника Бахмутської міської військової адміністрації Бахмутського району Донецької області [14]. Залишився на території своєї громади міський голова м. Покровськ Донецької області Р. В. Требушкін (член партії «Опозиційний блок»), незважаючи на те, що місто піддається постійним ракетним обстрілам та в Покровську працює військова адміністрація. На сьогодні він активно займається волонтерською діяльністю на території Покровської громади. Приєднався до лав ЗСУ голова Полянської ОТГ Мукачівського району Іван Дрогобецький (представник «ОПЗЖ»). А міський голова м. Макарів Київської області Вадим Токар не тільки залишився на місці з початку війни, але й об'єднав городян, готових зі зброєю в руках боронити своє рідне місто. Його загін боронив м. Макарів від росіян 32 дні за допомогою лише коктейлів Молотова й автоматів Калашникова [15].

Рішення службовців органів місцевого самоврядування залишитися на території своїх громад, незважаючи на постійні обстріли або окупацію позитивно впливає на психологічну атмосферу в громаді. Члени громади не відчують себе покинутими владою. Більшість старостів, голів, місцевих депутатів користуються повагою серед місцевих

мешканців. Деякі службовці щовечора на сторінці Фейсбук звітують про те, що відбувається в громаді, заспокоюють людей. Міський голова Зеленодольської громади (Дніпропетровська область) Д. Ю. Невеселий за подібну підтримку селян отримав прізвисько «Наш Арестович» [16].

Після поїздки народного депутата України М. Тищенко на «зустріч з виборцями» до Тайланду уряд вніс зміни щодо порядку перетинання державного кордону. На підставі п. 2-14 Постанови Кабміну від 27 січня 2023 р. № 69 «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України» було заборонено депутатам місцевих рад, а також керівникам структурних підрозділів органів місцевого самоврядування перетинати державний контроль, за винятком пропуску через державний кордон жінок, які мають дитину/дітей віком до 18 років (або чоловіка, котрий є самотнім батьком) [17].

Військова агресія з боку РФ та запровадження правового режиму воєнного стану в Україні стало серйозним викликом для місцевого самоврядування. Більшість представників органів місцевого самоврядування залишилися на місцях та організували життєдіяльність населених пунктів у нових умовах. Велика кількість депутатів місцевих рад частково, так би мовити, «поставила на паузу» свою депутатську діяльність і, як уся країна, переважно кинула свої сили на допомогу ЗСУ, підрозділам територіальної оборони та внутрішньо переміщеним особам.

Література

1. Три міськради обласних центрів з 15 не проводили сесії з початку широкомасштабного вторгнення. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/502> (дата звернення: 01.03.2023).
2. Як місцеві ради проводять роботу засідань виконавчих комітетів та постійних депутатських комісій місцевих рад. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL : <https://attestation.in.ua/article/502> (дата звернення: 01.03.2023).
3. Сприяння обороні України: міські ради в умовах війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/533>. (дата звернення: 01.03.2023).
4. Діяльність столичних обранців під час війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL : <https://attestation.in.ua/article/502> (дата звернення: 01.03.2023).
5. Як працюють депутати одеської міської ради під час війни: результати моніторингу. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/515>. (дата звернення: 01.03.2023).

6. Депутати Херсонської міської ради: окупація чи евакуація? Атестація депутатів місцевих рад. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/513> (дата звернення: 01.03.2023)

7. Як Івано-Франківські депутати працюють у період повномасштабного вторгнення. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/512>. (дата звернення: 01.03.2023).

8. Депутати Сумської міської ради під час війни не покинули своїх виборців: моніторинг діяльності обранців. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/510>. (дата звернення: 01.03.2023).

9. Вінницькі депутати в умовах війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/506> (дата звернення: 01.03.2023).

10. Кропивницькі депутати: працюємо для перемоги. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. [Електронний ресурс] URL : <https://attestation.in.ua/article/511> (дата звернення: 01.03.2023).

11. Як працюють депутати Черкаської міської ради під час війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/509> (дата звернення: 01.03.2023).

12. Чим займаються депутати Хмельницької міської ради під час повномасштабної війни. *Громадська кампанія «Атестація депутатів місцевих рад»*. URL: <https://attestation.in.ua/article/508> (дата звернення: 01.03.2023).

13. Рішення Бахмутської міської ради від 14.07.2022 № 7/23-647 «Про дострокове припинення повноважень депутата Бахмутської міської ради 7 скликання Касперської А. П.» URL: <https://artemrada.gov.ua/31448> (дата звернення: 01.03.2023).

14. Рішення Бахмутської міської ради від 14.07. 2022 № 7/23- 646 «Про призупинення дії трудового договору міського голови». URL: <https://artemrada.gov.ua/31448> (дата звернення: 01.03.2023).

15. «Ми з хлопцями боронили місто 32 дні». *Інтерв'ю Макарієвського міського голови. Децентралізація*. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14764> (дата звернення: 01.03.2023).

16. «Зеленодольська громада завжди готова прийти на допомогу», - міський голова Дмитро Невеселій. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14764> (дата звернення: 01.03.2023).

17. Постанова Кабміну від 27 січня 2023 р. № 69 «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України» URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zmin-do-pravyl->

ВРУЦЬКА Марина
Бердянський державний педагогічний університет,
старша викладачка кафедри правознавства

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Ступінь захищеності будь якої держави перед зовнішніми загрозами і викликами безпосередньо залежить від внутрішньої стабільності, міцності національного державного апарату, ефективності політичної влади. Саме корупція найчастіше виступає основною внутрішньодержавною причиною політичних та економічних криз. Руйнівна сила корупції добре відома, вона вражає будь які сфери. Але корупція в умовах збройного конфлікту є особливо небезпечною, вона унеможливує ефективний економічний, соціальний та гуманітарний розвиток, уповільнює європейську інтеграцію, що зрештою грає на руку зовнішнім ворогам. Саме тому одним зі стратегічних пріоритетів України, поряд з обороною та безпекою, сьогодні залишається боротьба з корупцією. Наміри України стати повноправним членом ЄС вимагають якісного нормативно-правового забезпечення роботи антикорупційних механізмів.[12, с.94; 2,с.111]

Питанню вдосконаленню вітчизняного антикорупційного законодавства присвячено праці, В. Б. Аве'рянова, Ю. В. Бауліна, О.М. Бандурки, О.Ю. Бусол, Б.М. Головкина, О.М. Джужі, О.О. Дудорова, А.П. Закалюка, А.Т. Комзюка, О.М. Костенка, А.О. Левчук, О.М. Литвинова, І.О. Лугового, М.І. Мельника, А.С. Політової, В.В. Сокурєнка, В.М. Трепака, Т.В., Чернея, В.І. Шакуна, С.М. Шила та багатьох інших вчених, дослідників та експертів.

Метою даного дослідження є проведення аналізу змін до антикорупційного законодавства України в період воєнного стану та їх впливу на рівень корупції в державі.

З 2017 до 2022 року Україна досягла певних успіхів у запобіганні корупції. За даними Transparency International Ukraine, в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) за 2022 рік Україна отримала 33 бали зі 100 можливих. Показник зріс на один бал у порівнянні з 2021 роком, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI. Таким чином за останні 10 років показник України зріс на 8 балів.

Протидія корупції включає в себе розробку і імплементацію ефективного антикорупційного законодавства. Серед позитивних змін, що відбулися в антикорупційному законодавстві України в період дії воєнного стану слід відзначити наступні: затвердження антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки; та державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки; доповнення статті 111 (Державна зрада), 113 (Диверсія) КК України ознакою, що обтяжує відповідальність – вчинення дій в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а також встановлення санкції за вчинення таких дій у вигляді позбавлення волі строком на п'ятнадцять років або довічного позбавлення волі, з конфіскацією майна.[4;5;6] Між тим відбулися і ряд змін до антикорупційного законодавства, які хоч і запровадженні тимчасово, на період дії воєнного стану, проте не несуть позитивного впливу на стан запобігання корупції в Україні. Зокрема, на час дії військового стану:

не поширюються вимоги щодо відповідності подарунків загальноувизнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків, встановлені частиною другою статті 23 Закону України «Про запобігання корупції» на вчинення таких для підтримки Збройних Сил України та/або для гуманітарної допомоги особам, які постраждали внаслідок збройної агресії російської федерації проти України;

суб'єкт декларування звільняється від зобов'язання подати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, повідомлення про суттєві зміни у майновому стані та про відкриття валютного рахунку в установі банку-нерезидента;

заборона займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю не поширюється на державних службовців (крім державних службовців категорії "А"), посадових осіб місцевого самоврядування (крім посадових осіб, посади яких віднесені до першої - третьої категорій), якщо вони перебувають у відпустці без збереження заробітної плати або у разі простою, за умови що трудові договори (контракти), цивільно-правові договори про надання послуг або правочини у сфері підприємницької діяльності укладаються з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, стосовно яких такі державні службовці та посадові особи місцевого самоврядування протягом останнього року не здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців;

зупинено перебіг строків щодо здійснення дій, спрямованих на припинення підприємницької діяльності та припинення повноважень у складі правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової

ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, якщо особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляє інтереси держави чи територіальній громаді в раді (спостережній раді)) особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування відповідно до п.1 ч.1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції»;

без проведення конкурсу відбувається призначення на посади державної служби, посади в органах місцевого самоврядування, посади керівників суб'єктів господарювання державного сектору економіки, комунальних підприємств, установ, організацій керівником державної служби або суб'єктом призначення, сільським, селищним, міським головою, головою районної, районної у місті, обласної ради, начальником відповідної військової адміністрації;

без проведення конкурсу призначаються Голова Служби судової охорони, Голова Державної судової адміністрації України та їх заступники (за умови відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя);

не проводяться спеціальна перевірка, передбачена Законом України "Про запобігання корупції", стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища та посад з підвищеним корупційним ризиком, та перевірка, передбачена Законом України "Про очищення влади", стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (лострації).[3;7;8]

За даними опитування населення корупція посідає 3-тє місце серед основних проблем (після високої вартості життя та воєнних дій), перелік яких пропонувався респондентам, – 68,6% населення вважають корупцію дуже серйозною проблемою. За даними опитування бізнесу, корупція посідає 2-є місце – 73,3% опитаних підприємців вважають корупцію дуже серйозною проблемою.[1, с.6]

Наступні роки для нашої країни багато в чому будуть вирішальними: це не лише перемога у війні з росією, а й складний шлях відбудови та повноцінної інтеграції з ЄС. І він неможливий без повернення до превентивних антикорупційних практик, що дозволять знизити корупційні ризики у поствоєнний період, забезпечити прозорість діяльності органів державної влади та підвищити рівень довіри до них.

Література

1. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування населення та бізнесу. – Київ, 2022.
2. Політова А.С. Протидія корупції в Україні як вимога європейської інтеграції. Нове українське право, Випуск 6, Том 2, 2022. С.110-117
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>
5. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n28>
6. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон України від 3 березня 2022 р. № 2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану: Закон України від 12 травня 2022 р. № 2259-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#Text>
8. Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану: Закон України від 08 липня 2022р. № 2381-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#Text>
9. Роз'яснення №4 від 07 березня 2022 р. щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю в умовах воєнного стану (подання декларації, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента, проведення перевірок). Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/03/Rozyasnennya-4-vid-07.03.2022.pdf>
10. Роз'яснення №7 від 12 травня 2022 р. щодо проведення спеціальних перевірок до перемоги України нар російською федерацією. Національне агентство з питань запобігання корупції. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/05/Rozyasnennya_shhodo_provedennya_spetspereviryky.pdf

11. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.
12. Шило С.М. Кримінологічні напрями запобігання корупції в Україні. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022 Серія ПРАВО. Випуск 74: частина 2. С. 86–93

ДАЦЮК Тетяна

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1,
кандидатка історичних наук, доцентка

ЗІНЧЕНКО Вікторія

Криворізький навчально-науковий інститут Донецького державного університету внутрішніх справ, доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін факультету №1,
кандидатка педагогічних наук

ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ В УМОВАХ РОСІЙСЬКОЇ ВОЄННОЇ АГРЕСІЇ

Повномасштабна війна, яку розпочала Росія на території України 24 лютого 2022 року, призвела до того, що мільйони людей вимушені були залишити свої домівки й стати переселенцями і біженцями в різних країнах світу. Інститут забезпечення прав біженців має довготривалу історію, проте офіційне правове регулювання розпочалося минулого століття, коли у 1921 році Радою Ліги Націй уперше проведено конференцію щодо проблем біженців [1].

Після Другої світової війни світ накрила криза біженців [7]. Задля вирішення питання врегулювання статусу та прав біженців створено міжнародні організації, такі як ООН. Одним із завдань ООН було захищати права біженців і регулювати їхній статус. ООН відіграла найважливішу роль у регулюванні статусу біженців і на це вплинули два фактори, а саме:

1) суб'єктивний, який полягав у тому, що на ООН покладено обов'язок зі здійснення міжнародної співпраці щодо розвитку процесу регулювання та захисту прав і свобод людини;

2) об'єктивний, зумовлений необхідністю допомоги з боку міжнародного співтовариства в особі ООН у вирішенні проблеми репатріації сотень тисяч біженців і переміщених осіб, які були вимушені залишити свою батьківщину, щоб врятуватися від нацистської Німеччини й наслідків Другої світової війни [5].

На сьогодні ООН – одна із центральних й основних міжнародних організацій, що уповноважені захищати права біженців. При ООН діє Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ), яке функціонує в кожному куточку світу. УВКБ очолює та координує міжнародні дії щодо захисту біженців, а також регулює і захищає їхні права в усьому світі [5]. УВКБ допомагає біженцям безпечно повернутися в країну свого громадянства, забезпечує їхнє почуття гідності, незалежності, самодостатності, належного життєвого рівня тощо.

У Конвенції про статус біженців, прийнятою ООН, визначено таке поняття «біженець»: «особа, яка через певні обґрунтовані побоювання стати жертвою переслідувань за ознакою расової належності, релігії, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних поглядів знаходиться за межами країни своєї національної належності і не в змозі користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань» [2].

Правовий статус біженців урегульовано на національному законодавстві України. Так, відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», під поняттям «біженець» необхідно розуміти особу, яка в наслідок побоювання стати жертвою переслідування за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань тимчасово перебуває за межами країни свого громадянства і не може скористатися її захистом або не бажає скористатися таким захистом у силу побоювань стати жертвою зазначених переслідувань [3].

Велика кількість країн безпрецедентно підтримали й надали допомогу громадянам України, які залишили свої домівки у зв'язку із воєнними діями.

Вагому роль у захисті прав біженців з України відіграв Європейський Союз. ЄС миттєво відреагував на потребу людей, які тікають від російського вторгнення. Допомога українським біженцям включає в себе гуманітарну допомогу, надання захисту, матеріальної допомоги тощо. У межах ЄС створено Платформу солідарності для того, щоб забезпечити імплементацію Директиви про тимчасовий захист при взаємодії країн ЄС та інших учасників.

Основними цілями й заходами Платформи солідарності є: узгодження пропозицій і позицій усіх країн щодо прийому українських біженців; збір інформації про потреби біженців з України; використання інструментарію Європейського Союзу для допомоги та регулювання статусу біженців тощо. Платформа солідарності містить План, що складається з десяти пунктів, таких як: захист дітей від переміщення; тимчасова реєстраційна платформа; національний план на випадок

надзвичайної ситуації; збільшення можливостей для прийому і належне розселення; поглиблення міжнародного співробітництва тощо [4].

На біженців, які перетинають кордон із країнами ЄС та Молдовою, поширюється Директива про тимчасовий захист, що надає їм низку прав [6]. Ця Директива наблизилася статусу біженців від війни з України до схожого, але не такого, як у громадян ЄС щодо прав на вільне пересування людей. Це перший випадок в історії ЄС, коли положення Директиви реалізовані на практиці. ООН схвально віднеслася до ініціативи активувати Директиву про тимчасовий захист, як один із важливих механізмів і засобів забезпечити біженцям негайний захист від видворення і гарантувати базові стандарти поведінки із біженцями, надаючи їм матеріальне забезпечення, доступ до житла, ринку праці, медичних і соціальних послуг тощо [8].

Застосування і наділення біженців тимчасовим захистом стало безпрецедентним заходом, направленим на забезпечення потреб у міжнародному захисті, а це гарантує швидкий доступ до безпеки, документів і прав осіб, які вимушено покинули свої домівки й змінили свій звичний спосіб життя, у зв'язку із воєнними діями, на території України. Європейська Комісія продовжила дію Директиви про тимчасовий захист до березня 2024 року. Також, як зазначила Єврокомісія, українці, які вирішать повернутися додому на тривалий час, зможуть і надалі користуватися тимчасовим захистом у країнах ЄС. Рішення про продовження Директиви прийнято у зв'язку з масовими ракетними обстрілами Росії проти критичної інфраструктури України.

Кожна країна ООН на національному рівні регулює правовий статус і права біженців, проте таке національне законодавство не повинно суперечити положенням Конвенції ООН про права біженців. Країнам, які прийняли біженців з України, надано такі права:

- забезпечення житлом;
- надання матеріальної допомоги;
- доступ до ринку праці, тобто можливість працювати;
- дозвіл на проживання терміном на 1 рік, який можна продовжити;
- доступ до медичної допомоги;
- право на соціальне забезпечення;
- можливість повернутися в Україну.

Дотичним до отримання статусу біженця є надання українцям тимчасового захисту. Особи, які отримали тимчасовий захист, у майбутньому можуть звернутися до державних органів країни, в якій отримано тимчасовий захист про надання їм статусу біженця. Особи, які

бажають отримати тимчасовий захист, повинні звернутися до органів влади з питань міграції відповідної країни ЄС, у якій вони бажають такий захист, про надання їм тимчасового захисту. За результатами розгляду звернення про надання тимчасового захисту органи влади з питань міграції відповідної країни ЄС видають особі документ про підтвердження надання такого захисту й перелік прав, який передбачено статусом тимчасового захисту [6].

Статус біженця надається особам, яким загрожує небезпека чи переслідування. Отримати статус біженця можуть громадяни України, які покинули територію України у зв'язку із воєнними діями, а також особи, які є громадянами іншої країни, проте проживали в Україні на законних підставах.

Для подальшого дослідження питання щодо правового статусу біженців особливу увагу необхідно приділити тому, щоб державні органи України брали активну участь і сприяли допомозі біженцям з України. Також важливим є вдосконалення нормативно-правової бази для регулювання правового статусу біженців, оскільки криза біженців, спричинена війною в Україні, є однією з найбільших із часів Другої світової війни. Державним органам влади України також необхідно створити гідні умови для життя громадянам України, які хочуть повернутися додому: забезпечити житлом тих, хто цього потребує, надати доступ до ринку праці й змогу на забезпечення різними соціальними і медичними послугами.

Література

1. Завірюха А. Особливості правового статусу біженців у національному та міжнародному праві. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/55522/1/%D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC%20%D0%97%D0%B0%D0%B2%D1%96%D1%80%D1%8E%D1%85%D0%B0.pdf> (дата звернення: 26.04.2023).
2. Конвенція про статус біженців. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 28.04.2023).
3. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07.2011 р. № 3671-IV. Дата оновлення: 23.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3671-17#Text> (дата звернення: 28.04.2023).
4. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. URL: <https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration->

management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk
(дата звернення: 28.04.2023).

5. Чуєнко В. Історичні передумови виникнення та періодизація та становлення правового статусу біженців у міжнародному праві. *Міжнародне приватне право*. 2017. № 2. С. 310–315.
6. Document 32001L0055. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0055&qid=1648223587338>
(дата звернення: 28.04.2023).
7. Gevorgyan S., & Baghdasaryan K. Toward a Transhumanist Transformation of Human Labor Potential in the Context of Global Challenges. *Futurity Economics & Law*. 2021. Volume 1. № 4. P. 36–45.
8. The EU Temporary Protection Directive in Practice 2022. URL: https://reliefweb.int/report/world/eu-temporary-protection-directive-practice-2022?gclid=CjwKCAiAmJGgBhAZEiwA1JZolj2JamY8gawKSPFdMSokFj9VvkRyScBWhhMDHnhe70w07ahFf6DxbCBoCiwUQAvD_BwE (дата звернення: 28.04.2023).

ДНІПРОВ Олексій
заступник Керівника Офісу Президента України,
доктор юридичних наук

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ВОЄННОГО СТАНУ

Ключовою сутністю у визначенні правового статусу місцевих органів виконавчої влади є розуміння їх місця в державі та необхідність чіткого визначення кола й суті функцій і завдань, які повинні здійснювати на даному етапі розвитку країни органи місцевого самоврядування. Саме правовий статус визначає, чи потрібно, щоб органи місцевого самоврядування здійснювали власні повноваження відповідно до закону й одночасно загальнодержавні функції і завдання, або ж вирішували лише свої власні, так звані, питання місцевого значення.

Зміцнення державної влади в центрі не може бути ефективним і корисним для суспільства в цілому без одночасної децентралізації функцій і завдань на рівень територіальних органів, яких обирають їх громади на основі загального, рівного, прямого виборчого права при таємному голосуванні. Саме за рахунок дотримання цього принципу

місцеве самоврядування як реальність, як важлива ознака демократії функціонує в переважній більшості розвинених країн. Адже саме децентралізована виконавча влада із сильними інститутами місцевої виконавчої влади та місцевого самоврядування є найбільш ефективною формою організації державної влади [1].

Слід зазначити, що абсолютного розподілу, повного відокремлення державних структур від самоврядних немає і бути не може. Однак Європейською хартією місцевого самоврядування визначаються основні напрями, принципи й характер зв'язку між державними структурами та органами місцевого самоврядування.

Важливо звернути увагу, що передані державою повноваження місцевим органам виконавчої влади є величиною змінною та пов'язані з фінансовими й низкою інших державних пріоритетів.

Правовий статус місцевих органів виконавчої влади визначає компетенцію лише в тих питаннях, котрі зачіпають інтереси жителів усього району та області або не можуть бути вирішені на рівні громади. При цьому розподіл повноважень між органами місцевого самоврядування різних рівнів повинен здійснюватися таким чином, щоб, з одного боку, максимально наблизити процес прийняття рішення до громадянина, а з іншого – ці органи мають володіти організаційними, матеріальними та фінансовими ресурсами, що забезпечують обсяг та якість соціальних послуг, які надаються населенню відповідно до загальнодержавних соціальних стандартів.

Дещо інші функції та повноваження місцевих органів виконавчої влади настають у період воєнного стану, зокрема, на них покладається основна відповідальність щодо організації та проведення охорони й оборони територіальних громад. Правовий статус місцевих органів виконавчої влади в умовах війни не визначається окремим документом у законодавстві України. Особливі питання профільного характеру регламентуються низкою законодавчих актів України, до них можна віднести такі Закони України, як «Про оборону України» від 6 грудня 1991 року [2], «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» від 21 жовтня 1993 року [3], «Про військово-цивільні адміністрації» від 3 лютого 2015 року [4], «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року [5], «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року [6].

Законом України «Про правовий режим воєнного стану» (ч. 2 ст. 98) передбачається, що органи місцевого самоврядування й надалі здійснюють повноваження, надані їм Конституцією України та іншими законами України та зобов'язані сприяти діяльності військового командування та військових адміністрацій щодо забезпечення заходів, які необхідні для запровадження правового режиму воєнного стану на відповідній території та захисту безпеки населення.

За таких умов основним завданням у діяльності зазначеної інституції є забезпечення дії Конституції та законів України. Також місцеві органи виконавчої влади, незалежно від їх юрисдикції, зобов'язанні належним чином здійснювати заходи з дотримання правового режиму, системно проводити заходи з питань оборони, цивільного захисту та відповідного забезпечення прав і свобод громадян відповідно до умов воєнного стану.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» та з метою більш ефективної роботи системні повноваження місцевих органів виконавчої влади можуть змінюватися. Зокрема, зазначеним документом передбачається утворення тимчасових державних органів у формі військових адміністрацій. Функціонування такої інституції дає можливість водночас з місцевими органами виконавчої влади більш раціонально здійснювати необхідні превентивні заходи для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки.

Військові адміністрації, на підставі подання обласних державних адміністрацій або військового командування, утворюються рішенням Президента України. Відповідно до рішення районні, обласні державні адміністрації переходять у статус районних, обласних військових адміністрацій, а їх голови набувають статусу начальників військових адміністрацій. На Генеральний штаб Збройних Сил України покладаються повноваження щодо координації та контролю за діяльністю обласних військових адміністрацій, а також на Кабінет Міністрів України в межах своїх повноважень. Межі повноважень військових адміністрацій регламентуються залежно від особливостей воєнного стану.

Важливим аспектом у правовому регулюванні органів місцевої виконавчої влади за умов воєнного стану є певна їх дерегуляція та нівелювання повноважень з причин необхідності переходу до загальної стратегічної централізації повноважень. Потрібно констатувати, що така дерегуляція повноважень зазначених інститутів місцевої влади має під собою об'єктивне пояснення, опираючись на екстраординарні умови функціонування як держави загалом, так її центральних владних органів, зокрема в контексті воєнного стану.

Військові адміністрації за своїм правовим статусом не тільки у фактичному, але й у нормативно-правовому розумінні заміщують представницькі та виконавчі повноваження місцевих органів виконавчої влади у сферах, визначених законодавством. Необхідно зазначити, що військові адміністрації в умовах воєнного стану перебирають на себе їх повноваження та функції, використовуючи відповідно ресурсний потенціал зазначених органів [5].

Отже, органи місцевої виконавчої влади за своїм правовим статусом у контексті воєнного стану спільно з військовими адміністраціями та державними органами консолідують зусилля та здійснюють заходи правового режиму воєнного стану, оборони, цивільного захисту, громадської безпеки й порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян.

Література

1. Грицяк І. А. Розвиток європейського управління у контексті впливу на державне управління в Україні. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/DUTP/2005-2/txts/phil0/05giaduu.pdf>.
2. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21 жовтня 1993 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 44. Ст. 416.
4. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лютого 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87.
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

ЖУРАВЛЬОВ Дмитро

заступник керівника Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород – керівник Управління з питань помилування Офісу Президента України,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ПРОТИДІЇ ЖОРСТОКОМУ ПОВОДЖЕННЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Абсолютна заборона катування є імперативною нормою міжнародного права, і, як постійно підкреслює у своїй практиці Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ, Суд, Страсбурзький суд), – «відображає одну з фундаментальних цінностей демократичного суспільства».

Норма абсолютної заборони катування закріплена в усіх основних міжнародних інструментах, починаючи від загальних принципів міжнародного права, системи права ЄС, до конкретних механізмів втілення їх положень.

У Загальній декларації з прав людини 1948 року, як одному із перших, базових документів у системі стандартів міжнародно-правового регулювання у сфері захисту прав людини, право заборони катування пошло своє чільне місце серед основних і абсолютно непорушних демократичних цінностей суспільства. У статті 5 Декларації проголошено: «Ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання» [1].

Якщо звернутися до інших міжнародно-правових документів, то у Конвенції ООН проти катувань або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання 1984 року (далі – Конвенція ООН) її автори пішли значно далі, спробувавши дати визначення тому, що розуміється під терміном «катування», чого не знаходимо у більшості міжнародних договорів, у яких нормативно закріплено заборону катування.

Відповідно до статті 1 Конвенції ООН, «катування» означає будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисне заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. В цей термін не включаються біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково». Частина 2 цієї ж статті зазначає, що «стаття не завдає шкоди будь-якому міжнародному договору чи будь-якому національному законодавству, в яких є або можуть бути положення про більш широке застосування».

Положення щодо заборони катування міститься практично в усіх міжнародних договорах регіональних систем захисту прав людини, як, наприклад, Американська конвенція про права людини 1969 року (ст.5), Арабська хартія прав людини 2004 року (ст.8), Африканська хартія прав людини і народів 1981 року (ст.5), Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (ст.3).

Ядром регіональної системи захисту прав людини на теренах Європи є саме Європейська Конвенція про захист прав людини і

основоположних свобод 1950 року, яка стала основою функціонування механізму захисту прав людини в рамках Ради Європи [2].

Порівняно із формулюванням права заборони катування в інших міжнародних договорах на регіональному рівні, у ЄКПЛ дуже лаконічно і стисло, але у чіткій пасивній формі викладена абсолютна заборона катування. Стаття 3 ЄКПЛ проголошує: «Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню». Незважаючи на критику щодо високого рівня оціночних понять, які містяться в статті 3 ЄКПЛ, у ній криється надзвичайно широкий зміст та значимість, адже йдеться про невід'ємні права фізичної і моральної недоторканності людини.

Захист права людини від катування або нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження або покарання в рамках Ради Європи здійснюється через забезпечення виконання конвенційних зобов'язань державами-членами Організації. Такий захист реалізується, перш за все, через контрольний механізм забезпечення дотримання положень ЄКПЛ – Європейський суд з прав людини, який здійснює розгляд заяв щодо порушення норм Конвенції, і рішення якого є загальнообов'язковими для виконання (статті 19 і 46 ЄКПЛ) [3]. А також через моніторинговий механізм – Європейський комітет з питань запобігання катуванням або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (далі – ЄКЗК). Даний Комітет заснований відповідно до Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню (далі – Конвенція із запобігання катуванням) і виконує превентивну функцію та діє з метою попередження катування. Мандат ЄКЗК випливає зі статті 1 Конвенції із запобігання катуванням, в якій говориться, що «комітет, шляхом здійснення інспекцій, перевіряє поводження з позбавленими волі особами з метою посилення, у разі необхідності, захисту таких осіб від катувань чи нелюдського або такого, що принижує їхню гідність, поводження чи покарання» [4].

Сфера компетенції і функції цих двох органів відрізняються, але слугують одній меті – захисту прав людини, і, відповідно, є взаємодоповнюючими. При здійсненні ЄКЗК інспектування місць позбавлення волі та виявленні неналежних умов тримання під вартою та поводження із позбавленими волі особами Комітет керується практикою тлумачення ЄКПЛ Європейським судом і стандартами, виробленими в ході інспектування країн. У свою чергу, ЄСПЛ у власній практиці часто звертається до стандартів ЄКЗК при винесенні рішень у конкретних справах, беручи до уваги як загальні доповіді Комітету, так і окремі звіти щодо конкретних держав.

Важливими і допоміжними у застосуванні положень конвенцій та їх тлумаченні при виокремленні певних проблем щодо дотримання прав людини є численні рекомендації і резолюції Парламентської асамблеї Ради Європи та Комітету Міністрів, а також окремі думки і висновки Європейського комісара з прав людини.

Література

1. Загальна декларація прав людини: ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
2. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, ратифікована Україною 26.01.1986 року. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи, Протокол від 04.11.1950. Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР (475/97-ВР) від 17.07.1997 року. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
4. Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню, від 26.11.1987 року. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_068#Text.

КОРОБКІН Валерій

Інститут державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту, старший науковий співробітник відділу заходів захисту науково-дослідного центру цивільного захисту, кандидат технічних наук, доцент

БІЛА КНИГА ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА ПРО НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ

Систематичне інформування суспільства про діяльність сектору безпеки і оборони України, забезпечення обґрунтованості рішень державних органів з питань національної безпеки і оборони є одним з актуальних питань діяльності органів влади, особливо в умовах воєнного стану. Яскравим прикладом такої діяльності є щоденні виступи

Президента України Володимира Зеленського щодо ситуації в країні, на фронтах.

Інформування суспільства про роботу органів влади, у т.ч щодо нормативно-правового забезпечення діяльності є різноманітним. Як приклад одним з інструментів інформування жителів громади є такі канали та комунікації з мешканцями громади як: офіційні сайти ради та офіційні сторінки в соціальних мережах, групи/чати у Viber, Телеграм, Facebook чи WhatsApp. Державна служба України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) також у повному обсязі використовує такі канали для забезпечення доведення інформації населенню у регіонах про небезпечні події та надзвичайні ситуації.

В той же час у 2022 році відповідно до пункту 4 статті 10 [1] з метою інформування суспільства про стан виконання заходів у сфері цивільного захисту (далі – ЦЗ) ДСНС прийнято рішення про видання «Білої книги цивільного захисту України». Водночас на сьогодні не існує видання, завдяки якій суспільство було би поінформоване щодо сфери ЦЗ, тобто діяльності ДСНС, як центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері ЦЗ [2]. Доцільно додати, що з 2017 року не здійснюється випуск щорічного інформаційного бюлетеня про надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру в Україні (державний і регіональний рівень), а з 2018 року призупинена підготовка щорічного Аналітичного огляду стану техногенної та природної безпеки в Україні. У зв'язку з цим фахівцями Інституту державного управління та наукових досліджень з цивільного захисту проводяться наукові дослідження, спрямовані на вивчення стану готовності єдиної державної системи цивільного захисту, її функціональних і територіальних підсистем щодо ефективності та оперативності реагування на надзвичайні ситуації, наслідки військових конфліктів, в тому числі російської агресії. Одним з результатів досліджень є підготовка та видання «Білої книги цивільного захисту України», змістом якої передбачено розділ щодо аналізу нормативно-правового забезпечення у сфері ЦЗ України. Варто відмітити, що з метою розвитку та вдосконалення ЦЗ України у 2022 році ДСНС розроблено та забезпечено прийняття (видання): Верховною Радою України – 14 Законів України, Кабінетом Міністрів України – 17 постанов, 5 розпоряджень, МВС України – 19 наказів, які зареєстровано Міністерством юстиції України.

Беручи до уваги рекомендації Європейського інформаційно-дослідницького центру щодо розроблення Білої книги як аналітичного документу, який описує завдання та логіку дій Уряду в певній галузі державної політики та виданий для публічного обговорення із громадськістю і стейкхолдерами [3], з метою подальшого впровадження документа органами виконавчої влади, враховуючи важливість

публічного обговорення та вивчення громадської думки, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності органів влади у сфері ЦЗ, вважаємо за доцільне внести змін до пункту 4 статті 10 «Громадський нагляд» [1] щодо визначення норми стосовно публічного обговорення та вивчення громадської думки. Таким чином, пропонується після слів «сектору безпеки і оборони України» додати слова «проведення публічного обговорення та вивчення громадської думки» та далі за текстом.

Проведення консультацій з громадськістю, вивчення громадської думки в процесі розроблення Білої книги цивільного захисту України має сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади з громадськістю, підвищенню якості підготовки рішень у сфері ЦЗ з урахуванням громадської думки, створенню умов для участі громадян у розробленні проєктів таких рішень.

Також у 2023 році ДСНС підготовлено видання «Досвід логістичного забезпечення ДСНС України в умовах дії воєнного стану», змістом якого передбачено глава «Нормативно-правове регулювання сфери гуманітарної допомоги в Україні» та визначено роль ДСНС в розробці нормативних актів в умовах воєнного стану стосовно формування пакету з підготовки документів для отримання гуманітарних вантажів, перетину кордонів тощо.

Література

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 03.04.2023).
2. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 №5403-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5403-17> (дата звернення: 04.04.2023).
3. Біла книга як документ державної політики. Європейський інформаційно-дослідницький центр. Київ: 2016. 4 с. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28870.pdf> (дата звернення: 04.04.2023).

ЛИННИК Тетяна
Державний податковий університет,
доцент кафедри теоретико-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО ПРОГРАМУВАННЯ ДЕОКУПАЦІЇ КРИМУ

У нинішній ситуації актуальною метою досліджень вбачається аналіз програмних юридичних засобів протидії тимчасовій окупації Криму та відповідно забезпечення його деокупації. Протягом перших сімох років окупації Криму влада України вживала окремі управлінські програмні заходи щодо півострову, шляхом схвалення низки урядових розпоряджень.

У наступному рішенні Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 р. та указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 117/2021 було затверджене Стратегію деокупації та реінтеграції ТОТ Криму [5] та розпорядженням КМУ від 29 вересня 2021 р. № 1171-р було схвалено план заходів з реалізації цієї Стратегії [3].

Нова редакція плану 2023 р. [2], як й редакція плану 2021 р. [3] передбачає подібний механізм контролю за його виконанням, а саме припис міністерствам, іншим органам виконавчої влади за участю інших державних органів, установ та організацій, залучених до виконання плану заходів, забезпечити його виконання «за рахунок та в межах видатків, передбачених у державному та місцевих бюджетах, а також за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством».

Щодо підстав схвалення нової редакції плану 2023 р. можна процитувати оприлюднене разом із затвердженням нової редакції плану повідомлення Міністерства з питань реінтеграції ТОТ про те, що «заходи з реалізації Стратегії були оновлені Мінреінтеграції з урахування умов воєнного стану. Зокрема, того факту, що звільнення півострова може відбутися вже найближчим часом» [1].

Також міністерство зазначило що «вдосконалений план з реінтеграції та деокупації півострова стосується таких сфер», згідно його розділів, захисту прав громадян України та юридичних осіб, законні інтереси яких були порушені внаслідок збройної агресії, соціальної та гуманітарної політики, міжнародного співробітництва, економічної політики, оборонної та безпекової складової тощо. Профільне міністерство акцентувало увагу на тому, що до плану включено нові заходи, серед яких вказувалися: розробка законопроекту «Про правовий режим на деокупованих територіях»; формування резерву працівників для

комплектування судових, правоохоронних, державних органів; створення військової адміністрації для діяльності в АР Крим [1].

Водночас зазначена ситуація зумовлює низку питань. У першу чергу слід відзначити що за умов відсутності зміни Стратегії виникає питання релевантності нової, актуалізованої редакції плану та чинної, не оновленої редакції Стратегії. Адже актуалізована редакція плану містить 127 заходів, а попередня значно більшу кількість, а саме 158 та відповідно виникає питання підстав щонайменш припинення їх виконання.

Як вже вказано, експертами Асоціації Реінтеграції Криму було частково проаналізоване нову редакцію плану, та зазначене щодо заходів міжнародного характеру, що Кабінет Міністрів України сконцентрував увагу на заходах, які мають бути реалізовані ще у період тимчасової окупації півострову та при цьому протягом цього періоду мають носити постійний, а не етапний характер [2]. Аналіз нової редакції плану дозволяє свідчити що загалом такий підхід має 69 заходів плану, тобто більше половини передбачених ним кроків.

Конкретний термін виконання, незалежно від ситуації окупації чи деокупації Криму містять 40 заходів плану, з них мають бути реалізовані у II кварталі 2023 р. 2 заходи, у III кварталі 2023 р. ще 8 заходів, до кінця 2023 р. ще 22 заходи та до кінця 2024 р. ще 8 заходів. Аналіз цих заходів свідчить про те що вони розраховані насамперед на ситуацію окупації, а не реінтеграції вже де-окупованого Криму [2]. При цьому очевидно що щонайменш стосовно 2024 року питання продовження окупації півострову вже не є таким прогнозованим як це було прикладом у 2015 чи у 2018 році на короткострокову перспективу.

Решта заходів плану має бути виконана у певний термін після деокупації Криму, а саме один захід протягом місяця після деокупації ТОТ, п'ять заходів протягом шести місяців після деокупації, ще чотири протягом року після деокупації, ще один протягом двох років після деокупації і ще шість «після деокупації ТОТ» без визначення строку виконання узагалі.

У цьому вимірі план підходить до деокупації як до певного моменту, від якого прикладом вимірюється місяць, але формат встановлення такого моменту планом та іншими актами не визначене, при тому що деокупація, як би вона не відбувалася, ймовірно носитиме не одномоментний, а розтягнутий у часті на доби, тижні та навіть місяці характер.

Наведене змушує погодитися із тезами щодо складності практичного контролю за виконання заходів плану, а також щодо доволі умовної етапності документу [6], який фактично за хронологією виконання слід поділити на три групи заходів:

- строкові заходи, які насамперед, згідно їх змісту, стосуються деокупації Криму, із встановленими термінами виконання до кінця 2024 р.;

- безстрокові заходи розраховані на період окупації, які відповідно стосуються саме деокупації Криму

- строкові та безстрокові заходи які мають виконуватися у де окупованому Криму в рамках його реінтеграції.

Отже, Україна вживає активних програмних заходів із деокупації та реінтеграції Криму що зокрема знаходить своє відображення у планах, що передбачають спеціальний адміністративний шлях контролю за виконанням, а їх заходи можна розподілити на де окупаційні та реінтеграційні.

До основних викликів зазначених урядових планів слід віднести потребу їх кореляції із стратегічними безпековими документами та із бюджетним програмуванням. Аспекти громадського контролю за виконанням планів деокупації та реінтеграції Криму має стати підґрунтям для нових наукових досліджень.

Література

1. Актуалізовано план заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції АР Крим – рішення Уряду. 4 квітня 2023 р. Мінреінтеграції. URL: <https://minre.gov.ua/2023/04/04/aktualizovano-plan-zahodiv-z-realizaciyi-strategiyi-deokupaciyi-ta-reintegraciyi-ar-krym-rishennya-uryadu/>
2. Про внесення змін до плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АРК та міста Севастополя: розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 квітня 2023 р. № 288-р. *Офіційний вісник України*. 2023. № 39. Ст. 2077.
3. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АРК та міста Севастополя: розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 вересня 2021 р. № 1171-р. *Офіційний вісник України*. 2021. № 80. Ст. 5063.
4. Про затвердження плану заходів, спрямованих на реалізацію деяких засад державної внутрішньої політики щодо тимчасово окупованої території АРК та м. Севастополя: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 березня 2018 р. № 218-р. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218-2018-%D1%80#Text>
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 березня 2021 року «Про Стратегію деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території АРК та міста Севастополя»: Указ

Президента України від 24 березня 2021 року № 117/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 26. Ст. 1255.

6. Урядовий план реінтеграції Криму: міжнародний вимір / Б. Бабін, Е. Плешко, Т. Линник, А. Чвалюк, О. Плотніков, В. Філатов; Асоціація Реінтеграції Криму. URL: https://arcrimea.org/uk/analytics_ua/2023/04/20/uryadovyj-plan-reintegracziyi-krymu-mizhnarodnyj-vyimir/

МУХІНА Галина

Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

МАНІПУЛЯЦІЇ СВІДОМІСТЮ ЧЕРЕЗ СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ В УМОВАХ ВІЙНИ

Загальновідомо, що серед основних важливих навичок, які потрібні конкурентноспроможному фахівцю, називають навичку аналітичного та критичного мислення. Тому, на сьогодні, однією із загальних компетентностей майбутнього фахівця є здатність бути критичним і самокритичним. Питання формування критичного мислення тісно перетинається з проблемою протистояння маніпуляції свідомістю. Слід зазначити, що в умовах російсько-української війни особливе значення набуває інформаційно-психологічна операція (далі ПСО) основою якої є маніпуляція свідомістю через засоби масової інформації. У цьому контексті маніпуляція розуміється як тотальний наступ на людину, її розум та поведінку, насильницьке вторгнення у свідомість, що є не лише аморальною, але й протизаконною дією, бо виробляється таємно, поза нашою згодою [3].

На думку М. Карпенко у сучасних наукових студіях, на сьогодні, виокремлюють чотири характеристики маніпуляції, які дозволять розпізнати її за будь-яких умов. *По-перше*, маніпуляцію можна розглядати як психологічний, на рівні підсвідомості, несвідомий вплив на людину. *По-друге*, маніпуляція завжди має насильницький характер, завжди буде протидіяти волі людини. *По-третє*, у будь-якої маніпуляції завжди є зовнішній прояв та чітка мета (зробити так, щоб людина злякалась та зробила при цьому те, що потрібне маніпулятору). *По-четверте*, маніпуляція має певну містичну властивість, їй абсолютно завжди притаманний прихований характер [2].

Загальновідомо, що для маніпуляції свідомістю дуже часто використовують екстремальні ситуації тому, що саме в таких умовах виникає так званий інформаційний вакуум. Так званий інформаційний

вакуум передбачає відсутність певної інформації, незрозуміння того, що відбувається та нестачу офіційної інформації та пояснень. У перші дні повномасштабного вторгнення Росії в Україну наші вороги в повному обсязі використали такий інформаційний вакуум для маніпулятивного впливу на громадян України. Задля створення інформаційного хаосу та маніпуляції свідомістю окупанти через вайбер-чати та телеграм-канали атакували українців різноманітними фейками та чутками. На думку науковців маніпуляція свідомістю є ефективною та перевіреною зброєю влади, коли використовуються технології впливу на свідомість (підсвідомість), які утримують суспільну думку в межах і напрямку, що забезпечують владі безпеку існування [3].

Деструктивний вплив інформаційних технологій та їх маніпулятивний вплив простежується у створенні ідеологічного каркасу геополітичних конфліктів, коли інформація перетворюється на зброю, що забезпечує послаблення і деморалізацію як політичного і військового керівництва держав-супротивників, так і дезінформацію населення цих держав [1].

Згадаємо, що у перші дні війни саме військові стали мішенню для маніпуляцій, метою керівництва Росії було деморалізація та залякування українських військових та намагання змусити їх припинити захищати Україну. 24 лютого 2022 року українські військові отримали смс-повідомлення такого змісту: «всі військовослужбовці української армії, які приймуть рішення припинити непотрібний опір, зможуть безперешкодно покинути зону бойових дій і повернутися до своїх сімей. В. Путін».

Ще одним із найдешевших та найбільш ефективних способів маніпуляцій, на нашу думку, є поширення неправдивої або спотвореної інформації – чуток. Чутки як спосіб маніпуляції мають такі характеристики як:

- повідомлення, які виходять з одного або кількох джерел, про нічим не підтвержені події;
- інтерпретація та розповсюдження неперевіреної інформації сумнінного походження;
- якщо раніше чутки передавалися виключно в усній формі, то зараз це радше формат коротких повідомлень, які передаються месенджерами та соціальними мережами;
- повідомлення, які містять слова «неформально», «по секрету», «волонтери передавали», «військові просили передати» тощо.

Також, хотілось би акцентувати увагу на тому, що чутки як спосіб маніпуляції можна поділити на три групи: чутки-бажання, чутки-лякалки та агресивні чутки. У кожного із наведених видів чуток є конкретна мета. Наприклад, навмисне поширення чуток-бажань передусім має на меті

викликати розчарування та зневіру, коли бажання не виправдовуються. Отже, за допомогою нібито позитивних чуток насправді створюються емоційні гойдалки та загальне незадоволення і тому у таких умовах легше поширювати інші інформаційні вкиди, які спонукають людей до конкретних дій.

Метою чуток-лякалок є створення умов для паніки та залякування людей і звичай такі повідомлення мають посилання на якусь «достовірне» джерело, проте перевірити таку інформацію неможливо (наприклад, повідомлення із телеграм каналів «очікується масовий ракетний обстріл завтра о 4.00 ранку»; «завтра планується повномасштабний наступ зі сторони Білорусі»).

Слід зазначити, що агресивні чулки відрізняються від чуток-лякалок тим, що мають на меті не тільки залякати, а й спонукати до певних дій (наприклад, із телеграм каналів: «Увага! При виявленні – негайне знищення! Це датчики! По ним наводяться ракетні удари та орієнтуються диверсійні групи»).

На закінчення зазначимо, що в умовах російсько-української війни соцмережі є потужною платформою для поширення маніпулятивної інформації, пер за все, через інформаційні вкиди (чулки, фейкові документи, дезінформація). Маніпулятивний контент, на нашу думку, можна виявити за допомогою детального аналізу інформації за певним алгоритмом: зміст повідомлення; у якому джерелі та форматі вперше з'явилася; емоційне забарвлення; які групи та канали розповсюджують; на тлі яких подій або суспільного запиту розповсюджується інформаційне повідомлення.

Література

1. Дослідження проблем інформаційної безпеки України на засадах міждисциплінарного підходу: соціологія, психологія, право. Юринець Ю. Л., Сопілко І. М., Белкін Л. М., Белкін М. Л. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. №7. С. 300–307.
2. Карпенко М. П. Суть поняття «маніпуляція», її характеристика та методи нейтралізації. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2015. Вип. 45. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_zntndr_2015_45_5. (дата звернення: 24.04.2023).
3. Рожило М. А., Наход А. В., Самчук А. С. Критичне мислення як інструмент медіаграмотності з протидії фейкам і маніпуляціям. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20023/1/kryt_mysl.pdf (дата звернення: 01.05.2023).

НИКОЛЕНКО Ксенія

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних та
загальноправових дисциплін факультету №1,
кандидатка філософських наук

КОЗИНЕЦЬ Анна

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
здобувачка ступеня вищої освіти

СПЕЦИФІКА СВІДОМОСТІ ТА КУЛЬТУРНІ СКЛАДОВІ РОСІЙСЬКОГО РЕСЕНТИМЕНТУ ЯК ЧИННИК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

В принципі ресентимент як явище притаманний різноманітним державам, особистостям, більше того, він може проявлятися практично у кожного. Проте загальне уявлення про особистість, чи державну політику, остаточно складається тільки шляхом аналізу тривалого періоду подібних переконань. Чому ж саме в росії ресентимент отримав аж такого поширення, чому він є інструментом в руках уряду, за допомогою якого можна не просто змінювати свідомість людей, але й керувати переконаннями, поглядами, нав'язувати думку? В поточному розділі здійснюємо спробу надати відповідь на це питання.

Феномен ресентименту власне російські дослідники не відкидають як явище, аналізують його як феномен та намагаються встановити загальні особливості цього явища саме в російському соціумі. Наприклад, М. Ямпольський вважає, що росії ресентимент це чи найважливіша складова, що утворює у свідомості особи цілі пласти культурного, релігійного, політичного, зовнішньоекономічного та інших характерів. В своїй роботі, що присвячена ресентименту як ідеології, що перемогла всі інші, дослідник пише: «Усе російське суспільство, від В. Путіна до останнього стрілочника, однаковою мірою виступає носієм ресентименту. Для В. Путіна його джерелом є невизнання його та Росії рівними і поважними гравцями на світовій арені, для стрілочника – безпорадністю перед свавіллям поліції, чиновників, суддів та бандитів ... Ресентиментні фантазії влади у певний проміжок часу увійшли в дивний резонанс з ресентиментними фантазіями пересічних громадян» [1].

Отже, навіть російські дослідники переконані в тому, що почуття безсилої злоби, образи та прагнення призначити винних у власних поточних проблемах є ключовою рисою самого народу. Можливо, таке розповсюдження здійснюється не в останню чергу завдячуючи

політичним силам, проте важливу відіграють саме громадяни, які не просто підтримують цю ідею ресентименту, а і повністю її реалізують навіть на особистісному рівні. Тому всі заяви про відповідальність виключно політиків (звичайно, посадові особи несуть повну відповідальність) не є коректними через цілковите усвідомлення всім народом узагальнюючої ролі ідеї вивищення себе, почуття несправедливої образи, відмови бачити в об'єкті гідного співрозмовника всім народом.

Важливою рисою російського ресентименту, що є тотальною, виступає дезадаптивність населення до сучасних змін, прагнення до визначення себе як потерпілих/постраждалих/потребуючих/нужденних, тощо. Цей аспект хрестоматійно відображався у діяльності партії в жириновського, представники якої сформулювали гасло «За росіян, за бідних!» [2].

Згаданий вище аксіоматичний характер тверджень добре проявляється в цьому прикладі, адже не пояснюється, чому росіяни бідні, чи бідніше вони за представників інших народів, в чому проявляється їх бідність, і чому вище згадана політична сила розуміє по суті образу як чесноту. (Звичайно, бідним бути не соромно, образою є узагальнення, зведення всього народу до однієї характеристики без належних пояснень, чому саме такі висновки робляться). Проте для нас ця теза виглядає досить показово, бо демонструє загальне самосприйняття на рівні свідомості.

Звичайно, ми не стверджуємо, що абсолютно всі громадяни російської федерації, без жодних виключень мають такі переконання. Винятки є завжди. Які, власне, і підтверджують правило – вказують на загальний ресентиментний характер свідомості. Тому, коли в українському соціумі виникають дискусії, щодо природи російської агресії, то особливості політики, економічні складові та інші фактори використовуються як вирішальні в певних контекстах, але слід пам'ятати, що існують більш вагомі, глибинні, культурно-історичні підстави, що і формують економіку, політику та інші сфери людського буття.

Український дослідник, політолог Ігор Мельничук в своїй докторській дисертації вказує, що сучасний російський ресентимент можна поділити на два види: «З одного боку це вміло сконструйована політтехнологіями та провладними аналітиками тема «приниження» Росії Заходом, яку узагальнено сформулював один із найбільш наближених до Кремля російський експерт С. Караганов, наголосивши на постійній військовій та економічно-політичній експансії, яка триває майже чверть століття, у всі сфери життєво важливих інтересів Росії, іншими словами мова йде про версальську політику «в оксамитових рукавичках», яка викликала у значної частини еліти та населення країни почуття приниження та бажання реваншу. Проте існує і протилежна точка зору,

яку висловлює професор Вищої школи економіки С. Медведєв і яка, на нашу думку, більш близька до істини: упродовж 25 роки Захід намагався інтегрувати Росію до своїх інститутів, пропонуючи їй привілейовані умови партнерства як з НАТО, так і з ЄС, в той час як «пригноблена» еліта поспішно за нафтодолари скуповувала західну нерухомість, громадянство для своїх сімей та освіту для своїх дітей. Проте, як ми вже зауважили, загалом Росія не скористалася цими можливостями для розвитку, продовжуючи, як мантру, повторювати твердження про образу та приниження» [3, 344].

Тобто в роботі дослідник наголошує на протилежних концепціях які розкривають сутність ресентименту, та вважає джерелом ресентименту саме образу, яка носить лицемірний характер на що вказує приналежність російських еліт до західної спільноти (незважаючи на постійну критику останньої). Отже, почуття образи не є аж таким безневинним та викликає соціальні явища проявляючись на рівні спільнот.

Також в роботі Ігоря Мельничука суттєву увагу приділено аналізу специфіки російського ресентименту через протиставлення ми-вони, де під «вони» маються на увазі різноманітні Європейські держави та Сполучені Штати Америки: «при цьому досить активно у міжнародний дискурс закидається принцип «Заходу можна, а нам ні?»» [3,344]. Як ми можемо побачити, почуття образи та прагнення звинуватити когось іншого, виступають джерелом дуже серйозних, навіть нищівних, наслідків – існуванню збройного конфлікту, озвученню погроз багатьом державам, прагненню реалізувати себе через страх, або побоювання, просування сили та авторитету.

Ці підвалини культурно-історичного характеру ні в якому разі не представляються нами як виправдання, чи спроба пояснення збройної агресії. Дослідження ресентименту важливе для аналізу свідомості та глибинних основ особистості. Коли певна країна застосовує зброю при вирішенні політичних питань, чи використовує її з прагненням тиску чи як спробу демонстрації владних сил та потужностей, це стає систематичним явищем. Таким, що використовується на досить постійному рівні. Тому «стандартні» пояснення, про випадковість чи кричущу необхідність крайніх мір тут вже не спрацьовують так, як очікує агресор. Отже, збройна агресія росії проти України має глибинний, вагомий підхід.

Виникає закономірне питання про зв'язок російського ресентименту та України. Найбільш демонстративним тут є гасло російської пропаганди «Ми воюємо з НАТО» [4]. Так, журналіст І. Бережанський зазначає, що публічні заяви російських політиків свідчать про те, що нібито викорінюється «ворог» (який безпосередньої участі в

цьому не приймає), що ведуться дії, що спрямовані на порятунок постраждалих, нужденних. Отже, окрім явних підмін понять, заміन реальних фактів фейками або подібними до них конструкціями, фактичного обману та неправди, можна побачити механізм, як працює ця схема на рівні свідомості.

Отже, ресентиментна свідомість має свої особливості, що полягають у комплексі недооціненості, відчутті зобов'язаності суб'єкту (та неотриманням цим суб'єктом, того, на що він очікує). Російський ресентимент є хоч і не єдиною, але дуже важливою частиною, що обумовлює війну в Україні, загальну поведінку громадян росії як в контексті цього конфлікту, так і їх специфіку сприйняття та реакції в різних життєвих ситуаціях.

Література

1. Ямпольский М. В стране победившего ресентимента [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://www.colta.ru/articles/specials/4887>
2. Мы за бедных! Мы за русских! [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ldpr.ru/ldpr_talks/Party_press/Books/We_are_for_the_poor_We_in_Russian/
3. Мельничук І.М. Інтеграційні проекти Російської Федерації на пострадянському просторі. Дисертація, рукопис Чернівці, 2015, 519 с. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича/
4. Бережанський І. Ми воюємо з НАТО. Електронний ресурс: <https://tsn.ua/ato/voyuyemo-z-cilim-blokom-nato-kadirov-zaklikav-ogolositi-mobilizaciyu-ta-voyenniy-stan-2157868.html>

НОВІКОВА Катерина

Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України,
старший науковий співробітник,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
асистентка кафедри кримінального права,
кандидатка юридичних наук

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС РОСІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ КРИМІНАЛЬНОЇ РЕПРЕСІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Кримінальне законодавство завжди було частиною репресивної політики, тому ще це «країні» засоби, які по суті держава може застосовувати проти своїх опонентів. Чим якісніше прописані ці

положення кримінального закону, тим легше правозастосовним органам працювати над репресивними елементами. У росії після початку війни було прийнято багато змін в частині забезпечення захисту військової пропаганди. Для України цей досвід цікавий в тому, щоб бути захищеними від військової пропаганди в середині нашої країни: для того, щоб наш Кримінальний кодекс та наш законодавець ніколи не падали до рівня військової диктатури, авторитаризму який існує в росії, щоб ми бачили як це впливає на населення, вигадували методи боротьби з їх пропагандою.

Нам було б корисно побачити які положення Кримінального кодексу росії використовуються для того, щоб тримати свої громадян у рамках, обмежувати їх свободу слова і можливості протидіяти, тому що для України свобода слова – це фундаментальний принцип є ключовим.

У результаті того, що росія не змогла захопити Україну за три дні, вони зрозуміли, що починаються військові протести і треба їх припиняти. Державна дума прийняла закон, який вводить відповідальність за дискримінацію військових сил. Мета цього закону була для того, щоб не допустити будь-які трактовки, свободу слова і публічні висловлювання.

Отже, на тлі антивоєнних протестів у росії Федеральні Збори рф 04 березня 2022 р. в прискореному порядку прийняли так званий у ЗМІ «Закон про фейки» чи «Закон про військову цензуру» (Федеральний закон «Про внесення змін до Кримінального кодексу Російської Федерації і статті 31 і 151 Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації» № 32-ФЗ) [1].

Цей закон доповнив КК рф трьома новими статтями:

- **ст. 207.3** («Публічне поширення свідомо неправдивої інформації про використання Збройних Сил Російської Федерації, виконання державними органами Російської Федерації своїх повноважень, надання добровольчими формуваннями, організаціями або особами сприяння у виконанні завдань, покладених на Збройні Сили Російської Федерації»);

- **ст. 280.3** («Публічні дії, спрямовані на дискредитацію використання Збройних Сил Російської Федерації з метою захисту інтересів Російської Федерації та її громадян, підтримки міжнародного миру та безпеки, виконання державними органами Російської Федерації своїх повноважень, надання добровольчими формуваннями, організаціями чи особами сприяння у виконанні завдань, покладених на Збройні Сили Російської Федерації»);

- **ст. 284.2** («Заклики до запровадження заходів обмежувального характеру щодо Російської Федерації, громадян Російської Федерації або російських юридичних осіб»).

Критичну оцінку закону дали правозахисники, працівники ЗМІ, незалежні експерти, представники міжнародної спільноти. Зокрема, російська медіа-юристка Кузєванова Світлана зазначила, що активісти, громадські діячі, блогери, прості користувачі — всі, хто буде стверджувати, що в Україні проходить не «спецоперація», а російська армія діє не на користь рф та її громадян та з метою підтримки миру та безпеки, потенційно ризикують бути притягнутими до відповідальності за фейк. Юристка наголошує, що згідно із законом відповідальність має наступати не за думки та оцінки, а саме за недостовірні факти. Тому що думки не можуть бути достовірними чи недостовірними, вони завжди є оцінними. Але гарантувати коректність застосування закону складно, у російській практиці відомі випадки, коли фейком визнавали суб'єктивні судження [2].

Російське видання «Медуза» назвало закон № 32-ФЗ «безпрецедентним за своєю жорстокістю, який добив залишки незалежного медіа-ринку» в рф. Після того, як документ було ухвалено, багато редакцій, побоюючись переслідування журналістів, припинили роботу, або припинили розповідати про війну і навіть видалили вже опубліковані матеріали [3].

Російський правозахисний проєкт «ОВД-Инфо», що з 24 лютого 2022 р. веде статистику переслідувань за антивоєнні висловлювання та виступи, на сьогодні зафіксував 154 особи, які переслідуються за статтею про «фейки» про російську армію (ст. 207.3 КК рф), та 66 осіб, які переслідуються за статтею про дискредитацію російської армії (ст. 280.3 КК рф) [4]. Як стверджують засновники проєкту подробиці кримінальних справ проти незгодних із війною відомі не завжди, але загальний контекст та особи переслідуваних дозволяють говорити про те, що російська влада використовує війну як привід для придушення інакодумства та тотального зачистки громадянського суспільства. «Ці кримінальні справи є частиною запеклої боротьби влади зі свободою зборів, свободою слова, опозиційною та активістською діяльністю» – стверджують засновники [4].

Притягувати до кримінальної відповідальності не лише найактивніших противників війни, а й неpubлічних людей — це стратегія залякування, вважає адвокат Михайло Бірюков. «Насамперед кримінальні справи заводяться щодо яскравих активістів, тих, хто на увазі, — зазначає експерт. — Але паралельно порушуються справи і щодо «простих» громадян, щоб кожен відчував невсипущу увагу слідчих органів. І щоби боялися у всіх колах — як у колах політично активних громадян, так і тих, хто вперше почав публічно висловлюватися з актуальних питань. Щоб страх оселився у кожному будинку» [5].

Правозахисники зазначають, що розмиті формулювання закону дозволяють притягнути до кримінальної відповідальності за будь-яке

антивоєнне гасло чи висловлювання, а саме поняття «дискредитація» не прописано в російському законодавстві і твердого формулювання не має, що дозволяє стороні звинувачення вільно трактувати його [6].

За тоталітарного (авторитарного) характеру влади, який є у росії, роль цензури істотно змінюється. У такій державі цензура здійснює контрольню-заборонні, поліцейські та маніпулятивні функції, які багато в чому збігаються з функціями репресивних органів [7, с. 135-141].

Література

1. О внесении изменений в Уголовный кодекс Российской Федерации и статьи 31 и 151 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации: Федеральный закон от 04.03.2022 № 32-ФЗ. Официальный интернет-портал правовой информации. URL: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202203040007?index=0&rangeSize=1>.
2. Что значат поправки в закон о фейках, по которому теперь грозит до 15 лет? («Бумага», 4 марта 2022) URL: <https://paperpaper.ru/cto-znachat-popravki-v-zakon-o-fejkah-po>.
3. Российские власти за несколько дней разгромили весь медиа-рынок. Вот как это выглядит Печальный список (Meduza, 5 березня 2022). URL: <https://meduza.io/feature/2022/03/05/rossiyskie-vlasti-za-neskolko-dney-razgromili-ves-media-rynok-vot-kak-eto-vyglyadit>.
4. «Антивоенное дело»: гид ОВД-Инфо (ОВД-Инфо). URL: <https://data.ovdinfo.org/antivoennoe-delo-gid-ovd-info#1>.
5. Полина Ужвак. «Чтобы страх поселился в каждом доме». Итоги полугода уголовного преследования противников войны. (Важные истории, 22 августа 2022). URL: <https://stories.media/reportages/2022/08/22/antiwar-prosecution/?tztc=1>.
6. Евгения Стогова. Закон об уголовном наказании за фейки. Как он изменил работу журналистов. (РБК, 5 марта 2022). URL: www.rbc.ru/technology_and_media/05/03/2022/6223325d9a7947835d28df5d.
7. Печковский П. В. Цензура в печати. История ограничения доступа к информации в советской России. *Вестник Брянского государственного университета*. 2015. №1. С. 135-141. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/tsenzura-v-pechati-istoriya-ogranicheniya-dostupa-k-informatsii-v-sovetskoj-rossii>.

ІНФОРМАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДЕМОГРАФІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ЗА УМОВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Після початку повномасштабної російської агресії проти України Європейський Союз та його держави-члени здійснили безпрецедентний акт підтримки українського народу – ввели правовий режим тимчасового захисту. Такий режим передбачає тимчасове надання громадянам нашої держави обсягу прав, майже ідентичного правам громадян держав-членів ЄС. Дія Директиви про тимчасовий захист 2001/55/ЄС та Рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року, що запроваджує річний тимчасовий захист для українців [1], була продовжена ще на рік, а відповідно до березневого комюніке Європейської комісії 2023 року термін дії тимчасового захисту українців на території ЄС у разі необхідності може бути продовжений до 2025-го року.

Можливістю отримати тимчасовий прихисток в ЄС скористалася велика кількість громадян України. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, у країнах Європейського Союзу зареєстровано 5 008 482 українців, які набули статусу тимчасового захисту. З початку 2023 року їх кількість збільшилася на 185 тисяч осіб у порівнянні з кінцем січня. Найбільше українських біженців у Польщі – 1,577 мільйонів. На другому місці опинилася Німеччина – 922 тисячі біженців з України, а на третьому – Чехія з 502 тисячами людей. Понад 123 тисячі громадян України отримали захист у Румунії, 112 тисяч - у Словенії, понад 173 тисячі - в Італії, понад 171 тисячі - в Іспанії. Ще понад 191 тисяча українців осіли у Великій Британії [2].

Тривале знаходження громадян України у приймаючих країнах несе у собі низку ризиків для майбутньої демографічної ситуації в нашій державі та відновлення національного ринку праці. Враховуючи, що 83% шукачів тимчасового прихистку – люди з вищою або незакінченою вищою освітою, серед яких значну частку складають жінки фертильного віку [3], вони уявляють собою значний демографічний потенціал для держав, які багато десятиліть мають від’ємний природний приріст населення. Більшість держав ЄС проводить активну політику прискорення адаптації громадян України до власних умов проживання, сприяючи вивченню ними місцевої мови, працевлаштуванню та/або навчанню, при цьому на такі процеси витрачається значна кількість коштів.

Процеси цілеспрямованої прискореної адаптації до життя у деяких державах ЄС у поєднанні з поширенням впливу «російського світу» на певні аспекти європейської політики містить у собі значні інформаційні загрози, сутність яких полягає у використанні приймаючими країнами послуг колишніх громадян російської федерації або інших держав так званого пострадянського простору з вираженими проросійськими настроями, для проведення адаптаційних заходів з українськими громадянами. Під час таких заходів активно насаджуються ідеї про безпроблемне і безконфліктне існування громадян в колишньому серед, про миролюбиві настрої російського суспільства тощо. Так, наприклад, у Нижній Саксонії центр з працевлаштування направляє українських громадян в обов'язковому порядку на мотиваційні курси «International Motivation Training Deutschland» [4], на яких колишні громадяни однієї з держав так званого пострадянського простору російською мовою впродовж кількох місяців насаджують російські наративи під видом підготовки резюме та допомоги у працевлаштуванні. У процесі навчання відкрито використовуються російські методички, відсилки до радянських фільмів. За допомогою постійного використання слів «наше» в контексті колишніх країн радянського союзу розмивається національна ідентичність. Такі організації користуються складним фінансовим положенням людей, обіцяючи подарувати б/у ноутбук за відсутність пропущених занять, тому українці вимушені їх відвідувати навіть якщо не погоджуються з матеріалом і стилем його викладання. Вартість місячного навчання одного студента складає кілька тис. євро, які сплачуються державою. Центральний офіс навчального центру знаходиться у м. Берлін, а навчальні групи включають студентів-українців з різних земель, що дозволяє у режимі онлайн охопити максимальну аудиторію для пропагування ідей «російського світу».

Ми вдячні державам ЄС за наданий громадянам України захист та далекі від думки, що такі заходи здійснюються німецькою державою усвідомлено, скоріше за все, мають місце складнощі з розумінням різниці менталітетів та ціннісних установок. Однак, враховуючи, що громадянство України передбачає правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках, правомірно було б розраховувати на певний рівень інформаційної підтримки громадян України у схожих випадках. На нашу думку, така підтримка може надаватися спеціальним державним органом, до компетенції якого має бути віднесено сприяння поверненню громадян України з-за кордону. До сфери діяльності такого органу може бути віднесено любювання інтересів українців в органах влади та інших установах іноземних держав, організація досліджень причин та умов, які сприяють/не сприяють поверненню тощо.

Бойові втрати Збройних Сил України та інших військових формувань є нині об'єктом державної таємниці, але зрозуміло, що їх кількість негативно вплине на демографічну ситуацію в нашій державі у найближчому майбутньому. У поєднанні з активними спробами «російського світу» деструктивно вплинути на національну ідентичність українських громадян за кордоном, формуючи у них рішення про неповернення до Батьківщини, така ситуація несе у собі великі демографічні ризики. Цілеспрямована та системна інформаційна підтримка громадян, які скористалися тимчасовим захистом в ЄС, дозволила б зміцнити демографічний потенціал нашої держави та запобігти ідеологічним втратам внаслідок активної пропагандистської роботи держави-агресора російської федерації.

Література

1. Імплементційне Рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. URL: https://court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/war/Implement_rish_Ukraine.pdf
2. Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>
3. Настрої та оцінки українських біженців (липень–серпень 2022р.). URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/nastroi-ta-otsinky-ukrainskykh-bizhentsiv-lypen-serpen-2022p>
4. International Motivation Training. URL: <https://internationalmotivation.com/ukraine/>

ПРОНЕВИЧ Олексій

Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
професор кафедри службового та медичного права,
доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ДОБРОВОЛЬНИХ ФОРМУВАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК НЕДЕРЖАВНИХ СУБ'ЄКТІВ КРИЗОВОГО АДМІНІСТРУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливим публічно-владним імперативом в умовах воєнного стану є захист населення, територій, навколишнього природного

середовища та майна від надзвичайних ситуацій. Зважаючи на екзистенційний характер оперативно-виконавчої діяльності, пов'язаної з реагуванням на надзвичайні ситуації та ліквідацією їх наслідків, особливого значення набуває забезпечення належної координації дій уповноважених органів публічної влади і залучення недержавних суб'єктів до виконання окремих завдань у сфері цивільного захисту. Специфічним недержавним компонентом сил цивільного захисту є добровільні формування цивільного захисту, що постали у контексті ангажемента соціально активних громадян до реалізації державної політики у зазначеній сфері.

Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 21 Кодексу цивільного захисту України громадяни України наділені правом участі в роботах із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій у складі добровільних формувань цивільного захисту, які є «тимчасовими добровільними об'єднаннями громадян, що утворюються під час загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій для виконання допоміжних робіт» [1]. Згідно з ч. 1 ст. 27 цього Кодексу прямо передбачено, що добровільні формування цивільного захисту утворюються під час загрози або виникнення надзвичайних ситуацій для проведення допоміжних робіт із запобігання або ліквідації наслідків таких ситуацій, наслідків збройного конфлікту чи терористичних актів, а також для проведення відновлювальних робіт за рішенням Ради міністрів Автономної Республіки Крим, центрального органу виконавчої влади, місцевої державної адміністрації, органу місцевого самоврядування. Примітно, що добровільні формування цивільного захисту наділені правом: отримання від суб'єктів публічного адміністрування та суб'єктів господарювання, що працюють у зоні надзвичайної ситуації, інформації, необхідної для проведення заходів і робіт із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайної ситуації; безперешкодного доступу на об'єкти суб'єктів господарювання та їх територію для виконання аварійно-рятувальних, інших невідкладних робіт; вимоги щодо додержання заходів безпеки усіма особами, які перебувають у зоні надзвичайної ситуації. Члени добровільних формувань цивільного захисту зобов'язані забезпечувати виконання визначених завдань та обсягу роботи, дотримуватися формально визначених заходів безпеки/правил поведінки в зоні надзвичайної ситуації [2].

Специфіка правової природи добровільних формувань цивільного захисту полягає у конституюванні та припиненні діяльності за рішенням уповноваженого органу (центрального органу виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, органу місцевого самоврядування), винятковому/тимчасовому характері діяльності, членстві на добровільних засадах, залученості до виконання

допоміжних робіт із запобігання або ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, наслідків збройного конфлікту чи терористичних актів. До складу добровільних формувань цивільного захисту на добровільних засадах включаються громадяни України, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми здібностями та станом здоров'я виконувати покладені на них обов'язки. Короткострокові навчання та/або інструктажі членів (учасників) добровільних формувань цивільного захисту здійснюють на безоплатній основі спеціалізовані заклади освіти, віднесені до сфери управління Державної служби України з надзвичайних ситуацій, що є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності [3]. Примітно, що законом закріплено імператив щодо необхідності обов'язкового страхування здоров'я та життя членів добровільних формувань цивільного захисту на період виконання ними допоміжних робіт, а також їх забезпечення на цей час необхідним майном «на умовах повернення» [1].

В умовах воєнного стану особливе значення має забезпечення можливості вступу до добровільних формувань цивільного захисту небайдужих осіб, які прагнуть долучитися до ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, особливо на територіях, найбільш постраждалих під час воєнних дій, пов'язаних з повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України (зазначимо, що найперше йдеться про участь у поверхневому розборі завалів, розчистці маршрутів руху техніки, зборі інформації про знаходження людей у зоні надзвичайної ситуації, рятуванні людей, евакуації постраждалого населення, наданні допомоги потерпілим, догляді за хворими та людьми похилого віку, відновленні пошкодженої інфраструктури, розгортанні та утриманні тимчасових пунктів проживання/обігріву, наданні допомоги рятувальникам з організації життєдіяльності на період проведення рятувальних робіт, вжитті заходів з охорони публічного порядку (огороження небезпечних зон і ділянок, об'єктів ведення аварійних та інших невідкладних робіт, оточення зони надзвичайної ситуації та недопущення сторонніх осіб), розвантаженні гуманітарних вантажів, інших рятувально-гуманітарних заходах). До складу добровільних формувань цивільного захисту залучаються громадяни України, які за станом здоров'я придатні до військової служби та не досягли граничного віку перебування військовозобов'язаних у запасі другого розряду (нормативно встановлено

такі вимоги до кандидатів: для військовозобов'язаних запасу, які мають військові звання рядового, сержантського, старшинського, молодшого та старшого офіцерського складу, – вік до 60 років; для військовозобов'язаних запасу вищого офіцерського складу – вік до 65 років; гендерних обмежень не передбачено; відсутність медичних протипоказань; належна фізична підготовка) [4, с. 3]. Чисельність добровільних формувань цивільного захисту нормативно не встановлена. Передбачено надання членам добровільних формувань цивільного захисту відповідних посвідчень і взяття на спеціальний облік. Локальні рекрутингові центри особливо наголошують на важливості використання досвіду учасників бойових дій, ветеранів і пенсіонерів сектору оборони та безпеки, інших категорій осіб з належною функціональною підготовкою (наприклад, до складу утвореного в Одесі у липні 2022 року добровільного формування цивільного захисту увійшли члени Асоціації добровільних пожежників України та організації «Мотохелл», колишні співробітники Червоного Хреста, волонтери, кінологи, альпіністи, дигери [5]). Суб'єкти публічного адміністрування, що утворюють добровільні формування цивільного захисту, наділені правом заохочувати членів таких формувань шляхом оголошення подяки, видачі цінного подарунка або «надання інших видів заохочення (у негрошовій формі)» [6].

Зазначимо, що Програма інструктажу добровільних формувань цивільного захисту розроблена з метою реалізації положень п. 5 ст. 27 Кодексу цивільного захисту щодо необхідності знання і дотримання громадянами, залученими до складу добровільних формувань цивільного захисту, заходів безпеки, правил поведінки в зоні надзвичайної ситуації, а також способів захисту від надзвичайних ситуацій, порядку надання домедичної допомоги та правил користування засобами захисту. Тематичний план складається з трьох взаємопов'язаних навчальних модулів (модуль 1 «Заходи безпеки та охорони праці під час ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації», модуль 2 «Особливості виконання завдань добровільними формуваннями цивільного захисту в умовах збройної агресії Російської Федерації. Засоби індивідуального захисту», модуль 3 «Надання домедичної допомоги»). Особлива увага приділена опануванню членами добровільних формувань цивільного захисту коректних алгоритмів дій в умовах обстрілу, авіаційного удару, бомбардування або при перебуванні в осередку пожежі або у зруйнованій вибухом будівлі, а також правил поведінки при виявленні вибухових пристроїв, під час терористичного акту, у тому числі захоплення з заручниками. Екзистенційним імперативом також є глибоке ознайомлення з правилами безпеки при проведенні аварійно-рятувальних робіт (порядку евакуації/транспортування людей з будівель і приміщень, де сталася

пожежа або вибух; правил безпеки при проведенні аварійно-рятувальних робіт у завалах будинків після вибухів або пожеж; правил безпеки при раптовому застосуванні ворогом отруйних речовин бактеріологічної, хімічної та психотропної зброї), основами захисту від воєнної надзвичайної ситуації, особливостями проведення допоміжних робіт в умовах збройної агресії Російської Федерації, правилами користування засобами індивідуального захисту, базовими алгоритмами серцево-легеневої реанімації та надання домедичної допомоги при травмах [4].

Резюмуючи, зазначимо, що добровільні формування цивільного захисту як тимчасові об'єднання соціально активних громадян забезпечують реалізацію важливої функції виконання допоміжних робіт при виникненні надзвичайних ситуацій. Особливо значущою є діяльність добровільних формувань цивільного захисту, пов'язана з ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України. Добровільні формування цивільного захисту позиціонуються як перші помічники професійних рятувальників, які реагують на детерміновані військовими чинниками реальні загрози для життя і здоров'я людей у межах об'єднаної територіальної громади. Наразі сформовано збалансований тематичний план функціональної підготовки членів добровільних формувань цивільного захисту до виконання завдань за призначенням в умовах збройної агресії Російської Федерації. Створення мережі локальних добровільних формувань цивільного захисту дає підстави стверджувати, що в Україні забезпечено консолідацію зусиль державного та недержавного секторів у сфері цивільного захисту.

Література

1. Про затвердження Положення про добровільні формування цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2013 року № 616. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2013-%D0%BF#Text>.
2. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#n526>.
3. Про затвердження Положення про Державну службу України з надзвичайних ситуацій: постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1052. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1052-2015-%D0%BF#Text>.
4. Програма інструктажу членів добровільних формувань цивільного захисту. К. : ДСНС, ІДУ НД ЦЗ, 2022. 11 с. - URL: <https://dmpo.dsns.gov.ua/upload/2/6/9/8/8/6/qeIYIHBOYV6RG5edZyQrMa3CHf2qsh1XfHXUoMhE.pdf>.

5. В Одесі створили добровільне формування цивільного захисту. Сайт «Суспільне новини». 27.07.2022. - URL: <https://suspihne.media/264878-v-odesi-stvorili-dobrovilne-formuvanna-civilnogo-zahistu-video/>.
6. Про внесення змін до Положення про добровільні формування цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2022 року № 771. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771-2022-%D0%BF#Text>.

РЕКОТОВ Петро

Інженерний навчально-науковий інститут імені Ю. М. Потебні
Запорізького національного університету,
доцент кафедри інформаційної економіки, підприємництва та фінансів,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ СТВОРЕННЯ ДОБРОВОЛЬЧИХ ФОРМУВАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Повномасштабне вторгнення на територію України у лютому 2023 року призвело до збільшення кількості добровольчих формувань. Число добровольців зросло за рахунок громадян, які з різних причин не могли вступити до лав Сил ТрО ЗСУ (Сил територіальної оборони Збройних сил України), будь то граничний вік бажаючих чи особливості комплектування тощо.

Воєнізовані підрозділи ДФТГ (добровольчих формувань територіальних громад) є військово-цивільною складовою ТрО [1] і створюються на добровільній основі перш за все з метою виконання завдань територіальної оборони своєї громади, за участі представників органів місцевого самоврядування і командування Сил ТрО. Членство у ДФТГ включає можливість проходження медичного відбору, оцінки професійних навичок (проходження військової служби в ЗСУ чи в інших військових формуваннях та правоохоронних органах), психологічного стану [2]. Передбачається підписання трирічного контракту добровольця, що не виключає необхідність знаходження на обліку у ТЦК та СП (територіальних центрах комплектування та соціальної підтримки).

Якщо члени ДФТГ не визначені рішенням Головнокомандувача і не являються військовослужбовцями, проте виконують завдання Сил територіальної оборони під керівництвом ТрО ЗСУ, то на них згідно ч. 2 ст. 24 ЗУ «Про основи національного спротиву» [1], та п. 4 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [3] поширюються гарантії щодо соціального і правового захисту військовослужбовців.

ДФТГ створюються з урахуванням ресурсних та людських

можливостей Командуванням Сил ТрО ЗСУ та затверджуються Головнокомандувачем ЗСУ у кожному місті чисельністю більше дев'ятисот тисяч мешканців. Комплектування здійснюється на добровільній основі і лише за рахунок територіального резерву, причому граничний вік для вступаючих до ДФТГ не обумовлюється.

Слід зауважити, що за призовом під час мобілізації на добровольців ДФТГ, які за станом здоров'я придатні та мають військово-облікову спеціальність, поширюється обов'язок проходження військової служби. Якщо Головнокомандувачем ЗСУ буде прийняте відповідне рішення, то добровольці ДФТГ разом з Силами ТрО Збройних Сил можуть бути залучені до виконання завдань і поза межами своїх територіальних громад і, в тому числі, в районах ведення бойових дій.

Написанням заяви членом ДФТГ контракт добровольця може бути розірвано, навіть в умовах воєнного стану і це не потребує додаткових обставин, як то сімейні обставини чи стан здоров'я.

На сьогоднішній день забезпечення конституційного обов'язку держави щодо оборони України, захисту її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності, неможливе без створення і залучення поряд з регулярними військами Збройних сил України добровольчих формувань, що стали важливим елементом протидії та збереження незалежності нашої країни. При цьому добровольчі формування територіальних громад є значимою формою національного спротиву що належить до територіальної оборони.

Література

1. Про основи національного супротиву. Закон України від 16.07.2021 р. № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
2. Положення про добровольчі формування територіальних громад. Постанова Кабінету міністрів від 29.12.2021 р. № 1449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text> (дата звернення: 12.05.2023).
3. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей. Закон України №2011-ХІІ від 1991-12-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 12.05.2023).

ДО КВАЛІФІКАЦІЇ ЗЛОЧИННОЇ ДЕПОРТАЦІЇ АГРЕСОРОМ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ

Безпрецедентна за масштабами агресія рф стала фоном для вчинення окупантами низки воєнних злочинів, зокрема й депортації української молоді. Як писала Асоціація Реінтеграції Криму (АРК), ця агресія погіршила як ситуацію з правами дітей в окупованому Криму, так і створила нові виклики для дітей у зоні бойових дій та в ново-окупованих районах Херсонської, Запорізької, Донецької та інших областей України.

Відзначене, що вже 28 лютого 2022 р. структури ООН вимагали від росії припинити порушення прав українських дітей, ці вимоги були агресором цілком проігноровані [1]. Аналіз відповідної діяльності окупантів рф і їх посібників дозволив АРК стверджувати, що їх дії повністю підпадають під склад злочину геноциду, а саме пункту «е» статті II відповідної Конвенції: «насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої» [2].

Російські загарбники частково визнавали свою злочинну діяльність щодо депортації жителів Херсонщини до Криму та через окупований півострів у власне росію. АРК писало, що депортованих громадян України окупанти готові утримувати в Криму, крім явних колаборантів, лише тимчасово, до перевезення до рф, і в основному в Джанкої та Євпаторії [3].

Експерти АРК повідомляли, що з літа 2022 року російські загарбники зробили колись курортну Євпаторію своєрідним «центром» для цих злочинних процесів. Зокрема у Євпаторії окупанти сконцентрували у вересні до 2 тисяч злочинно «евакуйованих» дітей, на базі захоплених в 2014 році українських відомчих дитячих санаторіїв: «Дружба», «Здравніца», «Лучістий», «Мрія» та «Чайка». Приблизно з листопада 2022 р. діти перебували у складних побутових умовах, мали істотні проблеми із харчуванням та теплими речами [4].

При цьому до грудня 2022 року «на фоні дітей» робили злочинний «піар» багато окупантів та колаборантів. Надалі, з останніх днів грудня 2022 року усіх цих «евакуйованих» дітей структури агресора раптово, без попереджень та масово вивезли з окупованої Євпаторії, але вони не повернулися до Херсонської області, зокрема й на її окуповану рф частину [5]. Надалі, 19 січня 2023 р. структури агресора заявили у своїх фейкових «спростуваннях», що нібито 128 дітей «залишаються» в окупованій Євпаторії, але при цьому навіть у своїй злочинній пропаганді

маріонетки загарбників взагалі нічого не стали говорити про долю інших раніше депортованих до Євпаторії дітей.

Вже після цього, 26 січня 2023 р. повідомлялося про те, що не менше 14 дітей-сиріт з Херсона було вивезено у 2022 році російськими загарбниками до сімферопольського «дитячого будинку» «Ялінка», та що до причетності влади Підмосков'я щодо організації злочинного «усиновлення» українських дітей [6]. Також з початку 2023 р. окупанти, незаконною «постановою уряду рф від 31 грудня 2022 № 2571», передбачили «звільнення» колаборантів, які пішли на незаконну співпрацю з окупантами щодо сприяння у депортації дітей. Цей фейковий акт злочинно заявляв про «звільнення всіх евакуйованих», шляхом «зупинення трудового договору до закінчення евакуації» [7].

Крім того 6 лютого пропаганда загарбників розповсюдила заяву уповноваженої рф з прав дитини Марії Львової-Белової, яка анонсувала «проведення в Криму інтеграційної зміни», так званого «Післязавтра», як чергове злочинне посягання на українських дітей Злочинні заходи «Післязавтра» агресор проводив із депортованими українськими дітьми і в 2022 році, з відкритих джерел впливає їхня організація у жовтні в підмосковному Красногорську на базі «Литвинове»; до цього подібний незаконний захід був проведений у Туапсе, ще у 2022 році окупанти заявляли про ще одну «зміну», яка «пройде в Чечні ... і носитиме військово-патріотичну спрямованість».

Протиправні заходи «Післязавтра» 2022 року використовувалися агресором як злочинний «майданчик для відпрацювання та формування методичних матеріалів та програм», і тепер загарбники очевидно подовжать їхню реалізацію, зокрема у вимірі злочинного психологічного тиску на молодь [8]. Вказані злочинні діяння стали предметом розгляду українських правоохоронців та підставою для діяльності правозахисників.

Зокрема АРК, спрямувала відповідне подання Спеціальному доповідачеві ООН у сфері культурних прав для її тематичної доповіді Раді з прав людини ООН про зв'язок культурних прав та міграції. АРК наголосила у своєму поданні, підготовленому професором Б. Бабіним, що після початку широкомасштабної агресії проти України російські загарбники заблокували можливості українцям, які проживають на окупованих рф територіях, діставатися території, підконтрольної уряду України; АРК також вказала на аспекти незаконної депортації української молоді російськими загарбниками.

АРК відзначила у поданні, що всі неповнолітні українці, вивезені таким чином із зони бойових дій на окупований рф півострів, зазнавали злочинного «сортування», а всі їхні культурні потреби ігнорувалися російськими загарбниками. Депортованих неповнолітніх українців

структури агресора незаконно змушують вивчати «російську шкільну програму» в окупованому росією Криму та на території рф [9].

Міжнародні акти засуджують злочинну депортацію українських дітей агресором. Зокрема 15 грудня Генеральна Асамблея ООН ухвалила чергову, щорічну резолюцію, де констатується, що окупаційний режим змусив велику кількість жителів Криму втекти, зазначаються факти злочинного викрадення окупантами населення в Крим та з Криму, а також злочинні «процедури фільтрації», які застосовуються зокрема до переміщених осіб [10].

Також у 2022 р. було опубліковано Доповідь Спецдоповідача з питання про сучасні форми расизму, расової дискримінації, ксенофобії, пов'язаної з цим нетерпимості A/HRC/50/61. Спецдоповідач ООН відобразив у ній описані АРК катастрофічні збитки, завдані Україні, та зокрема вказала на викрадення та депортації, які вчинюють російські загарбники. У Доповіді A/HRC/50/61 відображене ймовірність, що уряд рф готується провести злочинну масову депортацію кримськотатарського населення з окупованого Криму [11].

Варто також навести схвалену 26 січня 2023 р. резолюцію Парламентської асамблеї Ради Європи «Правові та правозахисні аспекти агресії російської федерації проти України» 2482 (2023) [12]. Цей акт відносить до злочинів агресора насильницькі зникнення; викрадення; зґвалтування та інші форми сексуального насильства; незаконне позбавлення волі цивільних; насильницьке переміщення та депортацію громадян України, у тому числі дітей, у рф або на окуповані рф території; примусову незаконну «паспортизацію».

Є вагомі підстави вважати, вказує ПАРЕ, що багато цих порушень є серйозними порушеннями Женевських конвенцій і військовим злочинам, а деякі є злочинами проти людяності в рамках широкомасштабних, систематичних нападів на громадянське населення України. Тому ПАРЕ зазначила в резолюції, що з'являється все більше свідчень того, що російська офіційна риторика, яка використовується для «виправдання» повномасштабного вторгнення та агресії проти України, так званого процесу «деукраїнізації», носить характер публічного підбурювання до геноциду та розкриває геноцидний намір знищити українську національну групу як таку чи хоча б її частину.

Додамо, що у статті 17 резолюції ПАРЕ також закликала українську владу приділити особливу увагу активізації всіх відповідних процедур для збору інформації та забезпечення безпечного повернення насильно переміщених українських дітей з росії та з окупованих росією територій. Таким чином питання кваліфікації злочинної депортації агресором українських дітей має стати підґрунтям для нових досліджень.

Література

1. Всесвітній день дитини та порушення прав дітей у Криму. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/activity_ua/2022/11/20/vsesvitnij-den-dytny-ta-porushennya-prav-ditej-u-krymu/
2. Злочинна маріонетка окупаційних «органів» та мільйони на органах. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/investigations_ua/2023/01/12/zlochynna-marionetka-okupaczijnyh-organiv-ta-miljony-na-organah/
3. Злочинна депортація до окупованого Криму: нові тенденції. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/11/08/zlochynna-deportacziya-do-okupovanogo-krymu-novi-tendencziyi/
4. Окупанти почали готувати Євпаторію до «складної зими». ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/11/07/okupanty-pochaly-gotuvaty-yevpatoriyu-do-skladnoyi-zymy/
5. Зникнення з Євпаторії викрадених херсонських дітей. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/15/znyknennya-z-yevpatoriyi-vykradenyh-hersonskyyh-ditej/
6. Нові питання про депортованих окупантами дітей. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/27/novi-pytannya-pro-deportovanyh-okupantamy-ditej/
7. Окупанти вирішили «звільнити евакуйованих». ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/21/okupanty-vyrishyly-zvilnyty-evakujovanyh/
8. Агресор анонсував нові злочини проти української молоді. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/02/07/agresor-anonsuvav-novi-zlochyny-proty-ukrayinskoyi-molodi/
9. Українські переміщені особи та дискримінація з боку агресора ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/activity_ua/2023/01/31/ukrayinski-peremishheni-osoby-ta-dyskryminacziya-z-boku-agresora/
10. Нова резолюція ООН з прав людини в Криму. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/16/nova-rezolyucziya-oon-z-prav-lyudyny-v-krymu/
11. Російський неонацизм досліджувався у Доповіді ООН на прикладі Криму. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/activity_ua/2022/12/19/rosijskyy-neonacyzm-doslidzhuvavsya-u-dopovidi-oon-na-prykladi-krymu/
12. Нова фундаментальна резолюція ПАРС про агресію росії. Б. Бабін. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/analytics_ua/2023/01/26/nova-fundamentalna-rezolyucziya-parye-pro-agresiyu-rosiyi/

МАНІПУЛЮВАННЯ «НАУКОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ» В ОКУПОВАНОМУ КРИМУ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ПРАВОВІ ШЛЯХИ ПРОТИДІЇ

Злочинна окупація Криму росією призвела до системних злочинних спроб агресора використовувати підконтрольні загарбникам так звані «наукові установи» півострову для протиправних спроб просування ідей «руського миру» в третіх країнах. На прикладах наведених в публікаціях правозахисників та експертів, зокрема Асоціації Реінтеграції Криму (АРК) можна проаналізувати відповідні тенденції та розробити тенденції протидії цим зазіханням на український суверенітет та права людини, зокрема щодо наукового пошуку.

Прикладом, АРК вказує, що у 2022-2023 роках загарбники «розподілили ролі», в яких доля ширми для «зовнішньої аудиторії», з імітацією «дружби окремих народів» відведена підконтрольному окупантам «Кримського індустріально-педагогічного університету імені Февзі Якубова» [1]. При цьому, констатує АРК, низка таких «заходів» проводиться у вказаному фейковому «університеті». Це й фейкові «заходи дружби з Кубою», на яких представників власне Куби помічене не було [2], й проведення там фейкового шоу злочинної «інтеграції», до чого ляльководи цих персонажів пробують залучати фіктивних «представників кримськотатарської діаспори» [3].

Відповідно, вказують експерти АРК, для пропаганди агресора активно використовується незаконний «Севастопольський державний університет» («СГУ»), як нібито «науково-освітній центр», де злочинний «губернатор» Севастополя М. Развожаєв неодноразово намагався займатися «самопіаром» на тематиці так званих «морських дронів». У відкритих джерелах справді немає жодних згадок про відповідні «напрацювання» нинішніх «севастопольських учених». АРК вказує, що відповідна діяльність «у морській сфері» матиме мету або у порушенні санкційної політики, або у промисловому шпигунстві [4].

Також АРК вказує на увагу агресора до фейкового «Інституту розвитку міста» незаконного «університету», який окупанти намагаються зробити «аналітичним центром» забезпечення своїх злочинних планів [5].

Крім того експерти повідомляли, що на фейковому «Севастопольському суднобудівному коледжі» незаконного «СГУ» у листопаді 2022 року нібито було налагоджено випуск «печей буржуйок»

для злочинних солдат агресора. Насправді, додає АРК, кілька печей примітивної конструкції окупанти змусили зробити на підприємствах міста, причому навіть на їхнє «дрібносерійне виробництво» вийти так і не змогли, а «студенти» у цьому процесі відіграли роль статистів для «новини» [6].

Вказаний фейковий «університет», додають дослідники, стає знярядом піару злочинного Развожаєва; зокрема АРК вказує на заяві такої собі Ольги Москаленко, фейкової «доцента кафедри» «СГУ» про те, що нібито Развожаєв «дуже популярний у британських медіа» [7]. Додатково АРК зазначає, що окупанти заявляли про нібито «розроблені нові технології» на базі незаконного «СГУ», а саме якоїсь «адаптивної пневмопідвіски» для «родстеру» «Крим».

При цьому загарбники цитують фейкових «співробітників кафедри автомобільного транспорту» про те, що нібито використано «компоненти» від агресора та «написано ексклюзивний софт». АРК дослідила це питання та вказує, що ніяких «розробок» у окупованому Севастополі не було, а «родстер» «Крим» раніше став «піар-прикриттям» створення «Міжвузівської молодіжної інженерно-технологічної корпорації», через яку планувалося «освоєння», тобто відмивання «федеральних грантів».

Дослідники вказують, що до 2022 року «творці родстеру» не соромилися визнати, що для моделі вони потребують деталей з Італії та Південної Кореї, і що «мікросхеми, які використовуються у виробництві систем управління, поставляються з Тайваню». Щодо фейкового севастопольського «університету», то до 2022 року він у «співавторах родстеру» ніяк не згадувався. Таким чином, каже АРК, навіть якщо «повірити» даним заявам, вони лише свідчать про те, що фейковий «севастопольський університет» використовує піратське забезпечення і стає хабом промислового шпигунства агресора [8].

Також експерти відзначають, що 9 листопада, під час обговорення на засіданні Генеральної асамблеї ООН річного звіту про роботу МАГАТЕ представник російської делегації Олександр Шевченко заявив про те, що нібито держава-агресор «готова на запит надати доступ до ядерних об'єктів у Севастополі в рамках здійснення гарантій МАГАТЕ» [9].

Водночас, щодо зазначеної заяви агресора АРК вказує, що єдиним ядерним об'єктом, наявність якого в Криму агресор не заперечує, є захоплений у 2014 році цивільний на той момент навчальний ядерний реактор профільного севастопольського інституту. Саме про нього, як про небезпечний та невідконтрольний ядерний об'єкт, захоплений окупантами, з 2014 року послідовно заявляє в МАГАТЕ делегація України. Як констатує АРК, якщо гіпотетично делегація МАГАТЕ

прибуде до Криму, без будь-яких злочинних політичних «визнань», то окупанти намагатимуться її використовувати як зняряддя «легітимації» підконтрольних агресорові структур, таких як фіктивний «Севастопольський державний університет» [9].

Додатково АРК влітку 2022 року писала про заявку російських спецслужб на незаконне «відкриття» у Дамаску так званого «представництва Нікітського ботанічного саду», злочинно «націоналізованого» агресором у 2014 році [10; 11]. АРК дослідило персоналії заявленого окупантами фейкового «голови представництва» Сергія Хохлова та його фіктивного «заступника» Олександра Гриба. Зокрема вказувалося, що злочинний «начальник» справді раніше працював у ботсаду в ялтинській Нікіті у напрямку хвороб оливкових дерев.

Експерти вказували рік тому, що в перспективі не слід виключати відповідні «проривні напрацювання» російських спецслужб в Сирії з метою підриву продовольчої безпеки країн Середземного моря. Водночас АРК було висвітлено і попередню бурхливу «комерційну активність» Гриба та Хохлова в окупованому Криму, пов'язану з махінаціями землею, нерухомістю, а також із торгівлею «продукцією ботанічного саду» [10]. Дослідивши це питання надалі АРК писало, що ніяких робіт з «тематики ботанічного саду» «господарство Хохлова» робити не планує; при цьому сам «ботанік» та його куратори зі спецслужб все ж таки знайшли собі в Дамаску невибагливе джерело доходів. Адже, як заявив вказаний Хохлов, його певне «обладнання» нібито «дозволить сирійцям перевіряти свою експортну продукцію (фрукти, овочі, ягоди)», тобто «відслідковувати, щоб вона відповідала російським державним стандартам» очевидно у відповідному корупційному вимірі [11].

Відповідно, вказує АРК, незаконне «представництво» планує зайнятися корупційною схемою «сертифікації» аграрної експортної продукції із Сирії. Другим завданням «представництва», що взагалі не пов'язана з ботанікою, але чітко відповідає інтересам кураторів Хохлова, в дослідженому АРК «інтерв'ю вченого» був позначений пошук сирійців для їх навчання в незаконних «кримських і севастопольських університетах». Таким чином, каже АРК, злочинна пропагандистська акція агресора з фейковим «представництвом ботанічного саду» закінчилася бурхливою імітацією активної діяльності, з елементами корупції та агентурної роботи російських спецслужб [11].

Окреслена ситуація визначає завдання перед уповноваженими органами влади України з організації системної протидії, як шляхом відповідних кримінальних проваджень і запровадження персональних санкцій, так й в рамках звернень до компетентних міжнародних інституцій та органів влади третіх країн.

Конкретні заходи протидії провокаціям агресора, зокрема на міжнародних майданчиках, стають завданням навчальних та наукових закладів України, зокрема в рамках механізмів академічного та науково-дослідного співробітництва.

Література

1. Окупанти готують нові провокації щодо кримських татар. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/02/03/okupanty-gotuyut-novi-provokacziyi-shhodo-krymskyh-tatar/
2. «Кубинський слід» фантомного болю колаборантів. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/25/kubynskyj-slid-fantomnogo-bolyu-kolaborantiv/
3. «Говорючі голови» окупантів з Генічеську та Сімферополя. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/10/govoryuchi-golovy-okupantiv-z-genichesku-ta-simferopolya/
4. «Морські дрони» та конкуруючі клани окупантів. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/24/morski-drony-ta-konkuruyuchi-klany-okupantiv/
5. «Аналітика» від окупантів: «грошей на розвиток немає». ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2023/01/07/analityka-vid-okupantiv-groshej-na-rozvytok-nemaye/
6. «Пічки-буржуйки» як новий фетиш агресора. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/21/pichky-burzhujky-yak-novyj-fetysh-agresora/
7. Припадки «бурхливого піару» від севастопольського «губернатора». ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/11/prypadky-burhlyvogo-piaru-vid-sevastopolskogo-gubernatora/
8. «Чергові інновації» від окупантів у душі загороджень Першої світової. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/12/08/chergovi-innovacziyi-vid-okupantiv-u-dusi-zagorodzhen-pershoyi-svitovoyi/
9. Агресор розпочав шантаж ООН севастопольськими ядерними об'єктами. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/11/10/agresor-rozpochav-shantazh-oon-sevastopolskymu-yadernymu-obyektamy/
10. Ялтинские «ботаники» и российские спецслужбы в Сирии. ARC. URL: <https://t.me/ARCCONSTRUCTION/4518>
11. «Кримські ботаніки» у Дамаску: чергова злочинна імітація бурхливої діяльності. ARC. URL: https://arcrimea.org/uk/news_ua/2022/11/25/krymski-botaniky-u-damasku-chergova-zlochynna-imitacziya-burhlyvo

УСТИНОВА-БОЙЧЕНКО Ганна
Криворізький навчально- науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
завідувачка кафедри цивільного та
господарського права факультету № 2,
кандидатка юридичних наук, доцентка
АНДРІЯШЕВСЬКИЙ Артур
Криворізький навчально- науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
здобувач ступеня вищої освіти

ПОРЯДОК КОМПЕНСАЦІ ШКОДИ ЗА ПОШКОДЖЕНЕ/ЗРУЙНОВАНЕ МАЙНО ВНАСЛІДОК РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Повномасштабна загарбницька війна російської федерації, розпочата російським диктатором путіним 24 лютого 2022 року внесла вагомі корективи як в буденне життя людей, так і спровокувала вимушені зміни в законодавстві нашої країни та правовому полі загалом. Через недотримання агресором міжнародно визнаних стандартів ведення війни та наслідком нанесення великих пошкоджень інфраструктурі українських міст, наша держава була змушена підіймати питання правого врегулювання порядку компенсацій збитків особам, майно яких постраждало внаслідок бойових дій.

Указом Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] по всій території нашої держави було введено в дію правовий режим воєнного стану.

Статтею 2 Закону України «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» рф визнається державою-терористом, однією з цілей політичного режиму якої є геноцид українського народу, фізичне знищення, масові вбивства громадян України, вчинення міжнародних злочинів проти цивільного населення, використання заборонених методів війни, руйнування цивільних об'єктів та об'єктів критичної інфраструктури, штучне створення гуманітарної катастрофи в Україні або окремих її регіонах [2]. Відповідно до ст. 19

Закону України «Про боротьбу з тероризмом» встановлюється, що відшкодування шкоди, заподіяної громадянам терористичним актом, провадиться за рахунок коштів Державного бюджету України відповідно до закону і з наступним стягненням суми цього відшкодування з осіб, якими заподіяно шкоду, в порядку, встановленому законом. Відшкодування шкоди, заподіяної організації, підприємству або установі терористичним актом, провадиться в порядку, визначеному законом [3].

23 лютого 2023 року Верховна Рада України ухвалила в цілому Закон України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених військовою агресією російської федерації» [4]. Набере чинності даний Закон 22.05.2023 р., але вже зараз можна проаналізувати який саме спектр питань він буде охоплювати.

По-перше, слід зауважити, що даний Закон регулюватиме виключно питання щодо пошкодженого або зруйнованого майна з 24 лютого 2022 р., про що зазначено у фабулі та не поширюватиметься на об'єкти, які на дату введення воєнного стану знаходились на тимчасово окупованій території.

По-друге, він діятиме протягом трьох років після закінчення або скасування воєнного стану на території України, а саме там, де знаходиться пошкоджений або зруйнований об'єкт нерухомості.

По-третє, Законом визначається повний перелік осіб, які можуть та не можуть отримувати компенсацію за пошкоджене або зруйноване майно певного типу.

Для отримання компенсації власнику пошкодженого та/або знищеного майна необхідно буде звернутися до Комісії з розгляду питань щодо надання компенсації, які будуть створені виконавчими органами ради за місцем знаходження знищених та/або пошкоджених об'єктів нерухомого майна. Заява власника про надання компенсації може бути подана двома способами:

1) в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг, а також через мобільний додаток Єдиного державного вебпорталу електронних послуг - громадянином України (через портал Дія);

2) в паперовій формі через центр надання адміністративних послуг, органи соціального захисту населення, або нотаріуса.

Слід звернути увагу, якщо у вашій власності перебуває декілька об'єктів нерухомості, які знищені та/або пошкоджені, заява подається щодо кожного пошкодженого та/або знищеного об'єкта нерухомого майна окремо. Також, якщо об'єкт нерухомості перебуває у спільній власності, заява про надання компенсації може бути подана одним із співвласників

такого об'єкту. Заява подана одним зі співвласників вважається поданою всіма співвласниками. Подача заяви про надання компенсації здійснюється незалежно від місця проживання (перебування) фізичної особи або місцезнаходження юридичної особи. Якщо власник знищеного та/або пошкодженого майна знаходиться за межами території України, він може видати в посольстві України довіреність на представництво інтересів та уповноважити конкретну особу на подання заяви про надання компенсації в Україні, та /або укласти договір про надання правової допомоги з адвокатом, який буде здійснювати представництво інтересів такої особи у відповідному органі. Заява про надання компенсації може бути подана у строк до 90 днів з дня припинення воєнного стану на території, де знаходиться пошкоджений або знищений об'єкт нерухомого майна. Реєстрація заяви про надання компенсації здійснюється автоматично програмними засобами Реєстру пошкодженого та знищеного майна. Отримувач компенсації, який подав заяву в електронній формі, автоматично отримує повідомлення засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг, зокрема засобами мобільного додатку цього порталу про реєстрацію поданої заяви про надання компенсації. Заява про надання компенсації розглядається Комісією з розгляду питань щодо надання компенсації не більше 30 календарних днів з дня подання заяви. Рішення про надання компенсації отримувачу компенсації – спадкоємцю приймається після отримання свідоцтва про право на спадщину [5].

Джерелами фінансування компенсації за пошкоджене та знищене майно будуть:

- кошти державного та місцевих бюджетів;
- кошти міжнародних фінансових організацій, інших кредиторів та інвесторів;
- міжнародна технічна та/або поворотна чи безповоротна фінансова допомога;
- репарації або інші стягнення з російської федерації;
- інші джерела, не заборонені законодавством України, в тому числі місцеві фонди, створені з метою надання компенсації та відновлення пошкоджених/знищених (зруйнованих) об'єктів нерухомого майна [6].

Підсумовуючи вищезазначене, слід зауважити, що на даний момент порядок компенсації шкоди за пошкоджене або зруйноване майно, внаслідок російсько-української війни, національним законодавством України передбачений лише в теорії. Дієвість регулювання даного питання на практиці можна буде з'ясувати лише після закінчення або скасування воєнного стану на тій території, де таке майно зазнало шкоди.

Література

1. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України. Редакція від: 18.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну: Закон України від 22.05.2022 р. № 2265-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-IX#Text>
3. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003 р. № 638-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text>
4. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23.02.2023 р. № 2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text>
5. Стягнення компенсації за пошкоджене/зруйноване майно внаслідок збройного конфлікту. Безоплатна правова допомога. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Стягнення_компенсації_за_пошкоджене/зруйноване_майно_внаслідок_збройного_конфлікту
6. Рада ухвалила Закон про компенсацію за зруйноване та пошкоджене майно. Liga Zakon. URL: https://biz.ligazakon.net/news/217687_rada-ukhvalila-zakon-pro-kompensatsyu-za-zruynovane-ta-poshkodzhene-mayno

ЦИГАНОВ Олег

Державний науково-дослідний інститут МВС України,
головний науковий співробітник НДІ проблем правового та
організаційного забезпечення діяльності Міністерства,
доктор юридичних наук, доцент

РИБІНСЬКА Анна

Державний науково-дослідний інститут МВС України,
старший науковий співробітник
секретаріату Вченої ради, кандидат юридичних наук

КОМАРНИЦЬКИЙ Микола

Сколівський ВП Стрийського ВП
ГУНП у Львівській області, начальник,
кандидат юридичних наук

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ЖИТЕЛІВ ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ

Відповідно до статті 4¹ Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII, цілями державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території є:

- 1) деокупація тимчасово окупованої території;
- 2) забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб у передбаченому законом обсязі;
- 3) забезпечення незалежності, єдності та територіальної цілісності України [1].

Отже, на сьогодні основою національної стратегії України щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій постає звільнення українських територій від російських загарбників мілітарним шляхом, повернення тимчасово окупованої території під загальну юрисдикцію України та відновлення конституційного ладу України на цій території, реінтеграція населення, що проживає на цих територіях, в єдиний конституційний простір України.

Згідно зі статтею 5 зазначеного вище Закону, основними напрямками захисту прав і свобод цивільного населення на тимчасово окупованих територіях є:

- 1) захист основоположних політичних і громадянських, економічних, соціальних, культурних та інших прав і свобод людини;
- 2) вжиття заходів для звільнення всіх незаконно затриманих чи утримуваних Російською Федерацією або окупаційною адміністрацією Російської Федерації громадян України, а також іноземців та осіб без

громадянства, які на законних підставах перебували на момент їх затримання на території України;

3) сприяння забезпеченню відновлення порушених матеріальних прав;

4) сприяння забезпеченню соціально-економічних, екологічних та культурних потреб, зокрема шляхом реалізації заходів, визначених центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань тимчасово окупованих територій, на виконання відповідних рішень Кабінету Міністрів України;

5) надання правової та гуманітарної допомоги, у тому числі із залученням міжнародної допомоги, зокрема надання медичних та соціальних послуг на контрольованих Україною територіях;

6) сприяння підтриманню культурних зв'язків;

7) забезпечення доступу до закладів освіти та медіа України [1].

Для практичного здійснення заходів щодо реінтеграції тимчасово окупованих територій та населення, що проживає на цих територіях, потрібно визначити суб'єктів забезпечення цього процесу, їх функції, повноваження та відповідальність, в тому числі відновити на цих територіях діяльність територіальних органів центральних органів виконавчої влади. Також необхідно сформувати систему узгоджених та скоординованих заходів по запровадженню на деокупованих територіях правосуддя перехідного періоду, яке б включало процедуру амністії, відновлення порушених прав постраждалих внаслідок збройної агресії, притягнення до відповідальності за кримінальні правопорушення, вчинені у зв'язку з тимчасовою окупацією, застосування прозорої процедури відшкодування збитків за втрачене внаслідок бойових дій майно, формування судової практики із захисту майнових прав постраждалих від збройної агресії, питання обмеження права бути обраним на місцевих виборах та на зайняття посад в органах публічної влади.

До першочергових заходів реінтеграції жителів тимчасово окупованих територій слід віднести:

– чітке розмежування колабораціонізму від вимушеної професійної та іншої публічної діяльності фізичних та юридичних осіб в умовах окупації;

– організацію заходів, пов'язаних із застосуванням амністії до колаборантів, осіб, причетних до бойових дій, та учасників незаконних збройних формувань на тимчасово окупованих територіях;

– здійснення комплексної перевірки та кадрової люстрації;

– конвалідацію правочинів, в т.ч. репаспортизацію жителів деокупованих територій, ревізію актів цивільного стану, визнання результатів і періодів навчання на тимчасово окупованих територіях, перереєстрацію юридичних осіб;

– відновлення обігу національної валюти;

- поновлення соціальних виплат та допомоги, виплату заборгованості заробітних плат, пенсій тощо;
- відновлення роботи освітніх, медичних, культурних, релігійних та соціальних закладів.

Не менш важливим є питання адаптації до мирних умов життя мешканців деокупованих територій та національно-патріотичного виховання з метою формування у цих людей громадянської свідомості та готовності до захисту України.

Варто зауважити, що політичним керівництвом України здійснюються відповідні заходи у зазначених напрямках. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р затверджено план дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад й, відповідно, міністерствам, іншим органам виконавчої влади, відповідальним за виконання затвердженого цим розпорядженням плану дій, визначено подавати щомісяця Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій інформацію про стан його виконання [2]. Водночас, як повідомила під час прямого ефіру на телеканалі «Рада» Віцепрем'єр-міністр Ірина Верещук, очолюваним нею міністерством розробляється законопроект про правовий режим деокупованих територій, який встановлюватиме особливості перехідного періоду на деокупованих територіях. Тобто йдеться про період з моменту звільнення території від ворога і до дати повної реінтеграції деокупованої території. «Основні завдання законопроекту – це не лише відновлення державної влади та забезпечення справедливості. Це і питання майна, документів і судових рішень. Це і відновлення українського інформаційного простору та гуманітарної складової», – анонсувала Ірина Верещук [3].

Література

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. *Сайт «Верховна Рада України». Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Про затвердження плану дій органів виконавчої влади з відновлення деокупованих територій територіальних громад: розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2022 р. № 1219-р. *Сайт «Верховна Рада України». Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1219-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 20.04.2023).

3. Мінреінтеграції розробляє законопроект про правовий режим деокупованих територій. Портал «Державні сайти України». Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, 28 березня 2023 року. URL: <https://minre.gov.ua/2023/03/28/minreintegracziyi-rozroblyaye-zakonoprojekt-pro-pravovuj-rezhym-deokupovanyh-terytorij/> (дата звернення 20.04.2023).

СЕКЦІЯ III.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА

БОРТНИК Надія

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
професорка кафедри теорії та історії держави і права
факультету морського права,
докторка юридичних наук, професорка

ЛОМАКІНА Олена

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
професорка кафедри адміністративного та конституційного права
факультету морського права,
кандидатка юридичних наук, доцентка

ЗМІСТ І ЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Побудова сучасного демократичного суспільства зумовлює потребу налагодження ефективної діяльності багатьох сфер суспільного життя. Особливе значення у цьому контексті надається публічній сфері, де реалізуються права, свободи та законні інтереси людини і громадянина, а також держави і суспільства загалом.

Кардинальні зміни, що торкнулися галузі адміністративного права і процесу, як основи правового регулювання сфери публічного адміністрування, змусили поглянути на зміст таких категорій як «адміністративний процес», «адміністративна процедура», «адміністративне провадження», «адміністративне судочинство» під іншим кутом зору, розкриваючи їх сутність, особливості та співвідношення. З огляду на це, значна кількість вчених фахівців у галузі адміністративного права звертає увагу на питання «вдосконалення правового регулювання адміністративних процедур, механізму їх реалізації, класифікації, характеристики структури та визначення процесуального статусу учасників». При цьому науковці визначають, що

актуальність цих питань зумовлена, по-перше, недостатністю і неефективністю законодавчого регулювання адміністративних процедур; по-друге, відсутністю єдиного законодавчого акта з регулювання адміністративних процедур; по-третє, тим, що більшість адміністративних процедур регулюються нормами підзаконних нормативних актів відомчого характеру» [1, с. 90], з чим доводиться повністю погодитись незважаючи на прийняття Закону України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX» [2], набрання чинності якого має відбутися лише 15 грудня 2023 року.

Отож, сьогодні питання ефективної діяльності публічної адміністрації, ключовим елементом якої є процедура залишається таким, що потребує подальшого наукового пошуку. Такої позиції дотримуються І. В. Бойко, О. Т. Зима та О. М. Соловійова, які зазначають, що «у діяльності публічної адміністрації процедура займає центральне місце, оскільки основним призначенням суб'єктів, що здійснюють публічне управління, є вирішення конкретних адміністративних справ шляхом прийняття адміністративних актів. Переважна більшість таких справ має позитивний характер, спрямована на реалізацію прав приватних осіб і не пов'язана з юрисдикційною діяльністю публічної адміністрації» [3, с. 5].

Для більшого розуміння змісту та сутності адміністративної процедури, доцільно визначитися з її природою та розкрити деякі особливості. Так, С. Г. Братель звертає увагу на те, що процедуру необхідно розглядати крізь призму суспільних відносин; тобто послідовні дії, які складають процедуру, повинні врегульовуватися визначеними нормами права та спрямовуватися на досягнення правового результату, який відображається в певних правових наслідках. Вчений підкреслює, що «у теорії та практиці юридичну процедуру визначають як систему послідовних правових відносин, спрямованих на досягнення правового результату, що виражається у формуванні норм, зміні або припиненні певних правовідносин, на запобігання правопорушенням» [4, с. 100].

Під таким кутом зору звертається до визначення адміністративних процедур і Н. В. Галіцина, яка підкреслює те, що «уся сфера адміністративно-процедурних відносин складається з взаємопов'язаних, доповнених, але самостійних однорідних відносин, які прийнято визначати як адміністративні провадження або адміністративні процедури. [5, с. 54].

Водночас, на думку С. Г. Брателя, юридична процедура є особливим нормативним встановленим порядком здійснення юридичної діяльності, що забезпечує реалізацію норм матеріального права й матеріальних правовідносин та охороняється від порушення правовими санкціями [4, с. 100].

При цьому, вчений підкреслює, що будь-які процедури

юридичного характеру спрямовуються на вирішення індивідуальних адміністративних справ, які у свою чергу є сукупністю юридичних документів, на підставі яких державний орган підтверджує права, обов'язки приватних осіб або факти, дії, події, санкціонує, веде реєстрацію таких фактів і дій, здійснює контроль, перевірку та інші процедури [4, с. 100].

Згадувані нами І. В. Бойко, О. Т. Зима та О. М. Соловійова вказують, що «у правовій науці процедура – це регламентований юридичною нормою порядок вчинення дій або прийняття рішень у сфері правозастосування. Ключовою у цьому визначенні є категорія «порядок», під яким розуміють сукупність послідовно вчинюваних дій та прийнятих рішень, логічно поєднаних і спрямованих на досягнення певного результату [3, с. 5].

З огляду на це, варто звернутись до визначення адміністративної процедури, яке подається у Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, в якому законодавець вказаний термін застосовує як «визначений законом порядок розгляду та вирішення справи» [2]. А, отже, категорія «порядок» у визначенні законодавця також є ключовою.

Розглядаючи проблематику правових процедур у публічному адмініструванні, А. Осадчий, звертає увагу на те, що «процедура, як загальносоціальне явище виступає інструментом регулювання відносин між людьми в різних сферах життя. Процедурні механізми характерні для нормативного регулювання взагалі. Відповідно реалізація практично всіх різновидів соціальних норм потребує процедур і процедурних норм» [6, с. 104].

Посилаючись на таких вчених як Е. Ф. Демський, Р. В. Ігонін та М. В. Вікторчук, дослідник сутності адміністративних процедур вирішення питань місцевого значення в Україні, В. Оксін, зауважує, що «поняття адміністративної процедури вчені формують у вузькому та широкому значеннях. Згідно з першим, адміністративна процедура – це порядок розгляду та вирішення уповноваженим органом державної влади (переважно органом виконавчої влади) конкретних індивідуальних справ, пов'язаних зі зверненнями громадян та організацій до відповідного органу з метою реалізації чи захисту своїх прав і законних інтересів. Адміністративна процедура регулюється законом або підзаконним нормативним актом (порядок розгляду скарг громадян, правила реєстрації юридичних осіб, правила видачі ліцензій, дозволу на носіння, зберігання, перевезення зброї тощо). У більш широкому розумінні адміністративна процедура є порядком здійснення органом виконавчої влади, посадовою особою встановлених для них повноважень (порядок розроблення, обговорення й прийняття правового акта, оформлення документа, що має

юридичне значення, порядок прийому особи на державну службу, проходження атестації та оформлення відповідних документів, порядок розгляду матеріалів про заохочення службовців, про притягнення до дисциплінарної відповідальності; порядок оформлення контрольно-наглядової діяльності тощо) [7, с. 29].

Варто зауважити, що науковці вдаються до різноманітних класифікацій адміністративних процедур. Так, Н. В. Галіцина констатує, що «класифікація адміністративних процедур може бути здійснена за такими критеріями: 1) за функціональним призначенням (залежно від виду (спрямованості) діяльності публічної адміністрації); 2) за наявністю чи відсутністю спору у відносинах між адміністративним органом та приватною особою; 3) за суб'єктами ініціативи; 4) за ступенем обмеження прав приватних осіб; 5) за порядком здійснення адміністративної процедури; 6) залежно від предмета діяльності публічної адміністрації (від мети, яка досягається застосуванням адміністративної процедури) [5, с. 54].

Отож, підсумовуючи викладене вище варто підкреслити вагоме значення адміністративних процедур у діяльності органів публічного адміністрування. Саме тому чіткий і зрозумілий порядок здійснення адміністративних процедур покликаний забезпечити неухильне дотримання прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, що відповідало б сучасним європейським стандартам реалізації публічної влади.

Література

1. Дикань О. В., Яровенко В. В. Адміністративні процедури в публічній службі України: загальна характеристика роботи. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2019. Вип. 13. С. 89–93.
2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-ІХ. *Офіційний вісник України*. 2022. № 49. Ст. 2675.
3. Адміністративна процедура: конспект лекцій / І. В. Бойко, О. Т. Зима, О. М. Соловійова; за заг. ред. І. В. Бойко. Харків: Право, 2017. 132 с.
4. Братель С. Г. Природа та особливості адміністративних процедур. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2014. № 2. С. 99–103., с. 100.
5. Галіцина Н. В. Класифікаційний розподіл адміністративних процедур. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 3. С. 54–59.
6. Осадчий А. Правові процедури у публічному адмініструванні. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 103–111.

7. Оксін В. Сутність адміністративних процедур вирішення питань місцевого значення в Україні. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 3–4. С. 26–34.

БОНДАР Віталій

Міжнародна Академія управління персоналом,
аспірант

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЦИВІЛЬНО-ВІЙСЬКОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Цивільно-військове співробітництво – це системна, планомірна діяльність Збройних Сил України та інших складових сил оборони: командувачів (командирів), начальників, органів військового управління, штабів всіх рівнів, військових частин (підрозділів) та/або військовослужбовців для взаємодії з об'єктами цивільного середовища з метою створення сприятливих умов для виконання визначених їм завдань з використанням військових та невійськових сил та засобів [1].

В Північноатлантичному Альянсі цивільно-військове співробітництво розглядається в якості однієї із функцій військової компоненти, як невід'ємна частина сучасних багатовимірних операцій (*multidimensional operations*), що охоплює усі сторони, задіяні у вирішенні конфлікту, та покликана сприяти взаємній підтримці цивільного та військового компонентів. В НАТО визначають головним завданням такої взаємодії досягнення поставленої мети, на яку очікують всі сторони, з урахуванням інтересів місцевого населення, усіх цивільних акторів (представників міжнародної спільноти, міжнародних та неурядових організацій), і, в тому числі, самого Альянсу. Сили і засоби ЦВС під час участі національного контингенту в міжнародній операції об'єднані в організаційні структури на тактичному рівні управління: центр цивільно-військових операцій, центр ЦВС, група ЦВС. Тактичний рівень ЦВС передбачає організацію безпосередньої взаємодії між військовим командуванням і цивільним сектором. Основні зусилля ЦВС на тактичному рівні спрямовуються на моніторинг ситуації у регіоні, надання необхідної інформації командуванню національного контингенту, організацію зв'язку з цивільним населенням, підтримку створення нових демократичних інститутів влади, проведення оцінки стану і розвитку цивільної інфраструктури, в першу чергу систем водопостачання, каналізації, електропостачання, транспорту, забезпечення пальним [2].

Попри інтенсифікацію підзаконної та військово-відомчої нормотворчості, науково-практичної та законотворчої нормопроєктної

роботи у напрямку удосконалення суспільних військово-правових відносин у сфері ЦВС Збройних Сил України, до цього часу легалізувати вказану діяльність на рівні закону України так і не вдалося [3, с.71].

У червні 2015 року до Верховної Ради України було подано законопроект «Про внесення змін до Законів України «Про Збройні Сили України» та «Про оборону України» (щодо здійснення Збройними Силами України цивільно-військового співробітництва)» (реєстраційний номер 2153а від 23.06.2015). У Пояснювальній записці до нього зазначалося, що з метою недопущення створення передумов гуманітарної катастрофи у районах проведення антитерористичної операції, виникнення соціальної напруги на іншій території України, формування позитивної громадської думки щодо діяльності Збройних Сил України під час дії особливого періоду, ведення правового режиму воєнного чи надзвичайного стану, у операціях з підтримання миру та безпеки, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій існує необхідність впровадження системи цивільно-військового співробітництва у Збройних Силах України. Для цього було запропоновано частину четверту статті 1 Закону України «Про Збройні Сили України» доповнити повноваженням останніх брати участь у цивільно-військовому співробітництві, а до частини третьої статті 11 Закону України «Про оборону України» включити функцію Генерального штабу Збройних Сил України здійснювати в межах своєї компетенції цивільно-військове співробітництво з іншими військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами виконавчої влади та іншими державними органами, міжнародними, благодійними та гуманітарними організаціями, військовими та дипломатичними представництвами іноземних держав, органами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями та цивільним населенням. Однак Комітет з питань запобігання і протидії корупції своїм рішенням від 15.09.2015 р. визначив, що у проєкті акта виявлено корупціогенні фактори, тому він не відповідає вимогам антикорупційного законодавства [4, с.79]. Легітимація правового статусу ЦВС відбулася на рівні підзаконних правових актів, але досі питання його законодавчого правового статусу залишається невирішеним.

Повномасштабна збройна російська агресія стала причиною інтенсифікації та зміни деяких векторів цивільно-військового співробітництва, яке нині залишається важливим елементом взаємодії цивільних та мілітарних структур. Перспективи розвитку цього важливого виду діяльності Збройних Сил України потребують закріплення поняття, мети та основних функцій цивільно-військового співробітництва на законодавчому рівні.

Література

1. Доктрина «Цивільно-військове співробітництво: Затверджена Головнокомандувачем Збройних Сил України 1 липня 2020 року. URL: <https://sprotyvg7.com.ua>
2. Коропатнік І.М. Взаємодія громадянського суспільства і Збройних Сил України: адміністративно-правові засади. Київ : Леся, 2016. 412 с.
3. Коропатнік І.М. Проблеми побудови системи цивільно-військового співробітництва в Україні в умовах проведення антитерористичної операції. Наука і правоохорона. 2014. № 4(26). С. 90-94.
4. Шульгін В.В. Правова основа функціонування цивільно-військового співробітництва Збройних сил України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021є №11. С.67-72.
5. Шопіна І.М. Цивільно-військове співробітництво Збройних Сил України: проблеми правового регулювання. *Розвиток юридичної науки: проблеми і перспективи: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кошице, Словаччина, 3-6 травня 2016 року)*. Кошице, 2016. С.79-80.

БРОШКО Іван

Академія Державної пенітенціарної служби, аспірант кафедри кримінального, кримінально-виконавчого права та криминології

ПОЗИТИВНІ ЗАРУБІЖНІ ПРАКТИКИ МАТЕРІАЛЬНО-ПОБУТОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ДО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Вивчення позитивного зарубіжного досвіду виконання кримінальних покарань не є даниною моді. Адже дійсно країни Європейського союзу та інші зарубіжні країни цивілізованого світу є взірцем для країн, що розвиваються у тому числі у сфері дотримання прав та свобод осіб, які перебувають в місцях ізоляції (пенітенціарних закладах). Не виключенням є і сфера матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі, яка виступає однією із вагомих складових дотримання міжнародних стандартів у пенітенціарній сфері. Тому в межах дисертаційного дослідження ми поставили перед собою завдання вивчити позитивний зарубіжний досвід організації матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі.

У юридичній літературі присвяченій проблемам пенітенціарної системи існує термін «Скандинавська винятковість». Скандинавська винятковість (Exceptionalism) є особливо плідним прикладом обмеженості

макроструктурних пояснень того, як конститується та організовується покарання [1, с. 95].

Скандинавські країни (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція) мають відносно низький рівень тюремного населення та вважаються такими, що мають виняткові (хороші) умови відбування покарань, тому скандинавська пенітенціарна політика та пенітенціарні системи використовуються як позитивні приклади значною мірою в усьому світі. Станом на 2020 рік рівень тюремного населення відносно населення країн (на 100 тис.) складав у Данії – 71; Ісландії – 45; Норвегія – 58,8; Фінляндії – 49,9; Швеція – 65. Середній скоригований показник тюремного населення на 100 тис. населення у 2020 році складав 116,7 [2, с. 33]. Як видно з наведених статистичних показників дійсно Скандинавські країни мають нижче середнього показник тюремного населення, а деякі країни і вдвічі менше.

Термін Скандинавська винятковість до наукового обігу вводять Дж. Пратт та А. Еріксон, які на основі широкого історичного аналізу та польових досліджень проведених у пенітенціарних закладах Англії, Австралії та Нової Зеландії з одного боку та Фінляндії, Норвегії та Швеції з іншого, здійснили спробу відповісти на запитання, чому одні сучасні суспільства карають правопорушників інакше, ніж інші? Чому одні більш «жорстокі», а інші більш терпимі, і як можна пояснити ці відмінності? [3].

Дж. Пратт, проводив своє дослідження у 2006 році, рівень тюремного населення на той час у скандинавських країнах коливався від 66 до 82 на 100 тис. населення країни. У Норвегії було 66, у Данії – 67 відповідно, у Фінляндії – 68 і у Швеції – найвищий – 82 [4, с. 119]. Як бачимо з наведених нами вище показників тюремного населення відносно населення країн, вони змінюються у сторону суттєвого зменшення за виключенням однієї країни: Норвегія – 58,8, Фінляндії – 49,9, Швеція – 65, Данія – 71.

Особливістю пенітенціарної системи скандинавських країн є те, що виправні колонії в основному представляють собою невеликі пенітенціарні заклади. Наприклад Швеція має 79 таких закладів на 10,4 млн. населення. Тоді як в Україні до початку повномасштабного вторгнення росії (24.02.2022) перебувало 114 діючих установ виконання покарань (виправні колонії, слідчі ізолятори, виховні колонії, виправні центри [5].

Описуючи умови відбування покарань у Скандинавських країнах (Дж Пратт зупинився на вивченні трьох країн) вказаний дослідник зазначає, що умови ув'язнення в більшості скандинавських в'язниць надзвичайно хороші порівняно з умовами ув'язнення в інших країнах. У в'язницях обладнано кімнати загального користування, де ув'язнені можуть спілкуватися. Засуджені зазвичай мають власні камери з власним

телевізором і внутрішніми санітарними кімнатами. Як зазначає Дж. Пратт, будь-якого відвідувача, знайомого з англо-американськими в'язницями вражає те, що, ув'язнені мають особистий простір і відносний матеріальний комфорт.

У Скандинавських пенітенціарних закладах немає «тюремного запаху» – комбінованого аромату поганої особистої гігієни, приготування їжі та сигаретного диму. Блочна система спроектована так, що кожен блок має загальні кімнати або вітальні з загальним телебаченням і кухнею для приготування легких страв. У деяких в'язницях окремі ув'язнені повністю харчуються самостійно. У в'язницях більш мінімального рівня безпеки засуджені мають право відвідувати магазини поза межами в'язниці для придбання продуктів та предметів першої потреби. Проте в основному засуджені харчуються в їдальні, якою навіть часто користується персонал пенітенціарної установи.

На вивченні «скандинавської винятковості» зосередила своє дослідження В. Шаммас, яка вивчала особливості функціонування Норвезької в'язниці мінімального рівня безпеки, що має назву «Тюремний острів» [6, с. 104]. Зазначена в'язниця розрахована на 100 ув'язнених та близько 80 офіцерів і персоналу. Ув'язнені після прибуття утримуються у гуртожитках, кожен з яких розрахований на 15-20 чоловік. Після карантину, переходять до котеджів, де проживає від чотирьох до шести осіб у кожному. Ув'язнені мають можливість працювати, навчатися, купувати продукти та готувати їжу самостійно. Умови життя, наскільки це можливо, повинні відображати зовнішній світ. На острові велика свобода пересування. Засуджені можуть вільно гуляти у вільний час після роботи [6, с. 106].

Аналогічні умови відбування покарання у відкритих в'язницях Фінляндії. Концепція скандинавської в'язниці відкритого типу з'явилася у Фінляндії, де в 1930-х роках засудженим дозволили працювати на фермах по завершенню робочого дня. Після того, як ув'язнені закінчують роботу або заняття, вони можуть вільно прогулюватися територією пенітенціарної установи, а іноді і відвідувати місцеві громади. Зі своєї зарплати такі засуджені сплачують податки та «квартирплату», купують їжу, віддають гроші своїй сім'ї та жертвам і відкладають гроші на звільнення.

Отже, що таке «скандинавська винятковість»? проведений аналіз наукової літератури дає можливість нам стверджувати, що у першу чергу це надзвичайно низькі показники ув'язнення та винятково хороші умови відбування кримінальних покарань у пенітенціарних закладах Скандинавії порівняно з іншими країнами.

Матеріально-побутові умови у більшості скандинавських в'язниць надзвичайно хороші, створені унікальні можливості для особистого простору, навчання та/або працевлаштування. Камери для

утримання засуджених мають телевізори, обладнані санітарні кімнати. Фундамент скандинавської винятковості пов'язаний із специфічними характеристиками та історією цих країн, такими як сильний соціальний добробут, сильні егалітарні культурні переконання, а також соціальні структури та солідарність. Однак, турбота та увага до правопорушника вважаються такими ж важливими, як і довгострокова профілактика. І основними цілями пенітенціарної системи і покарання є запобігання новим злочинам. Така проблема, як переповненість пенітенціарних установ у Норвегії вирішується наприклад шляхом поміщення засуджених у чергу для відбування покарання [7, с. 518].

Станом на 2023 рік переповнення установ виконання покарань для України не є актуальною проблемою, адже місць позбавлення волі на багато більше ніж засуджених. Але це не означає, що наявність вільних місць впливає на вивільнення коштів для покращення матеріально-побутових умов засуджених до позбавлення волі. Фінансування системи виконання покарань останні роки здійснюється за остаточним принципом, і станом на 2022 рік залишається на рівні 47,8% [8]. Середньодобова витрата коштів за Кодом програмної класифікації видатків та кредитування державного бюджету Виконання покарань установами і органами Державної кримінально-виконавчої служби України у 2022 році (з розрахунку на 48000 осіб, що перебувають у місцях ізоляції) складає 414,80 грн., що складало біля 12,6 євро за середньозваженим курсом валют [9]. Для порівняння Скандинавські країни витрачають на утримання одного в'язня у середньому 272,65 євро. Фінляндія – 204,3, Нідерланди – 265,0, Норвегія – 318,3, Швеція – 303,0 євро [2, с. 130–131].

Досліджуючи позитивні практики матеріально-побутового забезпечення засуджених у зарубіжних країнах ми зустрічаємо різні моделі побудови такого забезпечення. Загалом можна виділи три форми такого забезпечення: повне державне забезпечення; поєднання приватного капіталу з державним; приватні в'язниці. Таким чином у подальших наукових дослідженнях ми розглянемо перспективні можливості запозичення для України позитивних моделей матеріально-побутового забезпечення засуджених до позбавлення волі.

Література

1. Reiter, K., Sexton, L., & Sumner, J. (2018). Theoretical and empirical limits of Scandinavian Exceptionalism: Isolation and normalization in Danish prisons. *Punishment & Society*, 20(1), 92–112. <https://doi.org/10.1177/1462474517737273>

2. Aebi, M. F., & Tiago, M. M. (2021). SPACE I - 2020 – Council of Europe Annual Penal Statistics: Prison populations. Strasbourg: Council of Europe, 15 December 2020. p. 134
3. Pratt, J., & Eriksson, A. (2013). Contrasts in Punishment: An explanation of Anglophone excess and Nordic exceptionalism (1st ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203096116>
4. Pratt, J. (2008). Scandinavian Exceptionalism in an Era of Penal Excess. Part I: The Nature and Roots of Scandinavian Exceptionalism. *British Journal of Criminology*, 48 (2), 119–137.
5. Загальна характеристика Державної кримінально-виконавчої служби України: URL: <http://surl.li/edivy> (дата звернення 22.12.2022)
6. Shammass, V. L. (2014). The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway’s Prison Island. *Punishment & Society*, 16(1), 104–123. <https://doi.org/10.1177/1462474513504799>
7. Johnsen, B., Granheim, P. K., & Helgesen, J. (2011). Exceptional prison conditions and the quality of prison life: Prison size and prison culture in Norwegian closed prisons. *European Journal of Criminology*, 8(6), 515–529. <https://doi.org/10.1177/1477370811413819>
8. Про схвалення Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022-2024 роках: постанова Кабінету міністрів України від від 16 грудня 2022 р. № 1153-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>
9. Про Державний бюджет України на 2022 рік. База законодавства ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text> (дата звернення 12.02.2023).

ВЕЙЦ Аркадій

Національний університет «Одеська юридична академія»,
аспірант кафедри криміналістики

ДО ПИТАННЯ ПРИХОВАННЯ СЛІДІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ У КІБЕРПРОСТОРИ

З кожним роком пропонується кращий захист від несанкціонованого доступу до даних користувачів. Вміст пам'яті сучасних смартфонів зашифровано. Шифрування підключень до Інтернету тепер вважається стандартом, а зростаючий обсяг генерованих даних ускладнює

пошук потрібної інформації. Це актуалізує питання приховання слідів вчинення злочинів у кіберпросторі.

Традиційні цифрові сліди (докази) злочинної діяльності у кіберпросторі зустрічаються у вигляді файлів, створених користувачем і збережених в автономному режимі (фотографій, тестових файлів, історій пошуку, тобто історія веб-браузера – текстові файли в комп'ютерах, де зберігається інформація про попередні дії, зокрема інформація про входи в акаунти, уподобання користувачів, наприклад, мову, валюту або розмір шрифту, товари, які ми переглядали чи додали до корзини, текст, який ми вводили на сайті раніше; IP-адреси та місцезнаходження користувача; дату та час відвідування сайту; версію операційної системи та браузера; різноманітні кліки та переходи, в тому числі історії активності в соціальних мережах). Також підчас підготовки до вчинення злочину зловмисник може аналізувати онлайн-карти, записи та фотографії на сайтах соціальних мереж, активно використовувати месенджери. Після вчинення злочину злочинець також може шукати інформацію про хід розслідування, типові методи його проведення, подібні випадки, тактику захисту у кримінальних справах. Зловмисник також може, використовуючи Інтернет, щоб вплинути на хід розслідування та його напрямок, надавати, наприклад, неправдиву інформацію, дискредитувати свідків і потерпілих і навіть видавати себе за очевидця. Така діяльність залишає також аналогічні цифрові прямі та непрямі сліди.

Цифрові сліди, пов'язані з відповідним діянням (тобто його підготовка, вчинення та приховування), можна знайти не тільки безпосередньо у провайдера на транзитному чи кінцевому комп'ютерному обладнанні, а також на портативних пристроях, таких як смартфон, смарт-годинник, браслет для фітнесу, флешка, планшет, ноутбук, зовнішній жорсткий диск, пристрої Інтернету різноманітними методами та технологіями анонімізації, зокрема:

- використання псевдонімів (наприклад, створення профілів у соціальних мережах на основі даних, що не відповідають дійсності, або даних третіх осіб);
- використання публічних точок доступу до мережі Інтернет (кафе, офіси, аеропорти);
- несанкціоноване використання пристроїв і точок доступу до Інтернету, що належать третім особам;
- підключення до Інтернету через віртуальну приватну мережу - VPN;
- використання мережі Tor, тобто віртуальної комп'ютерної мережі, що реалізує цибулеву маршрутизацію та використовує підмережу Dark Web для забезпечення більшої анонімності та конфіденційності спілкування;

- використання проксі-технологій;
- використання операційних систем Live USB, наприклад Tails OS або віртуальних машин, які забезпечують більший захист даних користувача, наприклад TorBOX (Whonix);
- використання SIM-карт, зареєстрованих на чуже ім'я;
- вимкнення мобільного телефону з метою унеможливлення подальшого встановлення місцезнаходження користувача-виконавця злочину [1].

Також можуть використовуватись спеціальні методи їх приховування (вони можуть бути превентивними, обмежуючи доступ до даних, або руйнівними, запобігаючи читанню даних), зокрема:

- шифрування вмісту носіїв даних (доступ може бути обумовлений введенням правильного пароля або, наприклад, підключенням ключового пристрою);
- форматування носіїв інформації;
- фізичне знищення носіїв інформації.

Втім, аналіз судово-слідчої практика засвідчує, що значна частина цих «захистів» виявляється неефективною. Наприклад, якщо правопорушник використовує службу VPN, можна ідентифікувати хост – пристрій на основі списку журналів провайдера VPN (журнали, що містять метадані підключення, зберігаються всіма провайдерами послуг VPN, і запевнення щодо їх відсутності є не чим іншим, як маркетингова стратегія). Рівень анонімності, який пропонують технології VPN, також обмежений через необхідність використання протоколів IP і TCP, у яких метадані, що дозволяють ідентифікувати мережеві пристрої (хости), не шифруються [2].

Крім того, сучасні операційні системи розроблені таким чином, що критично важливі дані, включно з цифровими слідами активності користувача, зберігаються в кількох офлайн-або онлайн-локаціях, коли відповідний пристрій належним чином налаштовано та підключено до мережі. А враховуючи те, що всупереч поширеним міфам, цифрові сліди (дані) надзвичайно довговічні, їх можна прочитати навіть через роки. Це збільшує ймовірність знайти докази в ситуації, коли зловмисник активно використовує способи приховання, навіть шляхом видалення цифрової інформації або вживаючи дії, які роблять її нечитабельною стандартними засобами.

Достатньо поширеним міфом щодо цифрових доказів є переконання злочинця, що національні правоохоронні органи не співпрацюють зі своїми колегами в інших країнах ЄС або третіх краях. Практика показує, що приватні структури, які надають послуги у сфері анонімізації користувачів мережі, активно співпрацюють із правоохоронними органами й інших країн. Можливість такої співпраці

зазвичай вказується в Умовах обслуговування, які більшість користувачів цих сайтів не читають. Наприклад, провайдери послуги VPN - тунелювання віртуального інтернет-трафіку - надають дані користувачів і інформацію про їх діяльність (дата входу). Відомий провайдер поштових послуг, який «захищає» анонімність користувачів — ProtonMail — у своєму блозі та в Умовах обслуговування відкрито визнає, що співпрацює з правоохоронними органами навіть поза офіційними каналами, тобто через урядові органи Швейцарії (хоча контент листування зашифровано і не може бути прочитано навіть співробітниками компанії метадані електронних листів, яких у більшості випадків цілком достатньо для ефективною та безпомилковою ідентифікації власника поштової скриньки-відправника). У випадку Gmail вміст поштової скриньки не шифрується, більш того, алгоритми Google аналізують вміст електронних листів і метаданих для маркетингових цілей.

Шифрування вмісту даних теж має деякі важливі обмеження. Перш за все, дані розшифровуються після кожного успішного входу користувача в систему. Це стосується не тільки популярного і доступного BitLocker від Microsoft, але й інших програм шифрування, наприклад безкоштовної VeraCrypt, де зашифровані дані зберігаються в спеціальному томі, доступ до якого можливий після введення пароля, але після успішної аутентифікації. Також варто пам'ятати, що багато моделей жорстких дисків SSD, доступних на ринку, дозволяють отримати доступ і зчитувати зашифровані дані, активувавши сервісний режим. А ефективне видалення конфіденційних даних шляхом форматування – це трудомістка операція. При цьому фізичне знищення носія не завжди призводить до втрати доступу до даних, що зберігаються на ньому.

Тож, щоб досягти успіху, злочинець або третя особа повинні мати глибокі знання та технічні навички, що само по собі є фактом, що може призвести до їх ідентифікації.

Література

1. Działania kontrwykrywcze zorganizowanych grup przestępczych i organizacji terrorystycznych. red. dr hab. Piotr Chlebowicz, dr Paweł Łabuz, dr Tomasz Safjański. 2021. URL : <https://sip-1legalis-1pl-1015defax6539.han.amu.edu.pl/document-view.seam?documentId=mjxw62zogi3damzygm4deoi&tocid=mjxw62zogi3damzygm4deoi&rowIndex=-1>
2. Касаєв І., Ліхологов А., Боков Ю., Дугіна Т., Немченко А. Розкриття злочинів, скоєних з використанням мережі Інтернет, як один із напрямів забезпечення кібербезпеки Росії, [в:] Кравець А.Г. Peter P. Groumpos, M. Shcherbakov, M.

ГАЛЯНТИЧ Анна

Науково-дослідний Інститут приватного права та підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, здобувачка

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ НАЙМУ ЖИТЛА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

В ході війни повномасштабної війни України із росією, однією із нагальних проблем населення є руйнування та псування житла, в тому числі орендованого. Вбачається актуальним розкриття питання припинення договору оренди (найму) житла, в тому числі у зв'язку із його руйнуванням внаслідок непереборної сили, зокрема активних бойових дій.

Згідно ч. 1 ст. 810 Цивільного кодексу України (надалі за текстом – ЦК України), за договором найму (оренди) житла одна сторона - власник житла (наймодавець) передає або зобов'язується передати другій стороні (наймачеві) житло для проживання у ньому на певний строк за плату [1].

Відповідно до ст. 61 Житлового кодексу України (надалі за текстом – ЖК України), договір найму жилого приміщення в будинках державного і громадського житлового фонду укладається в письмовій формі на підставі ордеру на жите приміщення між наймодавцем - житлово-експлуатаційною організацією (а в разі її відсутності - відповідним підприємством, установою, організацією) і наймачем - громадянином, на ім'я якого видано ордер [2].

Однією із складових динаміки договірних правовідносин є припинення договору. Припинення договору найму житла здійснюється у випадках зміни та розірвання договору. Виходячи з положень ЦК України, для припинення права користування житлом може бути: виконання договору (ст. 599 ЦК України), відступне (ст. 600 ЦК України), залік (ст. 601 ЦК України), новація (ст. 604 ЦК України), прощення боргу (ст. 605 ЦК України), поєднання боржника й кредитора в одній особі (ст. 606 ЦК), неможливість виконання договірною зобов'язання (ст. 607 ЦК України), смерть фізичної особи (ст. 608 ЦК України), ліквідація юридичної особи (ст. 609 ЦК) й інші підстави, що передбачаються в законі або в договорі (ст. 598 ЦК України). До яких віднесено: розірвання договору (ст. 651 ЦК України), як шляхом односторонньої відмови (п. 3 ст. 651, ст. 739 ЦК України), так і на вимогу однієї зі сторін договору (п. 2 ст. 598, ст. 740 ЦК України), а також припинення зобов'язання за

давністю (ст. 256, 257 ЦК України). Законодавство України передбачає дві можливості розірвання договору житлового найму. По-перше, за ініціативою наймача (п. 1 ст. 825 ЦК України та ст. 107 ЖК України), по-друге, на вимогу наймодавця (п. 2 ст. 825 ЦК України і ст. 108 ЖК України, ст. 27 Закону). Припинення договору найму житла відбувається також у випадку заміни наймача. У статті 103 ЖК України передбачено, що договір найму житлового приміщення може бути змінений за взаємною згодою наймача та членів його сім'ї і згодою наймодавця.

Закон України «Про житловий фонд соціального призначення» також передбачає підстави розірвання договору. Відповідно до статті 27 Закону такими підставами є: 1) надання наймачу або придбання ним іншого жилого приміщення; 2) підвищення доходів наймача до рівня, який дозволяє укласти договір найму іншого жилого приміщення, що не належить до житлового фонду соціального призначення; 3) подання наймачем недостовірних даних щодо середньомісячного сукупного доходу за попередній рік, приховування реальних доходів; 4) систематичне порушення правил користування жилими приміщеннями; 5) порушення умов договору найму соціального житла після письмового попередження про порушення та переселення до іншого соціального житла. Остання підстава стосується будь-якого порушення умов договору, проте для розірвання необхідно попереднє застосування засобів впливу на наймача з метою усунення порушень [3].

Згідно із ст. 825 ЦК України, наймач житла в приватному фонді має право за згодою інших осіб, які постійно проживають разом з ним, у будь-який час відмовитися від договору найму, попередивши про це наймодавця за три місяці [1]. По суті, наймач має право розірвати договір в односторонньому порядку в будь-який час. Попередження наймодавця лише звільняє наймача від обов'язку відшкодувати збитки у вигляді плати за три місяці, якщо наймодавець доведе, що він не міг укласти договору найму житла на таких самих умовах з іншою особою. Відмова від договору не звільняє від виконання своїх обов'язків. Так, наприклад, він зобов'язаний повернути житло в належному стані, здійснити оплату за користування житлом і комунальними послугами з часу відмови від договору. Наймач в односторонньому порядку має право відмовитись від договору найму житла, якщо житло стало непридатним для постійного проживання. Непридатність житла може стати наслідком як стихії, так і неправомірних дій наймодавця або інших осіб. Неправомірні дії самого наймача або осіб, за яких він відповідає можуть бути підставою для розірвання договору в судовому порядку на вимогу наймодавця.

За ч.2 ст. 826 ЦК України договір найму житла може бути розірваний за рішенням суду на вимогу наймодавця у разі: 1) невнесення наймачем плати за житло за шість місяців, якщо договором не

встановлений більш тривалий строк, а при короткостроковому наймі - понад два рази; 2) руйнування або псування житла наймачем або іншими особами, за дії яких він відповідає [1]. За рішенням суду наймачеві може бути наданий строк не більше одного року для відновлення житла. Якщо протягом строку, визначеного судом, наймач не усуне допущених порушень, суд за повторним позовом наймодавця постановляє рішення про розірвання договору найму житла. На прохання наймача суд може відстрочити виконання рішення не більше ніж на один рік.

Руйнування або псування житла особою є видом активних умисних дій осіб, що наносять шкоду житлу. Ці дії виходять за рамки невиконання договірних обов'язків по утриманню помешкання. Вказана підстава є заходом цивільно-правової відповідальності і для її застосування необхідна наявність протиправної поведінки, шкоди у вигляді руйнування або псування, причинного зв'язку та вини.

Але руйнування або псування у сьогоднішній час може бути викликано форс-мажорними обставинами, зокрема обстрілами. Наразі, у зв'язку із збройною агресією росії, однією із основних причин припинення договору найму є руйнування житла або окупація території місцезнаходження житла. У такому випадку орендарю буде необхідно довести, що руйнування були спричинені саме унаслідок дії непереборної сили. На практиці, зокрема, це може бути вказівка на наявність у території, де розміщено орендоване житло, статусу тимчасово окупованих, або територій ведення активних бойових дій, перелік таких територій затверджено Наказом № 309 від 22.12.2022 р. Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України «Про затвердження Переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією».

Відповідно, загальною нормою, що діятиме у випадку руйнування орендованого житла є ст. 607 ЦК України, що передбачає припинення зобов'язання у зв'язку із неможливістю його виконання внаслідок виникнення обставин, за які жодна з сторін не відповідає, а спеціальною є вже згаданий вище п.2 ст. 826 ЦК України.

Нині, ЖК України не містить спеціальних норм, а також не були внесені зміни у вже існуючі норми, що стосувалися би розірвання договору внаслідок руйнування або істотного ушкодження житла. Вбачається необхідним внесення таких змін задля удосконалення та гармонізації чинного законодавства, а також розробка усталених методів та підходів у розв'язанні судових спорів між орендодавцями та орендарями, що наразі є досить проблематичним, адже нинішні обставини потребують гнучкості законодавства, швидкості у прийнятті нових норм, запровадження нововведень, які можуть створювати додаткові ризики

неповного, несправедливого та такого, що не враховує всі обставини, результату вирішення спору.

Література

1. Цивільний кодекс України: Кодекс України № 435-IV затверджений 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.05.2023).
2. Житловий кодекс України: Кодекс України № 5464-X затверджений 30.06.1983 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10#Text> (дата звернення: 05.05.2023).
3. Про житловий фонд соціального призначення: Закон України № 3334-IV від 12.01.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3334-15#Text> (дата звернення: 05.05.2023)

ГУЗЕНКО Олена

Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцентка кафедри господарсько - правових дисциплін
та економічної безпеки,
кандидат економічних наук, доцент

ЗМІСТОВНІСТЬ ЗАВДАНЬ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПРАВОВІЙ ПЛОЩИНІ

Економіка України пройшла тернистий шлях, який включав суттєві перешкоди до досягнення стабільності і рівноваги. Разом з тим, останні події в країні в умовах воєнного стану утворили нові фактори, негативний вплив, який сприяє зниженню економічної безпеки як окремо взятої соціально-економічної системи, так і держави в цілому. В певній мірі зміцнення економічної безпеки, сьогодні можна побачити як на мікроекономічному, так і на макрорівні, проте активні воєнні дії в Україні, які спровоковані російською федерацією не дають досягти необхідного рівня всіх складових економічної безпеки. В умовах сьогодення країна потребує не лише заходів зміцнення економічної безпеки, а перш за все, адаптації інноваційних методів здатних підвищити рівень безпеки. Беззаперечним є той факт, що до складу економічної безпеки країни включено таку складову як інвестиційно-інноваційна безпека. Враховуючи рівень значуваності нових загроз і небезпек, набуває особливої актуальності питання дослідження проблем виокремлення загроз, які здійснюють найбільший вплив на інвестиційно-інноваційну безпеку держави та виділення основних заходів протидії цьому впливу.

З виникненням необхідності відбудови нашої країни після перемоги, питання інвестиційно-інноваційної безпеки набувають особливої актуальності. Сьогодні все більше науковців приділяють увагу проблемам протидії загрозам економічній безпеці держави з урахуванням інвестиційно-інноваційної складової, зокрема: З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко[1], С. В. Онищенко та О. А. Пугач [2], О.В. Комеліна та А.В. Матковський [3], Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха[4] та багатьох інших. Віддаючи належне науковому здобутку провідних вітчизняних економістів, слід зазначити, що сьгоднішні зміни як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі держави, вимагають по-новому оцінити і виділити найбільш впливові загрози та ключові заходи протидії з обов'язковим урахуванням інвестиційно-інноваційної безпеки.

Варто зауважити, що законодавець у Стратегії національної безпеки України[5] окреслив зміст загроз, які стосуються саме виробничої безпеки через макроекономічний аспект. Так, у п. 24. звернув увагу на те, що «...непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливають її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище», а у п.25 підкреслив факт «...недостатнього захист права власності, повільний розвиток ринкових відносин у ключових сферах».

Як правило, стан економічної безпеки мотивує прагнення суб'єктів господарювання до економічного розвитку та стимулює його за траєкторією розширеного відтворення, яке практично неможливе без інноваційного підходу до управління та інвестиційних вкладень. Саме з даної позиції має розроблятися система захисту від викликів, які торкаються інвестиційно – інноваційних новацій. Зокрема, звернення до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України[6] показало, що законодавець запропонував тлумачити термін «інвестиційно-інноваційна безпека» як «...стан економічного середовища в державі, що стимулює вітчизняних та іноземних інвесторів вкладати кошти в розширення виробництва в країні, сприяє розвитку високотехнологічного виробництва, інтеграції науково-дослідної та виробничої сфер для зростання ефективності, поглиблення спеціалізації національної економіки на створенні продукції з високою часткою доданої вартості».

Разом з тим, затверджуючи Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року [7] законодавець серед ключових загроз інвестиційно-інноваційної безпеки відмітив «... відсутність сприятливих умов для створення та розвитку технологічних компаній та інноваційних підприємств, стартапів; відсутність дієвих економічних стимулів,

сприятливих умов для інноваційного оновлення виробництва, низький попит на інноваційну продукцію на внутрішньому ринку; недостатній рівень захисту прав інтелектуальної власності; протиправні спрямування до вітчизняних технологічних розробок та інновацій з боку іноземних суб'єктів і ризики їх несанкціонованого витоку за кордон; низький захист прав власності; корупція та інші».

У зв'язку із зазначеним законодавець у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [7] визначив ряд завдань, які безпосередньо торкаються інвестиційно-інноваційної безпеки. До їх складу запропонував включити [7]: розвиток інституційної системи супроводження інвесторів, у тому числі інформаційно-консультаційного забезпечення інвестування, здійснення її належного ресурсного забезпечення; впровадження системи оцінки впливу іноземних інвестицій на національну безпеку, запобігання концентрації іноземного капіталу у сферах, що мають стратегічне значення для національної безпеки України; розроблення механізму і реалізація державного супроводження впровадження розроблених в Україні новітніх технологій у галузях, що мають стратегічне значення для національної безпеки держави та її критичної інфраструктури; створення умов для малих та середніх підприємств для інвестування в науково-дослідну діяльність шляхом реалізації заходів з розвитку співпраці науково-дослідного та реального секторів; удосконалення правового захисту прав власності; запровадження економічних стимулів та механізму підтримки вітчизняних підприємств у разі впровадження ними новітніх технологій; забезпечення комплексної перевірки походження іноземних інвестицій у стратегічні об'єкти державного значення та інші об'єкти критичної інфраструктури; впровадження моделі «відкритих інновацій» тощо.

Ми погоджуємося з позицією Н.М. Гуляєвої та І.М. Вавдійчик [8] стосовно того, що «...основними чинниками, які негативно впливають на рівень інвестиційно-інноваційної безпеки, є: недостатній рівень валового нагромадження основного капіталу, високий ступінь зносу використовуваних основних засобів, наявне зниження позиції, яку займає Україна за рейтингом умов ведення бізнесу, недостатні обсяги прямих іноземних інвестицій в економіку країни, низький рівень інноваційної активності діючих підприємств тощо». Водночас не слід нехтувати загрозами, які спровоковано воєнними діями російської федерації проти України, що вказує на необхідність більш дієвих ініціатив законодавця стосовно її зміцнення.

Таким чином, проведені дослідження вказали на доцільність та необхідність вирішення питань інвестиційно-інноваційної безпеки України не дивлячись на наявні воєнні дії. Саме цей вид економічної безпеки має відіграти провідну роль при відбудові країни після

завершення воєнних дій. Наявність асиметрії між інвестиційним попитом і пропозицією, обсягами інвестицій і зростанням ВВП, внутрішніми та іноземними інвестиціями, обсягами і структурою інвестицій у територіально-галузевому розрізі свідчить про нагальну потребу України у створенні, в після воєнний період, стратегічної моделі розвитку національної економіки на основі оптимальних пропорцій за критеріями економічної безпеки та сучасними оцінками його інвестиційно-інноваційного компоненту.

Література

1. Варналій З. С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія / [З. С. Варналій, Д. Д. Буркальцева, О. С. Саєнко]. К.: Знання України, 2011. 299 с.
2. Онищенко С. В., Пугач О. А. Загрози економічній безпеці України: сутність, оцінювання та механізм упередження: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2015. 337 с.
3. Комеліна О. В., Матковський А. В. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення: монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 202 с.
4. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / [Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, С. М. Макуха та ін.]. Х.: Право, 2009. 312 с.
5. Стратегія національної безпеки України. Безпека людини - безпека країни: Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n12>
6. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року №1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 06.05.2023 року).
7. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ президента України від 11 серпня 2021 року № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text> (дата звернення 06.05.2023 року).
8. Гуляєва Н. М., Вавдійчик І. М. Інвестиційно-інноваційна безпека як чинник економічного зростання. *Економіка і суспільство*. 2018. Випуск 17. С. 211-215.

ДУБИНСЬКИЙ Олег

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова, проректор з науково-педагогічної роботи, економічних, юридичних та соціальних питань, професор кафедри морського та господарського права факультету морського права, доктор юридичних наук, професор

МІСЦЕ ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА У ЗАЛУЧЕННІ ПРИВАТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ: ЕКОНОМІКО- ПРАВОВИЙ ВИМІР

Прийняття 1 липня 2010 року в Україні Закону «Про державно-приватне партнерство» стало вагомим підґрунтям для правового оформлення взаємодії держави та приватного бізнесу.

Сучасний світовий досвід засвідчує, що в такому партнерстві однаковою мірою зацікавлені обидві сторони. Для бізнесу – це шлях до отримання сприятливих умов господарювання і забезпечення надійної прихильності від участі у спільних проектах, що дозволить знизити ризики, підвищити надійність інвестиційних проектів для кредитних організацій. Окрім забезпечення фінансовими ресурсами, бізнес демонструє професійний досвід, ефективне управління, гнучкість та оперативність у прийнятті рішень, здатність до новаторства. Йому притаманні ефективні методи роботи, досконала техніка та технології, нові форми організації виробництва, ефективні кооперативні зв'язки із встановленими підрядчиками. З іншого боку, держава, виступає ініціатором проекту з точки зору суспільних і соціально-економічних інтересів громади, а також здійснює моніторинг за ходом його реалізації [1, с 194].

Сферами застосування державно-приватного партнерства вказаний вище Закон визначив «виробництво, транспортування і постачання тепла та розподіл і постачання природного газу; будівництво та/або експлуатація автострад, доріг, залізниць, злітно-посадкових смуг на аеродромах, мостів, шляхових естакад, тунелів і метрополітенів, морських і річкових портів та їх інфраструктури; машинобудування; збір, очищення та розподілення води; охорона здоров'я; туризм, відпочинок, рекреація, культура та спорт; забезпечення функціонування зрошувальних і осушувальних систем; поводження з відходами, крім збирання та перевезення; виробництво, розподілення та постачання електричної енергії; надання соціальних послуг, управління соціальною установою, закладом; виробництво та впровадження енергозберігаючих технологій, будівництво та капітальний ремонт житлових будинків, повністю чи частково зруйнованих внаслідок бойових дій на території проведення

антитерористичної операції; встановлення модульних будинків та будівництво тимчасового житла для внутрішньо переміщених осіб; надання освітніх послуг та послуг у сфері охорони здоров'я; управління пам'ятками архітектури та культурної спадщини; донорство крові та/або компонентів крові, заготівля, переробка, тестування, зберігання, розподіл і реалізація донорської крові та/або компонентів крові; електронні комунікації» [2]. Необхідно підкреслити, що кожна із цих сфер є надзвичайно важливою і для держави загалом, і для окремої пересічної людини, оскільки дає змогу забезпечити ефективний і стабільний розвиток територій в умовах децентралізації, слугує вагомим рушійним механізмом для позитивних модернізаційних процесів у державі.

Як зауважує І. П. Петрова, термін «державно-приватне партнерство» є перекладом англійського терміну «public-private partnership» (PPP), який широко використовується і в зарубіжній, і вітчизняній теорії та практиці. Проте у різних країнах загальна назва партнерської взаємодії держави і бізнесу має власне визначення [3, с. 89].

Варто погодитись з тезою, яку висловлює М. Й. Гедз, що державно-приватне партнерство «дозволяє збільшити темпи зростання ВВП, підвищити ефективність бюджетного сектора з погляду відповідності потребам розвитку економіки, знизити витрати всіх рівнів при реалізації інфраструктурних проєктів. ... забезпечує підвищення якості і зростання доступності соціально-економічної інфраструктури та факторів виробництва, капіталу, робочої сили, технологій, а також розвиток міжфірмових коопераційних зв'язків, сприяє експорту продукції і залученню іноземних інвестицій» [4].

Попри те варто наголосити, що наукові погляди стосовно змісту і сутності державно-приватного партнерства мають широкий спектр, адже, як слушно зауважують Ю.С. Залознова, І.П. Петрова і Н.В. Трушкіна «... кожен дослідник приділяє йому особливу увагу. Це зумовлено тим, що, як правило, вчені адаптують зміст цієї дефініції до вирішення завдань власних досліджень ...» [5, с. 93].

Водночас, Д. В. Турчак висловлює думку, що різні варіанти назв одних і тих самих механізмів ускладнюють формулювання такого широкого визначення, як державно-приватне партнерство, та уповільнюють обмін знаннями в цій галузі. Але, попри різноманітні назви, всі ці терміни окреслюють партнерські відносини, що охоплюють державний і приватний сектор економіки [6, с. 128].

Згадувані нами Залознова Ю.С., Петрова І.П., Трушкіна Н.В. під державно-приватним партнерством пропонують розуміти «довгострокове взаємовигідне співробітництво держави та приватного сектору, яке засноване на об'єднанні ресурсів, компетенцій, розподіленні ризиків й дотриманні економічних інтересів партнерів [5, с. 96].

Натомість, значна кількість науковців звертаються до цієї проблематики і з позиції права, наголошуючи на тому, що державно-приватне партнерство є новим правовим явищем і особливою правовою формою співпраці держави і приватним бізнесом. Дослідники правових аспектів наголошують на важливості законодавчого підґрунтя для розвитку державно-приватного партнерства та вказують, що ним, (окрім Закону України «Про державно-приватне партнерство»), зокрема стали:

– Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 р. № 1039-XIV ...;

– Закон України «Про концесії» від 16.07.1999 р., який діє в редакції від 08.07.2011 р., ...;

– Закон України «Про концесії на будівництво і експлуатацію автомобільних доріг» від 14.12.1999 р., ...;

– Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, тепlopостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності» від 21.10.2010 р. № 2624-VI, ...

Окрім законодавчих актів, окремі питання розвитку ДПП регулюються постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України, положеннями і наказами центральних органів виконавчої влади, рішеннями місцевих органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Загалом лише на загальнодержавному рівні налічується кілька десятків нормативних актів, що безпосередньо регулюють відносини у сфері ДПП» [7, с. 27-28].

У контексті сьогодення особливої уваги заслуговує Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України» від 6 жовтня 2022 року № 2648-IX [8]. Цей документ свідчить про позитивні зрушення у використанні можливостей державно-приватного партнерства, реформи у цій сфері та розширення правових підстав для залучення приватних інвестицій.

Література

1. Сокольська Т., Панасюк В., Поліщук С., Осипенко Б. Державно-приватне партнерство як інструмент публічної політики в умовах децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2020. № 6. Том 8. С. 192–203.

2. Про державно-приватне партнерство: Закон України від 1 липня 2010 року № 2404-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 40. Ст. 524.
3. Петрова І. П. Поняття державно-приватного партнерства: оцінка зарубіжних і вітчизняних визначень. *Вісник економічної науки України*. 2014. №3. С. 88–99.
4. Гедз М. Й. Державно-приватне партнерство як механізм активізації модернізаційних процесів в Україні. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3298>
5. Залознова Ю.С., Петрова І.П., Трушкіна Н.В. Визначення змісту поняття «державно-приватне партнерство»: теоретичні засади. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 5. С. 92–98.
6. Турчак Д.В. Суть та значення державно-приватного партнерства у сфері охорони здоров'я. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2019. Вип. 10. С. 127–131.
7. Апаров А. М., Яценко А. В. Державно-приватне партнерство як особлива правова форма співпраці держави з приватним бізнесом. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. Науковий журнал. Серія: Юридичні науки. 2015. № 4 (81) 2015. С 27–35.
8. Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму залучення приватних інвестицій з використанням механізму державно-приватного партнерства для пришвидшення відновлення зруйнованих війною об'єктів та будівництва нових об'єктів, пов'язаних з післявоєнною перебудовою економіки України: Постанова ВРУ від 06.10.2022 р. № 2648-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2648-20#Text>

СЛАЄВ Юрій

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
викладач кафедри організації досудового розслідування
факультету № 1

МУЛЬТИРЕЖИМНІ УСТАНОВИ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ВИДИ

Згідно положень чинного Кримінально-виконавчого кодексу України [1] (далі – КВК України) безпосереднє виконання покарань здійснюється органами і установами виконання покарань. При цьому, слід зазначити, що в загальнотеоретичному вимірі (розумінні) органи і установи виконання покарань, як два різні класи кримінально-виконавчих

інституцій можливо поділити на: 1) органи виконання покарань; 2) установи виконання покарань. При цьому, установи виконання покарань можливо класифікувати на монорежимні та мультирежимні установи виконання покарань у залежності від кількості видів покарань, які виконуються цією пенітенціарною інституцією. Так, під монорежимними установами виконання покарань, слід розуміти ті кримінально-виконавчі установи, які уповноважені на виконання виключно одного єдиного виду покарання та щодо певного передбаченого в Законі одного переліку категорій (груп) засуджених. Наприклад, такими монорежимними установами виконання покарань є, зокрема, арештні доми, виправні колонії середнього рівня безпеки. Разом з цим, під мультирежимними установами виконання покарань необхідно розуміти установи виконання покарань, які здійснюють виконання двох і більше різних видів покарань і/або одного виду покарання щодо певних передбачених в Законі декількох (двох та більше) переліків категорій (груп) засуджених. Саме ця юридична ознака (мультипенітенціарність) відрізняє мультирежимні установи виконання покарань від інших (монорежимних) установ виконання покарань.

Звертаємо увагу на те, що у відповідності до положень Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року [2] передбачено таку юридичну дефініцію, як – створено умови для функціонування мультирежимних установ виконання покарань.

Вбачається, що станом на сьогоднішній день, нормативно-правове регулювання сфери виконання-відбування покарань є таким, що у формально-юридичному аспекті (вимірі) вже передбачає наявність мультирежимних установ виконання покарань.

Так, загальні положення щодо правового статусу органів і установ виконання покарань встановлені, передусім, приписами статті 11 КВК України [1]. Зокрема, нормами статті 11 КВК України [1] передбачено систему видів органів і установ виконання покарань. У зв'язку з цим, необхідно зазначити, що певні види установ виконання покарань, які прямо передбачені приписами статті 11 КВК України [1] можливо віднести до типу мультирежимних установ виконання покарань. Цими мультирежимними установами виконання покарань (які є видами установ виконання покарань (в розумінні норм статті 11 КВК України [1]) є наступні мультирежимні установи виконання покарань, а саме:

1) виправні колонії в яких створено сектори з різними рівнями безпеки

(частина 4 статті 11 КВК України [1]). Наприклад, в одній виправній колонії створено сектори середнього та максимального рівнів безпеки.

Вбачається, що вищеназваний різновид мультирежимних установ виконання покарання можливо визначити, як мультисектороні установи виконання покарань;

2) виправні колонії в яких створено сектори для тримання осіб, узятих

під варту; за умови забезпечення ізоляції осіб, які перебувають під вартою від засуджених, які тримаються у цій установі виконання покарань (частина 6 статті 11 КВК України [1]);

3) виправні колонії мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання, середнього та максимального рівнів безпеки, в яких утворено (утворені) дільницю (дільниці) для тримання військовополонених (частина 7 статті 11 КВК України [1]). Вбачається, що для цього виду мультирежимних установ виконання покарань притаманна така юридична ознака, як мілітарність, тобто, обумовленість (детермінованість) умовами воєнного стану в Україні.

При цьому, необхідно зазначити, що наявність вищеназваної групи мультирежимних установ виконання покарань є такою, що обумовлена (детермінована) такою фактичною обставиною, як наявність військовополонених-ворогів, які є солдатами та офіцерами окупаційних військ держави-агресора (держави-окупанта), яких неможливо доставити до табору для тримання військовополонених, з метою забезпечення їхнього життя та здоров'я.

Із вищевикладеного вбачається, що вищеназвані мультирежимні установи виконання покарань функціонують (здійснюють державно-владні повноваження) в правовій реальності, як окремі новітній вид кримінально-виконавчих інституцій.

Із урахуванням вищевикладеного, необхідно звернути увагу на те, що положення чинного КВК України [1], в нормативно-правовому вимірі вже передбачає, як мультирежимні установи виконання покарань в якості окремих суб'єктів кримінально-виконавчого права, так і певну класифікацію мультирежимних установ виконання покарань. Водночас, сфера теоретичних знань про вказані мультирежимні установи виконання покарань є такою, що потребує подальших наукових досліджень, зокрема, із урахуванням наявних доктринальних здобутків науки кримінально-виконавчого права України.

В даному випадку, вищеназвані типи мультирежимних установ виконання покарань є такими, що визначені на підставі наукових методів: формально-логічного методу та методу логічної класифікації. При цьому, в основу логічної класифікації покладено такий критерій, як наявність у однієї установи виконання покарань повноважень щодо виконання декількох (двох та більше) різних за суворістю видів покарань.

Також, необхідно враховувати, що у формально-логічному вимірі (розумінні) перелік вищеназаних мультирежимних установ виконання покарань передбачений в одній нормі кримінально-виконавчого права України, а саме в положеннях статті 11 КВК України [1]. Передусім, в частинах 4, 6 та 7 статті 11 КВК України [1]. Вищевказаний літерально-текстовий актуалітет свідчить про відносну формально-структурну єдність всіх вищеназаних різновидів мультирежимних установ виконання покарань.

Крім того, необхідно зазначити, що всі вищеназані види мультирежимних установ виконання покарань мають таку спільну юридичну ознаку, як однаковий кримінально-виконавчий правовий статус, а саме – правовий статус виправної колонії.

Необхідно зазначити, що є можливим здійснити наукове припущення про те, що в майбутньому (в подальшому) мультирежимні установи виконання покарань будуть такими, що поєднуюватимуть функції різних видів установ виконання покарань. Наприклад, арештних домів та виправних колоній, арештних домів та слідчих ізоляторів. Також, із урахуванням концепції мультирежимних установ виконання покарань, є можливим запровадження виховних колоній з різними рівнями соціально-педагогічного впливу на неповнолітніх засуджених (як новітній вид пенітенціарної установи, який можливо буде створений в майбутньому, в подальшому). Вбачається за можливе, що саме в цих напрямках буде здійснюватися еволюція (розвиток) системи мультирежимних установ виконання покарань. Із урахуванням того, що вищевказаними установами виконання покарань (у разі їх індивідуально-правового встановлення (заснування) та початку фактичного функціонування) можуть виконуватися різні за ступенем суворості види покарань. Зокрема, одна і та ж сама установа виконання покарань матиме повноваження виконувати різні види покарань, в тому числі, арешт і позбавлення волі на певний строк. При цьому, необхідно буде забезпечити відповідний рівень ізоляції один від одного різних категорій (груп) засуджених, які відбувають різні види покарань, що обумовлює (детермінує) різні режими виконання покарань.

Звертаю увагу на той факт, що правовий інститут мультирежимних установ виконання покарань співвідноситься з конституційно-правовою засадою згідно якої: виключно законами України визначаються, зокрема, організація органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень (пункт 14 частини 1 статті 92 Конституції України [3]). Все вищенаведене свідчить про необхідність подальшого наукового дослідження сфери мультирежимних установ виконання покарань (зокрема, їхніх поняття, ознак та видів) зі створенням

(креатуванням) монографії «Мультирежимні установи виконання покарань: еволюція та перспективи».

Література

1. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11 липня 2003 року № 1129-IV. *Відомості Верховної Ради України*, 2004, № 3-4, ст. 21.
2. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.12.2022 року № 1153-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>.
3. Конституція України: Основний Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141.

ЖУКОВА Євгенія

Міжнародна Академія управління персоналом,
докторантка, кандидатка юридичних наук

ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕЯКИХ ВИДІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Оптимізація суспільних відносин у будь-якій сфері публічного адміністрування має своєю передумовою удосконалення системи правового регулювання. Процес удосконалення законодавчих та підзаконних правових актів, які регулюють діяльність публічних адміністрацій, носить перманентний характер, і має своїми важелями актуальні стратегії розвитку відносин «людина – громадянське суспільство – держава».

Основними проблемами, які знижують ефективність правового регулювання видів публічного адміністрування, є наступні.

По-перше, це недодержання в окремих сферах публічного адміністрування вимог ст. 5 Закону України «Про адміністративні послуги», відповідно до якої основні елементи адміністративної послуги (найменування, підстави надання, суб'єкт, оплатність або безоплатність тощо) мають регулюватися на рівні закону. Прикладами таких прогалин є прогалини у базовому Законі у сфері зовнішньоекономічної діяльності щодо визначення процедур ліцензування експорту та імпорту товарів. Зазначене ліцензування здійснюється відповідно до норм СОТ, зокрема, Угоди про процедури ліцензування імпорту (СОТ), регулюється статтями VIII, XI–XIV ГАТТ 1994. Крім того, спостерігається наявність прогалин

щодо спеціального ліцензування імпорту товарів, що може завдавати значної шкоди або загрожувати заповіданням значної шкоди національному товаровиробнику, згідно з рішеннями Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі відповідно до статті 16 Закону України «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну». Зазначений вид регулювання у сфері зовнішньоекономічної діяльності регламентується положеннями Угоди про захисні заходи (СОТ), статтею XIX ГАТТ 1994 [1]. Спроби заповнити ці прогалини періодично здійснюються. Так, на розгляді у Верховній Раді України знаходиться нині низка законопроектів, покликаних забезпечити відповідність системи надання адміністративних послуг вимогам ст. 5 Закону України «Про адміністративні послуги» [620]. Водночас в інших сферах публічного адміністрування надання окремих адміністративних послуг здійснюється відомчими правовими актами публічних адміністрацій, в яких до того ж спостерігається наявність прогалин, які створюють умови для довільного тлумачення змісту правової норми.

По-друге, це неврегульованість повноважень публічних адміністрацій у сфері забезпечення публічної безпеки і правопорядку [2] у Законі України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX, який набуває чинності 15 грудня 2023 року [3]. Досягнення правової визначеності у вказаній сфері потребує, безумовно, доповнення п. 11 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адміністративну послугу» вказівкою на повноваження у сфері забезпечення публічної безпеки та правопорядку.

У сфері нормотворчої діяльності публічних адміністрацій нагальними кроками мають стати визначення видів, вимог до структури та особливостей затвердження нормативно-правових актів. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації і пов'язаних з нею правових колізій, проблема відсутності легального визначення нормативно-правових актів та особливостей набуття і втрати ними чинності загострилася, що обумовлює необхідність постійно готувати тлумачення законодавства у цій сфері (так, наприклад, Міністерство юстиції України, посилаючись на норми Конституції і законів України, обґрунтовує, що нормативно-правові акти окупаційних сил та окупаційних адміністрацій російської федерації є нікчемними, не створюють жодних правових наслідків, і нікчемність цих актів не підлягає оскарженню та не може бути скасована [4]). Однак така неврегульованість на законодавчому рівні особливостей нормотворчої діяльності не дає змоги досягти високого рівня логічності та структурованості законодавства, ліквідувати значну частину правових прогалин та суперечностей, наявність яких породжує як ризики у сфері національної безпеки, так і корупційні ризики. Натомість якнайшвидше прийняття

Закону України «Про нормативно-правові акти» сприяло б значному підвищенню ефективності діяльності публічних адміністрацій та найбільш доцільному застосуванню ними правових інструментів, зокрема й інструментальних аспектів [5] та видів публічного адміністрування.

Удосконалення адміністративно-правового регулювання забезпечувального публічного адміністрування насамперед має передбачати забезпечення прав і свобод громадян, які постраждали внаслідок бойових дій, у тому числі опинилися на тимчасово окупованих державою-агресором територіях. У цій сфері присутня низка прогалин, зокрема, пов'язаних з відсутністю унормування питання щодо надання адміністративних послуг громадянам, які мешкають на тимчасово окупованих територіях, у Законі України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [6]. У вказаному правовому акті закріплено право означеної категорії громадян на отримання соціальних та медичних послуг на контрольованих Україною територіях, однак надання їм адміністративних послуг у цьому Законі не передбачено. Тому ч. 2 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» має бути доповнена окремим підпунктом, який передбачав би право громадян України, що мешкають на окупованих територіях, отримувати адміністративні послуги на всій території України, за винятком тимчасово окупованих районів.

Щодо удосконалення адміністративно-правового регулювання втручального публічного адміністрування, суттєвою правовою прогалиною є незахищеність в умовах правового режиму воєнного стану інформаційних прав посадових осіб публічних адміністрацій, які безпосередньо виконують функції у сфері забезпечення національної безпеки і оборони. Це питання має вирішуватися на рівні встановлення для означених осіб низки гарантій щодо захисту їх персональних даних у Законах України «Про державну службу», «Про службу в органах місцевого самоврядування», а також у положеннях про міністерства та центральні органи виконавчої влади, які визначають особливості функціонування відповідних публічних адміністрацій.

Слід також акцентувати, що ми не є прихильниками затвердження рамочного закону про публічне адміністрування, в якому були б визначені мета, суб'єкти, принципи та види останнього. Динамічний рух інформаційних технологій обумовлює швидкий розвиток технологій управління, щоденно з'являються нові форми втілення управлінських рішень та контролю за їх виконанням, активно розвивається система адміністративних послуг, і будь-які спроби зафіксувати поточний стан означених процесів призведуть до швидкої застарілості законодавства, і, відповідно, зниження його ефективності. Тому види публічного

адміністрування мають залишитися доктринальною категорією, що передбачає контроль за ефективністю адміністративно-правового регулювання у досліджуваній сфері, своєчасного оновлення законодавства та пошуку нових, більш продуктивних шляхів вирішення публічно-управлінських завдань.

Література

1. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо лібералізації адміністративних послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>.
2. Жукова Є. О. Мета та особливості забезпечення публічної безпеки і правопорядку як виду публічного адміністрування. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. *Військово-спеціальні науки*. 2022. № 2. С. 84–86. DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2217.2022.50.84-86>.
3. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>.
4. Нормативно-правові акти окупаційних сил та окупаційних адміністрацій Російської Федерації є нікчемними, не створюють жодних правових наслідків. URL: <https://minjust.gov.ua/m/normativno-pravovi-akti-okupatsiynih-sil-e-nikchemnimi-ta-ne-stvoryuyut-jodnih-pravovih-naslidkiv>.
5. Жукова Є. О. Інструментальні аспекти публічного адміністрування. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2021. № 68. С. 158–161. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.68.26>.
6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>

ЗАВАДА Ростислав

Львівський університет бізнесу та права, аспірант

РИЗИКИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ ТЛУМАЧЕННЯ

Електронне урядування – це більше, ніж просто веб-сайт уряду в Інтернеті. Стратегічною метою електронного урядування є підтримка та

спрощення управління для всіх сторін: уряду, громадян і бізнесу. Використання ІКТ може з'єднати всі три суб'єкти та підтримувати процеси через організаційно-управлінську діяльність. Іншими словами, в електронному врядуванні електронні засоби підтримують і стимулюють належне врядування. Таким чином, цілі електронного врядування подібні до цілей належного врядування («good government»).

Належне врядування можна розглядати як застосування економічної, політичної та адміністративної влади для кращого управління справами країни на всіх рівнях. Представникам громадянського суспільства у державах, що є лідерами щодо впровадження врядування неважко уявити ситуацію, за якої вся взаємодія з урядом може здійснюватися в безконтактній формі 24 години на добу, 7 днів на тиждень, без черги. Однак досягти того самого рівня ефективності та гнучкості для країн, що розвиваються, буде важко. Досвід розвинутих країн показує, що це можливо, якщо уряди бажають децентралізувати відповідальність і процеси, а також якщо вони почнуть використовувати електронні засоби.

Для досягнення вказаного необхідний комплекс адміністративно-правових механізмів. Вказане стимулюватиме сферу ефективного управління та підвищення прозорості для кращого управління соціальною системою країни та економічні ресурси для розвитку.

Зовнішня мета електронного уряду полягає в тому, щоб задовольнити вимоги громадськості, потреби та очікування задовільні з боку органів публічного управління за рахунок спрощення взаємодії різними онлайн-сервісами. Використання ІКТ в урядових операціях сприяє швидкому, прозору, підвітну, ефективну та ефективну взаємодію з громадськістю, громадянами, та іншими агентствами. Внутрішня мета електронного управління має сприяти швидкому, прозорому, підвітному, ефективному та ефективний процес здійснення діяльності державного управління в контексті взаємодії з органів державної влади і місцевого самоврядування різних сфер.

Для того, щоб вивчити ризики впровадження електронного врядування слід враховувати такі фактори:

- Політична стабільність (демократія або диктаторський режим)
- Адекватна правова база
- Рівень довіри до уряду (уявлення про рівень послуг)
- Важливість ідентичності уряду (фрагментація чи інтеграція)
- Економічна структура (освіта, сільське господарство, промисловість або сфера послуг)
- Структура уряду (централізована чи децентралізована)

- Різні рівні зрілості (найслабша частина ланцюга визначає швидкість впровадження).

Ці зовнішні бар'єри електронного урядування часто пов'язані з полемками, відсутніми компонентами або відсутністю гнучкості в загальнодержавних структурах, які забезпечують електронний уряд.

Звернемо увагу, що навіть держави з розвиненим Індексом розвитку електронного урядування вказують на ряд проблем. Для прикладу візьмемо Саудівську Аравію, що входить за показником до дуже високого рівня (займає 31 місце серед 193 країн світу [1, с.218]) у 2022 році. Проте дослідники доводять, що використовуючи національний портал OGD Королівства Саудівська Аравія (<http://www.data.gov.sa/en>) як тематичне дослідження, висновки не такий втішний, зокрема існує багато стимулів для повторного використання наборів даних, опублікованих через портал, у той же час, існують перешкоди для повторного використання наборів даних через непублікування оновлених наборів даних. Також експерти вказують на потребу покращити якість наборів даних. Потрібне більше залучення урядових установ для внесення вкладу в набори даних. Крім того, слід сприяти залученню користувачів, заохочуючи їх робити внесок у набори даних і надавати рекомендації щодо імпровізації наборів даних, опублікованих через портал [3]. Такий зворотній зв'язок є дуже ефективним для технічного та адміністративно-управлінського удосконалення процесу.

Література

1. Department of Economic and Social Affairs, UNITED NATIONS E-GOVERNMENT SURVEY 2022. The Future of Digital Government UNITED NATIONS, New York, 2022 URL: <https://publicadministration.un.org/en/publicadministration.un.org/egovkb/en-us/> (дата звернення: 10.04.2023).
2. Saxena S. Evaluation of the National Open Government Data (OGD) Portal of Saudi Arabia, Visvizi, A. And Lytras, M.D. (Ed.) *Politics and Technology in the Post-Truth Era (Emerald Studies in Politics and Technology)*, Emerald Publishing Limited, Bingley, 2019. p. 221-235. URL: <https://doi.org/10.1108/978-1-78756-983-620191015> (дата звернення: 10.04.2023).

КАДАЛА Віталій
Донецький державний університет внутрішніх справ,
Голова Юридичної клініки «Правовий захист»,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін
та економічної безпеки,
кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧИЙ АСПЕКТ

Україна знаходиться у фазі бойових дій, котрі розв'язані російською федерацією, а як наслідок, загострюється проблема економічної безпеки нашої країни. На законодавчому рівні визначено, що одним із напрямків економічної безпеки виступає виробничий фактор. Достатній рівень виробничої безпеки країни має забезпечувати максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки. У зв'язку із визначеним стає зрозумілим, що країна котра кожного дня втрачає значні об'єкти виробничої інфраструктури, стикається з питаннями повної втрати виробництв малого, середнього та великого бізнесу або з розпушенням значної частини їх виробничих потужностей в результаті воєнних дій на окупованих територіях, має значну увагу приділяти виробничій безпеці як на макроекономічному, так і мікроекономічному рівні, що і обумовило вибір напрямку дослідження.

Питання економічної безпеки України та її складових не втрачають своєї актуальності за останній період життєдіяльності суспільства, яке знаходиться в стані активних воєнних дій, що розв'язані російської федерації. Чисельні публікації та наукові праці доводять, що сучасність потребує більш потужного вивчення проблем економічної безпеки з її складовими, що здатні забезпечити її міцність. На погляд законодавців, політиків та науковців значної уваги під час війни потребує виробнича безпека, котра виступає платформою для підтримки інших складових безпеки країни. Серед науковців, які присвятили свої праці складовим економічної безпеки доцільно зазначити таких, як Н.В. Блага, С.В. Васильчак, З.Б. Живко, О.М. Марченко [1], Ю.М. Харазішвілі [2], О.М. Ляшенко [3], Т.В. Момот [4] та інші. Науковці не лише висвітлюють проблеми адаптації заходів зміцнення економічної безпеки країни, а й встановлюють види заходів, які на неї впливають, проте виробнича безпека у складі економічної безпеки країни у наукових розробках розкрита обмежено, що вказало на сучасність обраного напрямку вивчення.

Окреслення ключових проблем виробничої безпеки країни з позиції понятійної категорії закріплено у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [5], а в контексті проблем та нагальних завдань висвітлено у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [6]. На даний час в Україні це два ключові законодавчі регулятори, котрі частково розкривають сутнісний зміст виробничої безпеки у складі загальної економічної.

У цьому контексті варто звернутися до розділу II Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [5], у якому наводиться видова характеристика складових економічної безпеки, а саме «...виробнича, демографічна, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, макроекономічна, продовольча, соціальна, фінансова безпеки». При цьому, у п.5 розділу II законодавець пропонує розуміти виробничу безпеку як «...стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективне використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки» [5].

Водночас, у розділі 2 «Оцінка стану економічної безпеки: виклики та загрози» Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [6] висвітлює зазначені питання з позиції виробничої безпеки. Так, у п.10 розділу 2 конкретизується основними викликами та загрозами у сфері виробничої безпеки[6]:

по-перше, деіндустріалізація економіки; втрата частини промислового потенціалу внаслідок збройної агресії російської федерації та тимчасової окупації частини території України; низький рівень ресурсоефективності економіки та значний рівень ресурсоемності виробництва; невідповідність структури національної економіки сучасному технологічному розвитку, недостатня залученість України до глобальних виробничих ланцюгів; низький рівень запровадження новітніх технологій виробництва; незадовільний технічний стан та рівень захисту об'єктів критичної інфраструктури, недостатність інвестицій в її оновлення та розвиток, потенційна загроза несанкціонованих втручань фізичного і кіберхарактеру в її функціонування; та законодавча неврегульованість та відсутність органу, відповідального за координацію діяльності у сфері захисту критичної інфраструктури; висока зношеність основних засобів в основних видах економічної діяльності;

по-друге, наявність частки іноземного капіталу у стратегічних галузях економіки; надмірне проникнення імпорту на внутрішній ринок і витіснення з нього українських виробників; втрата потенціалу та невирішеність проблеми імпортозаміщення у високотехнологічних виробництвах, насамперед у космічному та авіаційному виробництві;

недостатній рівень ефективної конкуренції на певних потенційно конкурентних товарних ринках, недостатня ефективність державного регулювання у сфері природних монополій;

по-третє, погіршення екологічної ситуації та зміна клімату, наслідки яких можуть найближчим часом спричинити економічний спад в аграрному секторі та пов'язаних з ним видах переробної промисловості; неефективне управління відходами, їх переробленням та утилізацією, повільне впровадження маловідходних технологій; відсутність виробництва повного циклу критично важливої для забезпечення життєдіяльності людини продукції.

З цього приводу в наукових колах виникає чимало суперечень в контексті питання першочерговості загроз виробничої безпеки, які потребують негайного знаходження заходів для їх уникнення.

Вирішити дане питання зроблена спроба у Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [6] шляхом окреслення у п.21.2 завдання у сфері виробничої безпеки. До їх складу запропоновано включити [6]: пріоритетний розвиток промисловості на основі розширення внутрішнього і зовнішніх ринків збуту промислової продукції, виробленої в Україні, підвищення її конкурентоспроможності; відновлення потенціалу високотехнологічних видів економічної діяльності у промисловості (виробництво повітряних і космічних літальних апаратів, супутнього устаткування) та послідовне його нарощування; забезпечення фінансових та інституційних умов для створення промислових екосистем, прискореного розвитку Індустрії 4.0 та її інтеграції до виробничих ланцюгів; створення у середньостроковій перспективі нових можливостей для розвитку (відновлення) власного виробництва повного циклу критично важливої продукції, налагодження виробництва втрачених імпортованих комплектуювальних частин і задоволення відповідного попиту на ринку; удосконалення процедур проведення розслідувань у сфері торговельного захисту (антидемпінгових, антисубсидійних та спеціальних/захисних розслідувань); розвиток промислового інжинірингу та виробництва складної індустріальної техніки; зниження регуляторного навантаження тощо.

На основі проведеного аналізу законодавчих аспектів щодо виробничої безпеки потрібно дійти висновку, що на сьогодні доцільно розширити не лише перелік завдань виробничої безпеки як складової загальної економічної безпеки країни, а, перш за все, необхідно розробити ряд заходів та закріпити законодавчо, котрі нададуть можливість уникнути загроз. Ми вважаємо до їх складу доцільно включити заходи пов'язані з моніторингом усіх виробничих циклів незалежно від обсягу та належності підприємств до відповідних сфер бізнесу. В умовах активних

бойових дій в Україні першочерговим завданням має стати зміцнення виробничої безпеки підприємств обороноздатної промисловості. Водночас, окремої уваги потребує виробнича безпека підприємств соціально-економічної сфери, які мають підтримати незахищені версти нашого суспільства в умовах воєнного стану.

Література

1. Актуальні проблеми забезпечення економічної безпеки в Україні: колективна монографія / [Н.В.Блага, С.В. Васильчак, З.Б.Живко, О.М. Марченко та] ін.] ; за ред. Я.Я. Пушака та Я.С. Піцура. Львів: Ліга-Прес, 2017. 368 с.
2. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія. К.: НАН України, Ін-т економіки промисловості. 2019. 304 с.
3. Ляшенко О.М. Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства: монографія. 2-ге вид., перероб. К.: НІСД, 2015. 348 с.
4. Момот Т.В. Фінансово-економічна безпека: стратегічна аналітика та аудиторський супровід: монографія. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 340 с.
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: Наказ Міністерство економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 року №1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text> (дата звернення 06.05.2023 року)
6. Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року: Рішення Ради національної безпеки і оборони України. Указ президента України від 11 серпня 2021 року № 347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0048525-21#Text> (дата звернення 06.05.2023 року)

КНЯЗЬКОВА Любов

Маріупольський державний університет,
доцентка кафедри права,
кандидатка юридичних наук, доцентка

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СОЦІАЛЬНИХ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ПРАВООХОРОНЦІВ

Проблема соціальних прав, перебуває в центрі уваги теоретиків і практиків світового рівня, адже саме соціальні права декларують права

людини на працю, гідний рівень життя, соціальне забезпечення, соціальний захист тощо. На сьогодні проблема захисту соціальних прав в Україні має свої особливості. Гарантовані державою передумови повинні забезпечувати ефективні способи реалізації права на захист. В євроінтеграційних умовах питання захисту саме соціальних прав потребує належної уваги, оскільки можливість ефективного судового захисту є умовою до вступу України в європейське співтовариство, умовою розвитку демократії та становлення України як соціальної держави [1, с. с.4]. Як стверджує О.Ф. Скакун, «соціальні права людини – це можливості (свободи) особи вільно розпоряджатися своєю робочою силою, використовувати її самостійно або згідно з трудовим договором, тобто право на вільну працю (вибір виду діяльності, нешкідливі умови праці, гарантований мінімальний розмір заробітної плати тощо), право на соціальне забезпечення, відпочинок, освіту, гідний рівень життя тощо» [2, с. с.196]. Захист соціальних прав свідчить про розвиток демократії на шляху побудови правової та соціальної держави. Спрямування права на забезпечення людині гідного рівня життя є визначальною ознакою соціальних прав людини. Значення соціальних прав визначено у багатьох міжнародних документах, у тому числі – у Загальній декларації прав людини 1948 року, відповідно до Преамбули якої права людини мають сприяти соціальному прогресу й поліпшенню умов життя при більшій свободі особи, при цьому їх здійснення залежить від структури й ресурсів кожної держави [3]. У відповідності зі статтею 17 Конституції України держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей [4]. Право на пенсійне забезпечення є одним з найважливіших соціальних прав громадян України, у тому числі військовослужбовців та правоохоронців. Практика застосування Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-ХІІ [5] свідчить про систематичні порушення пенсійних прав осіб, пенсія яким призначена на підставі вищезазначеного закону. Черговим порушенням пенсійних прав військовослужбовців та правоохоронців є практика застосування Постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року №713 «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб» [6].

Відповідно до пояснювальної записки до проекту вказаної Постанови метою її ухвалення було зазначено поетапне зменшення диспропорцій у розмірах пенсій, призначених військовослужбовцям та правоохоронцям до 01.03.2018.

Прийняття вказаної Постанови було зумовлено тим, що в червні 2021 року в осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції), яким пенсію призначено відповідно до Закону України

«Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-ХІІ, завершився період виплати частини коштів компенсації підвищеного розміру пенсії за 2016-2017 роки і підвищення розмірів пенсій з 2016 року для цієї категорії пенсіонерів не відбувалося. Після перерахунку пенсій колишнім військовослужбовцям Збройних Сил України у 2018 році, їхні пенсії не індексувалися через відсутність відповідного механізму, а диспропорція у розмірах пенсій в залежності від часу їх призначення складала більше 70 відсотків. Мінімальні пенсійні виплати для військовослужбовців, зокрема складала близько 2000-2700 гривень.

Таким чином, унаслідок ухвалення Урядом Постанови «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб» від 14 липня 2021 року № 713, з 01.07.2021 колишнім військовослужбовцям, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ (міліції), поліцейським та іншим особам, пенсії яким призначено за нормами Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-ХІІ до 01.03.2018 було встановлено щомісячну доплату в сумі 2000 гривень, виплата якої не здійснюється у разі коли пенсія переглядалася (перераховувалася) після 01.03.2018 у зв'язку із зміною складових грошового забезпечення чи інших показників основного розміру пенсії.

Тобто, аналіз змісту Постанови Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року №713 «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб», а також мети її прийняття свідчить про те, що перерахунок пенсії, проведення якого згідно з абзацом третім пункту 1 Постанови є обставиною, що виключає можливість нарахування щомісячної доплати у розмірі 2000 гривень до розмірів пенсій, визначених відповідно до статей 13, 21 і 36 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-ХІІ, має бути обумовлений підвищенням грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, осіб, які мають право на пенсію за зазначеним Законом на підставі нормативно-правового акту компетентного органу, оскільки в такий спосіб досягається мета, яка слугувала підставою для ухвалення Постанови № 713, а саме зменшення диспропорцій в розмірах пенсій, визначених на законних підставах. Однак на сьогодні, органи Пенсійного фонду України відмовляють у виплаті доплати у розмірі 2000 гривень тим особам, яким пенсія переглядалась на підставі судового рішення, посиляючись на те, що Постановою Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року №713 «Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб» передбачено, що у разі, коли пенсія особам переглядалася (перераховувалася) після 1 березня 2018 року, щомісячна доплата не виплачується, крім випадків,

коли розмір пенсії після такого перегляду (перерахунку) збільшився менше ніж на 2000 гривень.

На наш погляд, перерахунок пенсії, проведений на виконання судового рішення з метою усунення порушеного права особи на належний розмір пенсії, право на отримання якої у особи виникло до 01.03.2018, не є перерахунком пенсії у зв'язку із зміною складових грошового забезпечення чи інших показників основного розміру пенсії.

Такий висновок підтверджується Постановою Верховного Суду від 02.03.2023 у справі № 600/870/22-а [7].

На нашу думку, порушення права військовослужбовців та правоохоронців на належний рівень пенсійного забезпечення порушує статтю 17 Конституції України, що є неприпустимим на шляху нашої держави до Євроінтеграції.

Література

1. Мельник Я. Я. Захист соціальних прав: монографія. Одеса. Видавничий дім «Гельветика», 2022. 224 с.
2. Скакун О.Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків. Консум, 2001. 636 с.
3. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. №93. Ст. 3103.
4. Конституція України від 28.06.1996р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
5. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон України від 9 квітня 1992 року №2262-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 29. Ст. 399.
6. Про додатковий соціальний захист окремих категорій осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 року №713. URL: https://ips.ligazakon.net/document/KP210713?ed=2022_05_10 (дата звернення 01.05.2023).
7. Постанова Верховного Суду від 02.03.2023 у справі № 600/870/22-а. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109311957> (дата звернення 02.05.2023).

ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ КОЛА ПОВНОВАЖЕНЬ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ВИКОРИСТАННЯМ ТА ОХОРОНОЮ ЗЕМЕЛЬ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Впровадження у життя принципів сталого розвитку вимагає децентралізаційних перетворень у багатьох сферах суспільного життя. Вказані зміни логічно або ж породжують велику кількість нових повноважень на місцях або створюють простір для делегування вже існуючих. Так, сфера реалізації правообов'язків із регулювання земельних питань на місцях не є виключенням, особливо коли мова йде про питання, що стосуються земель у межах великих населених пунктів.

Зокрема, Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин» від 28 квітня 2021 року № 1423-IX [1] внесено зміни до ряду законодавчих актів України, зокрема до статті 188 Земельного кодексу України та Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель». Цей закон, окрім передачі з державної до комунальної власності значної частини земель, містить норми щодо нових інструментаріїв з контролю за використанням та охороною земель для органів місцевого самоврядування (далі - ОМС). Вказаний Закон набрав чинності 26 травня 2022 року [2, с.4].

Наразі, виходячи зі змісту вказаного нормативно-правового акта, загальні підстави здійснення повноважень ОМС щодо державного контролю за використанням та охороною земель врегульовані у статті 6-1 Закону України «Про державний контроль за використанням та охороною земель» [3]. Зазначене положення конкретизує сфери, за якими безпосередньо передбачається здійснювати контрольні заходи, а також механізми вступу органу ОМС як контролюючого органу із цих питань до відповідних суспільних відносин, оскільки набуття повноважень ОМС із цих питань не відбувається автоматично.

Отже, державний контроль за використанням та охороною земель тепер мають право здійснювати виконавчі органи сільських, селищних, міських рад у межах повноважень, визначених законом, у разі прийняття відповідною радою рішення про здійснення такого контролю [3]. Слід звернути увагу, що навіть існують варіанти рекомендованих до

впровадження зразків рішень місцевої ради з питань, що розглядаються [2, с.17-18]. Однак, у будь-якому випадку, при складанні проектів таких актів або ж запозиченні вже розробленого варіанту необхідно мати на увазі, що після прийняття зазначеного рішення місцеві ради додатково зобов'язані: протягом місяця забезпечити призначення державних інспекторів з контролю за використанням та охороною земель відповідних рад та протягом 10 календарних днів після їх призначення письмово поінформувати про це центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин. Виконавчі місцевих рад починають виконувати повноваження із здійснення державного контролю за використанням та охороною земель через 30 календарних днів після такого інформування. До речі, форма такого повідомлення, а також варіації положення про виконавчий орган з повноваженнями державного контролю за використанням та охороною земель, посадових інструкцій осіб - державних інспекторів з державного контролю за використанням та охороною земель (земельного відділу) додатково активно розробляється багатьма організаціями різного рівня (наприклад, «Асоціацією міст України», тощо) [5].

До прийняття в установленому цим Законом порядку рішення про виконання радами повноважень із здійснення державного контролю за використанням та охороною земель вказані повноваження покладаються на центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері земельних відносин.

Таким чином, за чинним правовим регулюванням у сфері здійснення функцій посадовими особами - державними інспекторами з державного контролю за використанням та охороною земель (земельного відділу) можна виділити такі групи повноважень:

1) Повноваження безпосереднього (прямого) контролю: за виконанням власниками і користувачами земель комплексу необхідних заходів із захисту земель від заростання бур'янами, чагарниками; дотриманням режиму експлуатації протиерозійних, гідротехнічних споруд, а також вимог законодавства щодо збереження захисних насаджень і межових знаків; виконанням землевласниками та землекористувачами вимог щодо використання земель за цільовим призначенням, розміщенням, проектуванням, будівництвом, введенням в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель, експлуатацією, збереженням протиерозійних гідротехнічних споруд, захисних лісонасаджень;

2) Повноваження непрямого контролю, що здійснюються за допомогою інших ОМС, державних, судових органів: внесення до відповідної місцевої ради, органів виконавчої влади або ОМС клопотання щодо приведення у відповідність із законодавством прийнятих ними

рішень з питань регулювання земельних відносин, використання та охорони земель, припинення будівництва та експлуатації об'єктів у разі порушення вимог земельного законодавства України до повного усунення виявлених порушень і ліквідації їх наслідків; або припинення права користування земельною ділянкою відповідно до закону; звернення до суду з позовом про відшкодування втрат лісогосподарського виробництва, повернення самовільно чи тимчасово зайнятих земельних ділянок, строк користування якими закінчився, а також про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням; вжиття заходів щодо повернення самовільно зайнятих земельних ділянок їх власникам або користувачам, тощо [3].

При здійсненні вказаних повноважень треба мати на увазі, що на період воєнного стану проведення планових та позапланових заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду припинено, але за наявності загрози, що має негативний вплив на права, законні інтереси, життя та здоров'я людини, захист навколишнього природного середовища та забезпечення безпеки держави, а також для виконання міжнародних зобов'язань України дозволено здійснення позапланових заходів державного нагляду (контролю) на підставі рішень центральних органів виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у відповідних сферах [6], таким чином першочергового значення набуває проведення заходів, направлених на взаємодію ОМС із територіальними органами Держгеокадастру України.

Зокрема, така підтримка реформи децентралізації із сфери контролю за використанням земель впроваджується й через існування проекту USAID «Говерла», шляхом проведення тренінгів та обговорень з вказаної теми, висвітлення особливостей функціонування контролю за використанням земель в умовах воєнного стану. Варто вказати, що про актуальність питання говорять такі дані: наразі вже 24 громади в Україні отримали відповідні повноваження; в них призначено 41 інспектора з державного контролю за використанням та охороною земель [7].

Таким чином, враховуючи вищевикладене можна дійти висновку, що перетворення у напрямі сталого розвитку громад активно впроваджуються в Україні навіть за умов воєнного стану, коло повноважень на місцях розширюються і тим самим розширюється й коло суспільних відносин, регулювання яких належить до відання ОМС. Необхідно зауважити, що повноцінно механізм контролю за використанням та охороною земель запрацює у мирний час, а наразі необхідним є здійснити всі організаційні заходи та максимально налагодити процес та шляхи його провадження у життя.

Література

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин: Закон України від 28 квітня 2021 р. № 1423-IX. *Голос України*, 2021, № 96.
2. Методичні рекомендації здійснення державного контролю за використанням та охороною земель органами місцевого самоврядування. (заг. ред. О.В. Слобожана). 2022. Київ. URL: https://auc.org.ua/sites/default/files/library/met_rek_derzh_kontr_zemelw.pdf
3. Про державний контроль за використанням та охороною земель: Закон України від 19.06.2003 року №963-IV. *Урядовий кур'єр*, 2003. № 134.
4. Проект USAID «Говерла». URL: <https://decentralization.gov.ua/donors/hoverla>
5. Роз'яснення для громад: запровадження та здійснення державного контролю за використанням та охороною земель. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16199>
6. Про припинення заходів державного нагляду (контролю) і державного ринкового нагляду в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2022 р. № 303. *Урядовий кур'єр*, 2022. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/303-2022-%D0%BF#Text>
7. За підтримки Держгеокадастру відбувся тренінг на тему «Здійснення державного контролю за використанням та охороною земель в територіальних громадах», організований Проектом USAID «Говерла». URL: <https://land.gov.ua/za-pidtrymky-derzhgeokadastru-vidbuvnya-trening-na-temu-zdiysnennya-derzhavnogo-kontrolyu-za-vykorystanniam-ta-ohoronoyu-zemel-v-terytorialnyh-gromadah-organizovanyj-proektom-usaid/>

МЕЛЬНИК Костянтин

Харківський національний університет внутрішніх справ,
завідувач кафедри трудового та господарського права,
доктор юридичних наук, професор

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ПРАЦІВНИКА У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сьогодні, в умовах розвиненого інформаційного середовища, широкого розповсюдження і застосування різноманітних інформаційних технологій та систем, ведення автоматизованих баз даних, з одного боку,

суттєво спрощується надання та використання інформації, з іншого – посилюється ризик незаконного втручання в особисте і сімейне життя людини та неправомірного використання її персональних даних.

Надання персональних даних людиною пов'язано, насамперед, з її вступом у певні правовідносини (цивільні, трудові, господарські тощо). Так, вступу в трудові правовідносини передуює робота кадрової служби роботодавця з підбору персоналу, в межах якої отримується від претендентів на посаду особиста інформація. На кадрову службу покладаються також завдання з накопичення, оброблення, зберігання і використання даних про працівників. Використання в цьому процесі сьогодні різноманітних телекомунікаційних систем та автоматизованих баз даних збільшує ризики розголошення особистої інформації працівника, що може заповдіяти йому матеріальну або моральну шкоду.

Нинішній воєнний стан як до цього і карантинні заходи сприяли розвитку дистанційної зайнятості. Робота в межах цієї форми зайнятості здійснюється з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, що потребує специфічного захисту інформації.

У Щорічній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2021 р. відзначається: «З метою перевірки стану додержання прав громадян на захист персональних даних під час здійснення їх обробки посадовими особами органів державної влади, місцевого самоврядування та приватними компаніями Уповноваженим було проведено 62 перевірки. За результатами перевірок встановлено низку порушень прав громадян. Всупереч нормам Закону України «Про захист персональних даних» у суб'єктів персональних даних відбирається згода на їх обробку, хоча відповідно до закону вона не передбачена. Такі порушення зафіксовано в Мінветеранів, Державній регуляторній службі України, Державній авіаційній службі України, Чернівецькій міській раді, ПрАТ «АК «Київводоканал». Під час перевірок у більшості суб'єктів встановлено, що громадянам не повідомляли про склад і зміст зібраних персональних даних, мету збору цих даних та осіб, яким вони передаються. У Мін'юсті, Мінветеранів, Чернівецькій міській раді зафіксовано відсутність ведення обліку працівників, які мають доступ до персональних даних осіб, та обов'язкових письмових зобов'язань про нерозголошення таких даних. Це містить потенційний ризик їх незаконного розголошення та порушення прав осіб на захист персональних даних» [1].

Отже, сучасність ставить перед уповноваженими державними органами та роботодавцями завдання щодо забезпечення надійного захисту персональних даних працівників. В Україні сьогодні діє національне законодавство у сфері захисту персональних даних, основним

нормативно-правовим актом якого є Закон України «Про захист персональних даних» від 1 червня 2010 р. № 2297-VI. Указаний Закон є певним чином застарілим та недосконалим, на що неодноразово зверталася увага у фаховому середовищі [2].

Про необхідність приведення національного законодавства у сфері захисту персональних даних до європейських та міжнародних стандартів свідчить низка міжнародних документів, ратифікованих Україною. Так, ст. 15 «Захист персональних даних» Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, передбачає: «Сторони домовились співробітничати з метою забезпечення належного рівня захисту персональних даних відповідно до найвищих європейських та міжнародних стандартів, зокрема відповідних документів Ради Європи». Відповідно до ст. 11 «Приватність і захист даних» Угоди про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції, Україна взяла на себе зобов'язання гарантувати рівень захисту персональних даних принаймні еквівалентний тому, що випливає із застосування принципів, що містяться у Конвенції Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних» від 28 січня 1981 р. і наступних змін до неї, а також принципів, закладених у Рішенні щодо Євроюсту та у Регламенті Євроюсту щодо захисту даних.

Сьогодні основним комплексним нормативно-правовим актом національного трудового законодавства є Кодекс законів про працю України. Ним регулюється більшість суспільних відносин, які входять до предмета трудового права. Саме в ньому міститься переважна більшість юридичних гарантій прав працівника. Однак Кодекс законів про працю України не містить норм щодо гарантування захисту персональних даних працівника, не визначається у ньому також і те, яка ж інформація є персональними даними працівника. Не передбачене це і в проекті Закону України «Про працю», розробленому Міністерством економіки України у 2022 р.

Важливим елементом захисту персональних даних працівника є встановлення юридичної відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних. Національне законодавство передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність за вказані порушення. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних» від 2 червня 2011 р. № 3454-V доповнено Кодекс України про адміністративні правопорушення статтею 188-39 «Порушення законодавства у сфері захисту персональних даних» та

оновлено статтю 182 «Порушення недоторканності приватного життя» Кримінального кодексу України.

Слід звернути увагу на те, що ст. 182 Кримінального кодексу України можна лише умовно назвати такою, що встановлює відповідальність за порушення законодавства про захист персональних даних, оскільки термін «персональні дані» у межах цієї статті не застосовується.

Г. І. Чанишева та Р. І. Чанишев відзначають, що за порушення роботодавцем норм про захист персональних даних працівника не можна застосовувати матеріальну відповідальність, оскільки чинним КЗпП України матеріальна відповідальність роботодавця за таке порушення не передбачена [3].

Отже, сьогодні існує необхідність вдосконалення, передусім, трудової відповідальності за порушення законодавства про захист персональних даних працівників. Вважаю за доцільне встановити дисциплінарну та матеріальну відповідальність для працівників, що здійснюють роботу, пов'язану з обробкою персональних даних, за порушення законодавства про захист персональних даних, а також матеріальну відповідальність для роботодавців за порушення законодавства про захист персональних даних.

Необхідно доповнити Кодекс законів про працю України та проект Закону України «Про працю» окремою статтею «Захист персональних даних працівника», у якій передбачити визначення термінів «персональні дані працівника» та «захист персональних даних працівника»; встановити перелік інформації, що є персональними даними працівника; закріпити обов'язок роботодавця із захисту персональних даних працівника; встановити дисциплінарну та матеріальну відповідальність для працівників, що здійснюють роботу, пов'язану з обробкою персональних даних, за порушення законодавства про захист персональних даних, а також матеріальну відповідальність для роботодавців за порушення законодавства про захист персональних даних.

Література

1. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2021 р. URL: <https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/schoricha-dopovid-2021.pdf> (дата звернення: 24.04.2023).

2. Проблеми та перспективи захисту персональних даних в Україні. URL: <https://bsoprivacygroup.com/data-ptotection-in-ukraine/> (дата звернення: 20.04.2023).
3. Чанишева Г. І., Чанишев Р. І. Особливості відповідальності за порушення порядку захисту персональних даних працівника. *Напрями розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю кафедри трудового та господарського права Харківського національного університету внутрішніх справ (м. Харків, 3 листопада 2017 р.) ; за заг. ред. К.Ю. Мельника. Х.: Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. С. 54–57.

ПЕТРУК Ярослав

Донецький державний університет внутрішніх справ, викладач
кафедри загальноправових дисциплін факультету № 3

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На теперішній час, в Україні тривають дискусії з конституційного права, щодо врегулювання та чіткого закріплення підстав і форм конституційно-правової відповідальності, так як в Україні відсутні нормативно-правові акти та дієві механізми реалізації конституційно-правової відповідальності, і як результат, значна кількість порушень Конституції та Законів України органами публічної влади залишається без належного реагування та відповідальності.

В конституційному законодавстві конституційно-правова відповідальність не регламентується як самостійний вид юридичної відповідальності. На сьогодні конституційно-правова відповідальність визначається як інститут конституційного права та складова системи гарантій конституційного права України. Конституційно-правова відповідальність позитивно впливає на організацію та здійснення державної влади.

Нині в конституційному праві не визначено єдиного загальновизнаного поняття конституційно-правової відповідальності, що зумовлюється різницею в методологічних підходах щодо дослідження цього правового явища та відсутністю нормативно-правового визначення конституційно-правової відповідальності у чинному законодавстві.

Конституційно-правова відповідальність – це особливий вид юридичної відповідальності, передбачений нормами конституційного права, має політико-правовий характер та передбачає заохочення

державою позитивного діяння суб'єкта конституційно-правових відносин, наслідки якого перевищують вимоги конституційно-правових приписів (позитивний аспект) або негативну реакцію держави на конституційний делікт, за що суб'єкт конституційного правопорушення зазнає визначених санкцій у межах чинного законодавства [1. с. 15].

Юридична відповідальність – це передбачений нормами права обов'язок особи, яка вчинила правопорушення пережити страту певних соціальних як покарання за таке правопорушення [2 с. 210].

Інститут конституційної відповідальності є важливою складовою захисту Конституції України, який спрямований на забезпечення конституційної законності, реалізації прав і обов'язків суб'єктів конституційних правовідносин, стабільності конституційного ладу, а також дотримання органами і посадовими особами, що беруть участь у здійсненні публічної влади, норм Конституції України та інших нормативно-правових актів конституційного законодавства.

До ознак конституційно-правової відповідальності відносять:

- має конституційний (системоутворюючий) характер;
- передбачає конституційні санкції як міру юридичної відповідальності;
- специфічність підстав конституційно-правової відповідальності;
- спеціальне коло суб'єктів конституційно-правової відповідальності.

В науковій літературі конституційно-правову відповідальність прийнято також розглядати у двох аспектах – позитивному та ретроспективному. В залежності від цього виділяються відповідно два її види – позитивна та ретроспективна конституційно-правова відповідальність.

Позитивною відповідальністю прийнято вважати відповідальну поведінку, відповідальне ставлення суб'єкта конституційно-правових відносин до своїх обов'язків, належне їх виконання. Вважається, що підставами позитивної відповідальності є належне здійснення суб'єктом конституційних правовідносин певних функцій. Таким чином, державний орган, посадова особа несуть відповідальність вже з огляду на те, що до цього зобов'язує їх правовий статус.

Ретроспективною вважається конституційно-правова відповідальність за протиправні дії або бездіяльність, які мали місце в минулому. Підставою ретроспективної відповідальності є вчинення конституційного правопорушення [3 с. 24].

Підставою настання конституційно - правової відповідальності є порушення норм Конституції (конституційний делікт).

Конституційне правопорушення (делікт) — це суспільно небезпечне, протиправне, винне діяння, тобто дія або бездіяльність,

осмислена поведінка особи, яка здатна контролювати свою поведінку. У чинному законодавстві відсутнє визначення «складу конституційного делікту».

Об'єктом правопорушення є політико-правові суспільні відносини, які регламентуються нормами конституційного права України. Сутність цих відносин полягає в тому, що вони є найважливішими, основоположними, ґрунтуються на ідеях та практиці волевиявлення народу, внаслідок чого об'єктом правопорушень можуть бути владовідносини у сфері реалізації права і свобод людини та громадянина в Україні, видання актів державних органів, Президента України, виборчих прав громадян, референдумів, тощо [4 с. 25].

Суб'єктами конституційно-правової відповідальності є державні органи, вищі, органи і посадові особи місцевого самоврядування, а також фізичні особи.

Сучасне конституційне законодавство використовує широкий перелік санкцій конституційної відповідальності, серед яких можна виокремити такі:

- офіційне визнання роботи органу державної влади, посадових осіб незадовільною;
- вказівка на недоліки в їхній роботі;
- дострокове припинення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їхніх посадових осіб;
- усунення конституційного порушення шляхом скасування, зупинення дії актів державних органів і об'єднань громадян; позбавлення спеціального статусу (наприклад, біженця);
- примус до виконання конституційних зобов'язань;
- визнання недійсним юридично значущого результату, наприклад, результату виборів, референдуму;
- тимчасова заборона (зупинення) окремих видів або всієї діяльності, примусовий розпуск (ліквідація), наприклад, політичних партій за рішенням Верховного Суду;
- вираження Верховною Радою України недовіри Кабінету Міністрів України;
- імпічмент Президента України;
- позбавлення державних нагород та звань тощо. [5 с. 76].

Отже, конституційно-правової відповідальності є ефективною гарантією охорони Конституції України. Нормативно-правове регулювання інституту конституційно-правової відповідальності має особливе значення для розвитку правової демократичної держави, оскільки неправомірні, безвідповідальні дії вищих посадових осіб і органів державної влади завдають значної шкоди суспільним відносинам, які охороняються конституційним правом.

Література

1. Боняк В.О., Завгородній В.А., Самотуга А.В., Філяніна Л.А. Конституційне право України: навч.посіб. 2-ге вид. доп. і переробл. Дніпро: ДДУВС, 2017. 293с.
2. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Майданник О. О. Конституційне право України: навч. посіб. – Київ: Алерта, 2011. – 380 с.
4. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підручник. 2-ге вид. переробл. та доп. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 510 с.
5. Терлецький Д.С., Афанасьєва М.В., Батан Ю.Д., Бальцій Ю.Ю., Волкова Д.Є., Єзеров А.А., Животовська І.Ю., Крусян А.Р., Кулі-Іванченко К.К., Мішина Н.В., Назарко А.Т., Олькіна О.В., Панасюк В.М., Конституційне право України: навч.посіб. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2020. 242 с.

САМОЙЛЕНКО Олена

Національний університет «Одеська юридична академія»,
професорка кафедри криміналістики, докторка юридичних наук,
професорка

ВІДЕОСПОСТЕРЕЖЕННЯ З ПОЗИЦІЙ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ

Відеоспостереження, яке ведеться в державних установах, підприємствах, установах та на об'єктах приватної власності, є досить ефективним для цілей розкриття, розслідування та профілактики злочинної діяльності. Завдяки тому, що обладнання, яке зараз використовується, дозволяє зберігати записи набагато довше, ніж раніше, воно забезпечує доступ до записів, зроблених достатньо віддалених у часі. Проблема полягає в якості записів – вона залежить від якості використовуваного обладнання, яке, в свою чергу, безпосередньо залежить від його ціни. Це означає, що в багатьох випадках записи мають обмежену ідентифікаційну цінність. До того ж в Україні, на відміну від держав Європейського союзу, не існує якихось стандартів щодо питання встановлення відеоспостереження, його розміщення та технічних вимог до нього. Технічні вимоги до якості зображення існують в деяких державах ЄС, наприклад, конкретизовано роздільну здатність і розмір зображення, метод його стиснення та інші необхідні параметри, вказується також умова щодо зберігання записів для цілей

доказування [1]. На жаль, ці вимоги не закріплені на законодавчому рівні, а більше технічними характеристиками для спеціалістів, які працюють щодо встановлення відповідного обладнання.

Як показує аналіз матеріалів судово-експертної практики записи з камер відеоспостереження використовуються в наступних цілях:

- встановлення осіб, які вчинили злочини та правопорушення;
- встановлення свідків події;
- побудова судово-медичних версій, у тому числі пошукових, у справах про зниклих безвісти;
- реконструкція перебігу події.

Виконавці злочинів використовують різні засоби для запобігання їх ефективного встановлення за записами з камер відеоспостереження. Типові дії включають:

- закриття обличчя або його частини елементами одягу - капюшоном, кепкою
- носіння масок, що закривають все або частину обличчя;
- уникнення прямого погляду на камеру відеоспостереження;
- уникнення місць, охоплених відеоспостереженням;
- зміна зовнішнього вигляду обличчя;
- позбавлення від одягу, який може бути видно на записі;
- знищення записів.

Ці дії можуть значно обмежити можливість ідентифікації осіб, зафіксованих на записі. Однак, ідентифікація людей, зафіксованих на записі, проводиться в рамках антропологічних досліджень, які часто супроводжуються комп'ютерними та технічними дослідженнями, спрямованими на покращення якості запису за допомогою так званих безперешкодних методів – насиченість, збільшення різкості або масштабування. Результат експертного висновку може бути категоричним або ймовірним. Ступінь категоричності висновків експерта залежить насамперед від кількості виявлених спільних ознак та їх ідентифікаційного значення.

У порівняльних дослідженнях використовуються різні методи, такі як:

- вимірювально-порівняльний метод - полягає в порівнянні розмірів окремих частин обличчя, видимих на свідченнях і порівняльному матеріалі;
- графо-описовий метод – полягає в оцінці рис обличчя, їх форми та взаємного розташування;
- метод монтажу – полягає в накладенні виділених фрагментів свідчень і порівняння образів;
- антропометричний метод – фахівець вимірює окремі елементи обличчя в анатомічних точках, а потім порівнює їх розмір;

– метод вимірювання кутів – порівнюють кути між лініями, що з'єднують конкретні анатомічні точки;

– контурний метод про обведення контурів виділених елементів обличчя, представлених у речовому протоколі, накладення їх на порівняльну фотографію та оцінку відповідності [2] .

За умови ускладнених антропологічних досліджень намагаються отримати хоча б непрямі докази – визначити співпадіння ряду анатомічних ознак (зростання, розміри окремих частин тіла – для цього використовуються вимірювання нерухомих об'єктів, зафіксовані на протоколі та реконструкції на місці події) і динамічних (рух та характерні звички).

Література

1. Г. Матушек, Відеоспостереження - правовий і технологічний підхід. Сучасність і перспективи. Науковий журнал СГСР 2020. № 73/1. С. 297–303.
2. M Caple, P. Guyomarc'h, P. Claes, Огляд останніх розробок у сфері візуалізації обличчя, Forensic Sciences Research 2018. № 4 (1) . С. 16–18.

СТАРЧАК Богдана

Львівський національний університет імені Івана Франка,
аспірантка кафедри маркетингу

МІСЦЕ АГРАРНОГО СЕКТОРА В РОЗВИТКУ УКРАЇНИ (ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ)

Сьогодні, як ніколи до того, стає зрозумілою роль аграрного сектора України, який набирає все вагомішого значення не лише для розвитку економіки нашої держави, але й усього світового співтовариства. Варто зауважити, що аграрна складова займає важливу частину економіки будь-якої країни, адже вона, передусім, забезпечує населення держави продуктами рослинництва і тваринництва.

Натомість, широкомасштабне вторгнення в Україну країни-агресора, – Російської Федерації, блокування нею українських портів стали реальною загрозою голоду для багатьох країн світу, для яких наша держава є головним постачальником зернових. У цьому контексті, доцільно погодитись з Н. Галунець, яка переконливо стверджує, що забезпеченість людства продуктами харчування завжди була не тільки головною умовою його існування, але й найбільш важливим чинником

соціальної стабільності в окремих країнах, і світовому співтоваристві загалом [1, с. 82].

Відомі українські економісти вже давно досліджують аграрну сферу і щораз підкреслюють її потенціал для формування, функціонування та розвитку економіки держави. У цьому контексті варто звернути увагу на праці В. Андрійчука, П. Гайдуцького, Б. Дмитрука, В. Зіновчука, Є. Кирилюка, Ю. Коваленка, М. Маліка, С. Надвиничного, П. Саблука, О. Шпичака, В. Юрчишина та ін.

Так, дослідник економічного розвитку аграрної сфери України, С. Надвиничний, зауважує, що підвищення рівня економічної ефективності аграрної сфери України в умовах глобалізації сьогодні набуває значної ваги. Адже формування ринкової інфраструктури, дія закону вартості, виникнення нових аграрних формувань і виробничих відносин сприятиме вирішенню поставлених завдань й усуненню проблем, що виникають у цьому процесі [2, с. 40].

Є. Кирилюк звертає увагу на те, що «... багато економістів вважають, що аграрний ринок являє собою не тільки сферу товарного обміну чи безпосередньої взаємодії попиту й пропозиції, як це прийнято спрощено трактувати, а й поєднання процесів виробництва та споживання. Тому він має властивості системи, що знаходиться у стані безперервного розвитку». Вчений робить висновок, що «аграрний ринок є системою економічних відносин, що забезпечують ефективне функціонування агропромислового комплексу на основі зацікавленості усіх суб'єктів ринкових відносин у кінцевих результатах діяльності [3, с. 2-10].

Необхідно погодитись з Г. Кірейцевим, що процес реалізації сільськогосподарської продукції є завершальним процесом економічного перетворення «гроші-товар-гроші», вироблена продукція набуває грошового виразу, тобто на цій стадії відбувається отримання результату від усієї господарської діяльності [4, с. 23].

Водночас, варто звернути увагу на те, що питання функціонування та розвитку аграрного сектору України нині доволі тісно пов'язане з євроінтеграційними процесами. Зокрема, як слушно зауважує Н. Варшавська, «сучасні умови розвитку характеризуються поглибленням інтеграційних процесів, лібералізацією умов торгівлі сільськогосподарськими товарами, орієнтацією на зовнішні ринки, а також підвищеною увагою до якості продукції. Проблема конкурентоспроможності посідає одне із провідних місць в економічному аналізі різних суб'єктів господарської діяльності, що пояснюється об'єктивним посиленням міжнародної та внутрішньої конкуренції [5, с. 55].

Натомість, погоджуємось з думкою І. Мельник, стосовно того, що

соціально-економічні реформи, які здійснюються в Україні, спрямовані на розвиток соціально-орієнтованого ринку, який має бути рушійною силою суспільного обміну результатами праці й створення ефективної економіки. Оскільки закономірності ринкових відносин проявляються через фазу обміну у сфері товарного обігу, постільки остання зображає загальну ринкову форму проявлення суспільних відносин. Завдання сучасного етапу її розвитку полягає в тому, щоб підсилити вплив сфери товарного обігу на підвищення ефективності виробництва, а з іншого – надати споживачам можливість широкого й безперервного задоволення своїх потреб. За таких умов актуальним є вирішення проблеми підвищення ефективності соціально-економічної діяльності суб'єктів сфери товарного обігу [6, с. 60], зокрема в аграрному секторі.

Не менш важливою складовою належного функціонування та розвитку аграрного сектора України є його правове регулювання. У цьому контексті варто акцентувати на тому, що правова основа є ключовим чинником ефективного функціонування та розвитку цієї галузі. Підтвердження цієї тези знаходимо у працях багатьох фахівців-правознавців, які досліджують цю царину [7]. Водночас, погоджуємось з науковцями у тому, що й економічна, й правова складова функціонування аграрного сектору України в сучасних умовах мають значну кількість проблемних питань, які спонукають до подальшого наукового пошуку.

Література

1. Галунець Н. Місце українського агроекспорту на світовому продовольчому ринку. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 2019. Vol. 5. No. 4. Pp. 79–94. URL: <http://are-journal.com>.
2. Надвиничний С. А. Економічний розвиток аграрної сфери України: дис. на здобуття наук. ступеня докт. екон. наук за спец. 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Миколаїв: Миколаївський національний аграрний університет, 2019. 515 с.
3. Кирилук Є. М. Аграрний ринок як економічна категорія: сутнісні ознаки й особливості. *Агросвіт*. 2011. № 12. С. 2–10.
4. Кірейцев Г. Г. Розвиток бухгалтерського обліку: теорія, професія, міжпредметні зв'язки: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2007. 236 с.
5. Варшавська Н. Г. Аналіз конкурентного середовища європейського аграрного ринку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 12. Ч. 1. С. 55–59.
6. Мельник І. М. Аналіз ефективності соціально-економічної діяльності підприємств сфери товарного обігу. *Науковий вісник Херсонського*

державного університету. Серія: Економічні науки. 2016. Вип. 18. Ч. 2. С. 60–63.

7. Див., наприклад: Машевська Л. До питання про поняття «джерела аграрного права». *Підприємництво, господарство, право*: науково-практичний господарсько-правовий журнал. 2010. № 2. С. 74–76; Каракаш І. І. Політико-правовий напрям реформування аграрно-земельних відносин в Україні. *Правове життя сучасної України*: у 2 т.: матер. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса: ВД «Гельветика», 2019. Т. 1. С. 591–595; Іванова Г. С. Агропромисловий комплекс України – об’єкт адміністративно-правового регулювання: проблемні питання. *Право та інновації*. 2018. № 1 (21). С. 45–51; Слома В. М. Правове забезпечення функціонування агробізнесу в Україні. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 150–154.

СУРІЛОВА Анастасія

Національний університет «Одеська морська академія»,
асистентка кафедри морського права та менеджменту

ЗАТРИМАННЯ СУДЕН: СУДОВА ПРАКТИКА, НОВАЦІЇ ТА ТЕНДЕНЦІЇ

Затримання суден залишається одним із найбільш стресових питань у галузі торговельного мореплавства. У 2021 році кількість суден, затриманих через недоліки, явно небезпечні для безпеки, здоров'я чи навколишнього середовища, склала 178 кораблів, зареєстрованих 33 різними адміністраціями країн-учасників Чорноморського меморандуму про взаєморозуміння в галузі державного портового контролю (Black Sea MoU) [1].

У національному процесуальному праві затримання судна пов'язують з інститутом арешту. Арешт судна означає будь-яке затримання судна або обмеження в його пересуванні, що здійснюється для забезпечення морських вимог, зазначених у ст. 42 Кодексу торговельного мореплавства, під час перебування судна в морському порту України [2].

Цивільний процесуальний кодекс України визнає арешт судна одним з видів забезпечення позову. Відповідно до ч. 5 ст. 30 ЦПК, справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно або до якого прямує, або порту реєстрації судна. Відповідно до ч. 2 ст. 152 ЦПК, заява про арешт морського судна подається за місцезнаходженням порту реєстрації судна або за місцезнаходженням морського порту, в якому судно знаходиться або до

якого прямує [2]. Тим не менше, оскільки відносини щодо арешту суден за своєю природою є торговельними, перевага наразі належить нормам господарського процесуального права, що підтверджується судовою практикою в Україні.

Необхідно, крім цього, зазначити, що важливу роль в питаннях арешту суден відіграють акти міжнародного права. Міжнародно-правовими інструментами арешту морських суден є Міжнародна конвенція з уніфікації деяких правил щодо накладення арешту на морські судна 1952 року і Міжнародна конвенція про арешт суден 1999 року. Відповідно до ч. 2 ст. 1 Конвенції від 1952 року, «арешт» означає затримання судна за ухвалою суду для забезпечення морської вимоги, але не включає конфіскацію судна на виконання судового рішення.

Питанням арешту суден приділяють увагу вітчизняні дослідники. Наприклад, на думку О.О. Кукшинової та Д.І. Галіас, завдяки приєднанню до міжнародно-правового законодавства, що стосується арешту суден, зокрема, Конвенції щодо арешту суден від 1952 року, Україна набула відповідних правових інструментів у даній сфері, що позитивно вплинуло на дотримання міжнародних стандартів судноплавства [3, с. 323].

Ю.В. Сергеев має відмінну думку. Наприклад, автор вважає, що арешт суден залишається неуніфікованим на рівні міжнародного права, про що свідчать відмінності в судовій практиці 93 країн світу [4, с. 11]. Також він зазначає, що в питаннях морської вимоги, яка є законною підставою для арешту судна, українське законодавство, зокрема, ст. 42 Кодексу торговельного мореплавства (КТМ), відрізняється від переліку обставин, що характеризують морську вимогу відповідно до Конвенції про уніфікацію [...] арешту морських суден від 1952 року [4, с. 14]. Теоретичне визначення морської вимоги, з яким погоджується автор, запропоноване А.О. Брильовим [5, с. 41], і характеризує морську вимогу в якості вимоги кредитора, яка заявляється до судна-правопорушника або до найбільш зацікавленої у судні особи та яке може забезпечуватися шляхом арешту морського судна.

В. Лебедев та О. Ремесло в своїй статті доходять висновку, що арешт морського судна не є виключно засобом забезпечення позову [6]. На думку авторів, арешт судна є важливим інститутом морського права загалом. Арешт судна як правовий інститут поєднує норми матеріального та процесуального права, і його головна мета, як зазначають автори, полягає в тому, щоб стимулювати боржника за договором виконати зобов'язання за морською вимогою в повному обсязі. Правовідносини з приводу арешту морського судна автори зараховують до різновиду торговельних (господарських) відносин.

Судова практика з приводу затримання суден в Україні продовжує поповнюватися. Наприклад, відповідно до ухвали

Господарського суду Одеської області від 28 квітня 2023 року № 916/1749/23, заявнику було відмовлено в задоволенні позову про арешт судна для забезпечення морської вимоги [7]. Підставою для цього послугувала норма ч. 3 ст. 3 Міжнародної конвенції [...] щодо накладення арешту на морські судна від 10 травня 1952 року, відповідно до якої судно не заарештовують, а інший вид забезпечення не надається більше одного разу в межах однієї чи більше юрисдикцій будь-якої з Договірних Держав за однією й тією самою морською вимогою одного й того самого позивача. Згідно з фабулою справи, за морською вимогою на судно «UNI TRADER» (ІМО 9175169) вже було накладено арешт згідно наказу Верховного Суду Кіпру від 23 серпня 2021 року, який через сім днів був знятий згідно наказу Верховного Суду Кіпру у зв'язку з заміною заходу забезпечення позову з арешту судна на банківську гарантію. З огляду на це, в ухвалі суду вказано, що наведені обставини виключають можливість повторного накладення арешту на вказане судно згідно з ч. 3 ст. 3 Міжнародної конвенції [...] щодо накладення арешту на морські судна від 10.05.1952 року.

У справі за р. № 916/1727/23 ухвалою від 27.04.2023 року Господарський суд Одеської області відмовив у задоволенні вимоги про забезпечення позову шляхом арешту морського судна [8]. Підставою для такого рішення стала недоведеність обставин, на які посилався заявник. Відповідно до фабули справи, заявник просив суд накласти арешт на плавзасіб DUNIM 1. Заявник вказав, що плавзасіб знаходиться в портах Кілія, Рені, Ізмаїл. Мотиваційна частина ухвали містить посилання на ч. 1, 3 ст. 74 ГПК України, відповідно до якої кожна сторона повинна довести обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень. Також вказано, що відповідно до ч. 1 ст. 79 Господарського процесуального кодексу (ГПК) України, достатніми є докази, які у своїй сукупності дають змогу дійти висновку про наявність або відсутність обставин справи, які входять до предмета доказування. З огляду на те, що заявник не зміг довести обставини, на які він посилається в своїй заяві, та які б надавали можливість перевірити факт перебування плавзасобу DUNIM 1 в будь-якому з українських портів, суд відмовив у задоволенні клопотання.

Основними проблемами, які виникають при реалізації законодавства про арешт суден, залишаються його недосконалість, наявність колізій правових норм, а також необґрунтована відмова суду в задоволенні заяви про арешт [9, с. 43]. Найпоширенішим обґрунтуванням відмов у задоволенні заяви про арешт судна залишається недоведеність обставин, на які посилається заявник [9с. 43]. Крім цього, в деяких позовах заявники посилаються на Кодекс торговельного мореплавства як на джерело характеристики морської вимоги, що не може бути валідним

та коректним, якщо справа стосується іноземного судна в порту України, оскільки згідно з п. 1 ст. 14 КТМ, характеристика морської вимоги за КТМ стосується і поширюється лише на судна, зареєстровані в Україні.

Отже, морському праву властивий окремий інститут арешту суден за морською вимогою. Регулювання цього інституту підпорядковане міжнародним конвенціям, головню, прийнятим в 1952 та 1999 роках, а також національному, зокрема, процесуальному законодавству, яке, однак, не завжди повністю повторює міжнародні стандарти, внаслідок чого можуть мати місце відмінності у правовому регулюванні.

Література

1. Black Sea MoU PSC Annual Report 2021. 21.06.2022. URL: <https://safety4sea.com/black-sea-mou-psc-annual-report-2021/> (дата звернення: 10.05.2023).
2. Процесуальний інститут арешту судна для забезпечення морської вимоги у господарському процесі в Україні. 11.02.2019. URL: https://interlegal.com.ua/ru/publikacii/procesualnij_%D1%96nstitut_areshtu_sudna_dlya_zabezpechennya_morsko%D1%97_vimogi_u_gospodarskomu_proces%D1%96_v_ukra%D1%97n%D1%96/ (дата звернення: 10.05.2023).
3. Кукшинова О.О., Галяс Д.І. Нормативно-правове регулювання арешту морських суден. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*, 2021, № 67. С. 319-324.
4. Сергеев Ю.В. До питання про арешт суден для забезпечення морських вимог в Україні. *Lex Portus*, 2018, № 6. С. 9-20.
5. Брылев А.А. Арест морских судов в торговом мореплаваннии. О.: Феникс, 2012. 278 с.
6. Лебедев В., Ремесло О. Арешт судна – це не лише запобіжний захід. 10.05.2016. URL: https://interlegal.com.ua/ru/publikacii/aresht_sudna_ce_ne_lishe_zapob%D1%96jnij_zah%D1%96d/ (дата звернення: 10.05.2023).
7. Ухвала Господарського суду Одеської області від 28 квітня 2023 року № 916/1749/23. URL: <https://opendatobot.ua/court/110526398-85977ea6d11b0b359c66bf49a07daf21> (дата звернення: 10.05.2023).
8. Ухвала Господарського суду Одеської області від 27 квітня 2023 року. Справа № 916/1727/23. URL: <https://opendatobot.ua/court/110484486-28593914001cd6e4fae989819033cee2> (дата звернення: 10.05.2023).
9. Селіванов М.Г. Процесуальний інститут арешту судна для забезпечення морської вимоги у господарському процесі в Україні. *Lex Portus*, 2018, № 6. С. 36-48.

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРАВОВІ НАСЛІДКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ І BLOCKCHAIN

Сучасне суспільство, за якого у разі зростає значення інформації, отримало вже давно усталену назву «інформаційного суспільства». Натомість, останнє спричинилося до появи в юриспруденції відносно нової галузі – «інформаційного права», покликаного визначати й регулювати суспільні відносини стосовно інформації як суспільного ресурсу, встановлювати правила функціонування інформаційних систем з метою забезпечення задоволення потреб та інтересів людини, громадянина, соціальних і національних спільнот, зрештою, суспільства в цілому, а відтак, публічного управління і держави.

Зростанню інтересу до проблем інформаційного суспільства сприяв вибуховий розвиток з 1990-х рр. інформаційних та комунікаційних технологій. А відкриття нових можливостей для самореалізації й самоідентифікації громадян, які від початку XXI ст. зумовлювалися відсутністю будь-яких просторових, числових і політичних меж [1, с. 56], закономірно посилювало цей інтерес.

«Інформаційне суспільство» як наукове поняття й суспільне явище, а ширше, питання інформаційного розвитку й інформаційно-правових відносин суспільства, активно вивчаються численними представниками української та зарубіжної наукової думки. До прикладу, для дослідника проблематики І. Шпекторенка, інформаційне – це відкрите суспільство, в якому інформація виступає основним об'єктом, і впливає на усі напрями суспільної та державної діяльності [2, с. 421]. Натомість, Є. Таран пов'язує формування інформаційного суспільства насамперед з процесами трансформації управління – від адміністративно-командного до демократичного. За першого участь громадськості в управлінні завжди мінімізована, тоді як демократичні умови створюють громадськості широкі можливості через систему управління зокрема [3, с. 22].

У спеціальній літературі дискутується, як нове, поняття «інформаційних прав людини». Під ними, здебільшого, розуміють своєрідну можливість для особи «задовольнити свої інформаційні потреби, котрі [їй] допомагають розвиватись у суспільстві поряд із швидким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій» [4, с. 158]. За Н. Кушаковою-Костицькою, інформаційними можуть бути політичні,

соціально-економічні, особисті, культурні чи будь-які інші права людини та громадянина, в той чи інший спосіб пов'язані з інформацією - інформаційним обміном чи інформаційною діяльністю [5, с. 30].

Назавжди змінило управління загалом, а публічне управління зокрема, запровадження у сферу інформаційного суспільства технологічних інновацій, як-то сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (далі - ІКТ), під якими переважно розуміють сукупність інформаційних процесів і засобів комунікації, що ведуться із застосуванням передових технічних засобів й використанням програмного забезпечення для пошуку, збору, «отримання, опрацювання, кодування, передачі та зберігання різних видів інформації, а також забезпечення процесу спілкування з метою задоволення потреб користувачів» [6, с. 33-34].

Передовсім ІКТ як технологічний базис інформаційного суспільства, стали важливим фактором впливу на процеси формування відкритості влади, налагодження (чи розширення) громадського контролю за органами публічного управління і т. ін.

Вважаємо, що масове поширення й використання ІКТ стало однією із запорок підвищення довіри до органів публічного управління, а також важливою спонукою до здійснення ними результативної суспільно орієнтованої політики. Проте, найголовніше, з нашого погляду, масове використання ІКТ створило принципово інші можливості як впливу громадян на політичну систему, так і їхньої участі у підготовці й прийнятті високоефективних рішень. Дозволимо собі стверджувати, що повсюдне поширення і використання ІКТ фактично заклало основи якісно іншого типу інформаційного суспільства – цифрового - з інакшими інформаційно-правовими відносинами і з новими правовими нормами, що їх регулюють.

До прикладу, Закон України *Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні* від 16 листопада 1992 р. (навіть в редакції від 12 червня 2022 р.) втратив чинність 31 березня 2023 р. [Див.: 7]. Одна з причин – невідповідність його змісту сучасним суспільним викликам й процесам глобалізації, зумовленим модерними інформаційними (або цифровими) технологіями. Замість нього прийнято новий Закон України *Про медіа* (13 грудня 2022 р.; набув чинності у березні 2023 р.), який, серед іншого, запроваджує регуляцію онлайн-ЗМІ, діяльність блогерів та різних веб-платформ (типу Netflix чи Facebook) тощо [Див.: 8].

Додаймо те, що глобалізаційні процеси й розвиток ІКТ ставлять на порядок дня масштабну категорію цифрових прав людини. Вона виникла у результаті цифровізації повсякденного життя людини, і є передумовою до ширшого поняття - цифровізації суспільних відносин як

процесу «їх технологічного пристосування до умов цифрового світу» [9, с. 41].

Як зазначає Н. Лесько, на сьогодні ще немає єдиного підходу до поняття «цифрові права людини». В українській науковій літературі їх ще називають віртуальними, а в англійській пишуть переважно як про цифрові права (digital rights) [10, с. 161]. Проте, якщо стати на позицію тернопільських вчених-правознавців О. Братасюк та Н. Ментух, то цифровими правами людини слід вважати окрему групу людських прав, які насамперед пов'язані з використанням та/або реалізуються в глобальній мережі *Інтернет* за допомогою спеціальних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів тощо) [11, с. 59].

Варто наголосити, що аналіз численних дискусій щодо питань цифрової ідентичності людини чи інноваційних підходів до публічного управління на основі цифровізації показує, що процес входження сучасної людини і суспільства до нового цифрового світу через застосування новітніх ІКТ разом із очевидними перевагами також позначений небезпекою появи численних нових загроз і викликів. Зокрема, у сфері публічного управління додаткові загрози та ризики застосування цифрових технологій виявляють себе в проявах кіберзлочинності: блокуванням роботи інституцій унаслідок кібератак, несанкціонованим втручанням в електронні інформаційні ресурси й використанням персональних даних тощо.

Перелічене у той чи інший спосіб, однак зав'язане на проблемі достовірності отриманої інформації та загалом довіри до неї. Звичайно, в умовах побудованого на технологіях цифрового суспільства, проблема збереження інформації та, головне, забезпечення її достовірності, також має бути вирішена у технологічний спосіб.

З-поміж багатьох інструментів, що дозволяють сьогодні оптимізувати чи не усі сфери діяльності людини, для збереження і захисту інформації найбільш надійною й обнадійливою визнають блокчейн-технологію (*Blockchain*). Головна технічна особливість *Blockchain* як децентралізованої системи зберігання інформації, полягає в унеможливленні внесення будь-яких виправлень у вже зафіксовані дані. Власне, названа ознака *Blockchain*, за слушною думкою Р. Стефанчука, робить її основною технологією «цифровізації суспільних відносин та юридичних процесів у більшості розвинених правових порядків світу» [9, с. 42].

Висновки. Головним правовим наслідком заснованого на інформації сучасного «інформаційного суспільства», стала поява відносно нової галузі – «інформаційного права». З-поміж завдань останнього, чи не основне, полягало в урегулюванні суспільних відносин стосовно інформації як суспільного ресурсу. В умовах інформаційного суспільства

в контексті розвитку системи публічного управління дискутується, як нове, поняття «інформаційних прав людини». А запровадження у сферу інформаційного суспільства технологічних інновацій, наслідком яких стала масштабна цифровізація суспільних відносин, яка разом із очевидними перевагами заклала додаткові загрози та ризики, а відтак поставила на порядок дня масштабну категорію цифрових прав людини. Останні у той чи інший спосіб, однак зав'язані на проблемі достовірності отриманої інформації та загалом довіри до неї. Вважаємо, що проблема збереження інформації та, головне, забезпечення її достовірності в умовах побудованого на технологіях цифрового суспільства, також має бути вирішена у технологічний спосіб. І такою технологією якраз могла б стати блокчейн-технологія (*Blockchain*) як децентралізована система зберігання інформації, що технічно унеможливує внесення будь-яких виправлень у вже зафіксовані дані.

Література

1. Арістова І. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти / за заг. ред. О. Бандурки. Харків : Ун-т внутрішніх справ. 2000. 386 с.
2. Шпекторенко І. Інформаційне суспільство і державна служба. *Університетські наукові записки*. № 3-4 (19-20). Хмельницький, 2006. С. 421-424.
3. Таран Є.І. Особливості публічного управління в умовах формування інформаційного суспільства. *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. № 2 (70). Запоріжжя, 2020. С. 22-26.
4. Вакарюк Л. Основні підходи до розуміння поняття «інформаційні права людини». *Підприємництво, господарство і право*. № 2. Київ, 2018. С. 155–159.
5. Кушакова-Костицька Н.В. Філософсько-правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні. К.: Логос, 2019. 346 с.
6. Ведмідь В.П. Роль інформаційно-комунікаційних технологій у забезпеченні ефективності державного управління. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. Вип. 18. Одеса, 2020. С. 32-36.
7. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні : Закон України від 16 листопада 1992 року. № 2782-ХІІ. У редакції від 12 червня 2022 р. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12#Text> (дата звернення: 11.07.2022)
8. Про медіа : Закон України від 13 грудня 2022 року. № 2849-ІХ. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 20.02.2023)

9. Стефанчук Р. Інформаційні технології та право: quo vadis? *Юридичний журнал Право України*. № 1. Київ, 2018. С. 30-50.
10. Лесько Н., Антонов М. Цифрові права в умовах глобалізації. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». № 3 (31). Львів, 2021. С. 160-166.
11. Братасюк О.Б., Ментух Н.Ф. Поняття і класифікація цифрових прав в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. Запоріжжя, 2021. С. 58-61. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/14.pdf

ШЕВЧЕНКО Анатолій

Державний податковий університет,
завідувач кафедри теоретико-правових дисциплін,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

САНЖАРОВ Валерій

Державний податковий університет,
старший викладач кафедри теоретико-правових дисциплін,
кандидат історичних наук

САНЖАРОВА Галина

Київський університет імені Бориса Грінченка,
старший викладач кафедри романської філології та порівняльно-
типологічного мовознавства

**ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ З МІСТОМ-
ДЕРЖАВОЮ ВАТИКАН: ПРОТИДІЯ ВІДМИВАННЮ ГРОШЕЙ,
ОТРИМАНИХ ЗЛОЧИННОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ**

З 1 січня 1999 року відповідно до Регламенту Ради (ЄС) № 974/98 від 3 травня 1998 року євро замінив валюту кожної держави-члена Економічного та валютного союзу. 29 грудня 2000 року Європейське Співтовариство в особі Італійської Республіки спільно з Комісією та ЄЦБ уклало Монетарну (валютну) угоду з містом-державою Ватикан [1], згідно якої останнє використовує євро як свою офіційну валюту та надає статус законного платіжного засобу банкнотам і монетам євро (стаття 1). Місто-держава Ватикан зобов'язувалося не випускає будь-які банкноти, монети чи грошові сурогати будь-якого виду, якщо умови такої емісії не були узгоджені з Європейським Союзом (стаття 2). Ці статті перейшли до нової Монетарної угоди, підписаної 17 грудня 2009 року в Брюсселі і набувшої чинності з 1 січня 2010 року. Фіксована частина випуску монет на 2010 рік була встановлена на рівні 2 300 000 євро і підлягає щорічному перегляду з метою врахування інфляції. Змінна частина випуску монету

повинна дорівнювати середньому показнику на душу населення Італійської Республіки (стаття 3). Статті 4 стосувалася відповідності монет Ватикану правилам ЄС. Було вирішено монети Ватикану карбувати в Istituto Poligrafico e Zecca dello Stato Італійської Республіки або в іншому місці за згодою Спільної комісії (стаття 5). Стаття 7 регламентувала випуск колекційних монет. Фінансові установи, розташовані в державі-місті Ватикан, отримали доступ до систем міжбанківських розрахунків і платежів в межах єврозони (стаття 9). Для перевірки застосування Монетарної Угоди, визначення річної межі для випуску монет (стаття 6), перевірки адекватності частки монет, яку було заплановано ввести за номінальною вартістю, і оцінки заходів, вжитих містом-державою Ватикан для імплементації відповідного законодавства ЄС (стаття 8) був створений Спільний комітет у складі представників держави-міста Ватикан, Італійської Республіки, Комісії та ЄЦБ (стаття 11). Суд Європейського Союзу був визнаний юрисдикцією, яка мала виключну компетенцію щодо врегулювання будь-яких суперечок між сторонами внаслідок застосування Угоди та які не вдалося врегулювати в рамках Спільного комітету (стаття 10). Статті 12-14 Угоди обумовили можливе припинення її дії та набуття чинності.

З точки зору правовідносин сторін найбільше значення мало зобов'язання міста-держави Ватикану вжити всіх відповідних заходів шляхом прямого перенесення та застосування всього відповідного законодавства Співтовариства щодо запобігання відмиванню грошей, шахрайству та підробці готівки та не готівкових платіжних засобів. Ватикан також зобов'язався прийняти все відповідне банківське та фінансове законодавство Співтовариства, якщо і коли буде створено банківський сектор у державі-місті Ватикан [2].

Святий Престол живив зразкових заходів прозорості у фінансовій сфері з кінця 2010 року через неодноразові кризи довіри та прикрі випадки, пов'язані з церковними інституціями, які здійснювали економічну та фінансову діяльність. Інститут релігійних справ (IOR), який часто називають «банком Ватикану», є головною фінансовою установою Церкви, покликаною забезпечити збереження та управління переданим рухомим та нерухомим майном, довіреним йому фізичними чи юридичними особами та призначеним для релігійних чи благодійницьких цілей. Згідно з привілеєм екстериторіальності, IOR не зобов'язаний відповідати фінансовим стандартам, які діють для італійських та європейських установ. IOR – приватна установа, створена в 1872 р. і реформована в червні 1942 р. папою Пієм XII, IOR не є банком широкого профілю: він не може, наприклад, здійснювати цілий ряд банківських операцій (емісія чеків, кредитних карт); він лише забезпечує управління переказами коштів. Секретність анонімних і номерних рахунків мала на

меті полегшити фінансові перекази між Святим Престолом, релігійними конгрегаціями та католицькими гуманітарними організаціями за участю країн, які не дуже відкриті до доктрини Церкви, але сприяла також непрозорості фінансових операцій. Попередня діяльність IOR була пов'язана з кількома фінансовими скандалами. IOR був мажоритарним акціонером Ambrosiano Bank, який оголосив про банкрутство в 1982 році, залишивши 1,4 мільярда доларів США неоплачених зобов'язань; розслідування встановило, що банк Ambrosiano переробляв гроші сицилійської мафії, пов'язані з нелегальною масонською ложею (P2), яка працювала на американську розвідку. Інше судове розслідування показало, що IOR здійснював операції з Мікеле Сіндона, «банкіром» Коза Ностра. Судді виявили, що IOR керувала банківськими рахунками без імені власника (лише за аббревіатурою IOR); на одному з цих рахунків, виявленому в 2004 р., за два роки пройшло приблизно 180 мільйонів євро. Італійські судові органи у вересні 2010 року звинуватили керівництво IOR у бездіяльності, пов'язаній з рухом коштів, і конфіскували 23 мільйони євро, розміщені IOR в італійських банках Credito Artigiano (20 мільйонів євро) і Banca del Fucino (3 мільйони євро); у травні 2011 року італійська прокуратура зняла всі звинувачення [3, с. 193-194].

24 лютого 2011 року Святий Престол подав запит на отримання оцінки і рекомендацій «Комітету експертів з оцінки заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму» (Moneyval), який був створений Радою Європи в 1997 р. Паралельно з цим, 30 грудня 2010 р. та 8 жовтня 2013 р. було прийнято два важливі закони щодо запобігання та боротьби з відмиванням грошей, якими були запроваджені європейські стандарти в цій царині.

Одним із перших анонсованих заходів було перетворення 33 тис. анонімних і номерних рахунків на іменні. Теоретично відкривати рахунки можуть лише жителі Ватикану, члени Курії та релігійні конгрегації і ордени. Було запроваджено скорочення кількості таких рахунків, відкритих для нерелігійних власників. З 2010 року кількість облікових записів зменшилась і на червень 2013 року становила 18 900.

Патримоній IOR оцінюється в п'ять мільярдів євро, 80% з яких належать монастирям, релігійним конгрегаціям, єпископським конференціям, переважно європейським. Річний звіт IOR за 2012 р., який є першим оприлюдненим звітом, показує чистий прибуток у розмірі 86,6 мільйонів євро, що в 4 рази перевищує показник 2011 р., а сума депозитних коштів склавить 6,3 мільярда євро.

Закони держави-міста Ватикан, спрямовані на запобігання та боротьбу з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, було поширено на дикастерії Римської курії, на інші органи та інституції залежні від Святого Престолу, а також неприбуткові організації, які

мають канонічну правосуб'єктність і мають штаб-квартиру в державі-місті Ватикан.

Прихильність Святого Престолу до прозорості у сфері запобігання та боротьби з відмиванням грошей, отриманих злочинною діяльністю та фінансуванням тероризму, не обмежилися дотриманням процедур, встановлених Радою Європи та «Комітетом експертів з оцінки заходів протидії відмиванню грошей і фінансуванню тероризму» (Moneyval). Святий Престол, діючи від імені Держави-міста Ватикан, ратифікував 24 січня 2012 року Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 року, яку він уже підписав. Він також приєднався до Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. та до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. Ратифікація та приєднання дозволяють, зокрема, структурувати та посилити рівень співпраці між судами Ватикану та судами інших держав [3, с. 208].

26 березня 2019 р. Єврокомісія прийняла рішення 2019/511 стосовно внесення поправок до Додатку до Монетарної угоди між Європейським Союзом та містом-державою Ватикан [4]. Визначено зміни та поправки в чинні правові акти та правила Європейського Союзу щодо банкнот та монет, запобігання відмиванню грошей, підробці готівкових та безготівкових платіжних засобів; медалей та жетонів та вимоги до статистичної звітності.

Монетарна Угода не лише полегшила офіційне використання єдиної валюти (євро) на території міста-держави Ватикан. Монетарна угода – це на сьогодні єдине діюче двостороннє юридичне зобов'язання, інституційна основа для правових відносин ЄС із містом-державою Ватикан та Святим Престолом [5]. Монетарна угода також передбачає юрисдикцію Суду Європейського Союзу щодо врегулювання спорів, що виникають при її запровадженні.

Література

1. Monetary agreement between the European Union and the Vatican City State. *Official Journal of the European Union* (2010/C 28/05). URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0204\(01\)&rid=2](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22010A0204(01)&rid=2).
2. Council Decision of 26 November 2009 on the position to be taken by the European Community regarding the renegotiation of the Monetary Agreement with the Vatican City State (2009/895/EC). URL: <https://www.legislation.gov.uk/eudn/2009/895/2019-10-31/data.pdf>.

3. Storck M. Le Saint-Siège et la lutte contre les activités illégales dans les domaines financier et monétaire. *Droit et religion en Europe*. Strasbourg: Presses universitaires de Strasbourg, 2014. P. 193-208.
4. Commission Decision (EU) 2019/511 of 26 March 2019 amending the Annex to the Monetary Agreement between the European Union and the Vatican City State. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.L_.2019.085.01.0024.01.ENG.
5. Butler G. The Legal Relations of the European Union with the Vatican City State and Holy See. *European Foreign Affairs Review*. 2022. Vol. 27. Issue 2. P. 263-282.

ШУЛЬГА Анатолій

Харківський національний університет внутрішніх справ,
професор кафедри фундаментальних
та юридичних дисциплін факультету № 6,
доктор юридичних наук, професор

ЮРИДИЧНА ПОМИЛКА ЯК ПРАВОЗНАЧУЩА ДІЯ

Неминучість існування помилок в людській діяльності відображає низка загальновідомих висловів. Приміром, часто-густо кажуть: «Не помиляється лише той, хто нічого не робить», «Одні вчаться на власних помилках, інші – на чужих». Конфуцій зазначав: «Справжні помилки – помилки, котрі не виправляються».

Помилки бувають побутові, професійні, наукові тощо. Приклад наукової помилки: у 1950-х роках психолог А. Маслоу стверджував, що у людини більше немає *інстинктів*, оскільки людина має здатність їх долати у певних ситуаціях [1].

Одним із видів помилок є *юридичні помилки*. Існують, приміром, правотлумачні, правозастосовчі помилки. Існує і потреба в загальнотеоретичному розумінні даного відносно дискусійного поняття.

В літературній мові *помилка* як поведінкове явище – це помилка в мисленні, у мовленні, в діях. Помилкою є «неправильна думка», «неправильність у... написанні слова», «неправильність у вчинках, діях» [2, с. 855], тобто, інакше кажучи, існують помилкові *ментальні, мовні (вербальні), фізичні дії*.

На нашу думку, орієнтуючись на потреби практичної юридичної діяльності, на те, що *за правовою кваліфікацією* правозначуща поведінка – це або «правомірна поведінка», або – «протиправна поведінка», *юридична помилка* (у подальшому – ЮП) являє собою *помилкову правозначущу дію*,

а також її результат, що може спричинювати або не спричинює юридичну відповідальність.

З огляду на види помилкових правозначущих дій, насамперед ЮП – це допустима *правомірна поведінка*. Приклади такої поведінки: неправильно набраний номер телефону; відправлення посилки з помилковим індексом. З певної точки зору, є підстави для судження, що іноді навіть існує «право на помилку». Приміром, відповідно до ст. 9. Закону України «Про захист прав споживачів» «Споживач має право обміняти непродовольчий товар належної якості... якщо товар не задовольнив його за формою, габаритами...). Інакше кажучи, споживач «має право обміняти...» товар, якщо він *помилився* щодо його «форми, габаритів...», тобто у *неявному вигляді* (імпліцитно) дана стаття фактично передбачає «право на помилку».

Нерідко ЮП, котра не спричинює «юридичну відповідальність» – це *об'єктивно протиправне діяння* (у подальшому – ОПД), а саме: *безвинне діяння* та його негативний результат як *випадковий* наслідок *добросовісної* правореалізації, що має бути усуненим (прикладі: «кваліфікаційна помилка» слідчого, судді як вид «правозастосовчих помилок»; помилка в показаннях свідка). За іншою термінологією, ЮП – «це... об'єктивно-протиправний результат/епізод/фрагмент діяльності суб'єкта правовідносин...» [3].

ЮП також може бути помилкою в *протиправності* діяння. Її види (за наслідками): а) *позитивна* ЮП (унеможливує юридичну відповідальність); б) *негативна* ЮП (не унеможливує юридичну відповідальність). *Позитивна* ЮП припускає, що особа вважає своє діяння правопорушенням, хоча формально-юридично дане діяння не є правопорушенням (відсутня норма права, що передбачає його як правопорушення), тобто має місце «*уявне* правопорушення». На відміну від позитивної ЮП, *негативна* ЮП не унеможливує юридичну відповідальність. *Негативна* ЮП припускає, що особа не вважає своє діяння правопорушенням, хоча формально-юридично дане діяння є правопорушенням (є норма права, що передбачає його як правопорушення). Приміром, «діяння за законом є злочином, а особа вважає, що воно не є злочином», у такому випадку «вина і кримінальна відповідальність не виключаються» [4].

Ще один варіант взаємозв'язку понять «*помилка*» і «*правопорушення*»: помилка може бути *цілеспрямованим результатом* правопорушення. ЮП як результат правопорушення – це помилкова *правомірна* дія як результат обману (*правомірна* дія у стані омани). Приміром, у цивільному праві правопорушенням є «обман», навмисне введення однією особою іншої в *оману*, щоб вона прийняла певне

помилкове рішення. Відповідний *правочин* визнається судом недійсним (ст. 230 ЦК України).

Висновок: зазначене свідчить, що ЮП може розумітись як «ОПД», але загалом не зводиться до «ОПД» як результату правової кваліфікації *помилкової поведінки*.

Література

1. Maslow, Abraham H. (1954). «Instinct Theory Reexamined». *Motivation and Personality*. New York: Harper & Row. 369 p.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ Перун, 2001. 1440 с.
3. Навчальні матеріали. Тема 5. Правозастосовні помилки: визначення поняття, види, причини появи, методи усунення // URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/legal_documentation/info/lec5.html
4. Загороднюк С.О. Поняття помилки та її значення для кримінальної відповідальності // URL: <http://dspace.oduvs.edu.ua/bitstream/123456789/391/1/%D0%97%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D1%8E%D0%BA%20%D0%A1.%D0%9E..pdf>

ШУЛЬГА Андрій

Донецький державний університет внутрішніх справ, доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4, кандидат юридичних наук, доцент

ОЗЕРНА Ірина

Донецький державний університет внутрішніх справ, доцентка кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління факультету № 4, кандидатка юридичних наук

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОМІРНОСТІ ЗАКРИТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЗГІДНО З П.10 Ч.1 СТ. 284 КПК УКРАЇНИ

Завданням кримінального провадження зокрема є і забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необгрунтованому процесуальному примусу, і щоб до кожного учасника

кримінального провадження була застосована належна правова процедура (ст. 2 КПК України). Окрім того, засада кримінального провадження «Доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень» гарантує кожному право на справедливий розгляд та вирішення справи в розумні строки незалежним і неупередженим судом, створеним на підставі закону. Проте, згідно з п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування може закінчуватися і шляхом його закриття. Але підстави для цього процесуального акту є різні (ст. 284 КПК України). Принаймні зрозуміло, коли, наприклад, кримінальне провадження закривається у зв'язку із: встановленням відсутності події кримінального правопорушення; встановленням відсутності в діянні складу кримінального правопорушення; не встановленням достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпні можливості їх отримати; не встановленням особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у разі закінчення строків давності притягнення до кримінальної відповідальності; коли після повідомлення особі про підозру закінчився строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, тощо. Однак серед перерахованого вище існує вимога щодо закриття кримінального провадження, яка декларується в диспозиції абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України. Вказана норма зобов'язує закривати кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування визначений ст. 219 КПК України закінчився і жодній особі не було повідомлено про підозру. Зазначимо, що в абзаці другому п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України йдеться про строк досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР) або винесення постанови про початок досудового розслідування (ст. 615 КПК України). Максимальний строк у цьому випадку становить: 12 місяців – у кримінальному провадженні щодо нетяжкого злочину; 18 місяців – у кримінальному провадженні щодо тяжкого або особливо тяжкого злочину. Тобто з диспозиції абзацу другого, п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України випливає, що в разі не повідомлення жодній особі про підозру, зокрема у вчиненні особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи, за вичерпанням 18 місяців, кримінальне провадження повинно бути закрите, а значить кримінальне провадження буде вважатися закінченим. До речі, чинний КПК України не називає конкретних обставин не повідомлення про підозру. В такому разі можна вважати, що причини тут можуть бути абсолютно різні. Такими можуть бути і відсутність впевненості у слідчого, що саме конкретна особа вчинила кримінальне правопорушення, і звичайна недбалість та непрофесіоналізм слідчого, і навіть особиста зацікавленість того, на кого законом покладається обов'язок проводити досудове розслідування та повідомляти про підозру. Сьогодні наприклад,

такими обставинами можуть бути причини, пов'язані з війною. Отже, зміст абзацу другого п. 10, ч. 1 ст. 284 КПК України безумовно викликає низку запитань. А саме, якщо наприклад, розглядати зміст пунктів 3¹ та 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, то там чітко викладені підстави закриття кримінального провадження, зокрема і той факт, що закрити кримінальне провадження можна тільки відносно не тяжких кримінальних правопорушень. Натомість абзац другий п.10, ч.1 ст. 284 КПК України не містить критеріїв поділу кримінальних проваджень за ступенем тяжкості. В даному випадку слідчий, дізнавач чи прокурор зобов'язані закрити кримінальне провадження у разі, коли строк досудового розслідування, визначений ст. 219 КПК України, закінчився, а жодній особі не було повідомлено про підозру. Тобто, із змісту вищезазначеної норми випливає, що не зважаючи на тяжкість кримінального правопорушення, кримінальне провадження повинно бути закрито. Проблема криється ще і в тому, що диспозиція абзацу другого п.10 ч.1 ст. 284 КПК України чітко не визначає, чи кримінальне провадження закривається відносно особи, чи за фактом вчинення кримінального правопорушення. Але якщо не встановлено особу, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення (нікому не повідомлено про підозру), то закриття кримінального провадження можливе тільки за фактом вчинення кримінального правопорушення. Таким чином, у разі закриття кримінального провадження особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, вважається не встановленою, а закриття кримінального провадження повинно здійснюватися за п.3¹, ч.1 ст. 284 КПК України. Однак диспозиція абзацу другого п.10, ч.1 ст. 284 КПК України не містить роз'яснення стосовно причин неповідомлення про підозру, а отже, і бланкетної (відсилочної) норми до п. 3¹ ч.1 ст. 284 КПК України, що, на нашу думку, є певним недоліком. І дійсно, диспозиція абзацу другого п.10, ч.1 ст. 284 КПК України формує враження, що кримінальне провадження, навіть за вчинення особливо тяжких злочинів проти життя та здоров'я особи тощо, закінчується в такому випадку остаточно. Згідно до існуючої теорії кримінального процесу, закриття кримінального провадження означає його остаточно закінчення [1, с. 194]. Отже стає зрозумілим, що цей процесуальний акт формально та фактично призводить до остаточного закінчення кримінального переслідування особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Викладене дає можливість вважати, що, по-перше, зміст абзацу другого п.10 ст. 284 КПК України є не досконалим та таким, що потенційно здатний викликати додаткові запитання під час застосування цієї норми на стадії досудового розслідування. По-друге, вказаний недолік викриває проблему неузгодженості ч.1 ст. 284 КПК України (п.3¹ та абзацу другого п.10). По-третє, на нашу думку, неузгодженість норм ч.1 ст. 284 КПК України

здатна спонукати правозастосовувачів вдаватися до «оціночних категорій» стосовно обставин, які стали причинами неповідомлення про підозру в межах абзацу другого п.10 ст. 284 КПК України. Зважаючи на це вважаємо вказаний недолік пробілом чинного кримінального процесуального законодавства, який здатен призвести до уникнення кримінального покарання особами, які вчиняють особливо тяжкі злочини проти життя та здоров'я тощо. Зокрема, звертаємо увагу також і на те, що в умовах воєнного стану вказані недоліки мають бути обов'язково вивчені та вжиті заходи щодо їх якнайшвидшого усунення. Прикладом у цьому можуть слугувати внесені у квітні 2022 року доповнення до чинного КПК України (розділ IX¹) [2].

В даному випадку нами пропонується доповнити абзац другий п.10, ч.1 ст. 284 КПК України реченням наступного змісту: «крім випадків вчинення особливо тяжкого злочину проти життя чи здоров'я особи або злочину, за який згідно із законом може бути призначено покарання у виді довічного позбавлення волі». До того ж нами робиться логічний висновок, що причиною неповідомлення про підозру, відповідно до абзацу другого п.10, ч.1 ст. 284 КПК України є факт не встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Адже, згідно з ч.1 ст. 276 КПК України повідомлення про підозру може бути здійснено лише у випадках: затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; обрання до особи одного з передбачених чинним КПК України запобіжних заходів; наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення. Таким чином, неповідомлення про підозру в даному випадку може мати місце тільки за відсутності обставин, указаних у ч.1 ст. 276 КПК України.

Література

1. Кримінальний процес України у питаннях та відповідях : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. і допов. / Л. Д. Удалова, В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Ю. Хабло. Харків : Видавець, 2012. 275 с. URL: https://www.naiiu.kiev.ua/files/kafedru/kkp/kpr_pitan_vidp.pdf
2. Головні зміни в кримінальному праві та процесі за час воєнного стану: листопад-грудень 2022 та січень 2023. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/golovni-zmini-v-kriminalnomu-pravi-ta-proczesi-za-chas-voyennogo-stanu/>

СЕКЦІЯ IV. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИХ НАУК

ГРАБОВЕЦЬ Ірина

Криворізький державний педагогічний університет,
завідувачка кафедри соціології та масових комунікацій,
кандидатка соціологічних наук, доцентка

ПОЛІТИЧНЕ ВІДЧУЖЕННЯ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Для того, щоб краще розуміти специфіку нинішньої бурхливої та неоднозначної політичної ситуації в Україні, варто проаналізувати особливості політичної культури сучасного української суспільства та останні тенденції її трансформації, а також дослідити рівень зростання політичного відчуження у політичній комунікації українців.

Вперше відчуження як політичну складову розглядав Ж.Ж. Руссо. У його теорії політичне відчуження виражається у відторгненні від індивіда його «природного права» на здійснення влади і управління власним буттям і полягає у факті існування держави, уряду, представницького депутатства. Сутнісної причиною такого стану є виникнення суспільного інституту приватної власності і пов'язаного з ним наростання людської нерівності (у тому числі і політичної). Шлях подолання політичного відчуження за Руссо – встановлення державних форм безпосередньої (плебісцитної) демократії, здатної повернути індивіду владні функції, що від початку йому належали. Для Г. Гегеля проблема відчуження пов'язувалася із відчуженою діяльнісною сутністю людини, яка ґрунтувалася на таких явищах, як «уречевлення» та «опредмечування». К. Маркс у цьому зв'язку вважав державу посередником між людиною і його свободою, вважаючи головною причиною політичного відчуження існування антагоністичних суспільних відносин, проявом яких в умовах панування буржуазного способу виробництва виступає відчуження товарне (матеріально-економічне). Втіленням політичного відчуження в державі, за теорією німецького соціолога М. Вебера, виступає його надмірна бюрократизація. Однак, повністю подолання політичного відчуження як відчуження владних функцій та інститутів від людини ймовірно є недосяжним [1].

У XX.-поч. XXI ст. феномен відчуження стає предметом ще більш глибоких досліджень, які пов'язувалися з пошуком різноманітних його проявів у індивідуальному та суспільному житті, яке характеризується

багатоманітністю, поліваріативністю та конфліктністю соціальних зв'язків і відносин. Чільне місце в дослідженнях в сучасних умовах посідає проблема політичного відчуження, яке визначається або як втрата людиною своїх політичних характеристик та перетворення її в так звану «одномірну людину» (Г.Маркузе), або як відлучення державою людини від виконання нею багатьох життєвих функцій (Х.Арендт), або як порушення репродукції політичної влади, що викликається втратою мотивації учасників життєвого світу до її легітимації (Ю.Габермас) [2].

Відчуження в широкому соціальному сенсі – це втрата зв'язку між об'єктом і суб'єктом, явище, в результаті якого суб'єкт відчуває неконтрольованість і незалежність з боку об'єкту і перестає ототожнювати своє єство з ним [3].

Політичне відчуження є процесом, який характеризується сприйняттям політики, держави, влади як сторонніх, чужих сил, які панують над людиною, пригнічують її [2]. Одразу зауважимо, що ця взаємодія має конкретних суб'єктів: владарюючих і громадян, відповідно, відчуження може бути як з боку суспільства стосовно влади, так і з боку влади щодо суспільства.

Варто зазначити, що політичне відчуження в українському контексті сучасних суспільно-політичних змін має свою специфіку. Домінуюча і визначальна риса української політичної культури – недовіра до влади та державних інституцій. Це проявилось з перших років незалежності української держави і було при всіх президентах та урядах. На превеликий жаль, це також стосується і ставлення до Закону. Значний правовий нігілізм притаманний і нашим політикам, і пересічним громадянам. Звідки ця недовіра? На наш погляд, це пов'язано з двома чинниками. Причина перша – українська нація формувалася за відсутності власної держави, у складі інших держав. І це заклало у підвалини нашої масової політичної свідомості ставлення до держави та її інституцій як до чужої та ворожої сили. Причина друга – під час формування власної держави не відбулося її «привласнення» громадянами, суспільством. Нову державу, її власність і ресурси привласнили найбільш активні верстви політико-адміністративної та економічної верхівки суспільства. Саме тому відновлена українська держава так і не стала повною мірою своєю для переважної більшості пересічних українських громадян.

Сьогодні в Україні, як і в багатьох інших (зокрема, пострадянських) державах, простежується тенденція, пов'язана зі зростанням політичної іммобільності, індиферентності громадян, із станом політичного відчуження, або аномії. Проявами відчуження є конформізм, соціальна апатія, абсентеїзм, відсутність інтересу до політичних знань, подій, відмова від виконання громадського обов'язку як форма протесту проти влади, політичних лідерів.

Однією з тенденцій сьогодення є те, що люди у процедурі виборів не бачать механізму впливу на своє життя, не завжди здатні розібратись в політичних обіцянках кандидатів (особливо, коли їх дуже багато) та раціонально обумовити свій вибір, саме тому часто голосують за підказкою або ж ігнорують вибори. Переважна більшість виборців не здатна брати на себе відповідальність за результат свого вибору, що певною мірою залежить від рівня їх політичної культури і свідомості.

Політичне відчуження в цілому має низку об'єктивних і суб'єктивних причин і виявляється в безсиллі індивіда впливати на перебіг політичних подій, його відчутті ізоляції у сприйнятті ним соціальних і політичних інститутів, встановлених ними норм, як ворожих інтересам людини. Політичне відчуження зумовлене й такими причинами, як втрата соціальних ідеалів, зневіра в будь-яких владних структурах, психологічна втома від нескінченного потоку політичної демагогії, непродуманих рішень політиків та відверто цинічної брехні.

А.С. Лобанова серед характерних проявів політичного відчуження в Україні називала наступні [4]:

- обмеження доступу для значної частини активних громадян до участі у парламентських та президентських виборах, а також у виборах до органів місцевого самоврядування, оскільки ціна участі значно перевищувала їх реальні фінансові можливості;
- недопущення до роботи у владних структурах тих фахівців, які не були членами провладної партії, а відтак негласне примушення вступати до її лав;
- концентрація всіх гілок влади (законодавчої, виконавчої і судової) в одних руках Президента;
- імітація створення політичних та правових умов для реалізації громадянами своїх конституційних прав та їх захисту;
- обмеження владними структурами доступу громадських організацій до контролю за розподілом фінансових, природних та людських ресурсів;
- розповсюдження політичної мімікрії як інструмента для маніпулювання громадською свідомістю і людською поведінкою;
- привласнення окремими посадовцями різних щаблів владної вертикалі ексклюзивного права на розподіл та використання національного багатства країни у власних корпоративних та кланових інтересах;
- відлучення більшості громадян від формування соціальних інституцій як форм реалізації їх громадянської активності;
- відсутність у більшості громадян відчуття себе реальними суб'єктами політичних відносин та процесів;

- самоусунення і/або нездатність окремих посадових осіб державних органів влади, зокрема її найвищого рівня, виконувати свої професійні обов'язки відповідно до конституційних засад та обов'язків перед своїми виборцями.

Означені форми вияву політичного відчуження сприяли тому, що в українському суспільстві сформувалося сприйняття влади та її представників, зокрема Президента та його оточення як відчуженого від нього феномену, що і призвело до глибокої політичної кризи. Відчуження української влади є наслідком вікового несприйняття владних інститутів як таких, що спрямовані до людини. Причини такого стану є різними залежно від історичних періодів існування українського суспільства. Наразі політична відчуженість не подолана, має усі ознаки, які характеризують відносини відчуженості суспільства і влади, людини і влади.

Література

1. Лаврук І.М. Відчуження як фактор політичної апатії та політичного абсентеїзму. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія. Політологія. 2018. Вип. 21. С. 183-190. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vmdu_ip_2018_21_25
2. Амельченко Н.А. Політичне відчуження в умовах представницької демократії. Наукові записки НаУКМА. 2015. Т. 173: Політичні науки. С. 12-15.
3. Гугнін Е. О. Шевелева. Феномен політичного відчуження в сучасному українському суспільстві. Соціальна перспектива і регіональний розвиток. 2010. Вип. 4. С. 48-49.
4. Лобанова А.С., Славіна О.С. Політичне відчуження як чинник суспільної дестабілізації: український контекст. Сталий розвиток промисловості та суспільства. Матеріали конференції. Кривий Ріг. 2014. Т.2. С.93-94.

КРАВЧЕНКО Володимир

Національний авіаційний університет, факультет міжнародних відносин,
професор кафедри реклами і зв'язків з громадськістю,
доктор історичних наук, професор,
заслужений працівник освіти України

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИБІР УКРАЇНИ У 2014-2023 РОКАХ

На початку ХХІ століття стає все більш очевидним, що об'єднана Європа є цивілізаційним вибором більшості населення континенту, не зважаючи на численні труднощі. Для українців європейський вибір є

реальністю, про що свідчать події останніх років. Європейський вибір - це вибір способу життя та цінностей, які відповідають інтересам нашої країни та є продуктивними для наших громадян. Сучасна цивілізація - це сукупність матеріально-технічних, економічних, правових і духовно-культурних умов гідного життя людської спільноти. Будь-яка цивілізація розвивається як єдність минулого, сучасного та майбутнього. «Цивілізація – це і її історія, і наявний стан, і цивілізаційний проект (спрямованість у майбутнє)» [2, с.113]. Тобто, спрямованість на цивілізаційні цінності об'єднаної Європи є конструюванням майбутнього України. Але так звана стара Європа не поспішає надати європейській країні Україні перспективу членства у Європейському Союзі, ймовірно, через те, що Західна Європа ще не «перетравила» вступ до ЄС нових членів і відповідно не впоралася з багажем їхньої історичної пам'яті [2, с.114]. Та все ж в останні роки особливо під час широкомасштабної російської військової агресії проти України процес вступу нашої країни до ЄС набув більш конкретних і чітких обрисів.

Президент України, Володимир Зеленський, подав заявку на членство України в Європейському Союзі. Керівництво держави, у тому числі Президент із Головою Верховної Ради, Русланом Стефанчуком та Прем'єр-міністром, Денисом Шмигалем, підписали Спільну заяву. На засіданні Європарламенту 1 березня 2022 р. Володимир Зеленський виступив з переконливою промовою та закликав Європу підтримати вступ України до ЄС. Резолюція, яка рекомендувала державам-членам ЄС надавати Україні статус кандидата на вступ, була підтримана переважною більшістю голосів (637 голосів "за", 13 "проти", 26 утрималися). Однак, голос Європарламенту має лише рекомендаційний характер. Рада ЄС вже 7 березня запросила Єврокомісію оцінити заявки України на членство, а рішення Єврокомісії щодо відповідності таких заявок зазвичай займає від 15 до 18 місяців.

Позицію президента Єврокомісії, Урсули фон дер Ляєн, підтримали інші країни ЄС, зокрема Президент Польщі, Анджей Дуда, виступив за прискорений шлях вступу України до ЄС. Прем'єр-міністр Словенії, Янез Янша, спільно з прем'єром Польщі, Матеушем Моравецьким, у листі до президента Євроради, Шарля Мішеля, запропонували план швидкої інтеграції України у ЄС до 2030 року. Також прем'єр-міністр Словаччини, Едуард Гегер запропонував ЄС створити нову спеціальну процедуру для приєднання України до Європейського Союзу, щоб у майбутньому допомогти Україні стати на ноги і відновитися після війни.

З 1 березня 2022 року президенти восьми країн-членів ЄС (Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Словаччини та Словенії) підписали відкритий лист, в якому закликали надати Україні перспективу

членства у ЄС та розпочати переговори про вступ. Міністр закордонних справ Угорщини Петер Сіярто також висловився за прискорений вступ України до Європейського Союзу. Ця одностайність призвела до того, що 17 червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Запропонованою рекомендацією щодо затвердження статусу кандидата Брюссель одночасно висунув вимоги до проведення реформ на адресу Києва, надавши список з семи пунктів. З 2 лютого 2023 року Європейський парламент ухвалив резолюцію, в якій вимагає від ЄС працювати над початком переговорів про вступ та підтримати дорожню карту, яка визначає наступні кроки для приєднання України до єдиного ринку ЄС. Для цього Україна повинна виконати сім умов для набуття статусу кандидата в ЄС, над чим на даний момент працює керівництво країни. За офіційними повідомленнями та інформацією з медіа, виконана робота у цьому напрямку на кінець весни 2023 року становить близько 70 відсотків.

Отже, Європа надає Україні конкретні перспективи щодо вступу до ЄС. Сучасна структура Європи формується на подоланні минулого, що є стратегічним орієнтиром для країн, які бажають стати членами цивілізованого світу. Сучасна стратегічна політика базуватиметься на принципах міжнародного партнерства, толерантності та терпимості.

Література

1. Грицак Я. Куди рухається світ. К.: Грані-Т, 2015. 2014. 650 с.
2. Удод О. Історія в інформаційному суспільстві // Нариси з соціокультурної історії українського історієписання: колективна монографія / Удод О., Верменич Я. та ін.; за заг. ред. В. Смолія; НАН України; Ін-т історії України. Київ: Генеза, 2018. С.60-113.
3. Касьянов Г. В. Past Continuous: ісітика 1980-х -2000-х. Україна та сусіди. К.: Laugus, Антропос - Логос Фільм, 2018. 420 с.
4. Пирожков С., Хамітов Н. Цивілізаційний вибір України в глобалізованому світі // Дзеркало тижня. 2016. № 28. 13-19 серпня
5. Снайдер Т. Українська історія, російська політика, європейське майбутнє. К.: Дух і літера, 2014. 232 с.
6. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегії дії. Національна доповідь. К.: ІСД, 2016. 284 с.

НКОЛЕНКО Ксенія

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових
дисциплін факультету №1,
кандидатка філософських наук

ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ СКЛАДОВІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Сучасний світ активно та динамічно розвивається, одним з принципів розвитку виступає сам факт об'єднання, єдності, певної конгломерації на різних рівнях, це і особливості економіки, і політики, і охорони здоров'я, і питання забезпечення мирного співіснування. Глобалізація як така проявляється у формуванні загальних, спільних, зрозумілих більшості ідей, проблем та потреб. Враховуючи сучасний розвиток суспільства важливо розуміти, що більшість проблем вирішити самостійно в межах навіть однієї країни фізично не можливо. Певні проблеми зачіпають інтереси більшості або виступають за своєю суттю багатоскладовим, розгорнутим структурно явищем. Тому і їх вирішення потребує спільного якщо не вирішення, то точно пошуку відповідей, спільного розгляду проблеми. Навіть в науці останнім часом спостерігається тенденція дослідження предмету на стику багатьох дисциплін, для чого треба не просто об'єднати зусилля, але і об'єднати методологію, шукати спільними зусиллями вирішення загальної задачі, нехай і кожен це здійснює в своїй площині.

Власне глобалізація – це явище міжнародного, культурно-інформаційного, соціально-політичного, суспільно-історичного характеру, що проявляється у вигляді певних взаємодій – обмінів, пошуків, узагальнень, утворень, які мають загальний характер. Тобто набувають рис конституювання нових норм, відмови від звичних, стандартизованих, укладених складових.

В науці на даний момент не існує єдиного визначення глобалізації, через те що, різні дослідники віддають перевагу різним складовим цього поняття. Проте найбільш універсальним на нашу думку виглядає наступне визначення: «глобалізація – це загальний термін, що позначає усе більш складний комплекс трансграничних взаємодій між фізичними особами, підприємствами, інститутами і ринками, що виявляється в розширенні потоків товарів, технологій і фінансових засобів, у неухильному зростанні й посиленні впливу міжнародних інституцій громадянського суспільства, у глобальній діяльності транснаціональних корпорацій, у значному розширенні масштабів

трансграничних комунікаційних та інформаційних обмінів, насамперед через Internet, у трансграничному перенесенні захворювань і екологічних наслідків і в усе більшій інтернаціоналізації певних типів злочинної діяльності» [1, с. 14]. До глобалізованого світу відносить простір, в межах якого відбувається перетворення в єдину зону, що має спільні складові – територіальні, економічні, соціальні, торгові, тощо.

Проте, не менш важливою частиною глобалізаційних процесів виступає спільне, чи хоча б зрозуміле, дещо узагальнене співвідносне історичне минуле, не обов'язково це має бути існування в політичному сенсі, швидше це ментальні, культурні, свідомі складові. Цінності, ідеї, прагнення – ось структурні елементи діяльності, що виступають такими фундаментальними основами для об'єднання. На нашу думку саме визначальними елементами є духовні складові, що обумовлюють підстави для спільної діяльності уможливають співіснування як таке, не дивлячись на загальне людське багатоміття.

Українське суспільство історично завжди існувало в про європейських тенденціях, концепціях [2], навіть тоді, коли суто політично, не було можливо дотримуватись певних ідей (в радянський період), історично в Україні у філософській традиції завжди домінували європейські ідеї та тенденції, доволі рано світогляд українців побудувався на ідеях, що були запозичені, адаптовані та розвинені з грецької античної філософської традиції та згодом, країн сучасної західної Європи.

Тобто філософське мислення українців, яке формує загальне уявлення про світ та наше місце в ньому, є таким що будується на ідеях позитивізму, структуралізму, інтуїтивізму та інших західних філософських категорій, течій та напрямків. Тобто Україна є європейською державою не тільки в географічному плані, але й в історико-культурному, соціально-політичному (прагнення до волі, свободи, активна громадянська позиція, прагнення дієвості в усіх сферах життя), ментально-когнітивному. Звичайно, що подолання відриву нашої країни від інших європейських держав є першочерговою задачею, особливо в умовах повномасштабної війни. І хоча конкретні дії реалізовувались і раніше (ухвалення законів, реформи різних сфер життєдіяльності), українське суспільство потребує більш конкретних та дієвих рішень.

Не можна не відмітити ґрунтовну підтримку європейською спільнотою нашої країни, зміну поглядів щодо членства України в Євросоюзі більшістю його представників, проте багато невіршених питань не втрачають своє актуальності та потребують якнайшвидшого їх вирішення та розглядання. Євроінтеграція відбувається на всіх рівнях, і якщо раніше нашому суспільству була властива багатовекторність, то на

даний момент можемо констатувати консолідацію української спільноти на про європейському векторі розвитку.

Література

1. Воронкова В.Г. Філософія євроінтеграції. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. Запоріжжя, вип. 25. 2006, С. 14-29.
2. Шевчук А.В. В єдиній європейській родині. Україна у Раді Європи: десять років на шляху до демократичних цінностей. *Політика і час*. 2005. № 9-10. С.11-18.

MYROSHNYCHENKO Nataliia

Donetsk State University of Internal Affairs,
Kryvyi Rih Educational and Scientific Center,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

VYSHNEVSKA Kira

State University of Economics and Technology,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

MULTILINGUALISM AS A MEANS OF EUROPEAN INTERGATION FOR UKRAINE

In an increasingly globalised world, both the European Union and Council of Europe place emphasis on citizens being able to communicate in 'mother tongue plus two languages'[2,p.81]. There are countries which set examples of multilingualism. Belgium has three official languages: Dutch in the North, French in the South and a small minority speaks German. Its bilingual capital, Brussels, is mainly French with Dutch as minority. Finland has two "national languages", Finnish and Swedish, and the minority languages Sami. Luxembourg is a rare example of a truly trilingual society, in that it not only has three official languages, Luxembourgish, French and German, but has a trilingual education system. The Netherlands have two official languages, Dutch which is the primary language and Frisian which is recognized as a minority language. Switzerland has four national languages; German, French, Italian and Romansh. The cantons Valais, Fribourg and Bern are bilingual (French and German), while canton Graubünden is trilingual (German, Romansh and Italian). Canada is officially bilingual under the Official Languages Act and the Constitution of Canada that require the federal government to deliver services in both official languages – English and French.

These countries benefit from multilingualism at national and individual levels. The advantages at a nation level come like that: the diversity in language as well as culture is considered a sign of attraction for tourists for a

nation, as a result a nation benefits in generating income. Apart from this, a nation can also benefit if mother tongue education with a clear motive of letting children learn and externalize their knowledge is provided. The advantages at an individual level are the following: individual multilingual speakers will benefit from experience and exchange each other's language, culture, belief and other social assets. It is also believed that behind every language there is an indigenous knowledge, which if properly developed will contribute to a society's growth.[1.p.77]

There are different ways through which people become multilingual. Some of the major ways include:

Colonialism – history states that most of the countries which have been once colonies use the language of the colonizers. Even after the period of independence such countries kept on using these languages. The Francophone and Anglophone African and Asian countries are closer examples.

International borders – people who live in and around border areas have a great tendency of coming in frequent contact through which they learn to speak each other's language.

International migration – when people travel from one area to the other by crossing international borders for some extended stay, it is evident that they will be exposed to new communities and new languages. In the course of frequent interaction it is true that the migrants will gradually learn to speak the language.

Ethnolinguistic enclaves – this is a situation where one small community having its own language is encircled by another dominant community which influences it. In such cases speakers belonging to the small community adopt the language of the dominant group that surrounds them.

Analyzing the situation in Ukraine we should say that Ukraine and the Ukrainians are suffering today for being multilingual for many years and one can refer to none of the advantages mentioned above. The Russian language was imposed on the Ukrainians, and no way was given to the development of the Ukrainian language, culture, literature, education. In multilingual societies in most cases it is an established fact that languages that have geographical area, and none standardized usually incur a negative attitude by other language users and its speakers have a great tendency of shifting to other dominant languages. So at an individual level negative language attitude developed towards the Ukrainian language. At a national level multilingualism became first a source of conflict among different ethnolinguistic groups in Ukraine, which later resulted in a war.

Having analyzed the above-said and advocating multilingualism let's sum up the benefits of a multilingual country. The ability to travel quickly and communicate even more quickly around the world has eliminated many of the simple, practical barriers that used to prevent varying languages and societies

from mixing very much. International trade, international law and international peace-keeping are just a few things that make it increasingly desirous for a country to foster a multilingual population that is able to easily interact with the rest of the world.

Today Ukraine is in its historical turning point. It should take all the measures to get rid of its negative legacy of using the dominant language and to create all the conditions for the development of positive multilingualism which can help Ukrainian people easily integrate into the EU community.

The transformation should be started with the introduction of English at an early age. Children who are exposed to and learn more than one language as a child have definitive benefits when it comes to education. It is much easier to learn a second language as an infant than to learn it at any other time, and learning further languages after that is easier because you already know how to think in terms of different grammar, sounds and word order. According to the Multilingual Children's Association, multilingual children have been shown to be better at reading, writing and analyzing than monolingual children. They are not only academically stronger but often socially stronger as well, with a deep appreciation of diverse cultures.

Yet for a foreign language to be cultivated intellectually, it must be used and not just studied. If school policy makers choose not to use foreign languages in certain academic domains, the language will not be cultivated for higher cognitive activities in that field of specialization. It is, of course, easier to reach a stage of critical thinking in one's native language or mother tongue and it takes special tutoring and practice to cultivate a second language for purposes of higher order thinking. If proper acknowledgement was given to foreign languages in school, many children might have a different relationship with language learning. Instead of being 'bad at English' they can suddenly speak two languages. With this knowledge, confidence and enthusiasm at learning a foreign language might in turn increase.

Multilingualism fosters the development of business. Any country that wishes to compete successfully in the world market must be able to communicate with that world. Large businesses are certain to have customers from many different countries, and they need employees who are able to speak multiple languages. If they cannot find those employees within their own country they will look outside it. Encouraging a multilingual society helps to insure that the next generations growing up will be fully employable, both at home and abroad.

Business is not the only thing that gets carried out at a global scale. Entertainment, politics, sports, travel, environmental and humanitarian issues - these all cross borders, both geographical and linguistic. A country whose population is stuck on one side of the language barrier while others are interacting freely on the other is going to be left out. To strengthen foreign

trade, co-operation on humanitarian missions and plain international good will, a multilingual citizenry is highly desirable in the terms of globalization.

Learning English is an important part of the process of European integration of Ukraine, in particular the adaptation of Ukrainian legislation to the EU acquis. Also, knowing English creates new opportunities for international communication and the use of resources from around the world, which allows you to deepen your knowledge and improve your education.

Therefore, at the beginning of the 2022-2023 academic year, the Ministry of Education and Science of Ukraine together with the USAID Justice for All Program in cooperation with Really English invited teachers and students of higher legal education institutions of Ukraine to learn English effectively and free of charge in a convenient way.

Perhaps Ukraine can get some inspiration from the experience of European countries to develop a model that will increase cohesion and understanding between countries.

References

1. Dendrinou, Bessie. (2018). Multilingualism language policy in the EU today: A paradigm shift in language education. *Training Language and Culture* 2(3):9-28. - National and Kapodistrian University of Athens. January, 2018, pp.75-78. DOI:10.29366.2018/tlc.2.3.1
2. Tender, Tonu . (2019). Two languages in addition to mother tongue: Will this policy preserve linguistic diversity in Europe? *Trames Journal of the Humanities and Social Sciences*, 13(1).- University of Tartu. September, 2019, pp.81-83. DOI:10.3476/tr.2019.1.03
3. USAID Justice for All. <https://www.usaid.gov/uk/ukraine>

MITINA Olena

Odesa Polytechnic National University,
Head of the English Philology and Translation Studies Dpt.,
PhD in Philology, Assistant Professor

MELNIK Polina

Odesa Polytechnic National University,
Senior Lecturer of the English Philology and
Translation Studies Dpt

LANGUAGE AS THE MAIN ETHNO-DIFFERENTIATING FEATURE AND ETHNIC VALUE

Language serves as a mean of expression and formation of ethnic self-consciousness, satisfying the peoples' cultural needs and is one of the most important ethno-conclusive identity signs.

The concept of identity was introduced by psychologist Erikh Erikson in 1950. Under the identity the scientist understood the process of organizing the human experience of life into individual "I" [1; p.8]. The heterogeneity of the ethno-national "I" stood in the way of the linguistic standard formation. This process requires a corresponding state of linguistic consciousness and is a sign, above all, of national life but not an ethnic one. As a social phenomenon, the language due to its inertia is characterized by the great stability. The world globalization and the transparency of socio-cultural boundaries impose an imprint on the soceties' linguistic identity. By its nature, globalization is cosmopolitan. Its irrevocable companion in most countries is dual or multilingual. The language status characteristics changes. Language is a key marker of ethnic boundaries. At the same time, the language main feature as the basis of identity is the unique ability of consolidating communities into some society. It is in the national language that keeps history, centuries of experience, cultural achievements, ideological ideas [2,p. 12].

The German philosopher Wilhelm von Humboldt argued that language affects the spiritual development of the nation. Studying the Spanish Basques language which differs from the languages of the Indo-European family, the author came to the conclusion that different languages are not only different shells of the universal consciousness but are also the different visions of the world. Humboldt noted: "Each language has a distinctive worldview: as a separate sound appears between a subject and a person, a language as a whole act between a person and nature nature, influencing it from inside and outside ... And each language describes a background of people to which it belongs, when a person leaves it he/she immediately enters another language sphere "[2, p. 13].

Language can be a vivid marker of identity for some people or an ethnic group as a whole and not be so for others. The association between language and identity depends on the social context in which a particular ethnic group is located. For some groups, language may be a more important component of identity than others [3, p. 18].

In the modern scientific community there are two main approaches to the role of language as an ethno-conclusive and ethno-differentiating feature of identity formation. According to the first approach, there is a tie of a language with ethnic identity. A language correlates an individual identity of a person with a group identity. Scientists who follow the second approach argue that language is not an essential component of ethnic identity. Some ethnic communities view able to extend their existence as separate ethnic groups [3,p.22].

Globalization processes and national identity: the Ukrainian context is assimilated after switching to another language as a means of communication. According to this view, the benefits are always given to the usefulness of a

language, not its symbolic or emotional value. This view proponents agree that language may be an important component of ethnic identity, but this identity can survive - and endure - the loss of the primary language of this group [4,p.16].

Ukraine having acquired an independent state status but the national language, however, does not have the necessary institutional strengths of this status. Modern state language policy is built up largely on prohibitions and is not provided with an adequate policy of supporting the interests of people and organizations in the development of Ukrainian language in all spheres of public life. This is not a matter of a day. To gain a social status, Ukrainian language should become a mediator, such kind of *lingua franca*, for all the social strata and geographically distant regions [4,p.29]

In a global market, the language became not only an active participant in commodity exchange, but also a part of the product. This is evident in examples of newspaper and magazine editions, audio, video and book products, computer games, concert activities of pop performers.

European experience shows that language policies must dominate certain approaches. The main aim is the recognition of Ukrainian language as the only state language, which means the Ukrainian language maintenance on the whole country's territory and the state authorities activities. To do this, it is necessary to introduce a set of measures that would ensure the knowledge of Ukrainian language by civil servants. Ukrainian language should become prestigious and necessary for a career. The second main provision should be the development and introduction of the concept of a Ukrainian cultural product. It should be supported by the state [5,p.159].

It becomes increasingly clear that the state will be the more successful and the national identity more expressive, the more its citizens will be able to communicate with the world. That is why we have to make a kind of "language breakthrough" in education, and then in society as a whole.

References

1. Erikson, E. H. (1968). Identity: Youth and crisis. New York: Norton.
2. Yuichi Miyamoto.(2021). Wilhelm von Humboldt's Bildung theory and educational reform: reconstructing Bildung as a pedagogical concept. July 2021. Curriculum Studies54(2):1-18.
3. Kramsch C. Language and Culture / Claire Kramersch. – Oxford : Oxford University Press, 1998. – 134 p.
4. Здіорук С. І.Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. / С. І. Здіорук, О. М. Литвиненко,О. П. Розумна; за ред. С. І. Здіорука. К. : НІСД, 2012. 64 с.

5. Сарақун Л. Культурна політика сучасної України: монографія. Ніжин, 2016. 206 с.

СЕКЦІЯ V.
ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В
УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

БАРАНЕНКО Дмитро

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
в.о. завідувача кафедри теорії та історії
держави і права факультету морського права,
доктор юридичних наук, професор

ДУБОВА Катерина

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова,
доцентка кафедри адміністративного
та конституційного права факультету морського права,
кандидатка юридичних наук

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ І
СВОБОД ЛЮДИНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ

Національна поліція, як ключова складова системи Міністерства внутрішніх справ України, з самого початку її створення є тим органом, призначення якого полягає у служінні «суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку» [1].

Цілком логічно погодитись з Г. Шевчуком, що «створення Національної поліції України у 2015 році ознаменувало нову історичну епоху правоохоронних органів з принципово новими підходами у практичній діяльності як поліції в цілому, так і окремого працівника» [2, с. 120].

Реалізація принципу дотримання прав і свобод людини, яка відбувається під час виконання завдань, що покладені на поліцію «забезпечує дотримання прав і свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України...» [1]. У цьому контексті Національна поліція діє для «підтримання безпечного середовища життєдіяльності як основи соціально-правового забезпечення людини на території України, а також створення ефективної системи захисту прав і свобод людини, охорони

внутрішньої безпеки в умовах загострення проблем і викликів сучасного суспільства» [3, с. 199].

В умовах сьогодення необхідно акцентувати увагу на тих завданнях і повноваженнях Національної поліції, які були покладені на неї державою в умовах дії правового режиму воєнного стану. Стосовно цього питання В. Ковбаса, Р. Кусько та Т. Дрозд підкреслюють, що «воєнний стан в Україні є особливим правовим режимом діяльності не тільки поліції, але й органів державної влади, місцевого самоврядування у виняткових обставинах, які пов'язані не тільки з обставинами зовнішнього характеру – необхідністю відбиття агресії проти України, але й потребами забезпечувати громадський порядок та безпеку в середині держави» [4, с. 246]. Отож, поліція відповідно до покладених на неї завдань, зокрема:

- здійснює екстрені комунікації за телефонним номером 102, оброблення та використання інформації, переданої поліції постачальниками електронних комунікаційних мереж та/або послуг у випадках та порядку, передбачених Законом України «Про електронні комунікації»;

- вживає всіх можливих заходів для надання домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я;

- вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом; здійснює відбір біологічного матеріалу осіб та встановлює його генетичні ознаки (геномну інформацію) у випадках, передбачених законодавством;

- здійснює у визначеному законодавством порядку приймання, зберігання та знищення вилученої, добровільно зданої або знайденої вогнепальної, газової, холодної та іншої зброї, боєприпасів, набоїв, вибухових речовин та пристроїв, наркотичних засобів або психотропних речовин;

- бере участь відповідно до повноважень у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного або надзвичайного стану, зони надзвичайної екологічної ситуації у разі їх введення на всій території України або в окремій місцевості;

- забезпечує інформування Уповноваженого з питань осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, про хід досудового розслідування, вжиття заходів для розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, для внесення даних до Єдиного реєстру осіб, зниклих безвісти за особливих обставин;

- у межах визначеної законодавством компетенції здійснює

розмінування, що має оперативний характер, у частині виявлення, знешкодження та знищення вибухонебезпечних предметів, щодо яких є підстави вважати, що вони є предметами, знаряддями чи засобами вчинення адміністративних або кримінальних правопорушень;

– здійснює техніко-криміналістичне забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху [1].

Окремо варто акцентувати на додаткових повноваженнях поліції, що визначені у п.п. 2–4 ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 року № 580-VIII, а саме:

2. У разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості.

3. У ході забезпечення та здійснення заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості, виконання завдань територіальної оборони органи та підрозділи, що входять до системи поліції та дислокуються в межах Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, області, міста Києва, можуть підпорядковуватися за рішенням керівника поліції відповідному начальнику Головного управління Національної поліції в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, області, місті Києві.

4. Під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій [1].

Отже, можемо констатувати, що Національна поліція має широкий спектр повноважень, що так чи інакше стосується захисту прав і свобод людини в умовах дії правового режиму воєнного стану. Натомість, погоджуємось із згадуваними нами вченими що «питання, пов'язані з організацією діяльності поліції та виконання нею службових завдань в умовах дії правового режиму воєнного стану потребують розвитку, конкретизації та систематизації з метою створення комплексної системи нормативно-правових актів, спрямованих на детальну регламентацію діяльності Національної поліції в системі військового управління і забезпечення функціонування її складових в умовах правового режиму

воєнного стану. Одним із головних завдань необхідно визначити недопущення надмірного обмеження конституційних прав та свобод людини...» [4, с. 247].

Література

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
2. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 120–124.
3. Танько. А. Стратегічні завдання та форми діяльності органів національної поліції України як суб'єкта реалізації державної політики у сфері забезпечення прав і свобод людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 7. С. 199–205.
4. Ковбаса В. М., Кусько Р. В., Дрозд Т. В. Діяльність Національної поліції в умовах воєнного стану: окремі проблемні питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 6. С. 245–248.

ГОЛОВЧУК Віталій

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
старший викладач кафедри конституційного,
міжнародного і кримінального права,
кандидат юридичних наук

ЗВІТНОСТІ ПРАВОВООХОРОНИНИХ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВІЙСЬКОВОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Відкрита військова агресія Російської Федерації проти України 2022 – 2023 років та подій 2014 року – захоплення Криму та частини Донбасу стали викликом не лише для українського народу, але для кримінальної юстиції України, яка покликана здійснювати кримінально-правову охорону прав та свобод людини і громадянина від кримінально-протиправних посягань.

Для аналізу стану досудового розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних з військовою агресією проти України та запобігання цим кримінальним правопорушенням у майбутньому, є необхідним відобразити їх в структурі злочинності.

Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року №298 затверджено Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення (далі за текстом Положення) [1].

Відповідно до пунктів 1 – 3 глави 1 розділу I зазначеного Положення вказано, що воно визначає порядок формування та ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі за текстом ЄРДР), а також надання відомостей з нього. ЄРДР – створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюються збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, зазначених у пункті 1 глави 2 розділу I, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до ЄРДР, з дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства та законодавства, яким врегульовано питання захисту персональних даних та доступу до інформації з обмеженим доступом.

ЄРДР утворений та ведеться відповідно до вимог КПК України з метою забезпечення: реєстрації кримінальних правопорушень (проваджень) та обліку прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі; інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів.

У пункті 1 глави 1 розділу I Положення, передбачено що до ЄРДР вносяться відомості про: час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела; попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування, дізнання або за місцем проведення досудового розслідування; прізвище, ім'я, по батькові керівника органу прокуратури, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого, детектива, керівника органу дізнання, дізнавача (уповноваженої особи інших підрозділів), який вніс відомості до ЄРДР та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво; дату та час затримання особи (звільнення); обрання, зміну та скасування запобіжного заходу; час та

дату повідомлення про підозру, зміну, скасування повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; час та дату складання повідомлення про підозру, особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність у разі неможливості повідомлення такій особі про підозру з об'єктивних причин; юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру; дату та підставу здійснення (скасування) спеціального досудового розслідування; зупинення та відновлення досудового розслідування; оголошення розшуку підозрюваного; об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань; продовження строків тримання під вартою та досудового розслідування; встановлені, відшкодовані матеріальні збитки, суми пред'явлених позовів у кримінальному провадженні, вартість арештованого майна; закінчення досудового розслідування; інші відомості, передбачені в електронних картках.

Розділ 2 «Відомості про кримінальні правопорушення» додатку 1 до Положення (пункт 3 глави 2 розділу I) «Картка про кримінальне правопорушення» передбачає наступні відомості, які вносяться до зазначеної електронної картки: номер та дата надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; прізвище, ім'я, по батькові потерпілого або заявника; інше джерело, з якого виявлено обставини, які можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення; дата та час учинення правопорушення; дата початку досудового розслідування; установлена особа, яка вчинила кримінальне правопорушення; короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення (фабула: дата, час, адреса, місце, спосіб, знаряддя, засоби, інші особливості вчинення цього правопорушення, розміри збитків, прізвище потерпілого (потерпілих), дані осіб, які вчинили правопорушення, тощо); кваліфікація кримінального правопорушення; попередження правопорушення; додаткові відмітки щодо кваліфікації; предмет кримінально протиправного посягання; місце вчинення правопорушення; окремі відмітки для військових формувань та об'єднань; військові формування, органи спеціального призначення, державні органи у сфері оборони, у яких вчинено злочин; види економічної діяльності, у яких учинено правопорушення; знаряддя та засоби вчинення правопорушення; сума матеріальних збитків (розмір шкоди, заподіяної

потерпілому); вилучені предмети кримінально-протиправної діяльності; огляд місця події проводився працівниками; відомості про потерпілих; інші відмітки.

Відповідно до пунктів 1, 3 Наказу Генерального прокурора від 30 червня 2020 року №299 «Про затвердження форм єдиної звітності про стан кримінальної протиправності» затверджено та введено в дію з 01 липня 2020 року форму звітності №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення» [2].

Звітність за формою №1 формується автоматично на підставі відомостей, внесених до Єдиного реєстру досудових розслідувань, керівниками прокуратур та органів досудового розслідування, прокурорами, слідчими, дізнавачами органів поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, та Державного бюро розслідувань, детективами Національного бюро розслідувань.

У той же час, пункт 1 глави 1 розділу I Положення та додаток 1 до Положення (пункт 3 глави 2 розділу I) «Картка про кримінальне правопорушення» не відображає відомості про кримінальні правопорушення пов'язані з військовою агресією проти України.

У формі звітності №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», затвердженій Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року №299, також відсутня відповідна інформація про кримінальні правопорушення пов'язані з військовою агресією проти України.

Для розуміння кримінально-правової характеристики кримінальних правопорушень пов'язаних з військовою агресією проти України та їх місця у структурі злочинності, проведення кримінологічного аналізу, необхідно внести відповідні зміни до Наказу Генерального прокурора від 30 червня 2020 року №298 «Про затвердження Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення». Передбачити у Розділі 2 «Відомості про кримінальні правопорушення» додатку 1 до Положення (пункт 3 глави 2 розділу I) «Картка про кримінальне правопорушення» додатковий пункт, який відображав би відомості про кримінальні правопорушення пов'язані з військовою агресією проти України.

Одночасно, необхідно вести зміни до форми звітності №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення», затвердженої Наказом Генерального прокурора від 30 червня 2020 року №299, та доповнити її інформацією про кримінальні правопорушення пов'язані з військовою агресією проти України.

Література

1. Положення про Єдиний реєстр досудових розслідувань, порядок його формування та ведення: Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 №298. База даних «Законодавство України» / ВР України.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text> (дата звернення: 11.05.2023).
2. Форма звітності №1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення»: Наказ Генерального прокурора від 30.06.2020 №299. База даних «Законодавство України» / ВР України.
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0299905-20#Text> (дата звернення: 11.05.2023).

МАНЖУЛА Андрій

Центральноукраїнський державний університет імені Володимира Винниченка, професор кафедри права та правоохоронної діяльності, доктор юридичних наук, професор

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

У правовій державі найвищою соціальною цінністю є людина, її права та основні свободи. Тому основним обов'язком держави є життя всіх необхідних заходів і створення умов, необхідних для їх реалізації та захисту. Чинне законодавство України закріплює функцію захисту прав і свобод людини та громадянина і покладає їх реалізацію на компетентні державні органи, в тому числі і правоохоронні.

Перш ніж визначити роль правоохоронних органів у захисті прав і свобод людини та громадянина, слід розглянути поняття «правоохоронні органи».

Слід зазначити, що чинне законодавство містить значний перелік державних структур, що об'єктивно ускладнює процес визначення серед них основних, які забезпечують захист прав і свобод. Так, А. М. Куліш стверджує, що «правоохоронні органи – це спеціально уповноважені державні органи, які забезпечують додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції» [3, с. 92].

А. Фаріон-Мельник та О. Яремко вважають, що правоохоронні органи – це органи державної влади, які за функціональним критерієм спрямовані на професійне здійснення правоохоронної діяльності з метою забезпечення законності та правопорядку, захисту прав, свобод і законних

інтересів фізичних осіб, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань [4, с. 69].

На думку А. М. Детюк, правоохоронні органи – це існуючі у суспільстві та державі установи і організації, що здійснюють правозастосовчу і правоохоронну функції, основне завдання яких – забезпечувати законність, захищати права та законні інтереси громадян, юридичних осіб, боротися із злочинністю, іншими правопорушеннями [2, с. 34-35].

Розглянувши сучасні позиції окремих науковців щодо визначення поняття «правоохоронні органи», слід запропонувати таке визначення: правоохоронні органи України – це сукупність спеціалізованих державних органів, визначених та закріплених чинним законодавством, які виконують правоохоронні функції та наділені повноваженнями забезпечувати охорону суспільних відносин, захист прав, свобод та законних інтересів людини від протиправної діяльності.

З вищевикладеного випливає, що правоохоронна функція відіграє важливу роль у діяльності правоохоронних органів. Разом з тим, під правоохоронною функцією слід розуміти комплексний напрямок діяльності держави, який поєднує низку заходів (у тому числі примусових), заснованих на принципах справедливості і ефективності, що спрямований на безконфліктну реалізацію прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, забезпечення соціальної злагоди, недопущення індивідуальним, колективним і масовим порушенням законності й правопорядку [5, с.14].

Отже, правоохоронні органи виступаючи важливим суб'єктом реалізації правоохоронних функцій мають комплекс повноважень, які вони здійснюють у межах своєї компетенції відповідно до закону. Водночас, слід звернути увагу, що вплив правоохоронної функції на реалізацію прав громадян виявляється не лише у самій правоохоронній діяльності, а й у поєднаному з нею правотворенні – правовій регламентації основних прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина, конкретних видів забороненої поведінки, виду та ступеня застосовуваних заходів юридичної відповідальності, а також форм державного контролю, методів виявлення, попередження і припинення правопорушень [5, с.15].

Вважаємо, що для ефективного функціонування правоохоронних органів, виконання покладених на них законом функцій з охорони правопорядку, здійснення та додержання посадовими особами цих органів законності, сприяння реалізації та захисту прав, свобод і законних інтересів людей та громадян, необхідною умовою є узгоджене та чітке адміністративно-правове регулювання їх діяльності.

Зауважимо, що детальне регулювання повноважень правоохоронних органів здійснюється галузевим, звичайним (поточним) законодавством, а також відомчими нормативно-правовими актами. На підставі вищезазначеного вважаємо за необхідне визначити основні напрями діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення захисту прав, свобод і законних інтересів громадян. Так, аналіз чинного законодавства, яке визначає правовий статус конкретного правоохоронного органу, дозволяє зробити висновок, що основними напрями в діяльності правоохоронних органів щодо забезпечення прав і свобод людини та громадянина є:

- захист проголошених у Конституції України прав, свобод і законних інтересів людини та громадянина;
- захист людини, її життя, здоров'я, прав, свобод і законних інтересів незалежно від віку, статі, національності, раси тощо;
- забезпечення умов для реалізації особою її прав, свобод і законних інтересів;
- протидія неправомірним обмеженням і порушенням прав і свобод людини у своїй діяльності.

Зауважимо, що основні напрями діяльності правоохоронних органів у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина випливають із завдань, які безпосередньо стоять перед правоохоронними органами. У загальному, всі вони спрямовані на:

- захист людини, її життя, здоров'я, прав, свобод та законних інтересів, незалежно від віку, статі, національності, расової приналежності, мови тощо;
- створення умов щодо сприяння реалізації прав і свобод кожним громадянином, відповідно до Конституції України, шляхом охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки [1, с. 123];
- усунення причин і обставин, які загрожують процесу реалізації конституційних прав і свобод людини, обмежують можливості повної реалізації вказаних прав або підривають існуючі гарантії здійснення прав в суспільстві;
- створення умов і відповідних правових засад, що унеможливають порушення конституційних прав і свобод, шляхом забезпечення належної безпеки кожного громадянина, запобігання та негайного припинення правопорушень, зміцнення правопорядку, забезпечення законності в діяльності правоохоронних органів тощо [1, с. 123];
- встановлення винних у порушенні прав і свобод людини та притягнення їх до відповідальності згідно чинного законодавства, вимог міжнародних стандартів прав людини;

- поновлення порушених прав шляхом відшкодування матеріальних збитків та завданої моральної шкоди, реабілітації, реституції, компенсації тощо за рахунок держави чи фізичних осіб;
- недопущення у своїй діяльності незаконних обмежень і порушень прав, свобод і законних інтересів громадян;
- забезпечення необхідних умов реалізації громадянами певних прав, свобод та законних інтересів [1, с. 123].

Вважаємо, що саме через оцінку повноважень та їх реалізацію в цілому розкривається роль правоохоронних органів, як особливого і важливого «гаранта» захисту прав і свобод людини та громадянина.

Висновки. Правоохоронні органи, виконуючи правоохоронні функції посідають особливе місце в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина. Насамперед, це пояснюється тим, що в сучасних умовах посилюється соціальна функція правоохоронних органів, які не тільки захищають, а й забезпечують права і свободи людини та громадянина. При цьому забезпечення прав і свобод правоохоронними органами здійснюється як у правозастосовній, так і в нормотворчій діяльності, яка є невід'ємною частиною адміністративно-правового регулювання держави в цілому.

Література

1. Громовенко К.В., Тицька Я.О. Роль правоохоронних органів у забезпеченні прав людини: теоретико-правовий аспект. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2021. № 2 (72). С. 120-125.
2. Детюк А.М. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. №12 (168). С. 33-37.
3. Конституція України: Закон від 28.06.1996 №254л/96-ВР. URL: <http://surl.li/gdyl> (дата звернення: 16.03.2023)
4. Фаріон-Мельник А., Яремко О. Правоохоронні органи: питання термінології та системи. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. №2 (22). С. 65-70.
5. Швець Д.В. Захист прав і свобод людини та громадянина – пріоритет діяльності Національної поліції України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми*. 2017. С.13-15.

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ПОСАДОВИХ ОСІБ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Аналіз стану корупційних правопорушень, вчинених у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України у 2022 році, свідчить про наявність певної позитивної тенденції щодо скорочення їх загальної кількості у порівнянні з минулим роком. Водночас, найбільш поширеними залишаються корупційні правопорушення, пов'язані з: викраденням або привласненням зброї, бойових припасів, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна; наданням/прийняттям пропозиції або одержанням службовою особою неправомірної вигоди, а також зловживанням впливом; привласненням та розтратою державного і військового майна, зброї і боєприпасів, фінансових ресурсів [1].

Здійснення російською федерацією повномасштабної збройної агресії проти нашої держави потребує максимальної концентрації зусиль всіх суб'єктів правовідносин з метою забезпечення відсічі державі-агресору, забезпечення територіальної цілісності та недоторканості українських кордонів. Одним із факторів, який деструктивно впливає на виконання військовими посадовими особами своїх обов'язків, є фактор корупції, що не дозволяє забезпечити виконання у повному обсязі поставлених перед Збройними Силами України і всією державою завдань.

Підвищення доброчесності військових посадових осіб як один із найбільш важливих факторів запобігання корупції в Збройних Силах України має, на нашу думку, включати наступні напрями. По-перше, це вивчення причин та умов, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень. Вказані причини та умови можуть носити і як зовнішній для Збройних Сил України, так і внутрішній характер, та включати негативний вплив факторів соціального середовища, наявність у системі військового управління певних рудиментів радянських військових відносин, недоліки в організації внутрішнього контролю та звітності тощо. Як справедливо зазначають дослідники, прояви непотизму та протекціонізму у вирішенні кадрових питань впливають на якість укомплектованості та компетентність особового складу. Вчинення корупційних правопорушень посадовими особами призводить до створення несприятливого морально-психологічного клімату у військових частинах [2, с.47].

Вивчення факторів, які сприяють вчиненню корупційних правопорушень, може здійснюватися шляхами аналізу дисциплінарної практики Збройних Сил України, вивчення судових рішень щодо

вчинення корупційних правопорушень, анонімних опитувань як військовослужбовців, так і інших суб'єктів, дотичних до процесів, що містить у собі корупційні ризики.

Хотілось би також зауважити, що проведення анонімного опитування доцільно здійснювати силами незалежних від Збройних Сил України суб'єктів для забезпечення більшої об'єктивності отриманої інформації.

Іншим шляхом підвищення доброчесності у Збройних Силах України є вивчення зарубіжного досвіду у вказаній сфері, у першу чергу – досвіду Північноатлантичного альянсу, в якому доброчесність військовослужбовців визначається як один із важливих факторів ефективного функціонування збройних сил. Програма з виховання доброчесності є складовою зобов'язань НАТО у напрямку посилення належного врядування в сфері безпеки та оборони. Програма зосереджена на забезпеченні практичної допомоги у проведенні оборонних реформ та підтримує країни у досягненні їхніх антикорупційних зобов'язань в рамках співпраці з ООН, ЄС та іншими міжнародними організаціями. Програма сприяє ознайомленню з передовими практиками та надає країнам цільову підтримку – на стратегічному та інституційному рівнях, допомагає у зміцненні потенціалу на операційному та тактичному рівнях з метою посилення прозорості та підзвітності інституцій безпеки та оборони. В цьому контексті, увага приділяється особистій та інституційній цілісності, завдяки чому норми та цінності інституцій стають частиною персонального світосприйняття. Таким чином, робота, яка має на меті посилити інституційну цілісність, є питанням інституціоналізації норм та цінностей, які підтримує певна інституція, а також питанням розповсюдження цих цінностей серед свого персоналу [3].

Впровадження заходів, заснованих на кращих зразках зарубіжного досвіду, має відбуватися із урахуванням особливостей національної правової системи та актуального стану розвитку відносин в секторі безпеки і оборони.

Важливе значення для підвищення доброчесності військових посадових осіб є використання методу особистого прикладу керівника, що дозволяє створити атмосферу інтолерантності до корупції у військових підрозділах. Опис ідентифікованих корупційних ризиків у діяльності Міністерства оборони України, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, відносить до означених ризиків: наявність корупціогенного фактору пов'язаного з неналежним визначенням компетенції структурних підрозділів, службових осіб, необгрунтованим збереженням дискреційних повноважень, дублюванням функцій

структурних підрозділів, збільшенням адміністративних та фінансових витрат; можливість протиправного використання керівником середньої ланки, іншою службовою особою наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей для прийняття (формування пропозицій для прийняття) управлінських рішень в умовах частоті інституційної реструктуризації та плинності кадрів керівників структурних підрозділів Міністерства оборони України, підпорядкованих органів військового управління, та ін. [4].

Окремий блок діяльності з підвищення доброчесності військових посадових осіб стосується роботи з волонтерськими та благодійними організаціями, які надають допомогу Збройним Силам України. Враховуючи неоднорідність громадянського суспільства в Україні, що є ознакою сталих демократичних відносин, для забезпечення зниження впливу корупційних ризиків доцільно здійснювати взаємодію з ними виключно на засадах верховенства права і законності, що передбачає у тому числі принциповий підхід до оформлення актів прийому-передачі матеріальних цінностей та фінансову дисципліну у військових підрозділах.

Література

1. Організаційно-методичні вказівки з питань запобігання та виявлення корупції в діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України в умовах воєнного стану в 2023 році. URL: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/org_metod_vkazivky_antucorup_2023.pdf
2. Тарасов С.В., Шопіна І.М. Корупційні ризики, які впливають на боєздатність військових частин Збройних Сил України. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. №4/2 (52). С.47-52.
3. Самооцінка стану виконання програми розбудови доброчесності звіт за результатами експертного аналізу в Україні. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/0/9/1/2/2019-11-20-3-zvit-nato-ukrayinskoju.pdf>
4. Опис ідентифікованих корупційних ризиків у діяльності Міністерства оборони України, чинників корупційних ризиків та можливих наслідків корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією: Додаток 1 до Звіту за результатами оцінки корупційних ризиків у діяльності Міністерства оборони України. URL: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/Opus_24_02_2021.pdf

СЕКЦІЯ VI
ВИЩА ОСВІТА В УМОВАХ СУЧАСНОГО
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ. СУЧАСНА ПОЛІЦЕЙСЬКА ОСВІТА:
ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, НАПРЯМИ
РЕФОРМУВАННЯ

БРАТАНИЧ Ольга

Державний університет економіки і технологій, доцентка кафедри міжнародних відносин, кандидатка педагогічних наук, доцентка

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ, ВИКЛАДАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ
АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ У
НЕЛІНГВІСТИЧНОМУ ВНЗ

Якісне вивчення, викладання та використання англійської мови для спеціальних цілей (АСЦ) є одним із ключових аспектів підготовки майбутніх фахівців та представників суспільної еліти у вищих навчальних закладах України. Про актуальність проблеми свідчить той факт, що у 2023 році МОН України розробило і винесло на громадське обговорення проект наказу «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України» [2]. Інша важлива подія сталася 9 лютого 2023р. у Медіацентрі Україна — Укрінформ, де відбулася презентація Національної екосистеми вивчення та тестування рівня володіння англійською мовою, в рамках розробки законопроекту про функціонування англійської як мови міжнародного спілкування. Про важливість знання і широкого вживання англійської в Україні розповіли представники Міністерства культури та інформаційної політики, Міністерства освіти та науки України. Зокрема, міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко зазначив, що «Загальна мета закону — підвищити рівень знання англійської мови, зробити її більш вживаною в Україні і фактично другою нормальною мовою спілкування, як у багатьох європейських країнах. [1]

Висвітленню проблем навчання англійської мови для спеціальних цілей (АСЦ) присвячені праці таких зарубіжних учених як Бревстер Е., Гедерер Х., Джекобсон С., Еглоф Г., Кохонен В., Лампола Р., Лунд А., Макош М., Моро Б., Рюшоф Б., Стенберг К. Окремі аспекти АСЦ розглядаються у дослідженнях вітчизняних учених, зокрема Кнодель Л., Коваленко О., Корнілової А., Кузнецової О., Першукової О., Пертук А., Шестопалової І та інших. Незважаючи на значну кількість досліджень вивчення, викладання та використання англійської мови для спеціальних

цілей, більшість з них мають теоретичний характер і не дають відповіді на виклики освітянського сьогодення.

Як відомо, перед викладачами іноземних мов стоїть нереально важке завдання забезпечити на виході з бакалаврату володіння іноземною на рівні B_1+ , а на виході з магістратури – на рівні B_2 . Як показує практика, 75 % (а той більше, залежно від спеціальності немовного ВНЗ) першокурсників за результатами вхідного тестування мають рівень володіння іноземною мовою A_1 . Вчені педагоги і психологи вважають, що для переходу з одного рівня володіння іноземною мовою на інший потрібно, як мінімум, 200 аудиторних годин. Однак, в останні роки спостерігається тенденція не до збільшення, а до зменшення аудиторних годин, які відводяться на вивчення АСЦ на бакалавраті немовних спеціальностей, до 70 годин на весь курс навчання.

Із запровадженням ЄВІ з англійської мови для вступу до магістратури на всіх без винятку спеціальностях спостерігався значний недобір магістрів. Причиною цього є невідповідність між академічними очікуваннями і академічною реальністю: недостатній рівень володіння іноземною мовою вступників, зменшення навчального навантаження, розрив у 2-3 роки між вивченням дисципліни і здачею екзамену. Крім того, склалася парадоксальна ситуація: на бакалавраті вивчається англійська мова для спеціальних цілей а для вступу до магістратури потрібно здавати англійську мову повсякденного вжитку (практичний курс). Під час пандемії COVID-19 та під час війни майбутні магістри здають спрощений ЄВІ у своїх ВНЗ, які ставляться до них досить поблажливо. Але незабаром війна закінчиться і країна знову повернеться до ЄВІ з англійської мови на «чужій території».

Вважаємо, що для покращення рівня володіння іноземною мовою для спеціальних цілей та організації ефективного контролю якості її засвоєння студентами/курсантами нелінгвістичних ВНЗ треба:

На рівні держави:

- диверсифікувати зміст ЄВІ з англійської мови відповідно до змісту АСЦ, яка викладається студентам спеціальностей певної галузі знань.

- розробити програми підготовки до ЄВІ з англійської мови за галузями знань, дати рекомендації щодо базового автентичного чи вітчизняного підручника з АСЦ певної галузі знань.

На рівні ВНЗ:

- віднайти можливість для збільшення годин на вивчення АСЦ та пролонгованості у часі на 6-8 семестрів;

- забезпечити ***використання*** англійської мови на університетському рівні шляхом запровадження білінгвального підходу (викладання українською та англійською мовою) до викладання окремих

фахових дисциплін; вимоги щодо написання частини курсової або дипломної роботи та її захисту англійською мовою, включення до списку використаних джерел англійських джерел. Саме **використання** англійської мови, а не бесіди про важливість вивчення, є рушійною силою підвищення мотивації до її опанування як викладачів фахових дисциплін так і студентів/курсантів.

- розробити систему додаткових стимулів для викладачів та студентів/курсантів, які забезпечують **використання** англійської мови у ВНЗ.

На рівні викладача англійської мови для спеціальних цілей

У контексті обставин, які склалися з викладанням АСЦ у нелінгвістичному ВНЗ, необхідно збільшити обсяг виучуваного матеріалу шляхом інтенсифікації навчального процесу за допомогою доступних кожному студенту під час навчання в очній чи дистанційній аудиторії он-лайн інструментів роботи з іншомовним навчальним матеріалом під час навчання читання, аудіювання, говоріння та письма; адаптувати не тільки зміст але й технології навчання до реальних пізнавальних можливостей студентів на даний момент.

Вважаємо, що наявність мобільного телефону з доступом до Інтернету на занятті АСЦ у групах з низьким рівнем сформованості мовленнєвих навичок нелінгвістичному ВНЗ – це MUST HAVE. Частота використання пристрою протягом усього заняття регулюється кожним студентом індивідуально залежно від рівня сформованості його мовних та мовленнєвих компетентностей (індивідуальний підхід). Основним он-лайн інструментом на занятті АСЦ є GOOGLE перекладач, який можна використовувати для перекладу, навчання читання, аудіювання, використовувати під час виконання різноманітних вправ і для організації спонтанного усного або письмового білінгвального діалогічного мовлення. Наприклад, можна запропонувати курсантам - поліцейським вирішити практичну лінгвістичну ситуацію: *«Англійський патрульний поліцейський зупиняє україномовного водія, який порушив правила дорожнього руху»*. Використання GOOGLE перекладача дозволяє усім студентам незалежно від рівня мовних та мовленнєвих компетентностей брати активну участь у навчальному процесі, створює ситуацію успіху, дає можливість використовувати і паралельно мимовільно вивчати нову мову (pick up the language), практикуючи її, а не цілеспрямовано вивчаючи (learn the language).

Необхідно змінити підходи до організації самостійної роботи студентів з АСЦ шляхом її «осучаснення», наприклад, рекомендувати студентам самостійний перегляд навчальних відео з граматики англійської мови в YouTube та виконання тестів, розроблених викладачем в GOOGLE формах. Використання GOOGLE форм (шляхом встановлення

різних фільтрів) забезпечує належний рівень самостійності студентів у виконанні завдань, об'єктивність і миттєвість оцінювання, значно полегшує працю викладача. Можна також запропонувати студентам створювати англomовні «How to» відео (описи професійно-орієнтованих процесів, ситуацій тощо), підготовку тематичних презентацій.

Викладач АСЦ має завжди бути «на піку тенденції». Не встигли в педагогічних колах обговорити доцільність або недоцільність використання GOOGLE перекладача на заняттях іноземної мови, як з'явився штучний інтелект ChatGPT (чат-бот), який можна використовувати для навчання англійської мови, в тому числі усного мовлення. В освітянському он-лайн просторі з'явилося багато рекомендацій та застережень, курсів щодо його використання в освітньому процесі. Об'єднані зусилля викладачів АСЦ та штучного інтелекту можуть принести багато ефективних і революційних нововведень в практику навчання АСЦ. Однак перед цим нам необхідно пройти доволі тривалий шлях у пошуках найбільш оптимальних сценаріїв взаємодії.

Отже, вирішення проблеми підвищення якості вивчення, викладання та використання АСЦ у нелінгвістичному ВНЗ має вирішуватись комплексно, на 4-х рівнях: держави, ВНЗ, викладача АСЦ та, можливо, штучного інтелекту. Пріоритетними завданнями для викладачів АСЦ є, передусім, вдосконалення якості викладання АСЦ відповідно до міжнародних стандартів і активне застосування новітніх методик та інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Література

1. Мета закону про функціонування англійської мови як мови міжнародного спілкування... MEDIA CENTER
<https://mediacenter.org.ua>
2. МОН України. Проект наказу «Методичні рекомендації щодо забезпечення якісного вивчення, викладання та використання англійської мови у закладах вищої освіти України» 28 березня 2023р.
URL <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-do-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-nakazu-metodichni-rekomendaciyi-shodo-zabezpechennya-yakisnogo-vivchennya-vikladannya-ta-vikoristannya-anglijskoyi-movi-u-zakladah-vishoyi-osviti-ukrayini>

ДАНИЛКО Оксана

Льотна академія Національного авіаційного університету, керівниця
центру забезпечення якості вищої освіти,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

ТЕРНАВСЬКА Тетяна

Льотна академія Національного авіаційного університету, методистка
відділу ліцензування та акредитації центру забезпечення якості вищої
освіти, кандидатка педагогічних наук, доцентка

ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНЬОЇ ТРАЄКТОРІЇ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ЛЬОТНІЙ АКАДЕМІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО АВІАЦІЙНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Визнання права здобувачів вищої освіти на побудову індивідуальної освітньої траєкторії є одним із актуальних завдань державної освітньої політики України. Зокрема, у ст. 1 Закону України “Про освіту” зазначено, що: “Індивідуальна освітня траєкторія – персональний шлях реалізації особистісного потенціалу здобувача освіти, що формується з урахуванням його здібностей, інтересів, потреб, мотивації, можливостей і досвіду, ґрунтується на виборі здобувачем освіти видів, форм і темпу здобуття освіти, суб’єктів освітньої діяльності та запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін (освітніх компонентів) і рівня їх складності, методів і засобів навчання. Індивідуальна освітня траєкторія в закладі освіти може бути реалізована через індивідуальний навчальний план” [2].

Запровадження індивідуальних навчальних планів здобувачів вищої освіти (далі – здобувач ВО) в Льотній академії Національного авіаційного університету (далі – Академія) дає можливість формувати індивідуальну освітню траєкторію, враховувати академічну успішність за дисциплінами вільного вибору, результати навчання за результатами реалізації програм академічної мобільності та перерахуванням результатів навчання, здобутих шляхом неформальної/інформальної освіти.

Так, згідно зі ст. 10, п. 5 Закону України “Про вищу освіту”, на основі навчального плану у визначеному закладом вищої освіти порядку для кожного здобувача вищої освіти розробляються та затверджуються індивідуальні навчальні плани на кожний навчальний рік. Індивідуальний навчальний план формується за результатами особистого вибору здобувачем вищої освіти дисциплін в обсязі, не меншому за встановлений цим Законом, з урахуванням вимог освітньої програми щодо вивчення її обов’язкових компонентів. Індивідуальний навчальний план є обов’язковим для виконання здобувачем вищої освіти [1].

В Академії індивідуальний навчальний план здобувача ВО формується або на кожен рік (як правило, для освітнього ступеня (далі – ОС) бакалавра, магістра), або на весь період навчання (як правило, для ОС доктора філософії) з урахуванням обов'язкових навчальних дисциплін, а також особисто обраних здобувачем ВО вибіркових дисциплін, які мають загальний обсяг за весь період навчання здобувача ВО певного (ОС) не менше 25% від загального обсягу кредитів ЄКТС з підготовки здобувача ВО за освітньою програмою [5].

Формування переліків вибіркових дисциплін та їх обрання здобувачами ВО в Академії здійснюється на засадах прозорості та студентоцентризму, що передбачає заохочення здобувачів ВО до ролі автономних та відповідальних суб'єктів освітнього процесу, створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів ВО, зокрема, надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії та побудови освітнього процесу на основі взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу, з урахуванням наявних фінансових, матеріально-технічних, кадрових та інших ресурсів Академії.

Вибіркові навчальні дисципліни формуються робочою групою випускової кафедри під керівництвом її завідувача та гаранта відповідної освітньої програми й складаються з переліку *рекомендованих й альтернативних дисциплін*.

Перелік рекомендованих випусковою кафедрою вибіркових дисциплін формується, виходячи з потреб та побажань усіх стейкхолдерів та задля унеможливлення ситуації, коли з якихось причин здобувач ВО не набере необхідної кількості кредитів в частині освітніх компонент вибіркової складової.

Альтернативні дисципліни можуть формуватися наступними шляхами:

1. На основі запропонованих здобувачу ВО дисциплін вільного вибору будь-якої освітньої програми Академії, будь-якого освітнього ступеня (але не вищим за той, який зараз опановує здобувач ВО) відповідно до Положення про порядок та умови вибору навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти Льотної академії Національного авіаційного університету [5].

2. Шляхом реалізації програм освітньої академічної мобільності та подальшого перезарахування її результатів відповідно до Положення про академічну мобільність здобувачів вищої освіти в Льотній академії Національного авіаційного університету [3].

Право на академічну мобільність реалізується здобувачем ВО Академії на підставі міжнародних і внутрішніх договорів про співробітництво між Академією та закладами-партнерами, міжнародних і

внутрішніх програм і проєктів, а також може бути реалізоване учасниками академічної мобільності за власною ініціативою, за умови позитивного рішення керівника Академії, прийнятого на підставі подання та індивідуального запрошення від іноземного закладу освіти (наукової установи) та інших механізмів.

Для освітньої академічної мобільності обов'язковим є визначення закладами-партнерами в партнерському договорі переліку і змісту освітніх компонентів, порядку вибору додаткових навчальних дисциплін (крім вивчення в закладі-партнері обов'язкових навчальних дисциплін), обсягу навчального навантаження, опису оцінювання результатів та їх відображення в додатку до диплома, форми та змісту академічної довідки або інших аналогічних документів, де зазначаються результати академічної мобільності.

Реалізація програми академічної мобільності полягає у діяльності Академії спільно з іншим українським або іноземним закладом-партнером, спрямованій на забезпечення прав українських та іноземних учасників освітнього процесу на академічну мобільність протягом визначеного часу на підставі договору з іншим українським або іноземним закладом-партнером на умовах і в порядку, визначених Положенням про академічну мобільність здобувачів вищої освіти в Льотній академії Національного авіаційного університету [3].

3. Перезарахуванням результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти відповідно до Положення про визнання у Льотній академії Національного авіаційного університету результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти [4].

Перезарахування результатів навчання – це процес визнання компетентностей та результатів навчання, набутих у неформальній чи інформальній освіті. В Академії можуть визнавати результати неформального та/або інформального навчання осіб, які:

- здобувають вищу освіту в Академії за певною освітньо-професійною/освітньо-науковою програмою;
- переводяться з іншого закладу освіти (наукової установи) до Академії, з однієї освітньо-професійної/освітньо-наукової програми на іншу в межах Академії;
- поновлюються до складу здобувачів освіти Академії.

Результати навчання, здобуті шляхом неформальної та/або інформальної освіти, визнаються в установленому порядку в системі формальної освіти, а комісія з визнання результатів неформального та/або інформального навчання присвоює часткові або повні професійні кваліфікації в тому числі і на базі неформальної та інформальної освіти.

Таким чином, індивідуальна освітня траєкторія здобувача ВО в Академії є комплексним поняттям, що залежить від якості процедур реалізації здобувачем ВО права вільного вибору та організації освітнього процесу в Академії загалом. У загальному вигляді індивідуальна освітня траєкторія є поняттям, що відбиває сутнісний напрям здобувача ВО в освітньому просторі, де за різних умов організації освітнього процесу можливі різні сценарії визначення даної траєкторії. Тому її імплементація є одним з найактуальніших напрямів удосконалення освітнього процесу у вищій школі.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
2. Закон України «Про вищу освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.05.2023).
3. Положення про академічну мобільність здобувачів вищої освіти в Льотній академії Національного авіаційного університету. URL: https://sfa.org.ua/images/docs/Polozhennia_academichnu_mobilnist_zdobuv.pdf (дата звернення: 02.05.2023).
4. Положення про визнання у Льотній академії Національного авіаційного університету результатів навчання, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти. URL: https://sfa.org.ua/images/docs/Polozhennia_formalna_informalna_osvita.pdf (дата звернення: 02.05.2023).
5. Положення про порядок та умови вибору навчальних дисциплін здобувачами вищої освіти Льотної академії Національного авіаційного університету. URL: https://sfa.org.ua/images/docs/Pologennya_Vibir_Disciplin.pdf (дата звернення: 02.05.2023).

ДЗЕВИЦЬКА Лариса

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін
факультету № 1, кандидатка педагогічних наук, доцентка

INFLUENCE OF COMMUNICATIVE METHODOLOGY OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE ON HIGHER EDUCATION

In society, knowledge of foreign languages becomes an integral part of the life. The study of new methods and techniques of effective foreign language teaching is conditioned by the constantly growing demands of society. The educational institutions need new teaching technologies. One of the trends in teaching foreign languages is both the search for new approaches, forms and methods, and the improvement of already approved and time-tested ones as a communicative teaching methodology.

The main goal of learning a foreign language is the development of foreign language communicative competence (linguistic, sociocultural, compensatory, educational and cognitive) [1], that is, the ability to interact in various situations, the ability to establish and maintain contact with other people, as well as to have knowledge and skills that contribute to effective communication.

What is the essence of the communicative approach and why is this method progressive and rightfully occupies a leading position in terms of efficiency of teaching?

The goal of communicative methodology is to teach students communicative competence. A person studying according to the proposed methodology is able to use the acquired language skills, that is, able to express his or her thoughts intelligently and interact with other people in the process of any activity, which is especially relevant for our time. In the traditional methodology, which is common in most schools and universities, the emphasis is set on performing grammar exercises, reading and retelling the texts. Practice shows that students cannot communicate in English after graduating from an educational institution. In communicative teaching, the meaning is to involve the student in oral (listening, speaking) and written (reading) communication [2].

Modern teaching of a foreign language on the Internet is also based on the communicative methodology.

Firstly, this methodology corresponds to the activity type of learning. Classes are aimed at mastering the language as a means of communication in the process of language activity and reproduction of communication situations in classes [3].

Secondly, this approach involves different forms of work with students: individual, pair, group, collective. Such forms of work are one of the most productive, as they contribute to the development of students' communicative culture, and most importantly, they support the initiative of future specialists and activate them.

One of the effective and modern communicative methods of teaching is the project form of work. The project represents creative work of students (individual, group), aimed at obtaining the final product.

Such work with students places them in situations that exist in the real world. The method of communicative teaching, adapted to the modern generation of students, motivates further study of the language, as it is fundamentally important to select and organize material based on situations and communication problems that interest future specialists [4].

It is worth noting that the constant change of language situations, forms of work and the novelty of the material also immerse the student in language learning and maintain the interest. Another positive aspect of this approach is that the teaching is person-centered, as the student expresses his or her opinion, discusses issues and topics relevant to him or her, which is also relevant for the modern generation.

Thus, the application and improvement of the communicative method of teaching English in Ukrainian universities, since this method is really effective and determines all the components of the educational process.

Література

1. Концепція діяльності центрів освіти третього віку в Україні : Київ : УІРФР, 2017.
2. Гончаренко Л.О. Культура як ключова складова освіти / Модернізація вищої освіти та забезпечення якості освітньої діяльності: Перша Міжнар. Наук.-метод. Конф., 31 травня 2019 р.: [тези] / редкол.: О.І. Черевко та ін.. Х.: ХДУХТ, 2019.
3. Спуріна С. О. Тенденції освітньої міграції та її вплив на інституційне середовище в Україні. : Мукачеве : Вісник Мукачівського держ. ун-ту. № 1. 2019. 505 с.
4. Годованик Є.В. Проблеми ефективного впро вадження європейських освітніх стандартів в Україні : Маріуполь : Вісн. Маріупол. держ. ун-ту. Серія: Право. 2015. Вип. 9/10. С. 135-141.

ГУМАНІТАРНЕ ЗНАННЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Закон України «Про освіту» проголошує такі засадничі принципи державної політики у сфері освіти: антропоцентризм; гуманізм; нерозривний зв'язок зі світовою та національною історією, культурою; єдність навчання, виховання та розвитку; патріотизм, повага до культурних цінностей українського народу, його культурної спадщини; повага до прав і свобод, нетерпимість до приниження честі та гідності, фізичного або психічного насильства, дискримінації за будь-якими ознаками; громадянська культура, демократія; культура здорового способу життя, дбайливого ставлення до довкілля.

Сучасну освіту та науку характеризують: активна роль у подоланні сучасних криз; диференціація та інтеграція, перехід від предметної до проблемної орієнтації при вирішенні комплексних питань; активний розвиток природознавчого знання, STEAM-освіти, посилення зв'язку з виробництвом; комп'ютеризація та інформатизація; розвиток способів і засобів масової комунікації, насамперед, Інтернету; гуманістична орієнтація, гуманітарний контроль.

У контексті сучасної освіти особливого значення набуває гуманітарний цикл навчальних дисциплін. У межах курсів з історії, філософії, соціології, політології, мовної компетентності, психології аналізуються проблеми: людина – суспільство – держава, особистість – цінність – смисл, свобода – необхідність – відповідальність, право – мораль, громадянське суспільство – правова держава, мова – комунікація, цивілізація – культура; актуалізуються принципи правової та політичної культури, толерантного відношення до наявного різноманіття ідей і поглядів; відбувається ідентифікація особистості, формується світогляд. Головними інтенціями є: розширення наукового та культурного кругозору; аналітика проблем сьогодення; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; критичне мислення; ґрунтовне знайомство з роботами провідних вчених; повага до різноманітності та мультикультурності; формування понятійно-категоріальної бази; оволодіння методологією та методами наукового пізнання; активне залучення до процесу рефлексії, вміння обґрунтовувати власну світоглядну та громадянську позицію. Саме гуманітарне знання в умовах російської воєнної агресії підкреслює значення гуманістичних цінностей, свободи та демократії, сприяє підвищенню рівня патріотизму.

УДОСКОНАЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Традиційно українська педагогічна наука виокремлює чотири основні складники педагогічної майстерності викладача:

- 1) гуманістична спрямованість;
- 2) професійна компетентність;
- 3) педагогічні здібності;
- 4) педагогічна техніка.

Гуманістична спрямованість – передбачає застосування викладачем головних засад педагогіки партнерства та реалізації принципу особистісно орієнтованого навчання. Варто пам'ятати, що ключовою фігурою освітнього процесу є не тільки сам педагог, а й здобувач освіти, і головне завдання першого – це насамперед розвиток і формування цілісної особистості майбутнього фахівця. Виконання цього завдання стане можливим лише за умови, якщо викладач сам є високорозвиненою особистістю, уміє поважати інших, здатний поєднувати вимогливість з толерантністю і справедливістю тощо.

Не менш важливим складником педагогічної майстерності педагога є високий рівень сформованості його *професійної компетентності*. Професійна компетентність викладача розуміється як цілісна характеристика особистості фахівця із сформованим набором компетенцій, які дозволяють йому результативно виконувати свої професійні функції, постійно оновлювати й збагачувати свої знання, формувати нові вміння і навички відповідно до рівня розвитку науки й техніки, бути готовим до суспільних змін, отримувати задоволення від своєї професійної діяльності.

Якщо коротко, то професійна компетентність педагога передбачає насамперед володіння предметом викладання та постійне оновлення і збагачення знань зі своєї наукової галузі та суміжних дисциплін. Утім, навіть бездоганне володіння навчальним матеріалом, не гарантує успішності його подання здобувачам освіти. Тут знадобляться психолого-педагогічні й методичні знання й вміння, які також потребують постійного оновлення і вдосконалення. З огляду на активне застосування змішаного формату навчання у закладах вищої освіти, сучасному викладачу необхідно турбуватись і про формування в себе інформаційно-

комунікаційних умінь і навичок, без яких на сьогодні важко уявити роботу педагога.

Успішність педагогічної діяльності значною мірою залежить і від *педагогічних здібностей* викладача. Серед основних здібностей до педагогічної діяльності виділяють:

- комунікативні – здатність до спілкування, до встановлення продуктивних контактів і зв'язків;
- перцептивні – професійна проникливість, пильність, педагогічна інтуїція, здатність сприймати та розуміти іншу людину;
- динамічні – здатність активно впливати на іншу особистість;
- організаторські – залучення здобувачів освіти до різноманітних справ, заходів, формування колективу;
- гностичні – здатність до пізнання нового;
- дидактичні – уміння навчати інших;
- емоційна стабільність – здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації;
- оптимістичне прогнозування – передбачення розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній;
- креативність – здатність до творчості тощо [2, с. 13].

Невід'ємним елементом педагогічної майстерності є *педагогічна техніка* – володіння комплексом прийомів, який допомагає викладачеві доступно і яскраво доносити навчальний матеріал, результативно здійснювати виховний вплив на здобувачів освіти, легко встановлювати необхідний контакт зі співбесідниками тощо.

До основних елементів педагогічної техніки належать: техніка мовлення (голос, дихання, дикція, інтонаційне забарвлення тощо), виразний показ почуттів і ставлень (міміка, пантоміміка, зовнішній вигляд викладача загалом), професійна самопрезентація педагогом свого психічного стану (самоконтроль, витримка тощо) [2, с. 14].

Проаналізуємо, чи достатньо для досягнення вершин педагогічної майстерності виокремлених раніше складників.

Сьогодні багато говорять про необхідність реорганізації мережі закладів вищої освіти шляхом поглинання потужними установами тих закладів, які демонструють низькі показники своєї діяльності. Головною умовою продовження діяльності ЗВО називають його спроможність до втілення інновацій. З огляду на це, до основних здібностей викладача має бути додано й здатність до інноваційного мислення, до розробки й застосування нових методів, форм, засобів навчання.

Ще однією умовою залишитись й ефективно працювати у системі вищої освіти є розвиток міжнародного співробітництва й академічної мобільності. Але тут найбільшою перешкодою є недостатній рівень

володіння іноземними мовами, зокрема англійською, більшістю представниками науково-педагогічного складу. Зважаючи на це, ще однією надважливою здібністю сучасного викладача є здатність до оволодіння іноземною мовою для виконання професійних обов'язків.

Формувати в себе зазначені компетентності викладачам самотужки вкрай важко, тому в кожному ЗВО мають прийматись певні стратегічні рішення щодо організації внутрішнього підвищення кваліфікації педагогів, спрямованого на підготовку останніх до розробки та застосування інновацій, а також на формування високого рівня іншомовної комунікативної компетентності. Звісно, такі курси організовуються у закладах вищої освіти, але досить часто викладачі відвідують заняття несистематично через брак часу, накладки в розкладі тощо. Тому для підвищення ефективності занять необхідна співпраця усіх служб і структур (навчально-методичного відділу, деканатів, кафедр тощо), що забезпечить створення необхідних умов для продуктивного підвищення кваліфікації.

На необхідності удосконалення вивчення англійської мови у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання постійно наголошують у Міністерстві внутрішніх справ. Так, 25 квітня 2023 року було проведено робочу нараду з питань удосконалення мовної підготовки в системі МВС під головуванням державного секретаря МВС Інни Яшук з представниками Департаменту освіти, науки та спорту МВС, Департаменту персоналу Адміністрації Державної прикордонної служби України, Департаменту персоналу Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Департаменту професійної підготовки Головного управління Національної гвардії України та ректорами закладів вищої освіти системи МВС. Під час зустрічі було погоджено співпрацю закладів освіти Міністерства оборони України із закладами системи Міністерства внутрішніх справ України, рекомендовано утворити міжвідомчу робочу групу з питань розробки Дорожньої карти удосконалення вивчення англійської мови в системі МВС та закріпити координацію цієї роботи за Департаментом освіти, науки та спорту МВС [1].

Окрім цього, не слід забувати, що повномасштабна війна, яка триває вже понад рік, суттєво підриває психічне здоров'я педагогів. Тому, поруч з посиленням вимог до науково-педагогічних працівників, необхідно допомагати їм долати психологічні проблеми, вчити застосовувати здоров'язбережувальні технології не лише стосовно здобувачів освіти, а й стосовно самих себе.

Таким чином, нові геополітичні та соціокультурні умови розвитку українського суспільства вимагають розширення складників педагогічної майстерності. До професійних здібностей і компетентностей викладача ЗВО необхідно додати здатність до інновацій, високий рівень іншомовної

комунікативної компетентності, володіння методиками і техніками формування стресостійкості, готовність до профілактики професійного вигорання.

Література

1. Державний секретар МВС Інна Яшук провела робочу нараду щодо мовної підготовки в закладах вищої освіти відомства. URL. : <https://dnuvs.ukr.education/novyyny/derzhavnyj-sekretar-mvs-inna-yashluk>.
2. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності. Кам'янець-Подільський : Зволейко Д., 2008. 140 с.

КРАВЦОВА Маргарита

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін факультету №1,
кандидатка юридичних наук

ГІГІН Олексій

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
викладач кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін факультету №1

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РОЗВИТОК ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ОСВІТИ

Воєнний стан є складним періодом для будь-якої країни, а його наслідки можуть відчутно вплинути на всі сфери життя суспільства, включаючи систему правоохоронних органів. Військовий конфлікт в Україні та інші внутрішні виклики ставлять вимоги до поліцейської служби, змушуючи її швидко адаптуватись до змінних умов. Одним з головних аспектів, які піддаються впливу воєнного стану, є поліцейська освіта, яка має адаптуватись до нових викликів та потреб.

Один з основних принципів Європейського простору вищої освіти полягає в забезпеченні якості вищої освіти. Поняття «якість вищої освіти» означає відповідність вищої освіти визначеній меті або місії, встановленим стандартам чи критеріям, позитивній зміні у підготовці студентів або їх особистісному зростанні, а також прозорість, підзвітність та досконалість.

Внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України, за пропозицією Ради національної безпеки і оборони України, президент України, відповідно до пункту 20 частини 1 статті 106 Конституції України та Закону України «Про правовий режим воєнного стану», видав Указ № 64/2022 від 24 лютого 2022 року, який оголосив про введення в Україні воєнного стану з 5 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року на строк 30 днів. Пізніше цей строк був продовжений, і на даний момент воєнний стан є діючим.

Введення воєнного стану в Україні значно змінило життя всіх громадян, в тому числі й закладів вищої освіти, що підпорядковуються МВС України. Курсанти останнього року навчання у стислі строки завершили стажування, пройшли атестацію та отримали дипломи про здобуття вищої освіти, після чого були направлені до комплектуючих органів Національної поліції. Курсанти першого року навчання перейшли на дистанційну форму навчання, а курсанти 2–3 курсів були направлені в оперативне розпорядження керівників ГУНП в областях та місті Києві для забезпечення публічної безпеки і порядку. Незабаром, з метою продовження освітнього процесу, курсанти повернулися до закладів вищої освіти МВС за наказом міністра внутрішніх справ України. Це рішення було обгрунтоване, логічним і своєчасним, оскільки держава потребує висококваліфікованих спеціалістів для виконання своїх функцій, які мають не тільки відповідний документ про здобуття освіти, але й необхідні знання та навички [5].

Військова агресія Російської Федерації проти України привела до необхідності перегляду підходів до підготовки правоохоронців. Війна нагадала, що готуватися до неї потрібно завчасно, особливо якщо є спільний кордон з ворогом. Тому відбір кандидатів до закладів вищої освіти, що належать до сфери управління МВС України, повинен бути здійснюватися з урахуванням специфічних умов навчання. Крім теоретичної підготовки з різних галузей знань, кваліфікований випускник ЗВО МВС повинен мати базові практичні навички із застосування отриманих знань в умовах воєнного стану. Заклади вищої освіти МВС повинні бути готові до мобілізації кадрів в умовах карантинних заходів, режиму воєнного стану тощо.

Останнім часом освітній спільноті не потрібно переконувати, що дисципліни професійної спрямованості в ЗВО МВС є важливими та обгрунтованими, оскільки зміни та доповнення до КК України та КПК України яскраво демонструють це. Галузі кримінального та кримінального процесуального права були одними з перших, хто відреагував на введення в Україні воєнного стану. Правоохоронці, зокрема, органи досудового розслідування, прокуратура та суд, були першими, хто зіткнувся з проблемами правозастосування, оскільки закон

був неготовим до таких змін у суспільстві. 05.05.2022 Верховна Рада України внесла 12 змін до КК України та 8 до КПК України відповідно до цих змін. Відомі науковці також не залишилися осторонь, надаючи науково-практичні коментарі до законодавчих нововведень[2; 3].

Уміння застосовувати знання з кримінального та кримінального процесуального права в умовах воєнного стану є важливим для правоохоронців, щоб ефективно боротись з кримінальними правопорушеннями, які можуть відбуватись в цей час. Отже, студентам ЗВО МВС необхідно не тільки виділяти більше часу на вивчення цих дисциплін, але й підвищувати якість викладання, щоб навчальний матеріал був актуальним та практичним.

В умовах воєнного стану в Україні, бажано додати до поліцейської освіти дисципліни, які допоможуть правоохоронцям більш ефективно протидіяти кримінальним правопорушенням під час воєнного стану. Наприклад, можна включити додаткові курси з таких областей:

1. Воєнне право. Так як знання цієї дисципліни допоможе правоохоронцям зрозуміти правові аспекти, що відносяться до ведення бойових дій та роботи в умовах воєнного стану.

2. Кризове управління. Оскільки вивчення дисципліни може допомогти правоохоронцям ефективно взаємодіяти з іншими відомствами та службами під час воєнного стану та керувати кризовими ситуаціями.

3. Технічна підготовка. Правоохоронці повинні мати практичні навички роботи з різними видами техніки та обладнання, яке використовується під час воєнного стану, таким як радіо, комп'ютери, спеціальне озброювання тощо.

4. Психологія. Оскільки правоохоронці повинні розуміти психологічні аспекти роботи під час воєнного стану, такі як стрес, тривога, та психологічні наслідки, що можуть виникнути після війни.

Ці додаткові курси допоможуть поліцейським бути більш ефективними та компетентними у роботі під час воєнного стану[4].

Воєнний стан може суттєво впливати на поліцейську освіту, особливо у контексті зміни суспільних потреб і вимог до правоохоронної діяльності. Передусім, умови воєнного стану ставлять нові завдання перед правоохоронцями, що вимагає від них зміни підходів та засобів діяльності.

У контексті воєнного стану важливо актуалізувати знання з кримінального та кримінально-процесуального права, які допоможуть поліцейським в ефективному виконанні своїх обов'язків, зокрема в рамках захисту громадян від злочинності, захисту державної та національної безпеки.

Окрім того, воєнний стан може призвести до зміни формату освіти. Наприклад, збільшення кількості дистанційного навчання через

обмеження на роботу у присутності. Однак, при цьому важливо враховувати, що дистанційне навчання повинно бути якісним та ефективним, забезпечувати доступ до відповідних ресурсів та інфраструктури [].

Зазначимо, що воєнний стан впливає на доступність та якість освіти для поліцейських. Зокрема, може бути обмежено доступ до деяких навчальних закладів, або ускладнено можливість проведення практичних занять та тренувань. Також, в умовах воєнного стану змінюються пріоритети та потреби поліції, що призводить до змін у змісті та структурі поліцейської освіти. Наприклад, може бути більше акценту на навичках роботи в умовах надзвичайних ситуацій та під час конфліктних ситуацій.

Міжнародний досвід свідчить про те, що воєнний стан може значно вплинути на розвиток поліцейської освіти в країні. Наприклад, в Іраку, після вторгнення американських військ у 2003 році, було виявлено потребу у суттєвому покращенні професійної підготовки поліцейських, які повинні були забезпечити безпеку та порядок у країні в умовах військового конфлікту. У таких умовах, підвищення рівня освіти та професійної підготовки поліцейських є важливою складовою успішної боротьби з кримінальною та терористичною діяльністю. Тому, у країнах, які зазнали впливу воєнного стану, часто спостерігається значна реформа поліції та її освіти.

Міжнародний досвід показує, що воєнний стан може бути ініціатором реформ в поліції та її освіти, що може значно підвищити ефективність боротьби з кримінальністю та забезпеченням громадської безпеки.

Тож можемо зробити висновки, воєнний стан в Україні відіграв значну роль у розвитку поліцейської освіти, змінивши підходи до її організації та зміцнення військово-цивільного співробітництва. Водночас, воєнний стан викликав нові виклики та загрози для поліцейських та їх підготовки, що вимагає більш глибокого вивчення міжнародного досвіду та впровадження нових підходів до навчання та практичного тренування. Таким чином, вплив воєнного стану на розвиток поліцейської освіти в країні є складним та багатограним, і вимагає постійного вдосконалення та пристосування до нових викликів та потреб.

Література

1. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-p>. (дата звернення 07.05.2023).

2. Про Національну поліцію. Закон України редакція від 01.05.2022 підстава 2123-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення 07.05.2023).
3. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Видання 2 / І. Гловюк, О. Дроздов, Г. Тетерятник та ін. Дніпро ; Львів ; Одеса ; Харків, 2022. 58 с.
4. Корисні матеріали для прокурорів, які виконують повноваження слідчого судді в умовах дії особливих правових режимів. Тренінговий центр прокурорів України : сайт. 02.02.2022. URL: <https://ptcu.gp.gov.ua/uk/2022/03/korysni-materialy-dlya-prokuroriv-yakivykonuyut-povnovazhennya-slidchogo-suddi-v-umovah-rezhemiv>(дата звернення 07.05.2023).
5. Романюк В. В. Місце ЗВО зі специфічними умовами навчання в підготовці правоохоронців у системі МВС України в умовах воєнного стану. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. Харків, 2022. С.114-116.

ЛОПАТИНСЬКА Ірина

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
завідувачка кафедри соціально-гуманітарних
та загальноправових дисциплін факультету №1,
кандидатка педагогічних наук, доцентка

КУЧЕРГАН Єлизавета

Криворізький навчально-науковий інститут
Донецького державного університету внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних та
загальноправових дисциплін факультету №1,
кандидатка педагогічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ СЕРЕД МАЙБУТНІХ СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Впровадження інституціональної політики з гендерної рівності в сучасному правовому суспільстві набуває ключового значення, яке спрямоване на подолання труднощів комунікації з дотриманням гендерної рівності. На засадах гендерної рівності та незалежності формується українське суспільство, однак, мають місце загострення психологічних бар'єрів з гендерних питань, не усвідомлення рівноправності обох статей у суспільному житті; не розуміння рівності прав чоловіків і жінок,

свободи особистості; не толерантне ставлення до представників обох статей.

На сьогодні, у зв'язку з глобальними змінами культурно-соціальних пластів суспільства пов'язаних з розвитком усіх сфер життя, питання гендерну набуває актуального значення тим, що існують перетікання в порушення гендерної збалансованості в сферах виробництва, у сфері сім'ї, у соціальній сфері, у сфері політичної діяльності й у правоохоронній діяльності, зокрема.

Викладачі кафедри соціально-гуманітарних та загальноправових дисциплін, факультету підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування, працюють над формуванням толерантних особистостей до гендерних питань та для уникнення стереотипів серед майбутніх співробітників правоохоронної діяльності системно організують та проводять просвітницькі заходи, здобувачі та здобувачки проходять курси на освітніх платформах з питань щодо гендерної рівності.

Так, до Міжнародного дня боротьби жінок за свої права з курсантами та курсантками розглянули гендер, як рух за права людини, зокрема права жінок. Обговорили питання гендерної рівності, сексизму, репродуктивних прав та насильства щодо жінок. Здобувачі вищої освіти переглянули фільм «Гендер у нашому житті». По закінченню перегляду, користуючись методикою мозгового штурму, був проведений круглий стіл у формі дискусії. Присутні обмінялися думками щодо актуальних питань з гендеру, висвітлених в кінострічці.

За круглим столом першим було питання про існування гендерної дискримінації в Україні. Всі виступаючі відмітили, що позитивним є факт ратифікації та прийняття конвенції про дискримінацію жінок ще в 1979-1980 роках. Багато хто з учасників наводили життєві приклади, на жаль, дискримінації жінок в нашому суспільстві, але поруч з цими фактами потрібно відмітити, що багато молодих людей мислили по новому в баченні цієї проблеми і готові були вирішувати її не тільки в особистому житті, а й у межах держави.

Наприкінці заходу в анкетуванні взяли участь 81 респондентів, де у відповідях на запитання анкети, молодь висловила своє ставлення до рівня сформованості гендерної рівності у суспільстві, підготовки до впровадження гендерної освіти. Чи існує гендерна дискримінація в Україні? Думки опитуваних розподілилися таким чином: «Так» – 51,9 %, які наводили приклади з життя та доводили актуальність проблеми. «Ні» – 18,5 %; це учасники, які аргументували свої позиції багатьма змінами, що відбуваються в нашій країні та суспільстві. «Не знаю» – 28,4 %; це емоційно розгублені опитані, які мали аргументи як за, так і проти. Додатково: «Так, але не в критичній кількості – 1,2 %» визнавали цю проблему, але не вважали її актуальною.

Наступне дискусійне питання, яке обговорювалося, це поява гендерної тематики в суспільному житті сучасної України, де питання гендерної нерівності має культурні традиції, які проявляються в характері взаємовідносин українців і відображаються в їх поведінці та поширені стереотипів.

Таким чином, у дискусії було виявлено різноплановість політичних, економічних і соціальних трансформацій, що відбуваються в нашому суспільстві як на сімейному, так і на державному рівні; розкриті установки до появи гендерної тематики в суспільному житті сучасної України. Позитивні позиції проявляють 50,6 % опитантів і наводять приклади участі жінок у рекламі та освіті. Негативне ставлення у 11,1 % опитантів, які вважають, що ці проблеми, за традицією, кожен повинен вирішувати індивідуально. Не визначились – 38,3 %.

Продовжуючи дискусію, ми поставили питання: «Чи вважаєте Ви, що чоловік і жінка повинні (чи можуть) рівною мірою брати участь у суспільному житті?» В диспуті були розкриті поняття «стать», висвітлені біологічні розбіжності, які суттєво впливають на форму поведінки та стиль життя. Також, у відповідності до статі, було уточнено поняття «гендер», що вказує на соціальний статус та співвідношення посад між чоловіком і жінкою, як рольового навантаження. Розкрито в реальних життєвих ситуаціях «гендерні ролі», які обумовлені гендерними стереотипами. На кінець дискусії, на ствердження, що чоловік і жінка повною мірою повинні брати участь у суспільному житті: «Так» відповіли – 92,6 % і «Ні» тільки – 1%. Не знали, що відповісти – 3 %. І один опитант висказав свою особисту думку, що потрібно не забувати, що жінка повинна бути жіночою та не брати на себе чоловічі поведки, а чоловікам потрібно цінувати жінку та бути для неї справжнім чоловіком, а не «мужиком», маючи на увазі, що де хто з жінок стає начальником і починає копіювати чоловіка та чоловічі поведки: носити брючні костюми, курити та мислити, як чоловік і т. п.

Наступним дискусійним питанням було виявлення яке становище в суспільстві повинна займати жінка? Інтригу складало враження емансипованих жінок які стверджували, що в зв'язку з тим що жінка народила все людство, то вона повинна ним і керувати. Жінка має вищий інтелект і соціалізацію в суспільстві, але як так виходить що чоловік, з нижчим інтелектом, має всеохоплююче концептуальне мислення. Після ряду доводів у опитантів думки розподілились таким чином: за те, щоб суспільство було підпорядковане чоловікові віддали свій голос – 3,4 %; за пошук гармонійного початку та мати рівні права чоловіків і жінок – 92,6 %; щоб становище жінки було вищим від становища чоловіка віддали свій голос – 2 %; дали відповідь «не знаю» – 4 %.

Більш наближено спільних проблем до реалій сьогодення було відображення гендерних проблем у освіті. Зокрема на прикладах традицій і нюансів нашого закладу. Багато дискусійних питань виникало з особливостей взаємовідносин та роботи спарингів. Кінцевим результатом існування гендерних проблем в освіті ствердило – 38,2 %, а заперечували – 35,8 %; не знали що відповісти – 24,7 %; для тих, хто хоче оригінальничати – 0,1 % – «На мою думку, виникають такі проблеми, але дуже не часто».

За логікою наступним питанням було «Чи потрібна роздільна освіта?». Думки розподілились таким чином: «Так» – 91,4 % відповіли опитанти, які вважають, що освіта повинна бути вузькоспеціалізована та обумовлена індивідуальними особливостями. Опитані, які вважають, що освіта повинна носити, перш за все, світоглядний характер відповіли «Ні» – 1,2 % і «Не знаю» – 7,4 %, були і ті, що не визначились в пріоритетах.

Дуже багато протиріч та думок було проговорено з питання: «Чи впливає стать на вибір професії?». «Так», в більшості своїй вважали опитанти, які мали амбітні плани щодо вибору даної професії, яку вони обрали та побудови своєї кар'єри – 21 %. Відповідь «ні, не впливає» складало – 69,1 %, це були опитанти, які досить спокійно відносились до реалізації своєї особистості в майбутній спеціальності. «Не знаю» відповіли – 9,9 %, це ті опитанти що вірили у випадковість та не хотіли загадувати в свою особисту реалізацію.

«Як на вашу думку, чи приділяється в навчальних програмах ВНЗ місце гендерним питанням? Відповіді опитантів розподілились таким чином: «Так» – 74,1 % вбачали в навчальних змістах висвітлення гендерних питань; «Ні» – 9,9 % та «Не знаю» – 16 %.

Підсумком дискусії, навколо проблеми з питання гендеру, стало питання: «Так що ж, на Вашу думку, означає поняття «гендер»?». Ми отримали відповіді за такими поняттями: «Гендер – це стать» – 49,4 %; «Гендер – це соціальна роль» – 19,8 %; «Гендер – це соціально-культурний конструкт статі» – 30,9 %. Наступним було питання: «Яка сутність гендерної рівності?», на яке опитанти відповіли таким чином. Рівний доступ чоловіків і жінок до будь-якої професії – 13,6 %. Рівний правовий статус жінок і чоловіків – 17,3 %. Рівність прав, обов'язків і можливостей чоловіків і жінок – 49,4 %. Рівність прав і обов'язків чоловіків і жінок – 14,8 %. Рівний доступ та контроль чоловіків і жінок за розподілом ресурсів – 3 %. Всі відповіді – 3,1 %. Все вище перераховане – 3,1%. Все перелічене – 3,1 %. Заключним питанням потрібно було вказати правильну відповідь. Здатність сприймати, усвідомлювати і реагувати на будь-які прояви сексизму, дискримінації за ознакою статі або статевої сегрегації – це... «Гендерна чутливість» – 29,6 %; «Гендерні цінності» – 11,1 %; «Гендерна свідомість» – 58 %; «Не знаю» – 1,3 %.

Кожний громадянин в українському суспільстві підпорядкований певному типу гендерних норм і має можливість формувати свій прототип поведінки, який підвищує рівень обізнаності громадян щодо гендерних питань, не допускає породженість емоційної нестійкості (агресивність, дратівливість, невпевненість, неорганізованість) та формує емоційно сприятливе середовище у суспільстві.

МОНАСТИРСЬКИЙ Валерій

Черкаський національний університет імені Богдана
Хмельницького, доцент кафедри військової підготовки,
кандидат педагогічних наук, доцент

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ДО УЧАСТІ В НАЦІОНАЛЬНОМУ СПРОТИВІ

В умовах збройної агресії з боку Російської Федерації проти України на сучасному етапі становлення сил безпеки та сил оборони держави, вимоги до підготовки громадян України до національного спротиву та підготовки молоді до військової служби зросли і потребують подальшого їх удосконалення.

Підготовка громадян України до національного спротиву – це сукупність заходів, які здійснюються державними органами та органами місцевого самоврядування, закладами освіти з метою формування патріотичної свідомості та стійкої мотивації, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України; військово-патріотичного виховання молоді; підготовки населення до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій тощо [1].

Основою підготовки громадян України до національного спротиву є їх загальновійськова підготовка, яка організовується за територіально-зональним принципом, ґрунтується на засадах високої мотиваційної привабливості та узгоджується з процесом трансформації системи комплектування за призовом відповідно до принципів та найкращих практик держав - членів НАТО.

Загальновійськова підготовка громадян України до національного спротиву організовується з використанням фондів військових частин Сил територіальної оборони Збройних Сил України, військових (відомчих) навчальних закладів, навчальних центрів, інших військових частин (установ) Збройних Сил України, які перебувають у сфері управління державних органів та органів місцевого самоврядування.

Не є винятком і заклади вищої освіти (ЗВО), в яких створено військові навчальні підрозділи для підготовки фахівців для Збройних Сил України та інших складових сил безпеки та оборони, що залучаються до забезпечення національного спротиву, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсічі агресії проти України, а також підтримання громадської безпеки і порядку, інтересів суспільства в умовах воєнного стану.

Сьогодні потребує суб'єктної професійної позиції у забезпеченні якості системи військової освіти, впровадження нових педагогічних та інформаційних технологій, використання світових досягнень у підготовці громадян до національного спротиву [2].

Основними показниками якості підготовки випускників кафедр військової підготовки (ЗВО) є рівень сформованості у них відповідних базових загальновійськових (професійних) знань, практичних умінь та навичок, відповідність їх вимогам стандарту військової (відомчої) освіти за спеціальністю, які базуються на компетентнісному підході та здатності й готовності до їх застосування під час виконання службових (бойових) функцій і завдань.

З огляду на це, перед науково-педагогічним складом, актуальною стає *проблема* формування базових загальновійськових (професійних) знань, практичних умінь та навичок у курсантів (студентів) відомчих та військових навчальних підрозділів (ЗВО), готовності їх до майбутньої службової (бойової) діяльності в умовах воєнного стану.

Враховуючи актуальність порушеної проблеми, розглянемо вплив вибору педагогічних технологій та застосування інноваційних засобів навчання на ефективність цього процесу.

Освітній процес у відомчих та військових навчальних підрозділах (ЗВО) має свою специфіку і відмінності, сутність і закономірності як загальні, так і часткові, психолого-педагогічні закономірності професійного спрямування, перш за все, формування системи знань, умінь і навичок у майбутніх фахівців.

Отже, ми вбачаємо одним із ефективних засобів оптимізації фахової (професійної) підготовки, зокрема у військових навчальних підрозділах (ЗВО), використання нових освітніх педагогічних технологій в освітньому процесі майбутніх офіцерів.

Під освітньою педагогічною технологією слід розуміти таку побудову професійної діяльності у якій усі етапи, що входять до освітнього процесу курсантів (студентів), представлені у певній цілісності та послідовності, а їх навчання і виховання передбачають досягнення необхідного результату і мають прогностичний характер (у даному випадку - готовності до майбутньої професійної діяльності в умовах

ведення воєнного стану та надання відсічі збройній агресії проти України).

Педагогічна технологія має будуватися перш за все на основі врахування раціональної організації навчально-пізнавальної діяльності того, хто навчається, закономірностей сприймання, запам'ятовування та відтворення інформації, закономірностей виникнення і протікання розумової діяльності, мислення за принципом «від простого - до складного» тощо.

Суттєве значення в оволодінні змістом професійно орієнтованих (загальновійськових) дисциплін, змістових модулів має системне впровадження в освітній процес сучасних інформаційних та інфокомунікаційних технологій, які дають можливість викладання громадянам навчального матеріалу, який неможливо реалізувати за інших умов воєнного часу, змодельовати різноманітні службово-професійні ситуації у процесі навчання, продемонструвати в динаміці складові професійної діяльності конкретної посадової особи; формувати і розвивати інформаційну культуру майбутнього офіцера; вдосконалювати методики проведення різних організаційних форм і видів занять тощо.

На нашу думку, до основних педагогічних технологій оптимізації освітнього процесу підготовки громадян України до національного спротиву та військової служби під час війни у відомчих та військових навчальних підрозділах ЗВО слід віднести:

- технологію проблемно-ситуативного навчання;
- технологію інтерактивного ігрового навчання;
- технологію інформаційного (комп'ютерного, мультимедійного, тренажерного) навчання;
- технології віртуальної і доповненої реальності;
- технологію формування критичного мислення;
- тренінгові технології в екстремальних видах діяльності тощо.

Серед інноваційних технічних засобів навчання слід виокремити:

- спеціалізовані багатофункціональні комп'ютерні класи з відповідним програмним забезпеченням, що дозволяє проводити як теоретичні так і практичні заняття з тактичної (тактико-спеціальної), вогневої підготовки та водіння автомобілів та бойової техніки;
- мультимедійні тири, які обладнані стрілецькою зброєю, мають відповідне програмне забезпечення та дозволяють проводити початкове навчання громадян з набуття практичних навичок поведіння зі зброєю, а також організувати навчальні стрільби без використання бойової зброї;
- тренажери з використанням віртуальної (доповненої) реальності (VR/AR), що дозволяють прищепити навички ведення бойових

дій у різних умовах і відпрацьовувати командну взаємодію в ситуаціях, які складно змоделювати в реальних умовах;

- пейнтбольне (страйкбольне) обладнання та бойові симулятори та ін.

На нашу думку, підготовка громадян України до національного спротиву та військової служби з використанням інноваційних засобів навчання суттєво підвищує ефективність формування професійної (військової) спрямованості в освітньому процесі громадян, наочно демонструє переваги традиційного навчання, дозволяє керівнику заняття використовувати активні форми та методи навчання, підвищує інтерес до професійної (загальновійськової) підготовки, дозволяє значно скоротити терміни підготовки, оптимізувати витрати за рахунок економії боєприпасів, пально-мастильних та інших витратних засобів тощо.

Отже, узагальнюючи сучасний досвід використання новітніх педагогічних технологій в освітньому процесі підготовки майбутніх офіцерів Збройних Сил України інших державних військових формувань та сил оборони можна визначити такі основні напрямки щодо їх удосконалення:

1. Внести відповідні зміни до навчальних планів і програм у відомчих та військових навчальних підрозділах (ЗВО) щодо вивчення та практичного опрацювання досвіду ведення бойових (спеціальних) дій під час війни та вимог розбудови ЗС України інших військових формувань, що наближені до стандартів провідних країн світу, сучасних понять службової (бойової) підготовки як одного із видів забезпечення готовності громадян до майбутньої професійної діяльності та забезпечення національного спротиву.

2. Запровадити в освітній процес громадян України, які здобувають вищу освіту навчальну дисципліну «Основи військової підготовки та тактичної медицини».

3. Розробити наукове обґрунтування процесу тренувань громадян у ситуаціях, які моделюють реальні екстремальні (бойові) умови.

4. Застосовувати сучасні інформаційні та тренажерні технології, а саме:

- перехід від військового традиціоналізму до нових форм і методів навчання з використанням технологій віртуальної реальності та інформаційних цифрових носіїв, орієнтованих на формування творчої особистості військового фахівця, з вирішенням питань, які виникають під час ведення бойових дій;

- забезпечення наскрізної комп'ютеризації навчального процесу, створення комп'ютерних (інформаційних) систем та тренажерів;

- розробку інтерактивних (мультимедійних) систем навчально-методичного забезпечення професійно-спрямованих та загальновійськових дисциплін тощо.

Література

1. Закон України «Про основи національного спротиву» Відомості Верховної Ради. 2021. № 41. Ст.339.
2. Про затвердження Концепції трансформації системи військової освіти: Постанова КМ України від 30.12.16. № 1490.

NATALIYA Myroshnychenko

Donetsk State University of Internal Affairs,
Kryvyi Rih Educational and Scientific Center,
PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor

CHALLENGES IN MODERN HIGHER EDUCATION FOR LAW ENFORCEMENT

There are too many things that are impacting the profession of future police officers – not only the internal politics of government, but outside influences like technology, economy, community relations. As professionals they'll have to do a lot of things in different areas to cope and handle the challenges that they will face. People who seek higher education open themselves up to new possibilities — they learn new leadership theories, new ideas, etc. Education challenges them to think and consider new ideas and in the process they will be able to learn from the other individuals in the class who may have had very different experiences. This sharing of information and experiences is critical, especially in law enforcement. It is important that law enforcement professionals have the communication and leadership skills necessary to reach out to other agencies and collaborate in problem-solving.[1,p.67]

Future-oriented education should develop in accordance with two principles: the development of cadets' ability to navigate in a rapidly changing world and find what they need, and the ability to comprehend and apply the information received. The main task of modern education is to teach a person to think. Thus, we should talk about the necessity to develop the ability to think, and think critically. By critical thinking, we mean the ability to think soberly and carefully, finding strengths and weaknesses, evaluate the result and the process of thinking. Critical thinking includes the ability to evaluate not only the result, but also the process of thinking itself. Taking all that into account,

we can say that while teaching English, it is necessary to teach cadets the skills of critical thinking, ways of obtaining the necessary information.

But this, by no means, has the purpose of criticizing others. Critical thinking includes the ability to understand, analyze, evaluate, which, in essence, is a creative process. Therefore, the division of thinking into critical and creative seems untenable, since thinking is always productive, and therefore creative. The creative nature of thinking is revealed at all stages: from getting knowledge to evaluation.

Methods for the development of critical thinking, which are a set of teaching methods, allow you to activate the cognitive activity and independence of cadets. Passive transfer of information from a teacher to cadets is not effective, because it does not arouse interest, does not encourage research and becomes a dead weight. The role of the teacher is to demonstrate the processes of cognition and thinking so that cadets can learn a number of techniques and methods that will be useful to them in constructing their own knowledge. This demonstration of the thinking process shows cadets how to learn so that they can take responsibility for their own learning. Cadets should define learning goals for themselves, actively search for information, and reflect on what they have learned. Such a scheme is implemented in the "CHALLENGE - REFLECTION - CONCEPTUALIZATION" model, which is the basis of methods for developing critical thinking. Previously accumulated knowledge is not the same for all students, so the phase of challenge the knowledge can take completely different forms. Understanding an idea and translating it into your own words can also vary with each individual cadet's learning style.[2,p.131]

The study of a foreign language using the methods of developing critical thinking provides not only for the active cognitive activity of cadets in the search for information, but also the ability to analyze, comprehend, evaluate, compare different points of view, defend, argue their own ideas, draw conclusions, suggest the possibility of solving the problem.

To successfully achieve the goals set, it is necessary to improve both the methods and techniques of teaching a foreign language, and the training of the teacher himself, including:

- critical selection of teaching materials,
- ability to make independent decisions,
- flexible planning of the educational process, taking into account the needs, opportunities and abilities of cadets, in order to achieve the best results.

Active participation in the learning process is the goal of the challenge stage, because only by participating does a cadet think consciously, purposefully, putting thoughts into his own words, which contributes to a deeper understanding of the information. At this stage, it is important to arouse interest and determine by cadets the purpose of considering this topic, because goals set independently are stronger than those imposed from outside. Interest

is of great importance for keeping cadets active, since personal interest determines personal goal. The presence of disagreements and contradictions serves as a powerful incentive to learn new things.

The process of thinking takes on a visible embodiment through the graphic organization of the material: models, tables, diagrams, clusters, etc. The flow of thoughts, the relationship between ideas, strategies for thinking become more obvious, clearer and more understandable when they take the form of a graphic image.

The use of methods for the development of critical thinking in the process of teaching a foreign language has a number of advantages and disadvantages. The pros include:

- more active participation of cadets;
- development of their independence and creativity;
- increasing cognitive motivation;
- faster and easier understanding of the content;
- increased interest;
- long-term interest.

Difficulties lie in the problematic assessment of skills and complication with discipline control. However, a distinct advantage is the development of self-reliance of cadets who are responsible for their own learning without relying on the teacher.

But they should not be considered as the only possible ones. Only a variety of methods can be effective. The process of developing critical thinking is very time-consuming, so it is impossible to include them in the educational process on a daily basis. Secondly, the use of these techniques presupposes the presence of knowledge at the stage of the challenge, this is the main difficulty, since the level of knowledge of cadets is heterogeneous, and the use of these methods at the initial stage of training is complicated by the fact that cadets cannot always express their thoughts in a foreign language. However, the methods of developing critical thinking are very effective in teaching a foreign language.

Methods for the development of critical thinking contribute to more effective teaching of cadets in a foreign language for a number of reasons: firstly, group work contributes to the creation of a positive learning background, an atmosphere of healthy competition. Working in a group, cadets exchange ideas, views, knowledge. Secondly, creative imagination is an integral part of the entire learning process. The introduction of methods for the development of critical thinking in the structure of foreign language classes has a positive effect on the attitude of cadets to the subject being studied. What students learn can be immediately implemented in the field, that's how applicable and timely the curriculum should be.

Personal and professional growth is important for every future officer. Higher education creates a better, well-rounded individual who is able to think critically, problem-solve, and has a wider perspective. It gives them the ability to consider more information when making those critical decisions demanded of professionals in this field. And when they are at a management level, it also gives them the intellectual tools to lead an organization down the right path.

References

1. Carter, L. David. (2020). The evolution of higher education in law enforcement: Preliminary findings from a national study. *Journal of Criminal Justice Education* 1(1): 59-85. March, 2020. DOI:10.1080/10511259000082061
2. Eragamreddy, Nagamurali. (2021). Teaching Creative Thinking Skills: *International Journal of English Language & Translation Studies. Vol: 1, Issue: 2:124-145.* July - September, 2021. ISSN: 2308-5460

ПРОСВІРІНА Тетяна

Донецький державний університет внутрішніх справ,
завідувачка відділення організаційно-аналітичної
роботи та контролю
майор поліції

БОГОМАЗ-НАЗАРОВА Сніжана

Донецький державний університет внутрішніх справ,
старша інспекторка відділення організаційно-аналітичної
роботи та контролю,
кандидатка педагогічних наук

АВТОМАТИЗОВАНА СИСТЕМА ЗБОРУ ІНФОРМАЦІЇ В ОРГАНІЗАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНІЙ РОБОТІ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ МВС УКРАЇНИ

Організаційно-аналітична робота в закладах вищої освіти МВС передбачає збір, оцінку, аналіз і поширення інформації, пов'язаної з освітньою та науковою діяльністю університету, а також з його адміністративними функціями [1].

Метою організаційно-аналітичної роботи є підтримка процесів прийняття рішень в університеті, підвищення продуктивності його академічної та адміністративної діяльності, а також забезпечення дотримання законодавчих та нормативних вимог.

Суть інформаційно-аналітичної роботи в закладах вищої освіти МВС полягає в наданні достовірної та своєчасної інформації для

підтримки процесів прийняття рішень, що реалізується через виконання відповідних завдань [2]:

- здійснення організаційного та методичного забезпечення аналітичної роботи підрозділів університету, організація комплексного аналізу освітнього процесу університету;

- здійснення контролю за своєчасним наданням структурними підрозділами університету інформації за основними напрямками діяльності, копій аналітичних інших документів, передбачених наказами, програмами і вказівками МВС та інших міністерств й відомств;

- узагальнення матеріалів про хід виконання наказів, доручень ректора університету;

- аналіз стану виконавської дисципліни.

Особливості організаційно-аналітичної роботи передбачають збір даних з різних джерел (звіти, доповідні записки і т.д.), після збору даних вони аналізуються для виявлення закономірностей, тенденцій і зв'язків або ж просто для безпосередньої фіксації інформації. Цей аналіз допомагає визначити сильні та слабкі сторони, підтримує процеси прийняття рішень і забезпечує дотримання правових і нормативних вимог. Організаційно-аналітична робота також передбачає підготовку та розповсюдження інформації серед відповідних структурних підрозділів університету (академічні відділи, факультети, керівництво університетів, регуляторні органи та фінансові підрозділи).

Організаційно-аналітична робота є тривалим процесом, який потребує постійного вдосконалення. Це може включати розробку нових аналітичних інструментів, удосконалення методів збору даних або вдосконалення практики звітності.

У нашому дослідженні ми б хотіли зупинитися саме на удосконаленні методів збору даних або вдосконалення практики звітності, адже автоматизація цього процесу дозволить значно оптимізувати процес збору, введення та аналізу даних в інформаційно-аналітичній роботі, враховуючи обсяги інформації, з якою працюють аналітики.

Актуальність використання автоматизованих систем сьогодні полягає в їх здатності забезпечувати ефективну, доступну та персоналізовану взаємодію з користувачами. Такі технології дають можливість, наприклад, зменшити навантаження на працівників ЗВО і надати цінну інформацію за допомогою аналізу даних. Оскільки технології продовжують розвиватися, в якості автоматизованих систем ми пропонуємо розглянути використання штучного інтелекту, а саме чат-ботів.

Використання чат-бота для автоматизованого збору, наприклад, тих же доповідних записок про виконання рішень ректорату, може спростити процес збору інформації, автоматизувавши початковий збір

даних і категоризацію. Це може заощадити час і ресурси порівняно з методами збору вручну, а також може забезпечити ефективний збір і організацію відповідної інформації. Також користувачі (відповідні структурні підрозділи ЗВО) можуть отримати доступ до чат-бота в будь-який час і з будь-якого місця, використовуючи комп'ютер або мобільний пристрій. Це може полегшити для працівників подання інформації, особливо якщо вони працюють віддалено. Також, чат-бот зможе збирати дані про виконання рішень оперативних нарад протягом певного часу, які можна аналізувати для виявлення тенденцій та відповідних закономірностей. Це може дати цінну інформацію про ефективність процесів прийняття рішень і вплив виконання рішень на діяльність університету.

Автоматизовані системи можна інтегрувати з іншими системами, такими як електронна пошта або інструменти управління проектами, щоб забезпечити автоматичне направлення інформації відповідним особам або підрозділам для подальшої роботи. Це допоможе переконатися, що інформація надійшла своєчасно.

Однак використання автоматизованої системи збору даних також потребує ретельного планування та реалізації. Така система має бути належним чином розроблена і протестована, щоб переконатися, що вона зручна, надійна та безпечна. Особливо – безпечна, адже потрібно враховувати реалії сьогодення. Працівники університету також мають бути обізнані тому, як ефективно можна використовувати чат-бот і як вирішувати будь-які проблеми, які можуть виникнути. Нарешті, важливо переконатися, що така автоматизована система бездоганно інтегрована в існуючі процеси та системи, щоб уникнути будь-яких збоїв або затримок.

Література

1. Про відділення організаційно-аналітичної роботи та контролю Донецького державного університету внутрішніх справ: Положення. Маріуполь, 2023. 5 с.
2. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві: Наказ МВС України від 22.01.2016 № 39. Редакція від 25.05.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0216-16> (дата звернення: 01.05.2023).

МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ МАЙБУТНІХ ПРАВОЗНАВЦІВ

Попри негаразди, важкі сучасні виклики і перешкоди, створені воєнною агресією з боку Російської федерації, вища освіта України продовжує функціонувати, розвиватися і вдосконалюватися. Із сукупності завдань вищої освіти з підготовки майбутніх фахівців викреслимо одну надважливу задачу – підготувати спеціалістів, спроможних працювати у будь-яких умовах існування суспільства. Це означає, що майбутні фахівці мають бути готовими до вирішення актуальних завдань в умовах як мирного, так і воєнного стану, обмеження спілкування, посилення оборонної спроможності міста, занять онлайн і повітряної тривоги, обмеження переміщення країною або містом, викликаними введенням комендантської години тощо. В умовах сьогодення вища освіта України витримує важкий іспит на витривалість та ефективність навчання, і від успішної його здачі буде залежати достойне майбутнє. Адже після закінчення війни молодь України буде вирішувати низку завдань з відновлення і реконструкції країни. На підтвердження нашої думки, у документах, які визначили стратегічні цілі вищої освіти України на найближчі два роки, «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2023 роки» [1] та Операційному плані її реалізації у 2022-2024 роках (Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р), серед п'яти стратегічних напрямів розвитку є подальше забезпечення якісної освітньо-наукової діяльності і конкурентоспроможності вищої освіти, яка має бути доступною для різних груп населення [2, с. 1].

Обравши європейський напрям розвитку, наша держава значно посилила актуальність такої дисципліни, як англійська мова. В Державному університеті економіки і технологій англійська мова вивчається п'ять років, на першому-другому курсах студенти опановують англійську мову, а третій, четвертий і п'ятий курси присвячені вивченню мови спеціальності. З-поміж компетенцій, формування яких є важливим у вивченні іноземної мови, наголосимо на лексичній. Ми глибоко впевнені у тому, що наявність лексичної компетенції надасть можливість, навіть при слабкому знанні граматики іноземної мови, спілкуватись з її носіями. В сучасному глобалізованому світі знання не тільки першої, а й другої або третьої іноземних мов забезпечать не тільки мобільність фахівців у межах Європейського Союзу, але і, додатково, ту саму гнучкість у саморозвитку

і самоосвіті, які так важливі сьогодні. Оскільки навик володіння європейськими мовами неодмінно полегшать доступ до нових знань.

Розвиток лексичної компетенції студентів у виші забезпечується вивченням нових лексичних одиниць, а автоматизація вживання нових слів удосконалюється засобом використання їх у лексичному оточенні, тобто, у контексті. Контекст зазвичай забезпечений опрацюванням текстів професійного вжитку за професійно-спрямованими темами. Із початком воєнної агресії Російської федерації в Україні наш словник часто уживаних слів значно збільшився. Громадяни нашої країни звикли до щоденного використання таких термінів, як «комендантська година», «повітряна тривога», «територіальна оборона», «віялові відключення світла» тощо. Подальший розвиток подій в країні та поза кордонами надав можливість вивчити такі слова, як, приміром, «донати», «гуманітарна допомога», «види озброєнь» або «гуманітарна місія».

Нові лексичні одиниці, які увійшли у використання з початком воєнної агресії в Україні, можна умовно розподілити на три групи:

1. До першої групи входять слова і словосполучення, що означають нові реалії життя пересічного українця: комендантська година (curfew), повітряна тривога (air alert, air alarm), віялові відключення світла (rolling blackouts), воєнний стан (martial law) та інші;

2. Другу групу уживаних слів і словосполучень складають слова, пов'язані з політичними відносинами і діяльністю міжнародних організацій – назви воєнних блоків або міжнародних організацій: НАТО (the North Atlantic Treaty Organization), Женевська конвенція (Geneva convention), Механізм цивільного захисту ЄС (the Mechanism of civil protection of the EU), місія ОБСЄ (OSCE (Organization for Security and Cooperation in Europe) mission); а також лексичні одиниці, пов'язані з міжнародними відносинами: меморандум (memorandum), Нота протесту (Note of protest), пакт (pact), біженці (refugees), гуманітарна місія (humanitarian mission), гуманітарна допомога (humanitarian aid) тощо;

3. До третьої групи відноситься лексика, пов'язана з наслідками воєнної агресії для всього світу: наприклад, продовольча криза (Nutrition Crisis), продовольча безпека (Nutrition Security), внесок Україні (Ukraine Impacts) тощо.

Сучасні технічні засоби навчання, від самого початку війни, надають можливості занурюватись у новини, українські або англійські. Часте згадування назв міжнародних організацій або гуманітарних місій уможливило швидке засвоєння і автоматизацію вживання вищевказаних лексичних одиниць. Якщо студентам важко сприймати на слух такі терміни, безліч матеріалів подаються на каналах новин та у соціальних мережах із англійськими субтитрами, що надає змогу майбутнім

правознавцям поширити свій словниковий запас, поглибити знання з їх використання, тим самим формуючи свою англомовну компетентність.

Окрім цього, завдання з читання текстів як професійного вжитку, так і політичних новин можуть бути спрямовані на подальше формування лексичної компетенції студентів. Найважливішими завданнями до роботи з новою лексикою ми вважаємо наступні: при першому, просмотровому, читанні виділити із тексту професійні терміни, здогадатись про їх значення, опрацювати їх використання у контексті, знайти різні значення слова, проаналізувати використання слова з професійною метою, знайти синоніми/антоніми, скласти речення з опрацьованим словом. Завжди цікавим є завдання використання лексичного поля за визначеною тематикою. У складанні такого поля використовуються граматичні навички також. Якщо лексичне поле будується за граматичним принципом, тоді опанування нових лексичних одиниць допомагає додатково повторити і автоматизувати граматичні навички і вміння.

Рівень В1 володіння мовою передбачає наявність рівня незалежного користувача, який у змозі виділити, визначити слово, не називаючи його, описати значення, здогадавшись про нього з контексту, пізніше, опрацювати нову лексичну одиницю у контексті. При вивченні ділової іноземної мови відзначимо дві підходи до роботи з лексикою: перший – ознайомлення студентів з новими словами і опрацювання нових ЛО у контексті; другий – робота з текстами ділового вжитку, а потім вже опрацювання лексичних одиниць, які в ньому зустрілися. Маємо зазначити, що другий спосіб спрацьовує надійно у тому випадку, коли навчальний час необмежений, студентська група налічує певний відсоток студентів з креативними навичками і мотивацією, підготовлених до виконання творчих завдань і ретельного опрацювання нових лексичних одиниць.

Із практики викладання англійської мови професійного вжитку, зазначимо, що використання кросвордів значно підвищує мотивацію студентів до вивчення іноземної мови. Виконання цього завдання вирішує кілька задач: опрацювати лексику за темою, що вивчається, відпрацювати її використання у ситуаціях, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю, повторити терміни професійного вжитку за вивченими темами, повторити правила англійської орфографії або автоматизувати вживання фразеологізмів та стійких словосполучень.

В умовах навчання, обмеженого відстанню або часом, ефективність занять має бути максимальною. Важливим кроком до підвищення ефективності заняття має стати така організація роботи над словами, яка дозволить в обмежений час формувати усі мовленнєві компетенції. Приміром, практичне заняття може бути побудоване наступним чином:

1. Презентація нової теми, обговорення її назви, думки студентів стосовно того, що саме буде вивчатись на занятті. Приміром, при розгляді теми “Local authorities” студентам пропонується висловити свої думки стосовно того, що саме буде вивчатись: структура, склад, виборна система, функціонування цих органів тощо.

2. Відповідно до своїх пропозицій студенти під час першого читання намагаються перевірити свої гіпотези, знайшовши у тексті професійні терміни, аналізуючи слова у контексті і поза ним.

3. У тому випадку, якщо студенти не здогадуються про значення обраного слова, викладач пропонує інші контексти. Щойно студенти зрозуміли значення нових лексичних одиниць, їм пропонується скласти або лексичне поле, або свосередний словник використаних термінів, за яким буде легше зрозуміти структуру поданого тексту. Вправи на складання словнику термінів до тексту дозволяють опрацювати подані ЛО, систематизувати зміст тексту, краще засвоїти нові лексичні одиниці, вибудувати логічні зв'язки у тексті, розглянути значення нових лексичних одиниць у контексті, пов'язати з опрацюванням орфографії і граматики, швидко і невимушено запам'ятати нові слова і краще зрозуміти тему. Є безперечним той факт, що професійно орієнтовані тексти готують студентів до розуміння іншомовних термінів крізь призму майбутньої професійної діяльності, сприяють кращому засвоєнню лексичного матеріалу і автоматизують його вживання.

4. Особливої уваги потребують вправи, спрямовані на розвиток креативних здібностей студентів. Навіть у випадку наявності вправ, розроблених для кращого опрацювання тексту, студентам можна запропонувати безліч додаткових завдань, спрямованих на опрацювання письма – як-от, приміром, написання есе на визначену тематику, складання діалогів із використанням нових лексичних одиниць для розвитку навиків діалогічного мовлення і, нарешті, складання розповіді про себе та її презентація на занятті. Бажано, щоб усі вправи – як лексичні, так і граматичні, стосувались обраної теми.

5. Для кращого засвоєння теми ми пропонуємо досить популярний вид роботи – підготовку проектів або презентацію. Якщо студенти мають деякі складності у розумінні професійних термінів, прекрасним способом їх усунення є пропозиція вивчити даний термін в усіх його проявах, знайти інформацію в Інтернет-джерелах та підручниках, порівняти визначення слів, знайти той контекст, у якому ці слова можуть бути застосовані тощо. Проектний метод та презентації надають можливості студентам розвивати свої творчі здібності, автоматизувати засвоєння нових ЛО, ретельно вивчити їх вживання у професійній мові. Публічне представлення результатів проектної діяльності дозволяє студентам розвивати навик монологічного та

діалогічного мовлення, сприяє формуванню їх ораторських здібностей, навчає вільному володінню в межах обраної тематики і, в цілому, поглиблює знання і рівень володіння іноземною мовою.

Спираючись на вищевикладений матеріал, ми прийшли до наступних висновків. Російська агресія змушує вищі навчальні заклади України шукати нові, передові методи навчання, які б попри усе надали можливості ефективно готувати майбутніх фахівців до майбутньої професійної діяльності. В умовах воєнного часу додатково утвердилося розуміння того, що знання іноземних мов надасть майбутнім правознавцям можливості бути гнучкими і мобільними, забезпечить їм подальші можливості професійного росту і самовдосконалення, дозволить мати доступ до іншомовної інформації та прогресивних знань, зробить успішною їх майбутню професійну діяльність.

Література

1. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. <http://osvita.adm-km.gov.ua/?p=3131>
2. Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану. (Опубліковано 16 листопада 2022 р.) <https://mon.gov.ua/ua/news/fahova-peredvisha-i-visha-osvita-v-umovah-voennogo-stanu>

САБЕЛЬНИКОВА Тамара

Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
факультету № 1,
кандидатка філологічних наук, доцентка

КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У сучасній освіті все більшої ваги набуває формування навичок «soft skills». Дослідники Гарвардського й Стенфордського університетів стверджують, що вплив «hard skills» на розвиток професійної кар'єри складає лише 15%, водночас на «soft skills» припадає 85%.

Незаперечним є факт, що «м'які навички» є вкрай необхідними для представників професій типу «людина – людина», до яких належить і професія поліцейського. У цьому дослідженні спробуємо визначити місце комунікативних навичок у професійній компетентності поліцейського в контексті стратегії «community policing».

Серед вітчизняних науковців, що досліджували проблеми комунікативної компетентності поліцейських, слід згадати таких, як Л. Герман, Л. Дунець, В. Зелений, Т. Крашениківа, О. Новікова, К. Пономаренко, В. Василенко та ін.

Відповідно до положень ст. 11 Закону України «Про Національну поліцію» одним із принципів її діяльності є взаємодія з населенням на засадах партнерства. Основним критерієм оцінки ефективності діяльності підрозділів поліції є рівень довіри до них з боку населення [1].

Досягти довіри можна лише постійно контактуючи з людьми в процесі співпраці, виявляючи повагу до них, переймаючись проблемами громади тощо. У європейських країнах напрацьовано значний досвід щодо стратегії й тактики «community policing». Зокрема, це зустрічі для спільного обговорення проблем з представниками місцевої влади та місцевого самоврядування, з представниками громад, участь у публічних зборах, проведення інформаційно-просвітницької роботи, співпраця із засобами масової інформації тощо. Останнім часом поліцейським все більше рекомендують здійснювати піші патрулювання, щоб бути на очах у громадськості й мати змогу неформально спілкуватися, а також залучати до патрулювання волонтерів із представників місцевих громад.

Слід зазначити, що «community policing» не є боротьбою зі злочинцями та правопорушниками в прямому сенсі й водночас не має на меті перетворення роботи поліції на виконання соціальних функцій, а скоріше стосується профілактики, спрямованої на зменшення рівня злочинності, що є не менш важливим для встановлення громадського порядку [2].

В європейських країнах вміння спілкуватися – одна з найважливіших вимог до професійної підготовки поліцейських. Зокрема, у Великобританії основним принципом роботи поліції є «підтримання порядку на основі підтримання зв'язків».

Цікавим є досвід Японії, де також високо цінується вміння спілкуватися. У цій країні проводиться загальнонаціональний конкурс серед поліцейських на визначення кращого опитувача. За 10 – 20 хвилин конкурсант повинен отримати всю потрібну інформацію від опитуваного.

Працюючи в певному районі, поліцейські мають знати, яка там ситуація, який контингент проживає тощо. Сидячи в кабінеті або в автомобілі, про це мало дізнаєшся, тому, наприклад, у Німеччині працівники поліції на 30 хвилин залишають автомобіль і йдуть поміж люди для неформального спілкування. Як показує практика, це дозволяє встановити контакти, налагодити відносини й зібрати багато потрібної інформації. При цьому не обов'язково розпитувати про якісь порушення, а можна просто розповісти підліткам про принцип живлення двигуна автомобіля або обговорити деталі футбольного матчу тощо.

Для аналізу роботи поліції в Німеччині проводять опитування серед населення, яке зазвичай цінує такі якості, як доступність у спілкуванні, вміння надати компетентну консультацію, доброзичливе ставлення, відповідний зовнішній вигляд тощо.

У США також діють програми щодо ефективного спілкування поліцейських з населенням. Одна з них має промовисту назву «Зупинися, йди та поговори». За умовами іншої програми, що має назву ROPE, поліцейські живуть і працюють у проблемних кварталах. Максимальний термін проживання – 3 роки. Перед ними ставиться завдання – створити здоровий мікроклімат, що досягається саме через постійне спілкування з місцевими мешканцями [3].

Слід наголосити, що рівень комунікативної культури поліцейського залежить від загального рівня його культури та сформованих моральних принципів.

Успішний діалог представників Національної поліції з населенням можливий за умов високого рівня розвитку культури суспільства в цілому, адже його учасники повинні розуміти одне одного. Часто поліцейські скаржаться на образи з боку громадян. З одного боку, це демонструє рівень культури цих осіб, а з іншого, є наслідком стереотипного уявлення про працівників правоохоронних органів, що склалося за радянських часів, коли міліція виконувала репресивні функції, переслідуючи інакомислення на замовлення влади. Такий стереотип міцно закріпився в народній свідомості. Сюди ще й додалися дії працівників міліції під час Революції Гідності, зрада багатьма із них Присяги на вірність українському народові в 2014 році. Тепер нелегко подолати цей стереотип. Та все ж сучасні поліцейські мусять це зробити, якщо вони хочуть ефективно працювати в умовах громадянського суспільства, яке сповідує демократичні цінності.

Однією з успішних технологій ефективної комунікації є ненасильницьке спілкування, яке базується на прагненні зрозуміти одне одного, на емпатії, здатності співпереживати, розуміти інтереси іншого. Натомість заважають успішному спілкуванню використання моралізаторських суджень, мова вимог, наказів, образи й приниження, що викликають лише спротив і агресію. Технології ненасильницького спілкування розробляв американський психолог М. Розенберг, їх ефективність доведена практичним досвідом. Звісно, що вони допомагають розв'язати конфлікт не в 100% випадків, але принаймні дозволяють виграти час для підготовки до більш радикальних дій.

Для користування зазначеними технологіями поліцейський повинен бути підготовленим, упевненим у собі, відчувати себе морально вищим у разі агресії й образ на свою адресу. На жаль, очевидним є факт, що комунікативна компетентність не є найсильнішою стороною

вітчизняних правоохоронців. На думку В. Василенко, така ситуація склалася через те, що тренерами з ефективної комунікації переважно виступали практичні психологи й недооціненою залишалася лінгводеонтологічна компонента курсу [4, с. 56]. Водночас дослідниця вважає, що комунікативна компетентність є об'єктом кроснаукового дослідження з урахуванням усіх сфер перетинання наукової проблеми – права, психології, службової етики й мовознавства [4, с. 58].

Отже, до навчальних дисциплін, що формують комунікативні навички, належать «Психологія», «Українська мова професійного спрямування», «Риторика», «Професійна етика». Базовою серед них є «Українська мова професійного спрямування», адже саме мова – найважливіший інструмент комунікації. Якщо в людини не розвинений належний рівень культури мовлення, то про комунікативні навички годі й говорити. Зважаючи на це, абсолютно невиправданим було скорочення годин на вивчення курсу «Українська мова професійного спрямування».

Підсумовуючи, зазначимо, що комунікативна компетентність є запорукою успішного здійснення професійної діяльності в правоохоронній сфері. Це підтверджує досвід багатьох країн світу. В Україні проблема формування комунікативних навичок у поліцейських не є остаточно вирішеною й потребує подальшого розв'язання.

Література

1. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T150580?an=1>
2. Corder G. Community Policing: Principles and Elements. URL: <http://www.ncdsv.org/images/communitypolicingprincipleselements.pdf>
3. Зарубіжний досвід ефективної комунікації поліцейських / В. Андросюк, О. Волошина, О. Галусян, О. Малоголова, І. Мотиль. Київ, 2018. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/13696/1/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%82%20%D0%BE%D0%B3%D0%B%D1%8F%D0%B4.pdf>
4. Василенко В., Даниленко А. Комунікативна компетентність поліцейського як об'єкт кроснаукового дослідження. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2020. С. 55 – 58.

САЛЬНИКОВА Наталія
Донецький державний університет внутрішніх справ,
доцентка кафедри соціально–гуманітарних дисциплін
факультету № 1,
кандидатка історичних наук, доцентка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Сьогодні наша держава стикнулася з найскладнішою проблемою сучасності – агресією російської федерації проти України. Протягом багатьох років сучасності ми недбало ставились до збереження суверенітету нашої країни, вважали її незмінною домінантою.

Одним із пріоритетних напрямів державної політики є забезпечення прав і свобод людини і громадянина, закріплення необхідних гарантій для їх реалізації і вироблення дієвого механізму їх захисту у разі порушення.

Від рівня авторитету Збройних Сил України та правоохоронних органів та довіри до них з боку населення значною мірою залежить і авторитет держави в цілому. Прагнення відповідати європейським стандартам ставить на порядок денний питання високого професіоналізму і компетентності майбутніх представників цих відомств. Реформування Збройних Сил України та Національної поліції вимагає ретельного відбору, враховуючи особистісні й професійні характеристики потенційних кандидатів на службу в ній. Важливим і актуальним питанням наразі є виховання особистості сучасного представника силових відомств і надання допомоги при їх використанні у професійній діяльності. Сучасне суспільство потребує високопрофесійних спеціалістів, добре підготовлених та готових і здатних до саморозвитку, самореалізації у діяльності, яким притаманна наполегливість у реалізації своїх професійних якостей.

Більш зосередимось на професійній діяльності поліцейського. Вона є однією з важливих та найскладніших у сучасному суспільстві, адже вона вимагає від працівника поліції високого культурного рівня, освіченості, здатності до самоосвіти та самовдосконалення, уміння застосовувати свої знання в різних сферах, не лише правоохоронній діяльності, а й цілому в житті. Людський фактор, особиста культура та світогляд поліцейського, мотиви вчинків і його реальні соціальні дії визначають ступінь успіху всієї поліцейської діяльності.

Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання прищеплюють майбутнім поліцейським відповідальність, почуття обов'язку, формують професійну дисципліну, а також дають можливість

для всебічного професійного та особистісного простору. Освіченість також сприяє формуванню морально-психологічної готовності поліцейського до виконання службових обов'язків.

У процесі реформування системи підготовки кадрів для Національної поліції існують деякі проблемні питання, по-перше, це — формування компетенцій на основі традиційної прикладної підготовки, а по-друге — сліпе копіювання західних педагогічних технологій. Загалом це не сприяє удосконаленню системи професійної підготовки кадрів.

Необхідно створювати самостійну сучасну школу для професійного становлення. Професійна поліцейська освіта повинна моделюватись на повному розумінні і прийнятті поліцейськими сучасного суспільства; почутті спільності з колегами; повазі до Кодексу етики і дотримання його положень у житті та на службі; психологічній та етичній підготовленості; постійному підвищенні кваліфікації.

Таким чином, можна зробити висновок, що компетенції поліцейського повинні сприяти вихованню професійної дисципліни, відповідальності, морально-психологічній готовності до виконання службових обов'язків.

ТІЛЬНЯК Неоніла

Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
старша викладачка, кандидатка педагогічних наук

СИДОРЕНКО Лілія

Національний технічний університет
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
старша викладачка

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ПІД ЧАС МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

На сьогодні, для мовної підготовки іноземних студентів у вищих навчальних закладах в Україні застосовуються різні методики та підходи, оскільки студенти, опановуючи нові професії можуть вибирати не тільки заклад, а і середовище в якому хочуть навчатись, а також і престиж мови тієї країни, в якій хочуть здобувати освіту. Тому, різноаспектний підхід до вивчення мови забезпечує її концептуальне сприйняття та засвоєння, сприяє розумінню позамовних контекстів, а не лише системи мовних знаків.

Розвиток самодостатньої особистості, здатної реалізувати себе у всіх сферах життєдіяльності, є однією з провідних цілей сучасної освіти.

На сьогодні компетентнісний підхід, орієнтований на комунікативне навчання, набув значного поширення в педагогічній діяльності [3, с. 281].

Підготовка до спілкування іноземних студентів передбачає адаптування до тієї чи іншої комунікативної ситуації, вибір поведінки під час спілкування, обговорення результатів комунікації. Важливим є використання різних лінгвістичних методів, які допомагають відбирати необхідні мовні засоби, опановувати різні види мовних норм, опановувати термінологію.

Одним із головних принципів методичної роботи є перенесення акценту з інформаційного навчання на методологічне, зокрема на оволодіння методами комунікативної діяльності, на розвиток у студентів здатності до набуття нових знань та їх узагальнення й приведення до чіткої системи.

Питання про комунікативну компетенцію залишається актуальним та є об'єктом дослідження таких наук, як педагогіка, психологія, психолінгвістика, риторика та ін. Існують різні підходи для визначення терміна «комунікативна компетенція». На сьогодні у науці немає єдиної думки про визначення та зміст цього поняття; а також актуальними залишаються питання, що стосуються семантичної наповнюваності понять комунікативна «компетенція» і «компетентність».

Чіткого розмежування понять «компетенція» і «компетентність» не існує. Маючи загальні категоріальні і специфічні риси, поняття вживаються неоднозначно і часто не розмежовуються. Існує думка, що лінгвісти частіше говорять про компетенції, а психологи і педагоги – компетентності.

Вивчення питань, пов'язаних з формуванням комунікативної компетенції і компетентності залишається неоднозначним, оскільки з появою нових досліджень, збільшуються різні трактування цих понять та термінів: мовна компетентність, комунікативна грамотність, вербальна комунікативна компетентність, комунікативні здібності та ін..

З погляду психології і соціології, комунікативна компетенція пов'язана з формуванням здібностей оцінювати соціально психологічні ситуації спілкування, прогнозувати їх розвиток і здійснювати комунікацію всередині групи. Лінгвісти визначають комунікативну компетенцію як здатність здійснювати мовну діяльність

Вивченню комунікативної компетентності в різних аспектах присвятили свої дослідження Г. Андрєєва, Ю. Жуков, В. Кан-Калик О. Леонтьєв Л. Петровська, Д. Равен І. Родигіна, О. Сидоренко та ін. [2, с. 73].

Компетентність у смисловому значенні охоплює три аспекти: знання, уміння, навички. Термін компетенція широко використовується в

наш час там, де йдеться про навчання і виховання. Розглянемо визначення комунікативна компетенція та комунікативна компетентність.

Комунікативна компетенція – комплексне застосування мовних і немовних засобів з метою комунікації, спілкування в конкретних соціально – побутових ситуаціях, уміння орієнтуватися в ситуації спілкування, ініціативність спілкування. Формування комунікативної компетенції спрямоване на розвиток культури мовленнєвого спілкування, засвоєння мовленнєвого етикету та етичних норм спілкування.

Комунікативна компетентність – здатність вступати в комунікацію з метою порозуміння. Формування комунікативної компетентності дає можливість встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, отримувати певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування [1,с. 240].

Шляхами реалізації комунікативної компетенції є форми, методи і прийоми роботи спрямовані на те, щоб зміст навчального матеріалу був джерелом для самостійного пошуку вирішення проблем. Для висококваліфікованих фахівців, важливо давати не тільки спеціальні знання і вміння, крім них професійно важливими є культура мови, ораторська майстерність, вміння будувати ділові стосунки, тобто володіння комунікативною компетенцією. Саме для цього і використовуються такі завдання: перекази; усі форми навчального діалогу; доповіді та повідомлення; рольові та ділові ігри; навчальні дослідження і навчальні проекти, що вимагають проведення опитувань; обговорення, дискусія, диспут; виступи в якості ведучих на заходах.

Отже Процес навчання іноземних студентів має складну структурну організацію. Основними складовими цього процесу є діяльність того, хто навчає, та тих, кого навчають, яка здійснюється з метою формування знань, умінь і навичок у спілкуванні. Такі шляхи і форми роботи формують комунікативні компетенції, створюють умови для розвитку інтелектуальної, толерантної, моральної особистості, здатної до спілкування у будь-якому культурному просторі.

Література

1. Андрейко Я. В. Іншомовна професійна комунікативна компетенція. Педагогічні науки. 2018. Вип. 63. С. 238–241. <http://academstudies.volyn.ua/index.php/humanities/article/view/283>
2. Кравчина Т.В. Особливості формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів-механіків при професійно-орієнтованому вивченні англійської мови. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна" 2012. № 6. С. 71-74. <http://elar.khmnu.edu.ua/jspui/handle>

3. Ставицька І. В. Іншомовна компетентність: місце дефініції у термінологічному полі сучасних наукових суджень. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2013. № 4(30). С. 280–286. <https://core.ac.uk/download/pdf/296366414.pdf>

Наукове видання

**«ПРАВОВА НАУКА І
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ
СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ, ПОРОДЖЕНИХ
РОСІЙСЬКОЮ ВОЄННОЮ АГРЕСІЄЮ: ТЕОРІЯ,
ПРАКТИКА, ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»**

Матеріали
III всеукраїнської науково-практичної конференції

19 березня 2023 року

м. Кропивницький – м. Кривий Ріг